GRAMMATICAE, ET LOGICAE INSTITUTIONES LINGUAE LITERALIS ARMENICAE...

Clemente Galano, Alessandro cardinale Crescenzi

43
3 E
30

Քերականական, եւ տրամաբանական

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻ

առ յիմաստասիրութիւնն

Հայերոց։

GRAMMATICÆ, ET LOGICÆ INSTITVTIONES

Linguæ Literalis Armenicæ

ARMENIS TRADITAE

A D. CLEMENTE GALANO

Clerico Regulari Sacræ Theologiæ Professore,

Et Sanctæ Sedis Apostolicæ ad ARMENOS Missionario.

Addito Vocabulario Armeno-Latino omnium scholasticarum Dictionum.

Ex libris [redacted] dono datis ab Emo D. Card. Crescentio Die 9 Julij 1641

ROMAE.

Ex Typographia Sacræ Congreg. de Propaganda Fide. M.DC.XLV.

SVPERIORVM PERMISSV.

[illegible]

DE DIALECTICA ET LOGICA

INSTITVTIONES

[illegible]

[illegible]

D. GREGORIVS CARAFA
PRAEPOSITVS GENERALIS
Congregationis Cler. Regul.

HOc Opus complectens *Linguæ Armenicæ Institutiones*, & quædam *Opuscula scholastica Armeno-Latina à D. Clemente Galano Clerico Regulari compositum*, & à peritis viris recognitum & approbatum, vt Typis mandetur (modo ijs ad quos spectat visum fuerit) facultatem concedimus. Datum Neapoli die 26 Ianuarij 1645.

D. Gregorius Carafa Præp. Gen. Cler. Reg.

D. Ioannes Montoya Secretarius.

Imprimatur, Si videbitur Reuerendiss. P. Magistro Sacri Palatij Apostolici.

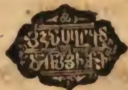
A Sacratus Episc. Comacl. Vicesg.

Imprimatur,

Fr. Raymundus Capisuccus Magister, & Socius Reuer. P. Fr. Vincentij Candidi, Sacri Pal. Apost. Magist. Ordin. Prædic.

Ընկալ ո՛վ գերաբարձր մե՛ իշխանդ եկեղեցւոյ տէր Կարտինալ ՍաՔրիպանդոն, առաջնակալ գագաթդ սրբազան հանդիսի մեծին Հռովմայ՝ զգիրքս այս Քերականութէ, և Լօճիկային, 'ի մեր լեզուս արտադրեալ 'ի խնդրոյ իմոյ 'ի կարգէ Թէատինոսաց պատուական պատրի Կղեմէս ածաբան վրդպտէ = զի զպարծանութիւնս ես յի քի նուաստ ծառայ Յոհաննէս վարդապետս հայոց եդեսացի, և ՃՂրբէ եպիսկոպոս Միջագետաց՝ ջերմեռանդ սիրով մատուցանեմ վեհագոյն բարձրութէդ քում. որ զի ընդ արքայաշուք հովանեաւ վեհանձնութէդ ընկալեալ՝ համարեսցի այդր արժանի տըպագրութէ. և օգտակար եղիցի խելամտութէ ազգիս մերոյ. 'ի փառս քի = ողջ լեր 'ի տր =

Գրեցաւ 'ի քաղաքս Կոստանդնուպօլսի = 'ի Թվ փրկչին ռ. չ. ժա. և հայոց. ռճծ. յուլիս. իԹ.

Ես Յովհաննէս վարդապետս գանձակեցի. Պատրիարք հայոց յաթոռանիստ քաղաքիս Կոստանդնուպօլսի. վկայեմ. զի այս Քերականութիւնս, և Լօճիկայս՝ շարադրեալ 'ի հայ լեզուս 'ի կարգէ Թէատինոսաց Կղեմէս ածաբան վարդապետէ. 'ի խնդրոյ Յոհաննէսի ածաբան վրդպտի եդեսացւոյ, և ՃՂրբէպիսկոպոսի Միջագետաց աշխարհի. է՛ գործ ամենևին անաղալ. որ վայելչաբար և ճշմարտապէս ուսուցանէ զմեր լեզուս, և զայլ բանս = մինչ զի և ես իսկ ոչ սակաւս ուսայ սորա ընթերցմամբ = Նաև ես լուսաւոր հոգին Կիրակոս վարդապետն որ նախ քան զիս էր Պատրիարք հայոց Կոստանդնուպօլսի՝ խիստ հաւանեալ

EXcipe ò Eminentissime Sacræ Princeps Ecclesiæ, Domine Cardinalis ANTONI, fulgentissime Vertex Sacrosanctæ Congregationis Magnæ Romæ, Libellum hunc Grammaticæ, & Logicæ, nostro idiomate à Reuerendo Patre Clemente Theologo Ordinis Theatinorum, mea instante sollicitudine, editum. Ego enim humilis IESV Christi Seruus, Ioannes Vrfaensis, Doctor Armeniorum, & Archiepiscopus Mesopotamiæ illum tuæ sublimi Eminentiæ deuota offero charitate; vt videlicet sub regali protectionis Celsitudinis tuæ vmbra susceptus, possit istic dignus impressione existimari; ac impressus ad sapientiam in nostram Nationem introducendam conferre, ad gloriam Christi. Vale in Domino.

Scripta fuit Constantinopoli, Anno salutis 1642. Et Armeniorium, 1091. Iulij 29.

EGo Kacciatur Galatensis, Doctor, & Patriarcha Armeniorum in hac Ciuitate Constantinopolitana, vbi regia sedes est fixa; testor, quod Libellus hic Grammaticæ, & Logicæ, nostro Armeno idiomate compositus à Reu. Patre Clemente Ordinis Theatinorum Theologo, suadente Illustris. Domino Ioanne Vrfaensi, Doctore, & Archiepiscopo Mesopotamiensis Ecclesiæ; sit opus omninò erroris expers; quod veris, & aptis regulis nostram edocet linguam literalem, ac alias etiam eruditiones. adeò vt Egomet ipse huius libri lectione non pauca didicerim: quin etiam Illustrissimus Dominus Antecessor noster fælicis memoriæ Cyriacus Doctor, & Patriar-

cha

նեալ էր գործոյս այսմիկ։ Եղբ՝ առ՚ի միաբանութի այս Ճշմար-
տութեւս գրեալ եմ զայս. զի յորդորեսցին՚ի մեծն Հռոմ
տպագրել զհայկական գործս առ՚ի յօգտութիւն ընթերցո-
ղացն մերայնոց։

Ես Խաչատուր վրդ պտ և Պտրդ հայոց Կոստանդնուպօլսի
իմով ձեռամբս գրեցի, և կնքեցի՚ի սոյն քաղաքս կոստանդնու-
պօլիս։ ՚Ի Թվ փրկչին. ռ.ո.խէ. և հայոց. ռ.ղզ. յուլիս ԻԴ

ԵՍ Պօղոս վարդպետս ստամպօլցի, և շնորհօքն այ եպիսկ-
հոպոս քրիստոնէից ամփոփինկոյ. ընթերցայ մատուցութէ՝ զգիրքս
քերականութէ, և լծնիկայինս, արտադրեալ՚ի մեր լեզուս՝ դե-
ղեցկապարմար շարժ՚ի կարգէ Մլեադինոսաց՝ պատուական
պատրի, Կղեմես վարդպետէ,՚ի խնդրոյ Յոհաննէս ածաբան
վրդ պտի եղեսացւոյ, և արքեպիսկոպոսի միջագետաց։ Եւ ըստ կարի
իմում, վերահասու եղէ, որ յոյժ հմտաբար, և ստուգիւ՝ սահ-
մանեալ եղեւ մեր լեզուն։ Եւ սա առեալ՝ զի բացեալ լինի սովա-
րութեան իմաստութէ ազգիս մերոյ։ Որոյ աղագաւ աղերսեմք
՚ի յեղբարցն մերոց՚ի քս, որք՚ի մեծն հռոմ, զի արժանի արաս-
ցեն զգիրքս՝ տպագրութենէ, առ՚ի յօգտակարութիւն
կարդացողաց։

Ես Պօղոս վրդ պտ, և եպիսկ հայոց՝ ձեռամբ իմով գրեցի
և կնքեցի, ՚ի կոստանդնուպօլիս, ՚ի Թվին փրկչին ռ ո խէ։
և հայոց. ռղզ։ յուլիս. ԻԵ։

cha Constantinopolitanus gratum maximè habuerit tale opus. in fidem igitur huius veritatis, hæc scripsi; vt nimirum excitentur in Magna Roma, lucubrationes has Typis mandare ad Nostratium emolumentum.

Ego Kacciatur Doctor, & Patriarcha Armeniorum Ciuitatis Constantinopolis propria manu scripsi, & sigillo muniui in eadem Constantinopolitana Ciuitate. Anno salutis 1642. Et Armeniorum 1091. Iulij 24.

EGo Paulus Constantinopolitanus, Doctor, & gratia Dei Episcopus Armeniorum in Ciuitate Tiurichensi, attentè legi librum hunc Grammaticæ, & Logicæ, nostro idiomate compositum ordine quidem peregregio à Reuerendo Patre Clemente Ordinis Theatinorum Theologo, ad petitionem Illustrissimi Domini Ioannis Vrsaensis, Doctoris, & Archiepiscopi Mesopotamiæ; & iuxtà mei intellectus imbecillitatem percepi, quòd valde doctis, & veris institutis compræhensum in ipso fuerit nostrum idioma, ac etiam quòd sit ostium ad scientias acquirendas Nationi nostræ apertum. Qua propter obsecramus nostros in Christo Fratres, qui sunt in Magna Roma; vt ad Lectorum vtilitatem, impressionem prædicti libri curare non dedignentur. Ego Paulus Doctor, & Episcopus Armeniorum propria manu scripsi, & sigillo muniui, Constantinopoli. Anno salutis 1642. & Armeniorum 1091. Iulij 26.

EGo Nicolaus Torosentius Archiepiscopus, & Metropolita Armeniorum in Ciuitate Leopolitana, ac in toto Regno Poloniæ, & Bogdaniæ, fidem facio me legisse, ex Commissione Sacræ Congregationis de Propaganda Fide, hanc Grammaticam, & Logicam iuxta nostrum Armenum idioma compositam, opera Reuerendi Patris D. Clementis Galani Ordinis Theatinorum Theologi. Et testor esse opus valde perfectum, necessarium, verax, omnibusque Nostratibus scientiarum amatoribus proficuum. Quapropter & ipse rogo, vt Typis detur ad Catholicæ fidei propagationem; mandantibusque Christus mercedem retribuat in hoc, & futuro sæculo. Amen.

In quorum fidem Ego suprascriptus Nicolaus Archiepiscopus propria manu scripsi, & sigillo muniui, Romæ Anno Armeniorum 1092. Nouembris 2.

Auctor

Auctor è Constantinopoli ad Palmam Missionum Procuratorem, Romæ commorantem.

EDita Caucasij gelido sub sydere montis
Filia sudoris Pagina missa mei:

Barbaricos sed passa diu calamosque, manusque,
Iam meliore cupit luce, manuque frui.

Hinc dicat Armenius Romæ sua prima Mynervæ
Munera, Palladio doctaque Cæpta Foro.

Vtque suæ pateant sophiæ Primordia Mundo;
Postulat, illa Typis Orbis in Vrbe dari.

Scilicet Insipiens illinc petit ante doceri,
Errans mox rectam colligat vnde Fidem.

Sume patrocinium votorum Palma sereno
Vultu; quæque obstent, vincere nulla sine;

Semper enim Pallasue scholis, templisue Suada
Victricis Palmæ Nomen, & Omen habes.

Reuerendis in Christo Patribus Clericis Regularibus Apostolicis Missionibus destinandis Gratia & Pax.

VM Romæ è Superiorum meorum præscripto totus incumberem negotijs Apostolicarum Expeditionum, quas tum ad Iberos Orientales, Colchos (Georgianos, & Mengrellenses vocant) & Armenos; cum ad Orientis Indos Sanctiss. Pontifice VRBANO VIII. ac S. Congregatione de Fide Propaganda mandantibus Nostrates susceperant; Constantinopoli ad me mittitur à Patre nostro D. Clemente Galano illic ad Missiones commorante Opusculum hoc Armeno-latinum ab ipso compositum, vt quod magno æris, & laboris dispendio à quampluri-mis transcribebatur, hìc publicis Typis quò plura ac emendatiora essent exemplaria, pluribusque prodesset, ederetur. Et quidem non leue Christianæ Reipublicæ beneficium, & Armenorum Gentis emolumentum, & nostræ Congregationis non contemnenda laus hæc est, hanc primam, & ad hæc vsque tempora nòn visam Grammaticam Institutionem à Nostratibus exhiberi, qua ad extera, nobisque penitus ignota Armenorum idiomata facilis ac plana aperiatur via; etenim inter innumera quæ Fidei

Chri-

Christianæ Propagatores ferunt incommoda, fortè maximum illud est peregrinæ loquelæ imperitia, qua fit vt Euangelizantium in pectore veluti in vagina diuini verbi gladius reconditus lateat, nec in infidelitatis monstra denudari, tractari, stringi, vibrari possit; ecquis nam dissitarum Regionum linguas alienissimas nullo duce, nulla methodo, nullis certis legibus, ac præceptis assequi valeat?

Hinc coniectandum nobis est, quot fuerint sustinendi labores, quot sudores effundendi, quæ animi constantia, quæue desideriorum vis adhibenda homini (D. Clementi inquam) inter Italos nato, adultoque; ad quem nulla Armenica vox vel semel peruenerat, vt eam politiorem linguam, quam literalem dicunt, ne dum ediscerct, sed Armenorum Doctores ipsos edoceret.

Vt igitur Reuerendi Patres vobis exemplum sit, sitque imitandi animus, libet laudis huius caput inquirere; illudque omnino fuisse dicendum est, quod Author ipse datis literis ad Admodum Reu. P. nostrum Præpositum Generalem indicauit; scilicet Sanctæ, ac Religiosæ Obedientiæ meritum; nam paulò antequàm ipse D. Clemens Goridem ad Iberos peruenisset vnà cum socijs, quos ceu subsidiarios milites è Romana arce Vrbanus VIII. miserat ad vires augendas eorum qui illuc iam diu præcesserant; diem suum obierat D. Iacobus de Stephano Vir ad animarum salutem natus, vnus è primis qui ad barbaras il-

las Regiones incredibili animi fortitudine sibi aditum fecerant, quique mirabiliter linguarum Turcicæ, Persicæ, Ibericæ, Armenicæ, & Græcæ peritiam obtinuerat; quibus omnium Nationum illic inhabitantium familiaris, & veluti Conciuis factus catholicam veritatem, ac Dei magnalia publicis concionibus, priuatisque colloquijs explicabat, vt cuncti mirarentur, ab vno eodemque homine extero, ac peregrino vnumquemque suam linguam audire. Hoc igitur viro defuncto sanctissimis moribus spectabili, & animarum zelo, innumerisque pene laboribus pro gentis illius conuersione exantlatis de Ecclesia longe benemerito: Apostolico munere in Regione illa optimè expleto; ne deesset in futurum gentibus ijs sacri verbi pabulum, ac Fidei Romanæ explanator, D. Petrus Auitabolis Missionis Præfectus diuino sane spiritu ductus duos elegit, ipsum D. Clementem Galanum, & D. Franciscum Mariam Maggium doctos ambos ac eruditos, & cuicumque literario labori ex animi quadam propensione aptissimos; quorum hunc Ibericæ linguæ ediscendæ addixit; illum verò Armenicæ; quod ita factum strenuè fuit, vt Maggius iam Ibericæ, & Turcicæ linguarum syntagmata Typis pariter Sacræ Congregationis de Propaganda Fide communi omnium plausu, & admiratione ediderit; Galanus autem suorum laborum, & Obedientiæ fructus nunc nobis offerat.

Ergo D. Clemens post acceptam Superioris volun-

tatem

tatem totus Armenicæ linguæ se dedit, & vix ab Armeno Sacerdote, dum Goride moraretur, primis literarum elementis, ac pronunciandi imbutus legibus, sua industria syllabas nectendo, ac dictiones; breui adeo profecit, vt in publico cænaculo Sacra Biblia Armenicè conscripta cunctis mirantibus legendo feliciter percurreret; tantumque de sua diligentia in eo posuit, vt ipse sui discipulus, ipseque sibi Magister dicendus sit. Inde Colchidem à Superiore euocatus, Goride discessit, & per viarum ardua, Caucasiorumque Montium inuia infandis laboribus ad estremum vsque spiritum sæpè fatigatus Zipuriam tandem in ipsa Colchide petijt; vbi se vnà cum cæteris socijs ad noua animarum lucra, & magno quidem cum fænore excitauit. Verùm quod in Regione illa rari versarentur Armeni, ne ijs deesset, quorum vtilitati loquelam illam tanto studio comparauerat, Constantinopolim mittitur, vbi Gens illa in magno numero, ac nomine viuit, suum magnum Antistitem colit, suosque ritus, ac leges pro dignitate veneratur. Hìc ergo D. Clemens ceu in amplissima Vinea Colonus noctu, diuque suam operam in ea excolenda, suisque riganda sudoribus impendere cæpit; mirumque admodum fuit, tantam in eo munere adhibuisse prudentiam, tanta vsum fuisse dexteritate, vt ipse Patria, & Religione alienus, non fieret inuisus populo, inuisus Clero; sed veluti ex ijs vnus, Omnia omnibus factus, Romanæ Ecclesiæ præceptis non pugnan-

tes

tes Armeniorum leges ſubiens, aſperrima præſertim ipſorum ieiunia, quæ plura in anno ſunt; ſecurius Catholicam inſtillabat veritatem: ſicque facilè ſibi apud illos Pietatis, Doctrinæ, Manſuetudinis, & Comitatis nomine comparato nulla prætcrea ſuſpicione inter eos verſabatur; immo ceu maximum in Scripturis Sacris Doctorem, ac Euangelicæ Fidei Magiſtrum auidiſſimè & turmatim Diſcipuli ſequebantur; quorum animos ipſe obiecta de induſtria occaſione ſenſim ab erroribus auertebat; inter quos duos numerauit Patriarchas, tres Magnos Epiſcopos, pluresque in lege Doctores.

Sed illi non defuere in tanto facinore aduerſitates quammaximæ; mitto ſalutis ſuæ decrementa, ac præſertim ob diuturnam à vino abſtinentiam ſtomachi debilitatem moleſtiſſimam, aliaſque ex nouo vitæ genere enatas infirmitates; ſemel inquam, & iterum peſtis exitiali morbo infectus ex eorum qui ſecum morabantur contagiò, vitæ fines attigit. Hæreticorum inuidias, peſſimorum hominum fraudes, Pſeudo-Magiſtrorum oppugnationes, & capitis pericula centies paſſus eſt.

Interea Armenorum omnem Doctrinam, Scripturas, Sententias, Errores, errorumque Cauſas excuſſit; Libros, Codiceſque innumeros euoluit; integra Commentariorum Volumina deuorauit, quæ probarent, quæue reijcerent oecumenica Concilia, ſacroſque Canones, quæ tandem eorum eſſet à Romana Eccleſia

diſcre-

diſcrepantia inueſtigauit; cunctáquæ, quippe qui erat omni Scientiarum genere excultus, maturè digeſſit, falſa repulit, vera illuſtrauit, difficilia explanauit, conciliauit diſſonantia. Mox vt diſcipulorum ſuorum, præcipuè Patriarcharum & Antiſtitum poſtulatis, quæ in operis veſtibulo exponuntur; & quam plurium Religioſorum ea in Vrbe ad Catholicorum ſolatium, & infidelium conuerſionem degentium acquieſceret votis, hæc rudimenta Armenicæ linguæ ac Grammaticas Inſtitutiones compoſuit; nec non Logicæ & Philoſophiæ Exercitationes ad noſtræ Fidei altiùs capienda myſteria neceſſariò præmittendas; ac totius Theologiæ diſputationes ex eiuſdem linguæ vi, ac genuina ſignificatione mirabiliter expreſſas ordinauit. Dictionarium quoque ſcholaſticum, vt Armeni nouas ſibi voces promptius haberent, diſpoſuit. & quod omnium mirabilius eſt, ex ipſorummet codicibus, probatiſque apud eos Doctoribus omnium catholicorum dogmatum ſummam extraxit, vt inimici noſtri ſint Iudices, ipſiſque fatentibus, ſeque accuſantibus de erroribus arguantur.

Vt igitur meo muneri, meoque in tantum Patrem debito ſatisfacerem, rem omnem detuli ad Eminentiſſimos Propagandę Fidei Purpuratos, illiſque benigniſſimè vt ſolent annuentibus hæ Grammaticæ, Logicæque Inſtitutiones Armeno-latinæ ex eorum Typographia in lucem edi ceptæ ſunt; reliqua Opuſcula ſpero fore vt deinceps edantur magnæ Armeniorum,

vtili-

vtilitati, Propagandæ Fidei incremento, Propagatoribus adiumento, ac facilitati. Faxit Deus vt quot Armenos, & Armenorum Doctores, Antistites, ac Patriarchas, cæcos nimirum, cæcorumque Duces P. D. Clementis lingua & vox docendo, differendo, redarguendo, blando sermone alliciendo illuminauit, ad Fidem, ad vnitatem, ad pietatem amplectendam, fouendamque redegit; totidem multoque plures eius calamus, ac scripta illustrent, conuertant.

Vos interim Reuerendi Patres benigno animo suscipite hosce P. D. Clementis labores; vestræque pietati ac doctrinæ hanc etiam addite exterarum peritiam linguarum, vt facilius illis in Regionibus Catholicam Fidem labentem retinere, nutantem confirmare, scissam resarcire, iacentem extollere, conculcatam amplificare, oppugnatam ad sanguinem vsque tueri possitis. Valete: meque vestris precibus apud Deum iuuate. Romæ 17. Kalendas Octobris Anno à Virginis Partu M.DC.XXXXV.

Addictissimus in Domino seruus.

D. Carolus de Palma Cler. Reg.

ՑԱՆԿ . INDEX

ԱՄ Հատուածոց և Պրակաց Գրոցս այսոցիկ . | Tractatuum, & Articulorum Huius Operis .

Բ. Յաղգս

Յաղագս Կառավարութեան մասանց բանին ։

Վերջն.

De Constructione partium Orationis.

Finis.

ԼՕՃԻԿԱ

որ թարգմանի

Տրամաբանութիւն .

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆ

Յաղագս առաջին ներգործութե մտաց. այ̅ս. յաղագս եզերաց .

DIALECTICA

Inſtitutio

Linguæ Armenicæ.

PRIMA PARS.

De Prima Intellectus Operatione, hoc eſt, de Terminis.

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍՆ.

Յաղագս Երկրորդ ներգործութեան մտաց. այս է՝ յաղագս Նախադասութեան.

SECVNDA PARS.

De Secunda Intellectus Operatione, hoc est, de Propositione.

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍՆ

TERTIA PARS.

Յաղագս Երրորդ ներգործութե մտաց այսինքն յաղագս Ձեռնարկութե։

De Tertia Intellectus Operatione, hoc eſt, de Argumẽtatione.

Վերջն.

Finis.

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱ_ ԿԱՆ	DISPVTATIONES philoſophicæ, poſt logicam Inſtitutionem occurrentes.
Վիճաբանութիւնք Համաբանաբանութեանն .	
ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻ Ա.	*DISPVTATIO I.*
Յղգս Էակի մտածութե:	De Ente Rationis.

ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻ Բ.	*DISPVTATIO II.*
Յղգս Ընդհանրին :	De Vniuerſali.

զանի

Վիճաբանութիւն գ.

Յաղագս յարաբերութեան.

Վիճաբանութիւն դ.

Յաղագս ունակութեանց.

DISPVTATIO III.

De Relatione.

DISPVTATIO IV.

De Habitibus.

նակու-

Ծանա

Զմնացեալսն յոլով բովանդակ իմաստասիրութեան. այլ և զածաբանութեն՝ ունեցիս ով ուսումնասէր Ընթերցող. յերկուս այլ հետևեալ գիրքս. ածային օգնականութբ:

փառք աստուծոյ.

Quæ ſuper ſunt de toto philoſophico curſu, nec non & curſum theologicum; in duobus ſubſequentibus Tomis breuiter collecta, Deo fauente, habebis Armene Lector.

Laus Deo.

	Errata	Corrige
in 4. char. ex præcedentibus: pag. 2. lin. 3.	Bogdaniæ.	Moldauiæ.
In 5. char. ex præcedentibus. pag. 2. lin. 9.	cum ad Orientis.	tum ad Orientis.
in 1. char. è ſubſequentibus. pag. 1. lin. 6.	Synthaxim.	Syntaxim.

Համա

AVCTOR
LECTORI MISSIONARIO.

VANTOPERE literale Armeniorum idioma veteres periti Scriptores, qui in Armena olim Regione floruere, in priscis ipsorum codicibus etsi vario ad pulcritudinem, certo tamen ordine & inuariabili lege dispositum atque perfectum Posteris transmittere studuerunt: tantopere nihilominus nuperi Auctores sub durissimo Paganorum iugo depressi, & ideo inscitiæ etiam mancipati, diuersimodè pro vniuscuiusque libito constructionem & declinationem partium orationis Armenæ corrumpentes, experti sunt, illud omnino confundere, & à certis legibus amouere; adeò vt populus ille sub ærumnosa seruitute non solùm aliarum scientiarum, sed (quod miserabilius est) ipsius quoque proprij idiomatis peritiæ non modicam fecerit iacturam. Quapropter mihi post nouennalem in hoc studio exantlatum laborem, post frequentem cum Armenis Doctoribus communicationem, ac variam eorundem librorum lectionem non facile fuit (vt verum fatear) sub optata methodo, certisque institutis, quoad fieri potuit, propriam idiomatis huius vim, & explicationem, iuxta communem peritorum Scriptorum acceptationem præscribere, & ad pristinam puritatem reuocare. Hoc igitur facinore diuina ope completo; vt Armeniorum votis, qui insuper totius Philosophiæ ac Theologiæ cursum à me tradi, enixè postulabant, plenè satisfacerem; compulsus sum & Aristotelis Dialecticam in hoc primo tomo proprijs ipsorum terminis & vocibus explanare; vt hac mediante, quæ est ars artium, & scientia scientiarum, ad reliquas illas facultates, quas in duobus alijs tomis promitto, ac denique ad ipsam vsque fidei Catholicæ veritatem addiscendam; facile illis ac planum iter adaperiatur. Interim ne solus in tanta vinea Colonus defatiger; sed manibus quoque tuis (humanissime lector) sarculum aliquod adaptem; grammaticam hanc institutionem, à me Armena priùs locutione compositam, & ab illis summa animi oblectatione receptam, nec non scholasticarum vocum Dictionarium, extrema iam apposita manu, Latino tibi sermone aperire volui; qui sanè, vt translatio ad literam prorsus conficeretur, teque hoc facta modo ad Armenam phrasim, & propriam vocum significationem appræhendendam manuduceret, non potuit rudis, languens, ac suo dicendi stylo & gratia magna ex parte priuatus non apparere: hac quidem in re censui, potius vtilitati tuæ, quàm cultui latinæ compositioni debito, & gloriæ meæ esse consulendum. Superuacaneum autem duxi, Dialecticæ quoquæ translationem emittere; vt te non etiam logicam facultatem, quam iam callere crederis, sed Armenam tantùm linguam videar edocere. Cæterùm animaduertendum tibi erit, quòd præcepta, à me in grammatica institutione tradita, & exemplis comprobata, plerumque non in latina, sed armena solùm constructione, quæ ab ea longè differenter regitur, verificantur; idcirco non illi, sed huic tibi mens applicanda est. Vale.

Համառօտ քերթողութիւն քերականութեան՝ շարակարգեալ՛ի նկարդէ թեաթինոսաց կղեմես վարդապետէ. Ներում կատարելապէս պարունակին արհեստք չորք. այսինքն. Ուղղագրութիւն. քանաստեղծութիւն. ստուգաբանութիւն. և շարադրութիւն: Ճարտարհանեալ՛ի քերականութեցն հայոց. յունաց. և լատինացւոց. ՛ի ձեռն Յոհաննէսայ եզնեանցւոյ. քաղքրաբունապետին և ծառայն ճրբեպէնի ճնջաղեաց

աշխարհի:

Քերականութիւն՝ է՛ արհեստ ստուգաբանելոյ և ուղղագրելոյ: և մասունք նորա ուղղմունք, և տեսակունք՝ են չորք. Ուղղագրութիւն. քանաստեղծութիւն. ստուգաբանութիւն. Շարադրութիւն: Իսկ ուղղելիք մասունքն, և նիւթոցք՝ են և չորք այլք: գիր. վանկ. բառ. բան: զի գիր առաջնորդէ և ուղղէ ուղղագրութեան. վանկ՝ քանաստեղծութեան. բառ՝ ստուգաբանութեան. և բան՝ շարադրութեան:

Յաղագս Ուղղագրութեան. և տառի:

Մասն առաջին:

Ուղղագրութիւն՝ է՛ արհեստ ուսուցիչ անսղալ շարագրման. և բաժանի՛ ՛ի գրակազմութիւն. առոգանութիւն. կէտ. յարմարագրութիւն, և պատիւ:

GRAMMATICA

Linguæ literalis

ARMENICAE

In quatuor partes diuisa.

Videlicet Orthographiam, Poeticam, Prolationem, & Synthaxim.

GRammatica est ars rectè loquendi, rectèque scribendi: & partes habet, quatuor directiuas seu formales, quæ sunt, Orthographia, Poetica, Prolatio, Synthaxis: & quatuor dirigibiles, seu materiales, nempè Literam, Syllabam, Dictionem, & Orationem; litera enim ducitur, ac dirigitur ab Orthographia; Syllaba à Poetica; Dictio à Prolatione; & Oratio à Synthaxi.

De Orthographia, & Litera.

Prima Pars.

ORthographia est, quæ rectè scribendi rationem tradit; & diuiditur in Literarum formationẽ, Apices, Puncta, Lexi-graphiam, & Compendium.

Յաղագս Քերականութեան.

Գլուխ. Ա.

Քերականութիւնն կայանայ ՚ի հմուտ գրչութեան շարագրողին, որ գտանել տառիցն ձեւացուցէ ըստ հետեւեալ օրինակիս։

Իսկ՝ գիր, որ և տառ ասի, է՝ նախկիննութ, և մասն նուաստագոյն քերականութե. յորմէ ձայնք բաղադրին։ Եւ եռեակ է՝։

գլխագիր Maiuſcula	բոլորգիր Orbicularis	նոտրգիր Currens
Ա	ա	ա
Բ	բ	բ
Գ	գ	գ
Դ	դ	դ
Ե	ե	ե
Զ	զ	զ
Է	է	է
Ը	ը	ը
Թ	թ	թ

De literarum Formatione.

Articulus Primus.

LIterarum formatio consistit in perita quadam calami ductione, quæ characterum formas effigurabit iuxta infrapositum exemplar.

Litera verò, quæ & elementum dicitur apud Armenios, est prior materia, & pars infima grammaticæ, ex qua componitur syllaba: & triplex est: maiuscula, orbicularis, & currens; vt opposita tabella ostendit.

Figura	Nomen		Potestas	Numerus.
Ա ա	այբ	Aip	a	1
Բ բ	բեն	Pien	p	2
Գ գ	գիմ	Chim	ch	3
Դ դ	դա	Ta	t	4
Ե ե	եչ	Iec	ie	5
Զ զ	զա	Sza	sz	6
Է է	է	E	e	7
Ը ը	ըթ	Iett	e suppressum	8
Թ թ	թո	Ttuo	tt	9

ასომთავრული	ნუსხური	მხედრული
Ⴔ	ⴔ	ფ
Ⴕ	ⴕ	ქ
Ⴖ	ⴖ	ღ
Ⴗ	ⴗ	ყ
Ⴘ	ⴘ	შ
Ⴙ	ⴙ	ჩ
Ⴚ	ⴚ	ც
Ⴛ	ⴛ	ძ
Ⴜ	ⴜ	წ
Ⴝ	ⴝ	ჭ
Ⴞ	ⴞ	ხ
Ⴟ	ⴟ	ჴ
Ⴠ	ⴠ	ჯ
Ⴡ	ⴡ	ჰ
Ⴢ	ⴢ	ჵ

Figura	Nomen		Poteſtas	Numerus
Ժ ժ	ժէ	Sge	sg	10
Ի ի	ին	In	i	20
Լ լ	լիւն	Liun	l	30
Խ խ	խէ	Hhe	hh aſperum	40
Ծ ծ	ծա	Dza	dz	50
Կ կ	կէն	Ghièn	gh	60
Հ հ	հո	Huò	h	70
Ձ ձ	ձա	Za	z	80
Ղ ղ	ղատ	Ghhad	ghh	90
Ճ ճ	ճէ	Ge	g	100
Մ մ	մէն	Mien	m	200
Յ յ	յի	Hi	i ſuppreſſum	300
Ն ն	նու	Nu	n	400
Շ շ	շա	Scià	ſc	500
Ո ո	ո	Vùo	ùo	600

գլխագիր	բոլորգիր	նօտրգիր
Չ	չ	չ
Պ	պ	պ
Ջ	ջ	ջ
Ռ	ռ	ռ
Ս	ս	ս
Վ	վ	վ
Տ	տ	տ
Ր	ր	ր
Ց	ց	ց
Ւ	ւ	ւ
Փ	փ	փ
Ք	ք	ք
Օ	օ	օ
Ֆ	ֆ	ֆ

Figura	Nomen		Poteſtas	Numerus
Չ չ	չա	Ccia	cc	700
Պ պ	պէ	Be	b	800
Ջ ջ	ջէ	Ce	c	900
Ռ ռ	ռա	Rra	rr	1000
Ս ս	սէ	Se	ſ	2000
Վ վ	վեւ	Vièu	u conſonans	3000
Տ տ	տիւն	Diun	d	4000
Ր ր	րէ	Re	r	5000
Ց ց	ցո	Zzuò	zz	6000
Ւ ւ	հիւն	Hiùn	u vocale	7000
Փ փ	փիւր	Ppiur	pp	8000
Ք ք	քէ	Cche	cch	9000
Օ օ	օ	O	o ſuppreſſum	
Ֆ ֆ	ֆէ	Fe	f	10000

Թէ՛ տառիցն առանձնաբարօքն էր երեսուն և վեց. արդ՝ աստանօր քերթողքն ընկալան երեսուն և ութ. քանզի ծնրուանիքն անհմտութեամբ ենթադրեցին այբ ւիւնն փոխանակ օյին. և փիւրն փոխանորդ ֆէին:

Յաղագս Առոգանութեան:

Գլուխ. Է:

Սեռք առոգանութեցն՝ են չորք. ոլորակ. հագագ. ամանակ. և կէտք: Ոլորակ է՝ եռեակ՝ շեշտ՛. բութ՝. և պարոյկ՞: Հագագ՝ կրկնակ. թաւ. և սուղ: Ամանակ՝ երկակ. սուղ, և երկար: Կէտք՝ երկու. ենթամնայ. և մակակէտ: Իսկ յաղագս ոլորակին, հագագին, և ամանակին՝ պատմեսցուք ՛ի քանաստեղծութեն, և յարտաքերութեն:

Ենթամնայն՝ ստորագրի առ ՛ի կապելոյ զբառս բաղդեալս, որք ոչ գոն ձայնաւոր տառիւք շաղկապեալք. որպէս. երկ_ձայն: Եւ դնի և ՛ի ստորև ձայնաւորին. յորժամ յաւարտ տողին՝ բառն թերի մնայցէ. հիւսմր. գը_ թած:

Մակակէտն՝ ՛ի վերայ նախդրի ՛ի նոյ մակագրի, որպէս. ՛ի տեղւոջ: Նա և ՛ի վերայ զ՛ատի. յոր ժամ լինի ՛ի դատ փոխարկի. հիկէն, աղ՛եղ՛ուեայ:

Յաղագս կէտի:

Գլուխ Ը:

Կէտն է՝ որ զմասունս բանին մեկնէ ՛ի միմեանց, և զխառնակութիւն տրամախոհութեան: Արդ՝ եռակ է. Վերջակէտ: Միջակէտ. և Ստորակէտ, : Վեր

ջակէտ

Literæ erant apud veteres triginta ſex; iam verò recentiores Grammatici protendunt numerum illarum ad triginta octo, օ & ֆ nuper adinuentis. Veteres enim ineruditè ſcripſerunt աւ, vice օ; & փ loco ֆ.

De Apicibus.

Articulus Secundus.

Apicum genera ſunt quatuor: Accentus, Spiritus, Tempus, & Apoſtrophus. Accentus eſt triplex: acutus ʹ, grauis ˋ, & circumflexus ˜. Spiritus duplex: aſper ʻ, & lenis ʼ. Tempus duplex; breue ˘, & longū ˜. Apoſtrophus duplex: inferior ‿, & ſuperior ʼ. At de accentu, ſpiritu, & tempore agemus in Poetica, & Prolatione.

Apoſtrophus inferior, ideſt obelus, ſubſcribitur ad colligandas dictiones compoſitas, quæ non ſunt vocali vlla connexæ; vt երկ‿բայն diphtongus: Et ſupponitur etiam vocali, quando in fine verſus dictio imperfecta remanet; vt ող‿ որմած miſericors.

Apoſtrophus ſuperior inſcribitur ſupra propoſitionem 'ի ab, vel in; vt 'ի տեղւոջ in loco. Nec nō etiā ſupra ղ, quando ղ ponitur, ſed pronūciatur լ: vt աղ'էղ'ուիայ alleluia.

De Puncto.

Articulus Tertius.

Punctum eſt, quod orationis partes ad inuicem diſtinguit, confuſionemque tollit. Et triplex eſt: Finale :, Medium ., & Caudatum ,. Fi-

ջակէտն է՛ որ ծանուցանէ զկատարումն և զբաւականու-թիւն բանին ։ Միջակէտն՝ որ խնամեանց անջատէ զբանս անկատարս ։ Ստորակէտն՝ որ զմասունս անկատար բա-նից բաժանէ ։ Նիւթն , ո՛չ նա՛ թշուառ է՛ , որոյ մահն՝ բարի . այլ որոյ կեանքն է՛ չար ։

Յաղագս Յարմարադրութեան ։
Պրակք . Դ ։

Յարմարադրութի՛ւն է՛ , որով զբառս իւրաքանչիւր գրեմք նախական տառիւք , և ոչ օտարօք . ո՛ր սովո-րութի՛ւն է՛ բազում անգէտ շարադրողաց ։

Որոց յառակայես ենթադրեմք ամս . ո՛չ ամէ ։ ան-տառ , ո՛չ անդառ ։ խորհել . ո՛չ խօրհել ։ ըմպել . ոչ ըմ-բել ։ ընտրել . ո՛չ ընդրել ։ զգենուլ , զգեստ . ոչ զկենուլ , սկեստ ։ ցանկալ . ո՛չ ցանգալ ։ փորձել . ո՛չ փորցել ։ սկիզբն . ո՛չ զկիզբն ։ առաքեալ . ոչ առակեալ ։ արքայու-թի՛ւն . ո՛չ արգայութի՛ւն ։ առաքինի . ո՛չ առագինի ։ խունկ . ո՛չ խունգ ։ ժառանգ . ո՛չ ժառանկ ։ մաքի . ո՛չ մագի ։ սիրօղ . ո՛չ սիրող ։ սիրողին . ո՛չ սիրօղին ։ ոսկեաւ . ո՛չ ոսկիաւ ։ կենդանեաւ . ո՛չ կենդանիաւ ։ ձայնիւ . ո՛չ ձայնիվ ։ մարմնով . ո՛չ մարմնօվ ։ հոգւոյ . ո՛չ հոգոյ ։ օտար . ո՛չ աւտար ։ սիրեմ . ո՛չ սիրեայ ։ սիրեցայ . ո՛չ սիրեցիմ ։ և նոյնպէս զայլոցն . զորս թողում . զի մի՛ յոյժ երկար լիցիմ ։

nale eſt, quod completum periodi ſenſum, ac manifeſtationem indicat. Medium, quod ad inuicem diuidit ſententias periodi imperfectas. Caudatū, quo imperfectæ ſententiæ partes ſeiunguntur. vt, Non ille miſer, cuius mors bona. ſed cuius vita mala eſt.

De Lexigraphia.
Articulus Quartus.

Lexigraphia eſt, qua ſingulas dictiones ſcribimus proprijs literis, non autem alienis, vt plurimi ſolent ſcriptores orthographiæ ignari.

Propriè enim ſcribimus ամպ, non ամբ, nubes. անտառ, non անդառ, ſylua. խորհել, non խօրհել, cogitare. ըմպել, non ըմբել, bibere. ընտրել, non ընդրել, eligere. զգենուլ, զգեստ, non սգենուլ սգեստ, veſtiri, veſtis. ցանկալ, non ցանգալ, concupiſcere. փորձել, non փորցել, tentare. սկիզբն, non զկիզբն, initium. առաքեալ, non առագեալ, apoſtolus. արքայութիւն, non արգայութիւն, regnum. առաքինի, non առագինի, virtute prędictus. խունկ, non խունգ, incenſum. մաքի, non մագի, ouis. ժառանգ, non ժառանկ, hæres. սիրօղ, non սիրող amans. սիրողի, non սիրօղի, amantis. ոսկեաւ, non ոսկիաւ, auro. կենդանեաւ, non կենդանեավ, animale. ձայնիւ, non ձայնիվ, voce. հոգւոյ, non հոգոյ, animę. օտար, non աւտար, extraneus. սիրեա՛, non սիրեայ, ama. սիրեցայ, non սիրեցա՛, amatus ſum. Et ſic de alijs dictionibus in quibus ſolent vt plurimum ſcriptores errare; & quas omitto breuitatis cauſa.

Vbi-

զ Յ ամենայն ուրեք, յուր երկբարբառն գտանի՝ հիւն պիտոյ է գրել. ոչ վիւ = և պատճառն է՝ զի երկբարբառն երկար է բնութեբ. որպ առեալ է 'ի բաղնաստեղծութենէ = բայց եթէ օտար տառին աւերեցի. Թերևս սղղանայր = Արդ՝ հիւնական երկբարբառք են սոքա. աւ՜. եւ՜. ու՜. էւ՜. ըւ՜. իւ՜ = որպան յաւ՜իտենական, ոչ յավիտենական = մեղաւոր, ոչ մեղավոր = հրամանաւ, ոչ հրամանավ = ստորեւ, ոչ ստորեվ = երեւելի, ոչ երեվելի = աստուած, ոչ աստված = էւմ, ոչ էվմ = նըւագ, ոչ նըվագ = ճշմարտիւ, ոչ ճշմարտիվ = և սոյնպէս զայլոցն = Իսկ՝ յամուրեք յուր ոչ կայ երկբարբառն վեւ պիտոյանայ, ոչ հիւն = որպ հովիւ, ոչ հուիւ = խոստովանիլ, ոչ խոստուանիլ = որովայն, ոչ որուայն =

Է Յ ապագայ արգելլոյ զվատաձայն, կամ զերկարութի յարտաբերելն պարտիմք բազում անգամ 'ի հոլովումն անուանցն կամ փոփոխել զտառս 'ի մէջ բառիցն, կամ բոլորովին չարտաբերանալ =

Է՝ յորժամ լինի վերջին փաղառութի նուղղական հոլովին, փոխարկի յին նանձումն հոլովականայն: որպէս. սէր՝ սիրոյ = վէմ՝ վիմի = ապաւէն՝ ապաւինի = և այլ =

Իւն նոյնպէս հանդիպելով, փոփոխի յե, որպէս. արիւն՝ արեան = մրջիւն՝ մրջեան = բնութի՝ բնութե = և այլ =

Ոյ՝ անդրադարձի 'ի հիւն, հինկէն, բոյն՝ բունոյ = զօրագոյն՝ զօրագունի = կոյս՝ կուսի = և այլ =

Օ՝ փոխադրի յո, հնբամբ, սիրօղ՝ սիրողի = լսօղ՝ լսողի =

I. Vbicunque inuenitur diphtongus, non ſcribitur վ, ſed ւ. Et ratio eſt, quia diphtongus longa eſt naturà, vt dicetur in Poetica; vnde, ſi aliena corrũperetur literà, forſitan breuis euaderet. Diphtongi autem, quæ ւ excipiunt, ſunt hæ: աւ. եւ. էւ. ըւ. իւ. ու. vt յաւիտենական, non յավիտենական, æternus. մեղաւոր, non մեղավոր peccator. հրամանաւ, non հրամանավ, iuſſu. ստորեւ, non ստորեվ, ſub. երեւելի, non երեվելի, viſibilis. աստուած, non աստված, Deus. եւա, non եվա, Eua. նուագ, non նվագ, concentus. ճշմարտիւ, non ճշմարտիվ, verè. & ſic de alijs. At vbicunque non eſt diphtongus, վ opus eſt, non ւ, vt հովիւ, non հուիւ, paſtor. խոստովանիլ, non խոստուանիլ, confiteri. որովայն, non որուայն, vterus.

II. Ad Kacophoniam euitandam, vel moram in pronunciando, ſæpè ſæpiùs fas eſt in nominum declinatione aut literas mutare in medio dictionum, aut prorſus elidere.

Է vltima ſyllaba in caſu recto, creſcens in obliquis, vertitur in ի: vt սէր, սիրոյ, amor, amoris. վէմ, վիմի: petra, petræ. ապաւէն, ապաւինի, refugium, refugij, &c.

Իւ ſimiliter contingens, vertitur in ե: vt արիւն, արեան, ſanguis, ſanguinis. մրջիւն, մրջեան, formica, formicæ. բնութիւն, բնութեան, natura, ræ. &c.

Ոյ mutatur in ու: vt բոյս, բուսոյ, germen, germinis. զօրագոյն, զօրագունի, fortior, fortioris. կոյս, կուսի, virgo, virginis. լոյս, լուսոյ, lux, lucis. &c.

Օ in ո; vt սիրօղ, սիրողի, amans, amantis. լօղ, լողի,

յաղի • և այլ այնպիսի ընդունելութիւնք • ուստի սխալ
է՛ նա որ սխող գրէն . և ոչ սխօղ •

Իմ՛ 'ի հինն , որպէս , հոգի՝ հոգւոյ • գերի՝ գերւոյ •
Թշնամի՝ Թշնամւոյ • և այլք նոյնպէս յետ առաջ
տեսալք •

Ու՛ 'ի ր . որդւն . դուռ՝ դրան • լեառն՝ լերին •
և այլ • Եւ այս լինի և ս 'ի հոլովումն բային . որպ .
բառնամ՝ բարձայ • ընթեռնում՝ ընթերցայ • և այլ :

Ր՛ 'ի ռ . հիքմը , այր՝ առն • քոյր՝ քեռ • տէր՝ տե-
առն • և այլ •

Է̄ Տառք որ ամենևին 'ի հոլովականսն բառնին , են
մանաւանդ . ա . ի . ու . յ :

ՒՂ . որպ . երանեալ՝ երանելոյ • աստուած՝ աստուծոյ •
լեառն՝ լերին • և այլ •

Ի . որպ . գիծ՝ գծի • լուսաւորիչ՝ լուսաւորչի • խորհր-
դակից՝ խորհրդակցի • և նմանք այսոց :

Ու . որպ . բազուկ՝ բազկի • գլուխ՝ գլխոյ • ժողովուրդ՝
ժողովրդեան • և այլ •

Յ . որպ . հայր՝ հարք • քոյր՝ քորք • մայր՝ մարք • և
այլ •

Է̄ Ուղղականն հոլով անուանց հնչականացն , կրո-
ղականն , կոչականն , նաև տրականն չա-
փաւորեալ նախադրիւ՝ ոչ առնուն յի յանդուստ • որ-
պէս . Եկն յուղամ . զյուղամ . ով յուղամ . առ յուղամ •
Իսկ՝ մնացեալ հոլովքն առնուն . որպ . գտանելքն յուղայ .
որդի աղամայ . զաղամայ . յաղամայ • Նմանապէս զայ-
լոցն •

ււՇաս

լսողի, audiens, audientis: & alia ſimilia participia; vnde error eſt ſcribentium սիրող pro սիրօղ.

Ի in ու; vt հոգի, հոգւոյ, anima, animæ. գերի, գերւոյ, mancipium, mancipij. Թշնամի, Թշնամւոյ, inimicus; mici. ſimiliter dico de alijs nominibus in ի deſinẽtibus.

Ո in ր; vt դուռն; դրան, oſtium, oſtij. լեառն, լերին, mons, montis, &c. Et hoc accidit etiam in declinatione verbi; vt բառնամ, բարձի; aufero, abſtuli. ընթեռնում, ընթերցայ; lego, legi. &c.

Ր in ռ: vt այր, առն; vir, viri. քոյր քեռ; ſoror, ſororis. տէր, տեառն; dominus, domini. &c.

III. Literæ, quæ in obliquis omnino eliduntur, præcipuæ ſunt, ա, ի, ու, յ.

Ա. vt երանեալ, երանելոյ. beatus, beati. աստուած, աստուծոյ. Deus, Dei. լեառն լերին; mons, montis. &c.

Ի. vt գիծ, գծի, linea, lineæ. լուսաւորիչ, լուսաւորչի, illuminator, toris. խորհրդակից, խորհրդակցի, ſecretarius, rij, &c.

Ու, vt բազուկ, բազկի, brachium, chij. գլուխ, գլխոյ; caput, capitis. ժողովուրդ, ժողովրդեան; populus, uli, &c.

Յ. vt հայր, հարք; pater, patres. քոյր քորք; ſoror, ſorores. մայր, մարք; mater, matres. &c.

IV. CAſus rectus Nominũ propriorũ, Accuſatiuus, Vocatiuus, & etiã Datiuus ſi cũ prępoſitione iũgatur, nõ excipiunt յ in fine: vt եկն յուդա, venit Iudas. զյուդա, Iudá. ով յուդա, ò Iuda. ասէ ցյուդա, dicit Iudæ. Reliqui verò caſus excipiunt; vt դստերքն յուդայ, filiæ Iudæ. որդի ադամայ filius Adæ. զադամայ, de Adamo. յադամայ, ab Adamo, & ſic de alijs.

Հաստատական անուանքն թէ ուղղականք ; թէ հո-լովականք՝ միշտ առնուն յի ՚ի վերջնումն . որպ . ծա-ռայ ; քահանայ . ծառայի . հայոց . մարմնոյ ; և այլ .

Ուղղականք նախադասականք՝ ոչ առնուն յի՛ ՚ի վերջնումն . որպ . քո . սո . դորա . սմա . սոցա . դոցա . նմա . նորա . և այլքն . Իսկ՝ ածականականքն առնուն . որպ . իմոյ . մերոյ . սորայ . դորայ . նորայ . և այլքն .

Հրամայականն եզականի բայիցն ոչ առնու . որպ . սիրեա . ուսուցեր . Իսկ՝ միայնակ եզականքն առնուն . որպ . գնայ . խօսեցայ . և այլ .

Ընդունելութիւն առնու . որպ . տեսանելոյ . առաքելոյ . և այլ .

Իմակերոյեցն . նախադրութեանն . միջարկութեանն , և շաղկապիցն՝ ոմանք առնուն . որպ . վերայ . ներքոյ . յետոյ . յառաջոյ . և այլ . Եւ ոմանք՝ ոչ . որպ . ահա . հա . այո . համայն . ապա , և այլ .

Նաև և այս գիտասջիր . զի ոչ է բնաւ երբէք պարտ գրել ՚ի վերջնում բառին՝ եթ . եչ . օ . և ոչ բնաւ երբէք ՚ի սկզբանն հիւն .

Յաղագս Պատուոյ .

Գլուխ . Ե .

Պատիւն է գիծ փոքրիկս այս . ‾ . որ ՚ի վերայ կարճեալ բառի եդեալ՝ ցուցանէ զայլ տառսն բառին պատուշածութ. որպ . յի քն . յիսուսի քրիստոսի . տր ած , տէր աստուած . մէ մեծ . սուրբ

Nominã appellatiua siue in rectis, siue in obliquis casibus semper admittunt յ in fine: vt ծառայ, seruus. քահանայ, sacerdos. ծառայի, serui. հոգւոյ, animæ. մարմնոյ, corporis. &c.

Pronomina primitiua non admittunt յ in fine: vt քո՛, tui: սա՛, hic. սորա՛, huius. սմա՛, huic. սոքա՛, hi. սոցա՛, horũ. նա՛, ille. նորա՛, illius, &c. Deriuatiua verò admittũt: vt իմոյ, mei. քոյ, tuus. մերոյ, nostri. սորայ, quod huius est. դորայ, quod istius. նորայ, quod illius; idest, suum.

Modus imperatiuus verborum non admittit; vt սիրեա՛ ama. սիրեսցէ՛, fac, vt amet quis. Reliqui verò modi admittunt: vt գնայ, it. խօսեցայ, locutus sum. &c. Participium accipit; vt ասացելոյ, dicti. քարոզելոյ, prædicati, &c.

Ex Aduerbijs, Præpositionibus, Interiectionibus, & Cõiunctionibus quædam accipiũt; vt 'ի վերայ, supra. 'ի ներքոյ, sub. յետոյ, postea. յառաջոյ, antea. &c. Et quædam non; vt ահա՛, ecce. հա՛, այո՛, հապա՛, maximè, annuentis voces. ապա՛, deinde. &c.

V. Scias denique, quòd nunquã debemus scribere in fine dictionis vocales has, է, ը, օ, nec vnquam in principio ւ;

De Compendio.

Articulus Quintus.

Compendium est hæc paruula linea ˜, quæ dictioni abbreuiatæ superposita, indicat alias literas deficientes: vt յի՛ք քի՛, յիսուսի քրիստոսի, Iesũ Christi. տր̃ ած̃, տէր աստուած, Dominus Deus. սբ̃ հոգ̃ի, սուրբ

վարդապետ ։ տն ոյ · տեառն աստուծոյ ։ և նմանք սոցին ։ Նշոյ մանաւանդ քահանայ պատուին գիւցանակ գիրքն . և խոսքանէ՝ զայլևս յաւետ քան զայլսն · որոգոն- կանոնլ · կատարեալ ։ որոյ կը սովորութի առանձնակալապ ղըեկ ուսուցէ ։

Բայց գիտելի են և՝ այլ նմանք պատիւք յատուկ բառերն · որք են · Ձ · որպէս ։ Ըր · այս ինքն ։ Ըս · ըստ ։ Ըէ ։ ընդ ։ և . եւ · ևկ ։ ամենայն ։ Ըմ ըստ այսմ ։ Ժմ · ժամանակ ։ Ճի · աշխարհի · նորմէ ։

Յաղագս Բանաստեղծութե · և մասանցն ·
Մասն Երկրորդ ։

Բանաստեղծութի՝ է արհեստ քերթողականի , որով չափաւոր բանիւ զատայն յօրինէ ։ Եւ մասունք են նորա երեք . Ձայնաբանականութի , Ոտաշափութեան . տաղաչափութեան ։ Ձայնից տաղն չափեցեալ է ոտիւք . և ոտք՝ վանկօք ։

Յաղագս Ձայնաբանականութեան ։
Դրակ . ա ։

Ձայնաբանականութի՝ է չափ . և ժամանակ վանկից ։ Իսկ՝ փաղառութի . որ և վանկ ասի՝ կամ է միագիր . որպ. է ։ կամ երկագիր . որպ. նա ։ կամ եռագիր . որպ. քար ։ կամ քառագիր . որպ. մարդ ։ կամ հնգագիր . որպ. զգեստ ։ կամ վեցագիր . որպ. սկիզբն ։ Եւ ձայնաւորն պայպէս ։ Ձայնք են պարունակութեան

սա

վարդապետ, ſanctus Doctor. տն այ, տեառն աստուծոյ, Domini Dei. & his ſimilia. Tollit autem præcipuè Compendium literas vocales: & inter has, ա magis, quam cæteras: vt, կտրլ, կատարեալ, perfectus. Circa quod vſus te plura docebit.

Scienda ſunt etiam quædã alia Compendia, dictionum propria; videlicet, Ծ, որպէս, ſicut. այ, այսինքն, ideſt. ըս, ըստ, ſecundùm, iuxta. ըն, ընդ, cũ. և, եւ, &. ամ, ամենայն, omnis. ըմ, ըստայսմ, iuxta illud. ժմ, ժամանակ, tempus. աշի, աշխարհի, mundi. &c.

De Poetica, & Syllaba.

Secunda Pars.

POetica eſt ars, qua Poeta menſurata oratione carmen adaptat. Et in tres diuiditur partes; quæ ſunt, ſyllabarum quantitas, pedum conſtitutio, & (vt latinas voces armenicis aptem) verſi-metria. Verſus enim menſuratur pedibus, & pedes ſyllabis.

De Syllabarum Quantitate.

Articulus Primus.

QVantitas ſyllabarum eſt menſura, ſeu tempus earundem. Syllaba verò, aut eſt vnius tantùm literæ, vt է, eſt; aut duarum, vt նա, ille; aut trium, vt քար, lapis; aut quatuor, vt մարդ, homo; aut quinque, vt զգեստ, veſtis; aut ſex, vt սկիզբն, initium. Et definitur ſic; Syllaba eſt collectio literarum vno ſpiritu prolata.

տառից՝ մի հնչմանէ արտաբերեալ. յորմէ բառ շարայարի նի. որպէս. Ե՛ւ մա՛ նամ:

Եւ արդ՝ զի վասնզի չափուԹիւն առնուլի է՛ ի տառիցն. այժմ արդեօք ուրեմն չնկնի է՛ ինքն զնմանապէս տառիցն զօրուԹիւն:

Տառիցն՝ ուԹ են ձայնաւորք. որ յինքեանցն ձայն հնչումն կատարեալ. որպէս. ա. ե. է. ը. ի. ո. ւ. օ: Եւ մի առի դերանձայն. որպէս. յ. որ բաղում ան գամ ըզզօրուԹի ունի ձայնաւորին. որպէս. հայր. մայր. մայր. լաւագոյն. Իսկ հնգետասան՝ բաղաձայնք կոչին բաղաձայնք. որ յինքեանցն ոչ ձայն բացակատարեն. Թէ ոչ զոն շարամանեալք ընդ ձայնաւորսն. որպէս. տե՛. սա՛. նե՛լ. Կարծեն ոմանք. Թէ երեք տառք պարզին առիլ դերանձայն. որպէս. յ. հ. վ. բայց ո՛չ յիրաւի. քանզի զի՛ւ անկանելն է բաղաձայն. և ոչ ընաւ երեքս ունի զանցել ձայնաւորին. և հո առաւել չնչուԹեան զօրուԹիւնն. քան զդերանձայնին. և Թէպէտ մասնէ հո եր ընծա՛ իմէջ բառին փոխանակ ձայնաւորացս. ու. որպէս. արուեստ, և աղհեստ. սակայն ո՛չ արտաբերի իբր Թէ ու. այլ իբրև չնչուԹիւն:

Ի ձայնաւորացն՝ ուԹ լինին երկձայն. բարբառք. և յայսցանէ՝ հինգ են երանք բարբառք. ա՛ւ. ե՛ւ. ու. ոյ. ոյ. որպէս. քա՛ւ. քե՛ւ. դու. մայր. քոյ. Եւ երեք եռաբարբառք. եա՛ւ. իւ. իւ. որպէս. եա՛ւ. նիւ՛ Թի՛ւ. և կոչին սոքա երկձայնք՝ զի իմնում հիւլի սրա յանհնչումն զձեւն առնեն:

Եղր. ձայնաւորացդ՝ սուղք են երեք. է՛. ո՛. ը՛. և սուղք առին. զի նկատմանք են յարտաբերելն. Անշափականին այս նշանաւ՝ և երկայնք՝ երկու. է՛.

lata, ex qua componitur dictio; vt ի մտանեմ, intelligo.

Cum autem syllabarum quantitas sumenda sit ex literis, examinanda igitur mox est diuersa literarum vis, iuxta diuersitatem illis tributam ab ipsis Armeniorum libris.

Ex literis, octo sunt vocales, quæ ex semetipsis vocem perfectã exprimunt, hæ sunt. ա. ե. է. ը. ի. ո. ւ. օ. Vna dicitur Prouocalis, quæ est յ; eò quòd sæpè vim habeat vocalis; vt հայր, pater. մարմնոյ, corporis. լաւագոյն, melior. Reliquæ verò viginti nouem sunt consonantes, quæ ex seipsis non exprimunt vocem perfectam, nisi sint cum vocalibus simul sumptæ: vt տե՛ սա՛ նե՛լ, videre. Opinantur aliqui ex Armenijs tres literas dici debere Prouocales, idest. յ. հ. վ. sed quidem sine fundamento; nam վ omnino u consonans est, nec vnquam supponitur loco vocalis. & հ aspirationis vim potius habere dicendum est, quàm Prouocalis. & licet aliquando հ ponatur in dictionibus vice vocalium ու, vt արուեստ, & արհեստ, ars; tunc tamen non pronunciatur, vt ու, sed vt aspiratio.

Ex vocalibus, octo fiunt diphtongi; & ex his, quinq; sunt propriæ; աւ. եւ. ու. այ. ոյ. vt բաւ, absit. քեւ, te, instrumẽtaliter. դու, tù. մայր, mater. քոյ, tuus. Tres verò impropriæ. եւ. ըւ. իւ, vt Եւա, Eua. նըւագ, concentus. Թիւ, numerus. Et dicuntur diphtongi; eòquod duæ vocales in vna syllaba occurrant, & duplicem in ea sonum efficiant.

Ex ijsdem vocalibus três sunt breues; ե. ո. ը. & dicuntur breues, quia vnico temporis interuallo proferuntur; & significantur hoc signo°. Duæ sunt longæ; է, & օ;

և օ՛. որ նշանաւորեալքն՝ երկարաձայնք . և նշանակեն այս նշանաւս ̄ = Իսկ՝ երկատեսակք՝ երեք . ա . ը . ի = որ երբեմն սուղք են, և երբեմն երկայնք =

Ի բաղաձայնիցն՝ ինն են անձայնք ; բ . գ . դ . պ . կ . տ . թ . փ . ք = որ քան զայլսն են վատաձայնք . և սակս խշրութեան յոյժ երկուութիս վայելեն =

Ութ՝ կիսաձայնք . զ . ց . ն . ծ . չ . մ . ս . ր = որ 'ի բնաւորութեան երգս՝ փոքրինչ ունայ բաղձանայնք են . քան զձայնաւորս =

Նոյնք՝ չորք . ղ . մ . ն . ր = և նոյնք անուանին կակուղք . զի յորժամ 'ի կրկնութեան անուանցն մնայ բաղաձայնն առանց նուաղականին . դիւրաւ կերպանան 'ի հոլովականս = Ղ . որ տ. սատոր՝ սատեղ = անկղ՝ անկեղ = և այլ = Ն . որ տ. անձն՝ անձին = ամենգամն՝ ամենգամեան = և այլ = Ր . որ տ. ծաղր՝ ծաղեր = դստր՝ դստեր = և այլ = Իսկ՝ Մ ոչ յանուանս . այլ 'ի բայսն կակուղանայ . որ տ. գիտեմ , գիտենամ = ունիմ , ունենամ = կամիմ , կամենամ = և այլ =

Երկնայք՝ ութ . գ . լ . խ . Հ . Չ . Ջ . ռ . ց = յորոց իւրաքանչիւրոցն զզօրութիւն ունի երկուց բաղաձայնից ՅԻ . զոր հանդիստանայ սէին և դայնն = ռմ՝ երկուց սէից = Ջէ՝ ձայնն և ձէնն = չմ՝ երկուց սէից = խէ՝ երկուց բէից = նոյնպէս և զայլսն =

Ջնուն՝ սատարատապատեալ բաղաձայնին ուրուք . և մի անփամարթս նախատապատեալ ձայնաւորի ոյն՝ միշտ կակուղանայ . և ուրուն զօրութիւ հնաւոր ձայնաւորին՝ ըստ դիմուեալ զմի վմինդ ումնէ . ոմգոն . հոգւոյ . կենդանւոյ . և այլ =

Ոչ նախադասեալ այլէն՝ երբեմն կակուղանայ և ըստ

& օ ; quarum pronunciatio duplici constat tẽpore, & ostẽduntur hoc signo ~. Reliquæ verò tres sunt ancipites: ա, ե, ի, quæ aliquando breues, aliquando longæ fiunt.

Ex consonantibus mutæ sunt nouem: բ, գ, դ, պ, կ, տ, թ, փ, ք. quas dicunt Armenij grauioris esse vocis, quàm cæteras; eisque propter grauitatem, quam habent, in canticis funeralibus vtuntur.

Semiuocales octo; ղ, ց, ն, ծ, չ, մ, ս, ր. quæ in hymnis festiuis exercentur; & vocem efferunt paulò minorem quàm vocales.

Liquidæ quatuor; ղ, մ, ն, ր. & dicuntur liquidæ, seu molles; quia, quando in fine nominum simul cum alia consonanti incidunt in recto, facile protrahuntur in obliquis. Ղ, vt աստղ, աստեղ; stella, stellæ. անկղ. անկեղ; ansa, ansæ. &c. Ն, vt անձն, անձին; persona, personæ. արեգակն, արեգական; sol, solis. &c. Ր, vt ծաղր, ծաղու; risus, risus. դուստր, դստեր; filia, filiæ. &c. At մ non in nominibus, sed in verbis liquescit; vt գիտեմ, գիտենամ, scio. ունիմ, ունենամ, habeo. կամիմ, կամենամ, volo. &c.

Duplices sunt octo: ղ, լ, խ, չ, ջ, ճ, ռ, ց. quarum vnaquæque vim habet duarum consonantium; nam iuxta Armeniorum sententiam ղ æquiualet ն, & դ. ռ duobus ր. ց æquipollet ձ; & ս. չ duobus ջ. խ duobus ք. & similiter de reliquis.

ւ postpositum alicui consonanti, & simul præpositum vocali ո, semper liquescit, & accipit valorem sequentis vocalis, cum qua vnam efficit syllabam: vt հոգւոյ, animæ. կենդանւոյ, animalis. &c.

Ե præpositum ա, quandoque liquescit, & cum ea vnam

նման զմի հեգ առնէ ։ Երբեմն զերկուս՝ ոչ կակղս ․
դալով ․ ըստ կամաց բանաստեղծին ․ հիւքար ․ բնութիւն․
տեսեալ ․ և այլ ։

Եւ կրկբարբառ՝ եթէ նախադասեալ է բաղաձայնին , որ
յոդ ոչ իցէ ․ կարէ լուծանել ՚ի բանաստեղծէ , և եղանիլ
երկավանկ ․ որպ․ արևն ․․ աղօթիւք ․ և այլ ։

Սոր՝ փաղառութիւն է երկար ըստ երկուս եղա-
նակս ․ կամ բնութեամբ ․ կամ դրութեամբ ։ բնութեամբ՝
եռակի ․ Նախ՝ յորժամ պարունակէ զմի յերկար ձայ-
նաւորացս ․ է՛ և օ՛ ․ հիւքար ․ մօ՛սէս ։ Երկրորդ՝
յորժամ փաղառն միով յերկբարբառոյն ․ որգոն ․ հաւ-
ռ՛կ ։ Եւ երրորդ՝ յորժամ մի ՚ի յերկաստեսակացն հայն
գեալ լով ընդ կիսաձայնին՝ ձկան ․ որգան ․ սի՛րով ։

Իսկ՛ ասն վանդ․ երկար դրութեամբ՝ և ս եռակի ․
Նախ՝ երբ զկնի ձայնաւորին հետևեն՝ երկու բաղա-
ձայնք կամ ՚ի մէջ բառից ․ կամ յաւարտուածս ․ հիւկեն ;
եր կինք ։ Երկրորդ՝ յորժամ ձայնաւորն ՚ի վերջնում
բառին անկեալ ՚ի մի բաղաձայն՝ և միւսով բաղաձայ-
նիւ սկսեալ բառն հետևեալ ՚ի սկզբանն ․ որպէս ․ հո-
գին տեառն ․․ Իսկ՝ երկար է դրութեամբ ։ Երրորդ՝
յորժամ հետևիցի ձայնաւորին մի կրկնակ բաղաձայն ․
կամ ՚ի մէջ բառին ․ կամ յաւարտուածս ։ որպէս ։
տառաջ ։ բան զի ում և ջէ կրկնակք են ։ և ում ու-
նին երկուց բաղաձայնից ։

Փաղառութիւն լինի սուղ կրկնակի ։ Նախ՝ եթէ
ընդունիցի զմիոյ ՚ի սուղ ձայնաւորացս ․ ե՛ ․ ո՛ ․
ը՛ ։ որբայ ․ հ․ մ․ լ․ ս ։ Երկրորդ՝ եթէ մի յեր
կաստեսակայն անկանիցի ընդ անձայն , որպ․ եզա-
կան ։

efficit ſyllabam , quandoque duas nòn liqueſcens , pro arbitrio Poetæ ; vt բնութեան , naturæ . տեսանել , viſus . &c-

իւ diphtongus , præpoſita conſonanti, quæ non ſit articulus , poteſt ſolui à Poeta, & fieri diſſyllaba : vt արիւն , ſanguis . աղօթիւք , orationibus . &c.

SYllaba igitur longa eſt duplici modo ; vel natura, vel poſitione . Natura tripliciter . Primò , quando continet vnam ex vocalibus longis ; է , & օ , vt Մովսէս , Moyſes . Secundò , cum exceperit vnam ex diphtongis : vt հաւուկ , pullaſtra . Tertiò , cum vna ex ambiguis vocalibus præpoſita fuerit alicui ſemiuocali ; vt սիրով , amore .

Eſt autem longa poſitione etiam tripliciter . Primò , cum poſt vocalem ſequuntur duæ conſonantes , aut in medio , aut in fine dictionis ; vt երկնից , cæli . Secundò , cum vocalis in fine dictionis incidit in vnam conſonantem , & ab altera conſonante incipit dictio ſubſequens : vt հոգին տեառն , ſpiritus Domini ; ly գին longum eſt poſitione . Tertiò , quando vocali ſubſequuta fuerit aliqua duplex conſonans, ſiuè in medio , ſiue in fine dictionis ; vt առաջ , antea ; nam ռ & ջ duplicia ſunt , & vim habent duarum conſonantium .

SYllaba eſt breuis dupliciter : Primò , ſi continuerit vnam ex vocalibus breuibus , ե , ո , ը . vt Հոմերոս , Homerus . Secundò , ſi vna ex ancipitibus præponatur mutæ : vt իգական , fæmininus .

Փաղառութիւն հատուածոյ լինի ըստ հինգ եղանակս ։ Նախ՝ յորժամ ընդունիցի զմի յերկարատեւականացն . ո՛չ համեղեալ ընդ անձայնն . և ո՛չ ընդ կիսաձայնն ո՞րպ: բա՛ժակ ։ բա՛՝ հատուածական է ։

Երկրորդ՝ եթէ վերջին վանկ բառին ունիցի ՚ի ձայնաւոր երկայն աւարտեցի ։ և առաջին վանկ յետին բառին ՚ի ձայնաւորէ սկզբնաւորեալ իցէ ։ յայնժամ երկար ձայնաւորն հատուածական եղանի ։ որպ, արեւ արեգական ։ Եւն՝ որ երկար էր ելի բաժանեալ ։ հատուածական լինի ։

Երրորդ՝ եթէ առաջին ձայնաւորին վերջին երկարական վանկին ... երկու բաղաձայնից որոց առաջինն անձայն իցէ . և երկրորդն նոյն ։ յայնժամ նոյն ձայնաւորն հատուածական լինի ։ որպէս . ակնարտ ։ ... հատուածական ։

Չորրորդ՝ եթէ ձայնաւոր վերջին վանկին ունիցի իցէ ։ և նշերեցի ... բաղաձայն ... կրկնակ . և առաջին վանկ յետին բառին սկսցի ձայնաւորաւ ։ յայն ժամ նոյն ձայնաւորն լինի հատուածական ։ որպ. ոչ են ... ոչն և ... հատուածական են ։

Հինգերորդ՝ եթէ ... բառն ՚ի ... ձայնաւոր աւարտեցի . և հետևօղն կրկնակ բաղաձայնիւ հաւնեցի ։ յայն ժամ նոյն ձայնաւորն լինի հատուածական ։ որպ. դարձն զմեզ . ձո՛ն հատուածական է ։

Նաև և հատուածական է . յետին վանկ՝ ... ոտանաւոր տողին ։

SYllaba est communis quinque modis. Primò, cum exceperit vnam ex ancipitibus vocalibus, quæ non incidat in mutam, nec in semiuocalem; vt բաժակ, calix; ly բա commune est; quia ժ non est muta, nec semiuocalis.

Secundò, si vltima syllaba dictionis vocali longa terminetur; ac prima syllaba dictionis sequentis ab alia vocali incipiat; tunc longa vocalis euadit communis: vt արեւ արեգական, radius solis; ly եւ, quod longum erat diphtongo, euadit commune.

Tertiò, si vocali breui, aut ancipiti correptæ subsequantur in eadem dictione duæ consonantes, quarum prima sit muta, & secunda liquida; tunc breuis illa vocalis fit communis; vt պետրոս petrus; տատրակ turtur: ly պե & ly տա syllabæ communes sunt.

Quartò, si vocalis vltimæ syllabæ sit breuis, & terminetur incidens in vnam consonantem aut simplicem, aut duplicem: & prima syllaba sequentis dictionis incipiat à vocali; tunc breuis illa vocalis euadet communis: vt ոչ եսէի, non ego eram; ly ոչ, & ly ես sunt syllabæ communes.

Quintò, si dictio præcedens in vocalem breuem terminetur, & subsequens à consonanti duplici incipiat, tunc vocalis illa breuis fit communis; vt դարձո զմեզ, conuerte nos; ly ձո commune est.

Et communis est etiam vltima syllaba cuiuscunque versus.

Յաղագս Ոտանաւորութեան։

Գլուխ. Է.

Ոտանաւորութիւն է՝ հմտութիւն ինչ առ 'ի բաղկացուցանելոյ զոտսն ոտանաւոր տողին։ Իսկ՝ ոտք են անդամք տողին չափաւոր՝ որ վանկից թուով և դասիւ աւարտեալք։

Սեռք են ոտիցն երկու. պարզ և բաղադրեալ։ պարզիցն տեսակք երկու. երկավանգ և եռավանգ։ բաղադրելոցն տեսակ մի՝ եռավանգ։

Պարզ ոտք երկավանգք՝ են չորք։ Առաջինն՝ անհամբոյր. որ յերկուց երկար վանկից գոյանայ. օր. փա՛ռաց։ Երկրորդն՝ անգայտ. որ յերկուց աղօտաց. օր. գո՛վե՛մ։ Երրորդն՝ մեծասար. որ յերկայնէ, և յաղօտէ. օր. դա՛ւի՛թ։ Չորրորդն՝ մեծավերջ. որ 'ի սուղէ և յերկայնէ. օր. գը՛թա՛ծ։

Պարզ ոտք եռավանգք՝ են ութ։ Առաջինն՝ անսանեղ. որ շարամանի 'ի մի երկայն փաղառութենէ, և յերկուց աղօտաց. օր. հա՛մբե՛րե՛մ։ Երկրորդն՝ վերջատանջ. որ յերկուց աղօտաց, և յեղէ երկարէ. օր. գե՛րա՛գո՛յն։ Երրորդն՝ քողաբորբ. որ յերկարէ, յաղօտէ, և յերկարէ. օր. ա՛մբա՛կո՛ւմ։ Չորրորդն՝ քողաղօտ. որ յաղօտէ, յերկարէ, և յաղօտէ. օր. մա՛թէ՛ոս։ Հինգերորդն՝ հաւեղ. որ յերկուց երկարաց, և յաղօտէ. օր. փի՛լի՛մոն։ Վեցերորդն՝ աւարտեղ. որ յաղօտէ, և յերկուց երկարաց. օր. յո՛հա՛նէ՛ս։ Եւթներորդն՝ ներդև. որ յերից աղօտաց. օր. սո՛ղո՛մոն։ Ութերորդն՝ սուռք. որ յերից երկարաց. օր. հա՛մբա՛ռնամ։

Բաղադրեալ ոտքն, որ 'ի պարզիցն շարադրին. են ութ։

De Pedum Constitutione.
Articulus Secundus.

PEdum constitutio est peritia ad carminum pedes construendos. Pedes autem sunt membra versus certo syllabarum numero, & ordine perfecta.

Pedum genera sunt duo; simplex, & compositum. Simplicium species duplex est; dissyllaba, & trisyllaba. Compositorum species vna, quadrisyllaba.

Pedes simplices duarũ syllabarũ sũt quatuor: Primus dicitur համեմբայր, spõdæus; qui ex duabus syllabis longis cõstat; vt փա՛ռա՛ց, gloriæ. Secundus, անգայար, pyrrhichius; qui ex duabus breuibus; vt գո՛վե՛մ, laudo. Tertius. մեծասար, choræus; qui ex lõga, & breui: vt Դա՛ւիթ, Dauid. Quartus մեծավերջ, iãbus; qui ex breui, & lõga; vt գթա՛ծ, misericors.

Pedes simplices trium syllabarũ sunt octo. Primus dicitur սանեղ, dactylus; qui componitur ex vna syllaba longa, & duabus breuibus; vt համբե՛րե՛մ, suffero. Secundus, վերջատանջ anapęstus; qui ex duab. breuibus, & vna lõga; vt վե՛րագո՛յն, excelsior. Tertius, երկայներկ, amphimacer; qui ex lõga, breui, & lõga: vt Ամբա՛կո՛ւմ, Abacuch. Quartus, երկաղօտ, amphibrachius; qui ex breui, longa, & breui; vt Մա՛տթէ՛ոս, Matthæus. Quintus, հաւրեղ, antibacchius; qui ex duabus lõgis, & breui; vt Փի՛լի՛մոն, Philemõ. Sextus, ուրաբանեղ, bacchus; qui ex breui, & duabus longis; vt Յո՛հաննէ՛ս, Ioannes. Septimus, ներգեւ, trochæus; qui ex tribus breuibus; vt Սո՛ղո՛մո՛ն, Salomon. Octauus, սուղք, molossus; qui ex tribus longis; vt համբա՛ռնա՛մ, eleuo.

Pedes compositi, qui constãt ex simplicibus, sunt octo.

Pri-

Եւ առաջինն առի երկհամբայս ։ Ց ։ յերկուց համբաւրից . որպ. աստուածոց ։ Երկրորդն երկայն գոյն յերկուց անդրայից . որպ. մանկաբերեմ ։ Երրորդն երկմեծատառ յերկուց մեծատառից . որպ. խորհրդածեմ ։ Չորրորդն երկմեծավերջ յերկուց մեծավերջից . որպ. մեղմացուցանց ։ Հինգերորդն մեծատառավերջ ՚ի մեծատառէն և մեծավերջէն . որպ. մոլորական ։ Վեցերորդն մեծավերջատառ ՚ի մեծավերջէն և մեծատառէն . որպ. նեղեալ դու նաւ ։ Եւթներորդն համբայրանդրայն ՚ի համբաւրէն և յանդրայէն . որպ. փառաւորեմ ։ Ութերորդն անդրայահամբայր յանդրայէն և համբաւրէն . որպ. խորտորեցան ։

Յաղագս Տաղաչափութեան ։

Գլուխ . Դ ։

Տաղաչափութիւն է դասադրական ընթերցումն չափոց վանկից և ոտից , առ ՚ի զարդն չափաբերելոյ ։ Իսկ տաղն է չափաբերական բան . բաղադրեալ ստեղից , թուով, և դասիւ ոտից չափակցելով ։ և յօդուածի լինի ։

Յաղագս Վեցաչափ Տաղին ։

Տաղն վեցաչափ որ և հոմերական ասի . ՚ի վեց ոտից է բաղկացեալ ։ որոց ՚ի հարկէ հինգերորդն է ստեղ . և վեցերորդն համբայր ։ Իսկ միւսեալ չորք առաջինքն կամ ստեղք . կամ համբայրք ։ զոր օրինակ ։

Աստուած քոց սուրբ վկայից վարձ շնորհեա փառաց ։

Եւ տորաչափի այսպէս ։

Աստու . ած քոց . սուրբ վկայ . ից վարձ . շնոր հեա . փառաց ։

Primus dicitur երկ համերոյթ, dispōdęus: id est, ex duobus spondæis; vt աստուածոց, Deorũ. Secũdus, երկանգայայ, proceleusmaticus, ex duobus pyrrhichijs; vt մանկանեմրեմ, infero. Tertius, երկ մեծատառ, dichorçus, ex duobus chorçis; vt խոստովանեմ, cõfiteor. Quartus, երկ մեծավերջ, dijambus, ex duobus iambis; vt մեղաւորաց, peccatorũ. Quintus, մեծատառավերջ, choriãbus, ex chorao, & iãbo; vt մոլորական, erroneus. Sextus, մեծավերջատառ, antipastus, ex iãbo, & choræo; vt ներընդունակ, contingens. Septimus, համերոյանգայար, ionicus à maiore, è spondæo, & pyrrhichio; vt փառաւորեմ, glorifico. Octauus, անգայար համերոյր, ionicus à minore, ex pyrrhichio, & spondęo; vt խոտորեցան, declinauerunt.

De Versi-Metria.

Articulus Tertius.

VErsi-metria est electio quædam discretiua mensuræ syllabarum, & pedũ, in ordine ad versum cõponendum. Versus autẽ est oratio mensurata, certo genere, numero, & ordine pedum compacta: fitque multipliciter.

De Versu Exametro.

CArmen exametrũ, quod & homericum dicitur apud Armenios, constat sex pedibus; quorum necessariò quintus est dactylus, & sextus spondæus; reliqui verò primi quatuor, siue dactyli, siue spondæi; vt

Աստուած քոց սուրբ վկայից վարձ շնորհեա փառաւոց:

Deus tuis sanctis Confessoribus mercedem concede gloriæ.

Et Scanditur, vt in opposita pagina ostenditur.

Ը. Յաղագս հնգաչափի Մաղին ։

Հնգաչափին ասի որ դնի յետ վեցաչափին. և զհինգ ոտս ունի ։ Առաջինն երկուքն կամ սպոնդէ են. կամ համբոյրք ։ Երկուք վերջինն սպոնդէ հարկաւորապէս ։ Իսկ միջինն միայնակն. որ է համբոյր. բաժանի. և ի երկար մասն ղասութիւն կիսատոտն դնի 'ի մէջ չորեքհանգս. և միւս կէսատորն 'ի վերջնում ոտղին ։ Հիղմն ։

Արդար արեգական կարապետ ես վեհագոյն ։

Եւ չափի այսպէս ։

Արդա՛ր. ա՛րե՛գա՛. կա՛ն. կարա՛պե՛տ. ես՛ վե՛հա՛. գոյն ։

Յաղագս Մեծավերջականին ։

Տաղն մեծավերջական է կրկին միջին բառաչափ. զոր չարագրեաց Ներսէս հայոց հայրապետն և բանաստեղծ մեծահռչակ. Թէպէտ ոչ պահեաց յամ սոսնաւոր տողսն զկանգնից չափութիւն. և զայս արար վասն պահելոյ 'ի տողից առարառեան զհամաձայնութիւն և զմիաբանութիւն յետին վանկիցն ։ Իսկ միւսն ասի վեցաչափ ։ Արդ բառաչափ մեծավերջականն զչորս ոտս ընդունի զամենեսեան մեծավերջս ։ Նա և կարէ առնուլ յառաջինն տեղում և յերրորդումն զհամբոյրն. կամ սոնդէն. կամ վերջադասնքն ։ և ես յամ ուրեք զներքեւ, բաց 'ի չորրորդ տեղւոյն ։ Սոյնպիսիք են Ներսէսի տողքս այսուքիկ ։

Միայն պահեալ զոր ինչ պահեաց ։

Ստորաչափի ։

Միա՛յն. պա՛հեա՛լ զո՛ր ի՛նչ. պա՛հեա՛ց ։

Րաբունի հոգւոց բանաւորաց ։

Չափի ։

Րա՛բու՛նի հո՛գւո՛ց. բա՛նա՛ւ. ո՛րա՛ց ։

Մուտ յամենայն ժամանակի ։

De Versu Pentametro.

PEntametrum dicitur, quod ponitur post exametrum: & habet quinque pedes: Primi duo siue dactyli sunt, siue spondæi: duo vltimi necessario dactyli; alius verò, qui spondæus debet esse, diuiditur, & vna syllaba longa semipes ponitur postduos primos pedes; altera verò in fine post duos vltimos: vt

Արդար արեգական կարապետ ես վեհագոյն ։

Iusti solis præcursor es excelsus.

Et Scanditur vt opposita pagina ostendit.

De Iambo.

CArmen iambicum duplex est: alterum dimetrum iambicum, quod inter alios scripsit Niersés Armeniorum Patriarcha, & Poeta celeber; licet non seruauerit in omnibus versibus syllabarum dimentionem; vt in fine illorum consonantiam, & concordiam syllabarum seruare potuisset. Alterum verò dicitur trimetrum iambicum. Porrò dimetrum iambicum quatuor recipit pedes, omnes iambos. Potest etiam admittere in primo, & tertio loco siue spondæum, siue dactylum, siue anapæstum, & in omnibus etiam trochæum, præter quartum locum. huiusmodi sunt versus illi Niersesis Armenij.

Միայն պահեալ զոր ինչ պահեաց ։

Solum seruans quicquid seruauit.

Et Scanditur vt opposita pagina ostendit.

Վարժուն հոգւոց բանաւորաց ։

Magister animarum rationabilium.

Et Scanditur, vt &c.

Մուր յամենայն ժամանակի ։

Չափն ։

Սու՛ րբ յա՛ւ . մե՛նայն . ժամա՛ . նակն ։

Գոչմամբ փողոյն գաբրիէլին ։

Չափն ։

Գո՛ չմամբ . փո՛ղոյն . գա՛բրի՛ . էլի՛ն ։

Զի ընդ փեսային ՚ի յառագաստ

Հարսունք հոգւով մըտցուք ՚ի փառս ։

Եւ Սատրաչափն ։

Զի՛ ընդ . փե՛սայ . ին ՚ի՛ յա՛ռ . ագա՛ստ ։

Հա՛րսու՛նք . հո՛գւո՛վ . մը՛ տցու՛ք . ՚ի՛ փա՛ռս ։

Իսկ վեցաչափ մեծավերջականն ունի զվեց ոտս զամենեւեան մեծավերջս ։ յառաջին տեղում, յերրորդում ։ և ՚ի հինգերորդում առնու երբեմն փոխանակ մեծավերջայն զհամբոյրն կամ սաեղն . կամ վերջատանգն ։ այլ և կարէ յամենայն ուրեք՝ բաց ՚ի վեցերորդ տեղւոջէ՝ զներդեան ընդունիլ ։ որզան .

՚Իջէք նայիմք լոյս անմատոյց փըրկչին մերոյ ։

Եւ չափն այսպէս ։

՚Ի՛ջէ՛ք զ . նայի՛մք . լոյս ա՛ն . մա՛տո՛յց . փըրկ չի՛ն դ . մե՛րոյ ։

Յաղագս Վերջատանգականին ։

Վերջատանգական տաղն բաղկանայ ՚ի չորրորդից, Թէ սաեղք իցեն . Թէ համբոյրք . ընդ որս հարկաւոր այսպէս խառնեսցին վերջատանգքն . իսկ յերկրորդ տեղւոջէ և ՚ի չորրորդէ ՚ի բաց լիցի սաեղնւորոյն ակսնք են ստանաւոր տողքս Ներսէսի ։

՚Ի սուրբ երգական տօնից լըրումն ։

Չափն ։

՚Ի՛ սու՛ր . ե՛րգա՛կան . տօնի՛ց . լըրու՛մն ։

Հասցէ լինել լոյսըն եղական ։

Չափն ։

Da omni tempore:

Et Scanditur, vt &c.

Գոչմամբ փողոյն գաբրիելին ։

Voce tubæ Gabrielis.

Et Scanditur, vt &c.

Ընդ փեսայիդ ՚ի յառագաստ
Հարսունքս հոգւով մտցուք ՚ի փառս ։

Vt cum ſponſo in talamum,
Sponſæ ſpiritu intremus in gloriam.

Et Scanditur, vt &c.

TRimetrum verò iambicum habet ſex pedes, omnes iambos; in primo, tertio, & quinto loco recipit quandoque pro iambis ſiue ſpondæum, ſiue dactylum, ſiue anapæſtum; & poteſt etiam vbique præter ſextum locum, trochæum admittere; vt

՚Ի քեզ նայիմք լոյս անմատոյց փրկչին մերոյ ։

In te ſuſpicimus, lux inacceſſibilis Redemptoris noſtri.

Et Scanditur, vt oppoſita tabella oſtendit.

De Anapæſtico.

ANapæſticum carmen conſtat quatuor pedibus, ſiue dactylis, ſiue ſpondæis, quibus neceſſario admixti ſint anapæſti: ita tamen, vt à ſecundo, & quarto loco abſit dactylus: tales ſunt verſus illi Nierſeſis Armenij.

՚Ի ստուերականն տօնից լրումն ։

Ab vmbroſis feſtis complementum.

Et Scanditur, vt oppoſita pagina oſtendit.

Ասաց լինել լոյսն եղական ։

Dixit fieri lumen creatum:

Ա՜սաց . լեն՜ էլ . լոյսն՜ . եղանակն .

Յաղագս Ասկլեպիադականին :

Ասկլեպիադական տաղն շարադրի չորս ոտիւք . դ . համբարբիւն . երկու մեծատարածերքիւքն . և անդապեստիւն . կամ Թէ գոյանայ 'ի համբարբէն . 'ի սպոնդէն . յերկար բաղադրութէ . և յերկուց տռոքէոն : Որ է այս :

Անստեղծ արեգական լոյս ծագեա հոգոյս :

Ստորաչափն :

Ա՜նստեղ՜ծ . ա՜րե՛գա՛ . կան՜ . լո՜յս ծա՛գե՛ . ա՜հոգո՛յս :

Յաղագս Գլիկոնեականին :

Գլիկոնեականն ընդունի զհամբարյն և զերկու տռոքն : Որպէս :

Թագ անշէջ ժողովրդեան :

Չափն :

Թա՜գ ա՜ն . շէ՜ջ ժո՛ղո՛ . վըր՜դե՛ա՛ն :

Յաղագս Սափիկականին :

Սափիկականն շինեալ է 'ի հնգից ոտից . ունի զմեծատարածն . զհամբարյն . զսպոնդն . և զերկու մեծատարածն : Որ է այս :

Ճառագայթ փառաց նորոգէ զմտաց լոյս :

Եւ չափն :

Ճա՜ռա՛ . գայթ փա՜ռ . ա՜ց նո՛րո՛ . գէ զմը՛ . տա՜ց լո՛յս :

Յաղագս Փալեկիկեականին :

Փալեկիկեականն առնու զհամբարյն . զսպոնդն . և զերկու մեծատարածն : Որպէս .

Փրկիչդ բոլորից զմա փութա փրկել :

Չափն :

Փրկի՜չ . ըդ բո՛ղո՛ . րի՜ց զմա՛ . փու՜թա՛ . փրկե՛լ :

Et Scanditur, vt &c.

De Asclepiadæo.

ASclepiadæum carmen componitur quatuor pedibus, hoc est, spondæo, duobus choriambis; & pyrrhichio; aut constat spondæo, dactylo, syllaba longa, & duobus dactylis; vt

Անստեղծ արեգականն լոյս ծագեա՛ հոգւոյս ։

Increati solis lux orire huic animæ.

Et Scanditur, vt opposita pagina ostendit.

De Glyconio.

GLyconium excipit spondæum, & duos dactylos, vt

Ջահ անշէջ ժողովրդեան ։

Fax inextincta populi.

Et Scanditur, vt opposita pagina ostendit.

De Sapphico.

SApphicum constat quinque pedibus; habet choræum, spondæum, dactylum, & duos choræos, vt

Ճառագայթ փառաց նորոգէ զմտաց լոյս ։

Splendor gloriæ renouat mentis lumen.

Et Scanditur, vt opposita pagina ostendit.

De Phaleucio.

PHaleucium recipit spondæum, dactylum, & tres choræos; vt

Փրկիչ բոլորից այժմ փութա՛ փրկել ։

Redemptor vniuersi nunc festina redimere.

Et Scanditur, vt opposita pagina ostendit.

De

Յաղագս Ստորաբերութե. և բառի։

Մասն Երրորդ։

Ստորաբերութիւն է զուգաւորողն. կամ ընթերցողն միութեամբ և անուղղ առաջաբերութիւն բառիցս ։ Իսկ բառ է ձայն 'ի վանկից բաղկացեալ. ոպ՞ մարդ ։ մարմին ։ և որպէս վանկ 'ի տառից. և բան 'ի բառից ։ այսպէս և բառ 'ի վանկից բաղկանայ ։ Բայց է զի մի տառ ըստ ինն լինին իցէ մի վանկ. և մի բառ. այլ ո՛չ մի բան. ո՛րգոն. է ։ և Հոգ՝ մասունք են ստորաբերութեանն երկու. Ուղղա՛կ և Հակա՛դ ։

Յաղագս Ուղղակի։

Գլուխ. ա։

Ուղղակի է բացատրութիւն պատշաճաւոր ձայնի ըստ վեր ստորութե. հարթութե. և պարբերութե ։ և բաժանի յերիս. 'ի շեշտ. 'ի բութ. և 'ի Պարոյկ ։

Շեշտ վերաստորէ և սրէ 'ի բառսն զձայն վանկին որոյ վերդնի ։ ո՛րպէս. սահմա՛ն. պե՛տրոս. ինչ ։ և մնացաւանդ պատահի շեշտն ձայնաւորացս. ա՛. ե՛. ի՛ ։ որ զբերանն բանալով զձայնաւորդն առնուն ։

Բութ՝ ընդ դէմ շեշտին զձայն վանկին կարթէ և 'ի վայր խոնարհեցուցանէ ։ որպէս. արդ՝ ։ և հանդերձի բութս յաւ_ էտ տառից. բ՝. ս՝. դ՝ ։ զի ըստ նեղութե շրթանցն նեղանայ և ձայն դուզմ. տկար լինելով ։

Պարոյկ է եղև էջ ձայնի 'ի միոջ բառին. որ երկուշանէ զմիոյ ձայն 'ի նկզբանն. և խոնարհէ 'ի վերջնումն ։ և առ որպէս զի մնացաւանդ 'ի վե՞ր հարցականացս. հ՞ բայց. ընդէր ։ արդ սոլոսականաց ձայնն ըստ երկս եղանակս ։ Նախ՝ ըստ թեթեւ եր

կայ

Tertia Pars.

PRolatio est recta loquentis , aut legentis dictionum pronunciatio . Dictio autem est vox syllabis constans; vt մարդ , homo . մարմին , corpus . Et , sicut syllaba ex literis , & oratio ex dictionibus ; ita & dictio ex syllabis componitur . Porrò contingit, vt vna litera secundũ se sit vna syllaba, & vna dictio ; sed non vna oratio : vt է , est . Duæ autem sunt partes Prolationis ; accentus , & spiritus .

De Accentu .
Articulus Primus .

ACcentus est tenor, voci conueniens, secundùm eleuationem , depressionem , & circumflexionem . Et triplex est ; Acutus ′ , Grauis ` , & Circumflexus ՞ .

Acutus ′ attollit , & acuit in dictionibus vocem syllabæ, supra quam ponitur : vt սահա՛կ, Isaac. պե՛տրոս, Petre . ի՛նչ , aliquid. Apponitur præcipuè Acutus vocalibus his; ա՛, ե՛, է՛ . quæ , cum os pandant, vocem accipiunt vegetiorem .

Grauis ` è contra vocẽ syllabæ deprimit, & deorsum inflectit ; vt արդ` , igitur . Et versatur maximè in his literis ; բ` , պ` , փ` ; nam iuxta labiorum pressionem deprimitur & vox istarum , fitque tenuis .

Circumflexus ՞ est ascẽnsus, & descẽsus vocis in vna, eademque dictione; vbi attollitur vox in principio, & deprimitur in fine. apponitur autẽ præcipuè interrogationibus; vt ընդէ՞ր , quare ? Porro circũflectitur vox ex triplici cau-

կար ձայնաւորացն. որք են. է՛ և օ՛: ԺԼ. զի առաւելերեն ոգւոյ սաստ ձայնիւ 'ի սկզբեանն. և տկարաւ 'ի վերջնումն, այսպէս. էր. օր: Երկրորդ պարունակնայ ըստ պատահմանն. յորժամ ձայն դնիցի երկբարբառոցս աւ. եւ, էւ. իւ. իւ. այ. ոյ. ու: Իսկ երրորդ պարունակնայ 'ի սուր ձայնորդս. ա՛. է՛. ի՛: յոր ժամ 'ի վերայ սոցայ դնիցի բաղաձայնք, որք ըղձերթմն նեղեն. հնչմն. այբ:

Յաղագս Հագագի.

Պրակք. Է:

Հագագն է կրկնակ. թաւ. և սուղ: Թաւն արձակէ զձայն երկբարբառոյն. հնչեն. աղաւնի ոչ առաւելի աղօնի: դաւթի. ոչ դօթի: Նոյն և ցուցանէ. զի յարտաբերելն թաւից տառիցն ուժգին յերասս բախելով զշրթունս կամ զլեզուն. ստուար պիտոյ է հանել զձայն. զի մի արասցէ զբունն՝ գուն. և զթուրն՝ տուր. և զփակն՝ բակ. և այլ: Եղբ՝ 'ի տառիցն՝ լինին թաւք այսն. փ. խ. ք. թ. ց. Լ. Վ. Հ. ու:

Եւ սոսա գիտելի է. զի սոյնն 'ի մէջ եղեալ երկու ձայնաւորաց. կամ յաւարտում բառիցն՝ բայց ոչ յետ ու. մինչ առաւելի թաւացեալ իբրև զբաղաձայն վէւ: 'ի մէջ: որպ. խաւար. դիւահար. եւեւ: կամ յաւարտն. որպ. հրամանաւ. սրտիւ. սորբեւ:

Բայց ոչ նմանապէս հանդիպի, եթէ նախադասիցի ւիւնն բաղաձայնի որ յօդ ոչ իցէ: և յայնժամ ստորադասեալ կամ էջի. կամ ինոյ. կամ ոի՝ զձայն բացակատարէ իբրև զձայնաւոր. որպս. աղբեւր. սրտիւք. առւն: եւ հասցի՝ բաղաձայնի որ յօդ ոչ իցէ. զի յոր

 ժամ

ſa. Primò, natura vocalium longarum, quæ ſunt է̃ & օ̃; hæ namque proferuntur attollendo vocem in principio, & deprimendo in fine; ſic էը, օ̂ը. Secundò, quia occurrit vox diphthongis աւ̂, էւ, ըւ, իւ, ույ, ոյ, ու. Tertio, circumflectitur in acutis vocalibus, ա́, ե́, ի́; quando poſt has ſubſequuntur conſonantes, quæ labia comprimunt; vt ա̂րբ, bibe.

De Spiritu.

Articulus Secundus.

SPiritus duplex eſt; Aſper ՙ, & lenis ՚. Aſper ՙ ſoluit vocē diphthōgorum; vt աղաւնի columba, non profertur աղօնի. դաւթի Dauidis, non դօթի. nec non etiā indicat, quod in pronūciatione aſperarum literarum labia, aut linguam fortiter impingendo, robuſtior proferēdus eſt ſonus; nè քուն ſomnus, proferatur գուն color. nec թուր enſis, proferatur տուր da. nec փա́կ ſera, բա́կ atriūm. &c. Ex literis autem, nouem ſunt aſperæ, փ, խ, ք, թ, ց, չ, ճ, ծ, ռ.

At hìc ſciendū eſt, quòd ւ poſitum in medio duarū vocalium; ſiue in fine dictionis, ſi tamen illi non præponatur ո, ſemper profertur ſolutū vt conſonans վ. in medio vocaliū, vt խաւար tenebræ; դիւահար dæmoniacus; բեւեռ clauus. in fine, vt հրամանաւ iuſſu; սրտիւ corde; ստորեւ ſub.

Non tamen ſimiliter accidit, ſi ւ præponatur conſonāti, quæ nō ſit articulus; nā tunc poſitum poſt է, aut poſt ի, aut poſt ո, vocem elicit, vt vocalis; vt աղբիւր fons; սրտիւք cordibus; տուն, domus. Dixi, conſonanti, quæ non ſit articulus; quia cum ſubſequens conſonans articulus eſt; vel cum

 caſus

ժամ հնչունեալ բաղաձայնին յօդ է. կամ յորժամ ուղղա-
կան հոլով անուանն՝ ընդ Թէ ըստ ձայնին Թաւացեալ առնու.
յայնժամ ըստ ձայնին միջին. արտաբերի Թաւացեալ եւ ՚ի նո-
լովականն = յօդ. որդւոյն. բանիւս. քերթ. նշանաւն. ըն
ս, ր, ն. յայս աւելուածս յօդ են = ուղղականն հոլով. որպէս.
ցաւս. ցաւք. ըզցաւս = Թիւս. Թիւք. ըզԹիւս = դեւս. դեւք.
ըզդեւս.

Ուստի ծանիր եւս. Թէ ու եւ աւ երկ բարբառքն՝
երբ ոչ են Թաւացեալք. արտաբերին իբր Թէ մի գիր. որ.
ու՝ իբրեւ հնչուն. եւ աւ իբրեւ օ. հնկէն. գլուխ. փառաւոք =
Թէպէտ յաւելուած ինչ իցէ գրել աւ փոխանակ օին. բայց
ըզծերունիքն՝ վն ցուցանելոյ Թէ ծն այն՝ երկար էր. շա-
րադրեցին զնա երկբարբառովն այբենիւնն. զի մն երկ բար
բառն երկայն է բնուԹեր =

Սակն ընդ գծիւ Թաւ՟ին՝ նշանակէ զնրբաձայնն լերկից
տառիցն = վն զի սոսա է. զի յարտաբերելն դոցին ծան-
դաղագին լինելն շնԹոյսքն. կամ Թոյլ շարժեալ լեզուն. զձայն
հնչեցուցանի կակուղ = որոց՝ տառքն՝ չորեք են. ա. մ. կ.
տ. ջ. պ. ծ. չ. ք =

Այլ են եւս եւԹն. որք միջակք ասին. որ. բ. գ. դ. ձ. ղ. ճ. ժ =
Վն զի երկոցունց հնաւորին. եւ բան զԹաւսն լինին. եւ
բան զլերկսն Թաւ են: զմանզի բէն խաժ է. բան զմին եւ այլ. եւ
բարակ՝ բան զփիւնն = Այլ՝ բիւ. բան զկին, է Թաւ. եւ բան զգէ
եւ խէ, լերկ է. բայց՝ բան զարա, Թաւ. եւ բան զԹօ, լերկ = Զա՝
բան զտէ եւ զչա, Թաւ. եւ բան զծա, լերկ = Ղատ՝ միջակ է ՚ի մէջ
նուն եւ լիւնի = Ճէ՝ ՚ի մէջ ծայի եւ ջէի = Ժէ՝ ՚ի մէջ շայի եւ չայի =

Ի ձայնաւորացն՝ վեց խառնեն զերիսս ընդ բաղա-
ձայնն. որ. ա. ե. է. ի. ո. ւ. ՚ի մէ. ասմ. մեր. ընդ. իմ.

casus rectus nominis naturaliter ւ solutū recipit, tunc sēper solutū profertur etiā in obliquis, nō secus ac esset վ. Articulus, vt ցաւիւս verbo hoc ցեւդ te, instrumētaliter. նշանաւն signo illo; nam ս, դ, ն, in fine harum dictionū sunt articuli. Casus rectus, vt ցաւ dolor, ցաւք dolores, *nom.* զցաւս dolores, *accu.* Թիւ numerus, Թիւք numeri, զԹիւս numeros. դեւ demon, դեւք demones, *nom.* զդեւս demones, *accu.*

Animaduerte tamen, quod ու & աւ diphthōgi quando non pronunciantur solutæ, vt dictum est; proferuntur vt vna litera; id est; ու sicut ւ; & աւ sicut օ: v.g. գլուխ caput, pronunciatur գլւխ; & փառաւորք gloria, pronunciatur փառօրք; licet superfluum sit scribere աւ vice օ: veteres enim vt ostēderent, օ illud longum esse, ipsum scripserunt diphtongo աւ; quia omnis diphthongus longa est natura.

SPiritus lenis ՚ indicat leuem vocem lenium literarum; fas enim est, vt labia in harum pronunciatione, leniter sibipsis occurrant; aut remissè moueatur lingua, vocem prodiicendo mollem. lenes autem literæ sunt decem; պ՚, մ՚, կ՚, ա՚, ղ՚, ս՚, ն՚, ծ՚, չ՚, ր՚.

Sunt quoque septem, quæ mediæ dicuntur; videlicet բ, գ, դ, ձ, ղ, ճ, ժ. hæ sunt leniores asperis, & asperiores lenibus: nam iuxta Armeniorum documenta, բ magis asperum est quàm պ, & մ & magis lene quàm փ. գ magis asperū, quàm կ; & magis lene, quàm ք & խ. ձ magis asperum, quàm ս & զ: & magis lene, quam ց. դ medium est inter տ & Թ. ղ medium est inter ն, & լ. ճ inter ծ, & չ. ժ inter չ, & շ.

EX vocalibus sex sunt, quæ consonantibus iunctæ vocem aliquantulum è naribus emittunt: hæ sunt. ա, ե, ը, ի, ո, ւ. vt ամպ nubes: մեր noster: ընդ cum; իմ meus,

մով. սիւն ։ և երկու ոչ խառնեն, քը. է և օ. որպես. զէմ. մօջ ։ յօյ. մյմ

Եթէ ձայնաւորն արտաքերի երբեմն կէս է. քը. անկիւնայք է. որպակ. ըստ ։ ընկերքեն ։ և վասնզի է՛ եթ՝ անկատար ձայնաւոր. եարգում անգամ թուլանալք գրել զնոյ խնկջ բառերն. թէպէտ պարտնոնջ արտաբերել. հն զան. փրկել. քը. փրրկել ։

Ը նախադասութեան յետ՝ խնկջ բառերն առաջաբերել երբ թէ ու, հն բար յոյն. նոյն. թոյլ ։

Յի՛ խնկզբան բառերն ոչ դնի. եթէ ոչ նախադասութեան ձայնաւորի ։ և յայնժամ արտաբերի երբեմն զօրութիւն ինչ չնչական՝ խփորեղն արտասանեան. որպան. յերկրի. յառնել. յարկ ։ յունկ՝ նոյն յի՛ խնկջ եղեալ բառերն. կամ յաւարտ նոցին, արտաբերեր երբեմն կէս են. քը. անկատար են. որպես. հայր. այն. նորայ. քոյ. յուդայ ։

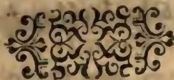

մոմ cera ; սիւն columna . reliquæ verò duæ ; է , & ո non miſcentur naribus : vt վէմ lapis : մօր matris .

Vocalis ը pronunciatur , veluti ſemi է . ſeu է imperfectum ; vt ըստ iuxta: ըսկիզբն initium . Et quoniam imperfecta vocalis eſt , ſæpè omittimus ſcribere illam in medio dictionum, licet teneamur proferre , ac ſi eſſet ſcripta : vt փրկել redimere , profertur փրըկել .

ո poſitum antè յ in medio dictionis pronunciatur veluti ու : v.g. յոյս ſpes : նոյն idem : թոյլ remiſſus .

յ non ſcribitur in principio dictionis , niſi præpoſitũ vocali : & tunc pronunciatur , vt vis quædam è gutture aſpirata : vt յերկիր in terra: յառնել reſurgere : յարկ tabernaculum . Idem verò յ poſitum in medio dictionis, aut in fine , profertur veluti ſemi ե , ſeu imperfectum ե : vt հայր pater : այն ille , նորայ ſuus : քոյ tuus : յուդայ Iudæ .

De

Յաղագս Շարադրութեան և բանի։

Մասն Չորրորդ։

Շարադրութիւն է արհեստ զբանն ստուգապէս շարադրելոյ։ Զոր՝ բան է շարամանութիւն բառից որ ՚ի զմտախոհութիւնս յայտնելոյ։ և զմասունս ունի ինն։ Զանուն. Դերանուն. Բայ. Ընդունելութիւն. Յօդ. Նախադրութիւն. Մակբայ. Միջարկութիւն. Շաղկապ։

Յաղագս Անուան։

Դասն. ա։

Անուն է մասն բանի հոլովական թուոյ ամանակին. որ զէութիւն իրերաց նշանակէ. որպ. մարդ. և անձնաւորութեան նորա յոքնակին։

Անուանցն՝ ոմն գոյական. ոմն ածական։ Գոյականն է որ ըստ ինքեան գոյանայ ՚ի բանին. որպ. երկին. սպիտակութիւն։ Ասացի թէ ըստ ինքեան գոյանայ ՚ի բանին։ զի ասելով. թէ երկին է ստեղծուած որ։ Սպիտակութիւն է պատահական որակութիւն։ Երկինքդ և սպիտակութիւնք առանձնակի իմացեալք՝ կարեն գոլ ՚ի բանին։

Ածականն է. որ ոչ ըստ ինքեան գոյ ՚ի բանին. այլ վերածեալ գոյականին. թէ յայտնապէս. թէ ծածկաբար։ որպ. բարի. իմաստուն. և այլ։ Յայտնապէս. զորօրինակ. որդի իմաստուն է ուրախ հօրն իւրոյ։ Ծածկաբար. ներքոյ պատշաճաւորաւ. իմաստունն իշխեսցէ աստեղաց։ այս. մարդ իմաստուն։

Ոմն՝ յատկական. որպէս. Պօղոս. Հռովմ։ Ոմն՝ հասա-

 րակական

Quarta Pars.

Yntaxis eſt ars rectè conſtruendi orationem. Oratio autem eſt ordinata compoſitio dictionum in ordine ad conceptum intellectus manifeſtandum; & partes habet nouem: quæ ſunt Nomen, Pronomen, Verbum, Participium, Articulus, Præpoſitio, Aduerbium, Interiectio, & Coniunctio.

De Nomine.
Articulus Primus.

NOmen eſt pars Orationis declinabilis ſine tempore, quæ eſſentiam rei ſignificat: vt մարդ, homo: & multiplex eſt.

Ex nominibus aliud eſt Subſtantiuum, aliud Adiectiuũ: Subſtantiuum eſt, quod per ſe ſtat in oratione; vt երկիր terra: սպիտակութիւն albedo. Dixi; quod per ſe ſtat in oratione; nam ſi dicatur, v.g. terra eſt creatura Dei; Albedo eſt accidentalis qualitas; ly terra, & ly albedo ſecundum ſe ſolitariè intellecta, poſſunt ſtare in Oratione.

Adiectiuum eſt, quod non per ſe ſtat in oratione, ſed ſuperadditum ſubſtantiuo aut explicitè, aut implicitè: vt բարի bonus, իմաստուն ſapiens, &c. explicitè, verbi gratia, gloria patris eſt filius ſapiens. Implicitè; vt ſapiens dominabitur aſtris; hoc eſt, homo ſapiens.

Aliud Proprium; vt պօղոս Paulus; հռոմ Roma. Aliud

G Appel-

սական . որ և հասարակ ասի = ոչխար . Թագաւոր . մարդ . տուն = Ոմն բազմաձական . ըն . հաւաքական = որպէս . ժողովուրդ . տոհմ . զօրք =

Ոմն՝ մասնական . կամ անորոշ . հի բան . ոմն . ոք . իմն . ինչ . (իւրաքանչիւր= Եւ ոմն՝ ընդհանրական = հի ամն . ամենայն . ոչոք . ոչինչ . ոչ ինչ :

Ոմն՝ թուական . որ նշանակէ = գլխաւոր . հի կէս . մի . երկու . երեք . և այլ = Դասական . որպ . առաջին . երկրորդ . երրորդ . և այլ = Զատական . որպակ . մի մի . երկուս երկուս . երեք երեք . և այլ =

Ոմն հարցական . որ է կրկնակի = հարցականն գոյացութե . որպ . ով . որ . ոյք . ովք = Որում պատասխանի գոյական անուամբ . կամ ցուցական դերանուամբ = և հարցականն ստացական . որպ . որպիսի . որպիսի ոք . որչափ . քանի . որքան = որում պատասխանի ածական անուամբ =

Եւ ոմն՝ հատուցական . որ և կրկնակ է = Հատուցականն գոյացութե . որպ . սա . նա . սոկրատ . և այլ = Եւ հատուցականն ստացական . որպ . այսպիսի . այնչափ . այսքանի . և այլ = Զոր օրինակ ՚ի հարցանելն՝ թէ ոյք են կանայքն = Պատասխանի գոյական անուամբ — թէ կատարինէ . և մարթա : Բայց ՚ի հարցանելն . թէ որպիսիք են կանայքն = Պատասխանի ածական անուամբ . թէ գեղեցիկք = կամ որչափք են = պատասխանի . երկայնք = կամ քանիք են = երկու =

Ոմն՝ յարաբերական . և է կրկին = գոյացութե՛, և ստացական = Յարաբերական գոյացութեն զգոյական անուն ՚ի միտս ածէ . որպ . որ = Զոր օրինակ . ընթեռնում զհոմերոսն , որ էր հնագոյն քան զայլ քերթողաբանսն = Այժմ որդ յարաբերէ ՚ի միտս զգոյական անունն . ըն . զհոմերոսն =

Appellatiuum, quod & Commune dicitur: vt Թագաւոր Rex. մարդ homo: տուն domus. Aliud Collectiuum; vt Ժողովուրդ Populus; ազգ natio. զօրք exercitus.

Aliud Particulare, ſeu indefinitū; vt ոմն aliquis: ոք vllus. իմն, ինչ aliquid. իւրաքանչիւր vnuſquiſque. Et aliud vniuerſale; vt ամենայն omnis. ոչոք nullus. որինչ quicunque.

Aliud Numerale, quod triplex eſt: Cardinale; vt մի vnus; երկու duo; երեք tres. &c. Ordinale; vt առաջին primus. երկրորդ ſecundus. երրորդ tertius. &c. Diuiſiuum; vt մի մի ſinguli. երկուսերկուս bini. երեք երեք terni. &c.

Aliud interrogatiuū, quod etiā duplex eſt: Interrogatiuū ſubſtantiæ; vt ով, ո՞վ որ, quis? ո՞յք, quinā? Cui reſpōdetur per nomē ſubſtantiuū, vel pronomē demōſtratiuū. Et interrogatiuū accidētis; vt որպիսի, ո՞րպիսիոք, qualis? ո՞րչափ, quātus? քանի, ո՞րքան, quot? Cui reſpondetur nomine adiectiuo.

Et aliud Redditiuum, quod etiā duplex eſt; Redditiuum ſubſtantiæ; vt սա hic: նա ille: պետրոս Petrus. &c. Et Redditiuum accidentis; vt այսպիսի talis; այնչափ tantus. այս քանի tot. &c. Exempli gratia; ad interrogationem; quænam ſunt mulieres illæ? Reſpondetur ſubſtantiuo nomine; Catharina, & Martha. Sed ad interrogationem; quales ſunt mulieres illæ? Reſpondetur nomine adiectiuo; pulchræ. Vel quantæ ſunt? Reſpondetur; longæ. Vel, quot ſunt? Reſpondetur; duæ.

Aliud Relatiuum; & duplex eſt: ſubſtantiæ, & Accidentis. Relatiuum ſubſtantiæ eſt, quod in mentem reducit nomen ſubſtantiuum; vt որ qui, quæ, quod: v.g. lego Homerum, qui erat doctior alijs Poetis. Nunc ly qui, in memoriam reducit nomen ſubſtantiuum, id eſt, Homerum.

Յարաբերականն պատահման 'ի միտս ածէ զածական անու_ ւանսն . որպ . որպիսի . որչափ . և այլ ։ Օրք օրինակ . Բա_ րեպաշտ որդի . որպիսի և էր հայր նորա ։ այժմ որպիսեդ- յարաբերէ 'ի միտս զածական անունն . այս . բարեպաշտ ։

Ոմն՝ նախագաղափար . և ոմն ածանցական ։ Նախա_ գաղափար՝ է՛ նախնական անունն . յորմէ բղխեն այլքն . որպ . երկին . մարմին . և այլ ։ Ածանցական՝ է՛ որ 'ի նախագա_ ղափարէն ածանցեալ է ։ որպ . երկնային . մարմնաւոր . և այլ ։

Ածող՝ նախագաղափարի անուանցն աւարտք՝ այսքանք են - որքանք և ձևք նոյն տառեցն . բայց 'ի չորից յայսցանէ՝ յեչէ . յըթէ . յոյէ . և յօյէ ։ որպ . աննա . որբ . ազգ . վարդ ։ խոզ ։ մարգարէ . բուրթ . չարժ . հոգի . հալ . վախ . գիծ ։ տունկ . մահ . վարձ . դեղ . բեճ . որմ . խոյ . տուն- փուշ . շունչ . ամպ . վերջ . կառ . հարս . հով . մարտ . այր . հաց . հաւ . թուփ . կոնք . յոսէֆ ։

Իսկ՝ ածանցականացն՝ մասունք են ժգ . այս . Հայրա_ նուանական . Ստացական . Բաղդատական . Աշխարհագրա_ կան . Նուազական . Ածողական . Պարունակական . Ամփոփա_ կան . Ածողական . Անհատական . Բայածական . Ամե_ րացեալ . Ասացական . Ընդունական . Պաշտպա_ նական ։

Հայրանուանական անունն՝ է՛ որ ձևացեալ է յանուանէ կամ հօրն կամ նախնեացն . և նշանակէ զծնունդ եկեալն 'ի նո_ ցանէ ։ Ածող՝ մասնկանցն զանխուսելի վերջ եան . էլ . իթ . գէն . եճ . ակ . որք վերջաւորեալն անուանցն կամ հօրն կամ նախ_ նեացն ։ որպէս . Համազասպեանն սոկի 'ի համազասպայ ծնե_ ալն ։ և մամուէլ ; կամ մամիկոն . Կ մամնեան՝ ծնեալքն 'ի մամնեայ ։ և բաբգէն 'ի բէմէյ ։ և արտակ 'ի յարտաայ ։ Բայց երբեմն՝ գաղափարք են երեք . ուշ . ունի . ոյ ։ հինգեան . 'ի մեռանոյ

մանու_

Relatiuum accidentis reducit in mentē nōmen adiectiuū: vt որպիսի qualis; որչափ quantus; &c. exempli gratia; pius filius, qualis erat & Pater: nunc ly qualis in memoriam reducit nomen adiectiuum, id est, ly pius.

Aliud Primitiuum, & aliud Deriuatiuū: Primitiuum est nomē idæale, ex quo deriuantur alia; vt երկին cælū: մարմին corpus. &c. Deriuatiuum est, quod deductum est à Primitiuo; vt երկնային cælestis: մարմնաւոր corporeus. &c.

At nominū primitiuorum desinentiæ tot sunt, quot sunt figuræ omnium literarum his quatuor exceptis ե. ը. ո. օ. vt աննա Anna: որբ pupillus; ազգ natio; վարդ rosa: խոզ sus: մարգարէ profeta: բուրդ lana: շարժ motus: հոգի anima; հալ fusura: վախ formido գիծ linea: տունկ plāta: մահ mors: վարձ merces: դեղ remedium: բիճ spurius: որմ paries: խոյ aries: տուն domus: փուշ spina: շունչ halitus; ամպ nubes: վերջ finis: կուռք idolū. հարս spōsa: հով aura: մարտ bellū: այր vir: հաց panis: հաւ gallina: թուփ foliū: կնիք sigillū: յովսէփ Ioseph.

Deriuatiuorū tñ species sunt sexdecim; videlicet Patronimici, Possessiui, Cōparatiui, Superlatiui, Diminutiui, Patrij, Collectiui, Priuatiui, Infectiui, Sociatiui, Compactiui, Verbalis, Abstracti, Ordinalis, Participialis, & Curatiui.

Nomen Patronimicum est, quod formatur à nomine Patrum, aut maiorum; & significat aliquem ex posteris ab illis oriundum. Et masculinum desinit sex modis: hoc est, in եան. եղ. իթ. գեն. եճ. ակ. quæ particulæ superaddūtur nomini aut Patris, aut maiorum: vt v.g. համազասպեան, dicitur genitus ab համազասպ. Et մամունեղ, seu մամնիթ, seu մամնեճ, genitus ex մամնի. Et բաբգեն, à բաբ. Et արտաւակ, ab արտ. Femininum verò desinit tripliciter; id est, in ուշ, ուհի, ոյ.

մանանուտ տան = յարդատոյ՝ արդատունի = ՚ի վարդանոյ՝
վարդանոց =

Ստացականն է՝ որ նշանակէ զինչ յումեքէ ստացեալ․ կամ ուրեմն պատկանաւոր․ և կերպացեալ է յանուանէ այնորիկ, որում պատկանի․ վերաբերելով ՚ի եան․ ՚ի ունի․ կամ ական = հնչէս․ սաղմոս դաւթեան․ պատմութիւն արքունի․ գիրք առաքելական=

Բաղդատականն՝ նշանակէ բաղդատութեամբ զառաւելութիւն միոյ առ միւս ՚ի առ բազումս․ և եղանի՝ վերաբերելով ածական անուանն ՚ի գոյն․ ՚ի գին = զօրաւոր․ արի՝ արիագոյն․ սաստիկ՝ սաստկագին; դաւիթ՝ արիագոյն էր քան զսաւուղ=

Գերադրականն՝ յայտնէ զառաւելութիւն գերազանցութեան միոյ առ բազումս․ և անկի յեղ = որպէս՝․ արագ՝ արագեղ = զօր՝ զօրեղ; և այլ = Ի մէջ կենդանեացն՝ եղնիկն է՛ արագեղ =

Նուազականն՝ նշանակէ նուազ քան զնախադասական անունն․ և լինի վերաբերելով նման կամ ակ․ կամ իկ․ կամ ուկ = հն բառ․ որդի՝ որդեակ = փոքր՝ փոքրիկ = քար՝ քարուկ =

Ազգականն՝ է որ նշանակէ կամ զհայրենիս․ և ՚ի ցի անկանի․ որպէս․ հռովմայեցի․ վրացի․ պոնտացի = և այլ= Եւ կամ ըզգայական․ և առ արտի յանի․ որպէս․ արքակոնի = կամ զծառս․ և եղեւն յենի․ որպէս․ վարդենի․ ձիթենի․ և այլ=

Պարունակականն՝ ցուցանէ զտեղի ընդունակ բազմութեան․ և լինի ածելով ՚ի վերջ նախադասականին կամ արան․ կամ ուտ․ կամ նոց․ կամ ստան = որպ կոյս՝ կուսա_

ոյ. vt à մանկան fit մանկանուշ genita à մանկան. ab արդասատ, fit արդասատուհի. à վարդան fit վարդանոյ. genita à վարդանա.

Possessiuum est, quod significat rẽ aut possessam ab aliquo, aut ad aliquẽ pertinentem; & formatur à nomine illius ad quẽ pertinet, superaddẽdo vel եան, vel ունի, vel ական: vt սաղմոս դաւ̃թեան psalmus Dauidicus. պատմուճան արքունի vestis regia. գիրք արիստոտելական liber Aristotelicus.

Cõparatiuum significat cũ cõparatione excessũ, quẽ habet vnus supra aliũ, aut supra plures; & fit addẽdo nomini positiuo vel ագոյն, vel ագին: vt ab արի fortis, fit արիագոյն fortior; à սաստիկ vehemẽs, fit սաստկագին vehemẽtior: դաւ̃իթ արիագոյն էր քան զառիւծս. Dauid fortior erat leonibus.

Superlatiuum indicat summum excessum, quem habet aliquis respectu multorum: & desinit in եղ: vt ab արագ velox, fit արագ եղ velocissimus: à զոր fortis, fit զօրեղ fortissimus. 'ի մէջ կենդանեացն երիվարն է' արագեղ, inter animalia Equus est velocissimus.

Diminutiuum significat minus, quàm nomen primitiuum; & formatur addendo primitiuo vel ակ, vel իկ, vel ուկ; vt ab որդի filius, fit որդեակ filiolus: à փոքր paruus, fit փոքրիկ paruulus; à քար lapis, fit քարուկ lapillus.

Patrium est, quod vel significat patriàm, & desinit in ցի: vt հռովմայեցի Romanus: վրացի Georgianus. &c. Vel progeniem, & desinit in ունի, vt արշակունի progenies Arsciaghi: vel arbores, & desinit in ենի: vt վարդենի planta rosæ: ձիթենի planta oliuæ, &c.

Collectiuũ significat locũ continentẽ multitudinẽ: & formatur addendo primitiuo aut արան, aut ուտ, aut նոց, aut ստան: vt à կոյս virgo, fit կուսարան locus virginũ: à քար lapis, fit

րան ։ քար՝ քարուտ ։ փայտ՝ փայտանոց ։ հիւանդ՝ հիւ-անդանոց ։ արար՝ արարաստան ։ հայ՝ հայաստան ։

Ստացականն՝ յաւել ածական ։ որպ . ձեռնաւոր . ականջաւոր . ոտնաւոր . և այլ ։

Մակբայականն՝ յոտ վերջանայ ։ որպէս . ձիթոտ . քարոտ . ցաւոտ . մազոտ ։

Լծորդականն՝ անուն ՚ի կից . որպէս . խորհրդակից . ցա-ւակից . նաւակից . և սոյնպէս զայլսն ։

Գոյացականն՝ նշանակէ զնիւթն , յորմէ իր ինչ գործ-ցեալ է , և անկանի վերջաւորութեամբ . ային . եայ . ի . եղէն . ցու . ւոր . կն զան . ՚ի երկնէ լինի երկնային ։ ՚ի քարէ՝ քարեայ ։ ՚ի պղնձոյ՝ պղնձի ։ ՚ի մարմնոյ՝ մարմնեղէն ։ ՚ի մահուանէ՝ մահկանացու ։ ՚ի հոգւոյ՝ հոգեւոր ։

Բայածականն՝ է որ ՚ի բայէ ածանցեալ է . և անկանի բառականաւ , ուն . ումն . ուստ . ած ։ որպէս . ՚ի սիրե-լոյ՝ լինի սիրուն ։ ՚ի յաճելոյ՝ աճումն ։ ՚ի կալոյ՝ կալուստ ։ ՚ի ստեղծելոյ՝ ստեղծուած ։ և սոյնպէս զայլսն ։

Վերացեալն՝ նշանակէ զէութիւն ինչ՝ շարաբերեալ ՚ի նմանէ որոյ է բնութիւն ։ և եղեալ յութիւն ։ որպէս ՚ի այ՞ լինի ածութիւն ։ յարդարոյ՝ արդարութիւն ։ ՚ի սպիտակէ՝ սպիտակութիւն ։ և այլ ։

Դաստականն՝ ունի դատումն . և աւարտի յարդ՝ ։

fit քարուտ locus lapidũ: à վարդ rosa, fit վարդենոց rosetum: ab հիւանդ infirmus, fit հիւանդանոց xenodochium: ab արաբ arabs; fit արաբաստան Arabia: ab հայ Armenus fit հայաստան Armenia: &c.

Priuatiuum desinit in ատ, vt ab ոտ pes, fit ոտնատ priuatus pedibus: à ձեռն manus, ձեռնատ priuatus manibus: &c.

Infectiuũ desinit in ոտ; vt à ձէթ oleum, fit ձիթոտ respersus oleo: à քոս scabies, fit քոսոտ, scabie infectus: à մազ pilus, fit մազոտ pilosus, &c.

Sociatiuum desinit in կից; vt à խորհուրդ secretum, fit խորհրդակից secretarius: à ցաւ dolor, fit ցաւակից socius in dolore: à նաւ nauis, նաւակից socius in nauigatione, &c.

Cõpactiuũ significat materiã ex qua aliquid factũ est; & desinit sex modis; in ային, եայ, ի, եղէն, ցու, ւոր; vt à երկին celũ, fit երկնային celestis. à քար lapis, քարեայ lapideus; à պղինձ es, պղնձի ereus: à մարմին corp⁹, մարմնեղէն corporeus: à մահ mors, մահացու mortalis: ab հոգի spirit⁹, հոգեւոր spiritualis.

Verbale est, quod deriuatur à verbo; & desinit quadrupliciter; in ուն, ումն, ուստ, ած; vt à սիրել amare, fit սիրուն amatorius: ab աճել crescere, fit աճումն augumentum: à գալ venire, fit գալուստ aduentus; à ստեղծել creare, fit ստեղծուած creatura; & simili modo de cæteris.

Abstractum significat naturam quandã abstractã ab eo, cuius est natura; & desinit in ութիւն: vt ab աստուած Deus, fit ա̃ծութիւն Deitas; ab արդար iustus, fit արդարութիւն iustitia: à սպիտակ albus, fit սպիտակութիւն albedo, &c.

Ordinale, quod significat ordinem; & desinit in որդ; vt առաջնորդ primus; երկրորդ secundus; երրորդ tertius; չորրորդ quartus, &c. Vel desinit in ակ; vt միանակ simplex;

որպէս ։ առաջնորդ . երկրորդ . երրորդ . և այլ ։ Կամ այսպէս առաջնակ . միակ . միանակ . երկեակ . եռեակ . և այլ ։

Ընդունականն է՝ որ Թէպէտ ոչ յանուանէ . այլ ՚ի բայէ միայն ածանցի . սակայն ներընդունութիւն խառնեալ զբայն և զանունն . որք զինքն Ճառելն է , յորժամ յաղագս ընդունելութեան ։ և գաղափարք են սոքա հինգ ։ իչ ։ օղ ։ եալ . ելի . լոց ։ որպէս . առնելիչ . այ̃ս ։ նա որ առնէ . Կամ առնէ = ընթերցօղ . այ̃ս . որ ընթեռնու = կերեալ . այ̃ս . որ կերաւ = գրելի . այ̃ս . որ գրելի է գնալոց = գալոց . այ̃ս . որ եկեսցէ ։

Պաշտօնականն՝ է որ նշանակէ զպաշտօնեայն իրին ուրուք ։ և անցի ՚ի պան = որպէս . եկեղեցպան . դռնա_ պան . պարտիզպան =

Յօրոց՝ յածանցեալ յանուանց՝ մեծամասնն դատանին կրկնածականք . այ̃ս . որք ածանցեալք՝ կրկին կալեն ածան_ ցին = և սոքա են՝ որք միանգամ առաջինն՝ ՚ի , ուր . որդ . կից ։ ութեան ։ ուն ։ ունի . իչ . օղ . ուտ . ուտ . ական = որդին . մասնաւոր՝ մասնաւորական = առաջնորդ՝ առաջնորդական = ընկերակից՝ ընկերակցական = քննութիւն՝ քննութենական = իմաստուն՝ իմաստնական = տէրութիւն՝ տէրութենական = արարիչ՝ արարչական = համարօղ՝ համա_ րողական = ուսումն՝ ուսմնական = քորոտ՝ քորոտութի = քանական՝ քանականութի =

Պատահմունք են անուանն՝ չորք . ձև . սեռ . թիւ . և հոլով =

Ձև է երկակ . պարզ . հնգամն . բարի = բարդ . հն_ բար . բարեպաշտ = յարաբարդ . հնգեկեն . բարեպաշտ ութեր =

երկական duplex; երեքական triplex; չորեքական quadruplex; &c.

Participiale, quod licet nõ ex nomine, sed ex verbo deriuetur, includit tamen intra se mixta nomen, & verbum; vt infra dicendum est: & desinit quinque modis, in իչ, ող, եալ, ելի, ոց vt արարիչ factor; ընթերցող legens; կրեալ passus; գիտելի sciendus; գալոց venturus.

Curatiuum est, quod significat curatorem alicuius rei; & desinit in պան; vt ab եկեղեցի ecclesià, fit եկեղեցպան curator ecclesię. à դուռն ostium, fit դռնապան ostiarius. à պարտէզ hortus, fit պարտիզպան hortulanus.

Ex his autẽ deriuatiuis nominibus, vndecim reperiũtur, à quibus possũt alia rursus deriuari; & sunt desinẽtia in ւոր, որդ, ակից, ութիւն, ուն, ունի, իչ, ող, ումն, ոտ, ական. vt à փառաւոր gloriosus, fit փառաւորական, quod pertinet ad gloriam. ab առաջնորդ rector, fit առաջնորդական, quod attinet ad rectorem. ab ընկերակից socius, fit ընկերակցական socialis. à բնութիւն natura, fit բնութենական, ꝙ ad naturã pertinet. ab իմաստուն sapiens, fit իմաստնական, quod attinet ad sapientẽ. à տէրունի dominicus, fit տէրունական, ꝙ pertinet ad dominum. ab արարիչ factor, fit արարչական, quod pertinet ad factorem. ab համարող cõputans, fit համարողական computatiuus. ab ուսումն actus discendi, fit ուսմնական, quod acquiritur discendo. à բորոտ leprosus, fit բորոտութիւն lepra. à բանական rationalis, բանականութիւն rationalitas.

Accidunt quoque nomini quatuor; figura, genus, numerus, & casus.

Figura triplex est; simplex, vt բարի bonus. Composita, vt բարեպաշտ boni cultor. & recomposita, vt բարեպաշտասէր amator boni-cultoris.

Սեռք՝ երեք . արականն՝ որպէս . այր . իգականն . որպէս կին . չէզոքականն . որպէս . գառն . բայց Թէպէտ ՚ի Հայումս գոյականք ամենայն երեքեան ընդունին զյատկականս սեռս . որպ̃ ասացաք . Սակայն մեր ծածկեալ անուանքն՝ ըստ սեռի են համարականք . բայց ՚ի միջինքն որ յուշեն ամփոփ . և իգականն սեռին միայն պատկանին . որպէս , տիկնուհի . դքսուհի . Թագուհի . ամուսնուհի . մարգարէուհի . և նմանք սոցին . Իսկ՝ ասեմ՝ ոչ ունին հայքն զյատկացեալ սեռս մեր անուանցն . որպ̃ ունին լատինացիքն .

Թիւք՝ են երկու . եզականն . որպ̃ , հրեշտակ . և յոգնականն . որպ̃ , հրեշտակք .

Հոլովք՝ տասն . Առաջինն է ուղղականն ; որ Անուա- նախադասն . Իսկ՝ մնացեալքն՝ հոլովականք . որք . ասին՝ Սեռականն . Տրականն . Հայցականն . Կոչականն . Առողա- կան . Գործիականն . Պատմականն . Կացուցականն . Պա- րառականն .

՚Ի տասն առաւելացեալ հոլովիցն չորքն յատուկք ՚ի Հայումս միայն գտանին . ոչ ՚ի լեզուս այլ ազգաց . որք առնուն զձայն ՚ի վեց առաջին մնացեալ հոլովիցն . վերաբերութե̃ նախադրութեց . բայց ՚ի միտս , որպէս յետոյ ցոյց լինելոց , Գործիականն հոլով միշտ նշան անուանս գլխաւոր վերջն ունի . և կացուցականն եր- բեմն ՚ի յամենայ . որպէս . ՚ի նաւս . ՚ի մարմնի . և այլ . վասնզի ՚ի յանուանս այսոսիկ այս երկու առ- աւել կացուցական հոլովին ոչ նմանին առաջնոցն այլ մնացեալ հոլովիցն . Այլ՝ Թէպէտ Պատմականն ունի զաւարտումն Առողականին . և Պարառականն զաւար- տումն Գործիականին . սակայն բացայայտին ՚ի նո- ցանէ ՚ի սկզբանն . զի սոքա առնուն ՚ի սկզբանն զգիրս

Genera tria: Maſculinum; vt այր vir; Fęmininum, vt կին mulier; & Neutrum; vt զաւակ progenies. At, licet in armeno idiomate aliquod nomen ſubſtantiuum habeat genus peculiare, vt dictum eſt; verùmtamen omne nomen adiectiuum eſt communis generis, vnica tãtum adiectiuorum ſpecie excepta; quæ deſinit in ուհի; & pertinet ad ſolum genus fæmininum: vt երանուհի beata: սրբուհի ſancta; թագուհի Regina = տիրուհի domina: մարգարէուհի prophetiſſa, &c. Non igitur habent Armenij propria nominum omnium genera, ſicuti habent Latini.

Numeri ſunt duo; ſingularis, vt հրեշտակ Angelus: & pluralis, vt հրեշտակք Angeli.

Caſus decem: Primus eſt rectus, qui dicitur Nominatiuus; reliqui verò obliqui, qui dicuntur, Genitiuus, Datiuus, Accuſatiuus, Vocatiuus, Ablatiuus, Inſtrumentalis, Narratiuus, Commoratiuus, Circumlatiuus.

Quatuor vltimos caſus ſibi proprios vẽdicat armenum idioma; differenter à latino, quod illos à ſex prioribus caſibus vſurpat, vel per ſolam præpoſitionis detractionẽ, vt accidit in Inſtrumentali; yel per ſolam additionem eiuſdẽ, vt in cæteris tribus: At apud Armenios Inſtrumẽtalis caſus ſemper in omnibus nominibus propriã admittit deſinentiã, vt cõſtabit inferiùs; & Narratiuus in aliquo ſaltem: e.g. 'ի նոսում in illis; 'ի մարմնի in corpore; hæ duæ deſinentiæ caſus Commoratiui differunt à deſinentijs cæterorum caſuum. Narratiuus verò etiamſi habeat deſinentiam Ablatiui, & Circumlatiuus deſinentiam Inſtrumentalis; diſcriminantur tamen ab illis in inceptione: propterea quòd ſuſcipiunt in principio literam զ quæ non eſt præpoſitio, ſed

litera

զմ․ որ ոչ է նախադրութիւն․ այլ զիս ինչ յառնակայես շաղ-
ռակցեալ ընդ հոլովս անուանս․ քանզի յորժամ ասեմ․ զպ-
հանանջ զքեզ․ այդպիսի զքեզդ է Պատմական հոլով․ և
յորժամ ասեն շուրջեղէց զսեղանով․ այդպիսի զսեղանովդ է
Պարառական հոլով ։

Արդ՝ հոլովմունքն՝ են հինգ ։

Առաջին հոլովումն անուանն է, որոյ Սեռականն
զերկս անկս ունի․ այ․ ան․ եան ։

Նախկին տեսակ Առաջին հոլովմանն է, որոյ
Սեռականն յայ անգի ։

Անուանական․	Ադամ ։
Սեռական․	Ադամայ ։
Տրական յԱդամ․ ցԱդամ․ Ադամու․ Ադամայ ։	
Հայցական․	զԱդամ ։
Կոչական․	ով Ադամ ։
Առողական․	յԱդամայ ։
Գործիական․	Ադամաւ ։
Պատմական․	զԱդամայ ։
Կացուցական․	յԱդամու և յԱդամ ։
Պարառական․	զԱդամաւ ։

Նոյնպէս հոլովին և Ամբակում՝ ամբակումայ ։ Բառնաբա՝ բառնաբայ ։ Յակովբ՝ յակովբայ ։ Զաքարիա՝ զաքարեայ ։ Յուդա՝ յուդայ ։ Եսայեա՝ եսայեայ ։ Յովբ՝ յովբայ ։ և նմանք սոցին ։

Երկրորդ տեսակ Առաջին հոլովմանն է, որոյ
Սեռականն յան անգի ։

Անուանական․	ածումն ։
Սեռական․	ածման ։

litera caſibus quibuſdam affixa, ipſorumquè propria. cum enim dicitur, գոհանամք զքէն, gratias agimus tibi; ly զքէն est caſus narratiuus, rectus à verbo գոհանամք gratias agimus: Et cum dicitur. շուրջեղեց զսեղանով, circumdabo altare: ly զսեղանով est caſus Circumlatiuus, rectus à verbo շուրջեղեց circumdabo.

Declinationes autem ſunt quinque.

Prima Declinatio Nominis eſt, cuius Genitiuus deſinit tripliciter, in այ, ան, եան.

Prima ſpecies Primæ declinationis eſt, cuius genitiuus deſinit in այ.

Nominatiuus.	ադամ	Adamus.
Genitiuus.	ադամայ	Adami.
Datiuus.	յադամ, ցադամ, ադամում, ադամայ.	Adamo.
Accuſatiuus.	զադամ	Adamum.
Vocatiuus.	ով ադամ	ò Adame.
Ablatiuus.	յադամայ	ab Adamo.
Inſtrumentalis.	ադամաւ	Adamo.
Narratiuus.	զադամայ	de Adamo.
Commoratiuus.	յադամում, & յադամ.	in Adamo.
Circumlatiuus.	զադամաւ	circa Adamum.

Similiter declinantur etiam, Ամբակում, ամբակումայ, Habacuc. բառնաբաս, բառնաբայ, Barnabas, bæ. Յակոբ, յակոբայ, Iacobus, bi. Զաքարիա, զաքարիայ, Zacharias, riç. Յուդա, յուդայ, Iudas, dæ. Եսայեաս, եսայեայ, Iſaias, æ. Յոբ, յոբայ, Iob. &c.

Secunda ſpecies Primæ declinationis eſt, cuius genitiuus deſinit in ան.

Nominatiuus.	աճումն	incrementum.
Genitiuus.	աճման	incrementi.

Da-

Տրական . յաճումն , և աճման .
Հայցական . զաճումն ։
Կոչական . ով աճումն ։
Բացառական . յաճմանէ ։
Գործիական . աճմամբ ։
Պատմական . զաճմանէ ։
Ներգոյական . յաճման , և յաճումն ։
Պարառական . զաճմամբ ։

Եւ յոգնակի ։

Ուղղական . աճմունք ։
Սեռական . աճմանց ։
Տրական . յաճմունս , և աճմանց ։
Հայցական . զաճմունս ։
Կոչական . ով աճմունք ։
Բացառական . յաճմանց ։
Գործիական . աճմամբք ։
Պատմական . զաճմանց ։
Ներգոյական . յաճմունս ։
Պարառական . զաճմամբք ։

Ըստ այսմ օրինակի հոլովին ևս որ ինչ անուն յումն անգի · որպ. գրումն՝ գրման ։ ուսումն՝ ուսման ։ հաստատումն՝ հաստատման . և այլ ։ Նոյնպէս և դուռն՝ դրան ։ բուռն՝ բռան ։ սկիզբն՝ սկզբան ։ շուրթն՝ շրթան ։ մանուկն՝ մանկան ։ և նմանք սոցին ։

Երրորդ տեսակ Ուղղականին հոլովմանն է , որոյ Սեռականն յեան անգի ։

Ա— Ուղղական . բնութիւն ։
Սեռական . բնութեան ։

Datiuus.	յաճումն & աճման	incremento.
Accusatiuus.	զաճումն	incrementum.
Vocatiuus.	ով աճումն	ò incrementum.
Ablatiuus.	յաճմանէ	ab incremento.
Instrumentalis.	աճմամբ	incremento.
Narratiuus.	զաճմանէ	de incremento.
Commoratiuus.	յաճման, & յաճումն,	in incremento.
Circumlatiuus.	զաճմամբ	circa incrementum.

Et Pluraliter.

Nominatiuus.	աճմունք	incrementa.
Genitiuus.	աճմանց	incrementorum.
Datiuus.	յաճմունս, & աճմանց	incrementis.
Accusatiuus.	զաճմունս	incrementa.
Vocatiuus.	ով աճմունք	ò incrementa.
Ablatiuus.	յաճմանց	ab incrementis.
Instrumentalis.	աճմամբք	incrementis.
Narratiuus.	զաճմանց	de incrementis.
Commoratiuus.	յաճմունս	in incrementis.
Circumlatiuus.	զաճմամբք	circum incrementa.

Eodem modo declinatur etiam omne aliud nomen desinens in ումն; vt գրումն, գրման, scriptio, onis. ուսումն, ուսման, disciplina, æ. հատուցումն, հատուցման, retributio, onis, &c. Similiter etiam; դուռն, դրան, ostium, ij. բուռն, բռան, pugnus, i. սկիզբն, սկզբան, initium, tij. շրթն, շրթան, labium, bij. մանուկ, մանկան, puer, ri. &c.

Tertia species Primæ declinationis est, cuius genitiuus desinit in եան.

NOminatiuus.	բնութիւն	Natura.
Genitiuus.	բնութեան	Naturæ.

Տրական . ՚ի բնութն և բնութէ ։
Հայցական . զբնութի ։
Կոչական . ով բնութի ։
Բացառական . ՚ի բնութենէ ։
Գործիական . բնութեամբ ։
Պատմական . զբնութենէ ։
Հարցողական . ՚ի բնութեան ։
Պարառական . զբնութեամբ ։

Եւ յոքնակի ։

Ուղղական . բնութիւնք ։
Սեռական . բնութեանց ։
Տրական . ՚ի բնութիւնս, և բնութեանց ։
Հայցական . զբնութիւնս ։
Կոչական . ով բնութիւնք ։
Բացառական . ՚ի բնութեանց ։
Գործիական . բնութեամբք ։
Պատմական . զբնութեանց ։
Հարցողական . ՚ի բնութիւնս ։
Պարառական . զբնութեամբք ։

Ըստ այսմ պաղադրիր հոլովի որոց անուն յիւն աւարտի ։ որպէս . ողորմութի՝ ողորմութէ ։ յարութի՝ յարութէ ։ արիւն՝ արեան ։ և այլ ։ Նմանապէս և գալուստ՝ գալստեան ։ ծնունդ՝ ծննդեան ։ ժողովուրդ՝ ժողովրդեան ։ և նմանք սոցին ։ Բայց ժողովուրդ և ծնունդ նոյքնակիան հոլովին տարածին առ առաջին տեսակն երրորդ հոլովմանն ։

Datiuus.	'ի բնութի, & բնութեան	Naturæ.
Accusatiuus.	զբնութիւն	Naturam.
Vocatiuus.	ով բնութիւն	ò Natura.
Ablatiuus.	'ի բնութենէ.	à Natura.
Instrumentalis.	բնութեամբ	Natura.
Narratiuus.	զբնութենէ	de Natura.
Commoratiuus.	'ի բնութեան	in Natura.
Circumlatiuus.	զբնութեամբ	circum Naturam.

Et Pluraliter.

Nominatiuus.	բնութիւնք	Naturæ.
Genitiuus.	բնութեանց	Naturarum.
Datiuus.	'ի բնութիւնս, & բնութեց.	Naturis.
Accusatiuus.	զբնութիւնս.	Naturas.
Vocatiuus.	ով բնութիւնք	ò Naturæ.
Ablatiuus.	'ի բնութեանց	à Naturis.
Instrumentalis.	բնութեամբք	Naturis.
Narratiuus.	զբնութեանց	de Naturis.
Commoratiuus.	'ի բնութիւնս	in Naturis.
Circumlatiuus.	զբնութեամբք	circum Naturas.

Simili modo declinatur etiam omne aliud nomen desinens in ութիւն, vt ողորմութիւն, ողորմութեան, misericordia, diæ. յարութիւն, յարութեան, resurrectio, onis. արիւն, արեան, sanguis, nis. &c. Similiter etiam, գալուստ, գալստեան; aduentus, tus. ծնունդ, ծննդեան, natiuitas, tis. ժողովուրդ, ժողովրդեան, populus, li. & his similia. Porrò ժողովուրդ, & ծնունդ in declinatione plurali transferuntur ad primam speciem tertiæ Declinationis.

Երկրորդ հոլովումն անուանն է, որոյ Սեռականն յին անկանի. և հոլովի ըստ երկուս եղանակս։

Առաջին տեսակ Երկրորդ հոլովմանն է, որ աւարտի յինէ զական Սեռականին. և յեց ներգոյականին։

Անուանական.	բան։
Սեռական.	բանի։
Տրական.	՚ի բան. բանում. բանի։
Հայցական.	զբան։
Կոչական.	ով բան։
Բացառական.	՚ի բանէ։
Գործիական.	բանիւ։
Պատմական.	զբանէ։
Կացողական.	՚ի բանի. և ՚ի բանում։
Պարառական.	զբանիւ։

Եւ յոգնակի։

Անուանական.	բանք։
Սեռական.	բանից։
Տրական.	՚ի բանս. և բանից։
Հայցական.	զբանս։
Կոչական.	ով բանք։
Բացառական.	՚ի բանից։
Գործիական.	բանիւք։
Պատմական.	զբանից։
Կացողական.	՚ի բանս։
Պարառական.	զբանիւք։

Եւ ստորադասականին հոլովմանս այսմիկ անուանքն, որ յայ, յեալ, և յադոյն ՚ի աւարտին։

Ցայ. որպէս՝ մկայ՝ մկայի. քահանայ՝ քահանայի. ծառայ՝ ծառայի. աղքայ՝ աղքայի. և այլն։

Secunda Declinatio nominis est, cuius Genitiuus desinit in ի : & duplex est :

Prima species secundæ declinationis desinit in ի in genitiuo singulari, & ից in plurali.

Nominatiuus.	բան	Verbum
Genitiuus.	բանի	Verbi.
Datiuus.	'իբան. բանում. բանի.	Verbo.
Accusatiuus.	զբան	Verbum.
Vocatiuus.	ով բան	ò Verbum.
Ablatiuus.	'իբանէ	à Verbo.
Instrumentalis.	բանիւ	Verbo.
Narratiuus.	զբանէ	de Verbo.
Commoratiuus.	'իբանի, & 'իբանում	in Verbo.
Circumlatiuus.	զբանիւ	circa Verbum.

Et Pluraliter.

Nominatiuus.	բանք	Verba.
Genitiuus.	բանից	Verborum.
Datiuus.	'իբանս, & բանից	Verbis.
Accusatiuus.	զբանս	Verba.
Vocatiuus.	ով բանք	ò Verba.
Ablatiuus.	'իբանից	à Verbis.
Instrumentalis.	բանիւք	Verbis.
Narratiuus.	զբանից	de Verbis.
Commoratiuus.	'իբանս	in Verbis.
Circumlatiuus.	զբանիւք	circum Verba.

Et subijciuntur huic declinationi Nomina, quæ desinunt vel in այ, vel in եայ, vel in ագոյն.

In այ, vt վկայ, վկայի, testis, is. քահանայ, քահանայի, sacerdos, tis. ծառայ, ծառայի, seruus, ui. արքայ, արքայի, Rex, gis.

In

Յեայ . որպէս . հրեայ՝ հրէի : քրիստոնեայ՝ քրիստոնէի = պաշտօնեայ՝ պաշտօնէի : ժամանակեայ՝ ժամանակէի = միօրեայ՝ միօրէի = և այլ :

Յագոյն . որպէս . լաւագոյն՝ լաւագունի = գեղեցկագոյն՝ գեղեցկագունի = արիագոյն՝ արիագունի = և այլ =

Նոյնպէս և ս երկիր՝ երկրի = երկին՝ երկնի = սիրտ՝ սրտի = քառ՝ քառի : պետրոս՝ պետրոսի = և նմանք սոցին =

Երկրորդ Անուան՝ երկրորդ հոլովմանն է, որ աւարտի յի եզականն Ուղղականին. և յաց յոգնականին =

Ուղղական . հրաման =
Սեռական . հրամանի =
Տրական . ՚ի հրաման . հրամանում . հրամանի =
Հայցական . զհրաման =
Կոչական . ով հրաման =
Բացառական . ՚ի հրամանէ =
Գործիական . հրամանաւ =
Պատմական . զհրամանէ =
Ներգոյական . ՚ի հրամանի . և ՚ի հրամանում =
Պարառական . զհրամանաւ =

Եւ յոգնակի =

Ուղղական . հրամանք =
Սեռական . հրամանաց =
Տրական . ՚ի հրամանս . և հրամանաց =
Հայցական . զհրամանս =
Կոչական . ով հրամանք :
Բացառական . ՚ի հրամանաց =

In եայ; vt հրեայ. հրէի, Hebrçus, æi. քրիստոնեայ քրիս_տոնէի, Christianus, ni. պաշտօնեայ, պաշտօնէի, minister, stri. ժամանակեայ, ժամանակէի, temporaneus, nei. միօ_րեայ, միօրէի, res vnius diei. &c.

In ագոյն; vt լաւագոյն, լաւագունի, melior, ris. գեղեց_կագոյն, գեղեցկագունի, pulchrior, ris. արիագոյն, արիա_գունի, fortior, ris. &c.

Similiter etiam երկիր, երկրի, terra, ræ. երկին, երկնի, cælum, li. սիրտ, սրտի, cor, cordis. բառ, բառի, dictio, nis. պետրոս, պետրոսի, Petrus, tri. & similia.

Secunda species secundæ declinationis desinit in ի in genitiuo singulari, & աց in plurali.

Nominatiuus.	հրաման	præceptum.
Genitiuus.	հրամանի	præcepti.
Datiuus.	'ի հրաման, հրամանում, հրամանի,	præcepto.
Accusatiuus.	զհրաման	præceptum.
Vocatiuus.	ով հրաման	ò præceptum.
Ablatiuus.	'ի հրամանէ	à præcepto.
Instrumentalis.	հրամանաւ	præcepto.
Narratiuus.	զհրամանէ	de præcepto.
Commoratiuus.	'ի հրամանի, & 'ի հրամանում.	in præcepto.
Circumlatiuus.	զհրամանաւ	circa præceptum.

Et Pluraliter.

Nominatiuus.	հրամանք	præcepta.
Genitiuus.	հրամանաց	præceptorum.
Datiuus.	'ի հրամանս, & հրամանաց	præceptis.
Accusatiuus.	զհրամանս	præcepta.
Vocatiuus.	ով հրամանք	ò præcepta.
Ablatiuus.	'ի հրամանաց	à præceptis.

Instru-

Ներգործական. հրամանօք։
Կրաւորական. զհրամանաց։
Բացառական. ՚ի հրամանս։
Պարառական. զհրամանօք։

Նոյնպէս խառնաբերին եւս. պատուիրան՝ պատուիրանի։ հիւանդ՝ հիւանդի։ շնորհ՝ շնորհի։ լեզու՝ լեզուի։ եւ այլ։ Եւ ՚ի յոգնականին. փառք՝ փառաց։ օրէնք՝ օրինաց։ աչք՝ աչաց։ մեղք՝ մեղաց։ զօրք՝ զօրաց։ նոյ եւ ա̃մ անք. որպէս. պարսաւանք՝ պարսաւանաց։ պարծանք՝ պարծանաց։ փորձանք՝ փորձանաց։ Թշնամանք՝ Թշնամանաց։ զարմանք՝ զարմանաց։ եւ այլ։

Մասնաւորեալ ենթականին ըստ հոլովմանց այսուհետեւ հետեւեալքս։ ա̃. Զմենայն իչ. հիմէս. արարիչ՝ արարչի։ լուսաւորիչ՝ լուսաւորչի։ փրկիչ՝ փրկչի։ մխիթարիչ՝ մխիթարչի։ եւ այլ։

Զմենայն. օղ. որպէս. ընթերցօղ՝ ընթերցողի։ տանօղ՝ տանողի։ մաքրօղ՝ մաքրողի։ ընթացօղ՝ ընթացողի։ կարդացօղ՝ կարդացողի։ եւ այլ։

Զմենայն ւոր. որպէս. մեղաւոր՝ մեղաւորի։ փառաւոր՝ փառաւորի։ հոգեւոր՝ հոգեւորի։ մարմնաւոր՝ մարմնաւորի։ եւ այլ։

Զմենայն. ակ. ական. եան. արան. ենտ. ստան. եւ ած, որ իցէ ածական անուն. բայց յոմանց եզավանկից եւ երկվանկից։

Զկ. ո̃պ. նշանակ՝ նշանակի։ հասարակ՝ հասարակի։ ժամանակ՝ ժամանակի։ հակառակ՝ հակառակի։ սպիտակ՝ սպիտակի։ առակ՝ առակի։ հրեշտակ՝ հրեշտակի։ եղանակ՝ եղանակի։ եւ այլ։

Զկան. որպէս. ընդունական՝ ընդունականի։ զգայական՝

Instrumentalis.	հրամանօք	præceptis.
Narratiuus.	զհրամանաց	de præceptis.
Commoratiuus.	'ի հրամանս	in præceptis.
Circumlatiuus.	զհրամանօք	circum præcepta.

Similiter declinatur etiã, պատուիրան, պատուիրանի, mãdatũ, ti. իշխան, իշխանի, princeps, pis. հիւանդ, հիւանդի, ęgrotus, ti. շնորհ, շնորհի, gratia, tiæ. լեզու, լեզուի, lingua, æ. &c. Et in plurali, փառք, փառաց, gloria, riç. աչք, աչաց, oculus, li. մեղք, մեղաց, peccatũ, ri. զօրք, զօրաց, exercitus, tus. nec non pluralia in անք desinentia; vt պարսաւանք, պարսաւանաց, contumelia, iæ. պարծանք, պարծանաց, ostentatio, nis. փորձանք, փորձանաց, tentatio, nis. զարմանք, զարմանաց, admiratio, nis; & cætera huiusmodi, quæ singulari carent.

Insuper subijciuntur huic declinationi omnia nomina in իչ desinẽtia; vt արարիչ, արարչի, factor, ris. լուսաւորիչ, լուսաւորչի, illuminator, ris. փրկիչ, փրկչի, redemptor, ris. &c.

Omnia in օղ; vt ընթերցող, ընթերցողի, lector, ris. տանող, տանողի, lator, ris. մաքրող, մաքրողի, purificans, tis. ընթացող, ընթացողի, currens, entis. &c.

Omnia in ւոր; vt մեղաւոր, մեղաւորի, peccator, is. փառաւոր, փառաւորի, gloriosus, si. հոգեւոր, հոգեւորի, spiritualis, is. &c.

Omnia in ակ, ական, պան, արան, պետ, ստան, & ած si sit nomẽ adiectiuũ, exceptis aliquib⁹ dissyllabis, & monosyllabis.

ԱԿ; vt նշանակ, նշանակի, signum, i. հասարակ, հասարակի, communis, is. ժամանակ, ժամանակի, tempus, ris. հակառակ, հակառակի, aduersarius, rij. սպիտակ, սպիտակի, albus, bi. առակ, առակի, parabola, læ. &c.

ԱԿԱՆ; vt ընդունական, ընդունականի, susceptiuus, ui. զգայական, զգայականի, sensitiuus, ui. բանական, բանա-

կան՝ զգայականի ։ բանական՝ բանականի ։ պատահական՝ պատահականի ։ և այլ ։

Պան. հնչէս. պահապան՝ պահապանի ։ մարդասպան՝ մարդասպանի ։ եկեղեցպան՝ եկեղեցպանի ։ պարտապան՝ պարտապանի ։ և այլ ։

Արան. որպէս. սաղմոսարան՝ սաղմոսարանի ։ կազմարան՝ կազմարանի ։ տանջարան՝ տանջարանի ։ երգարան՝ երգարանի և այլ ։

Պետ. հնչէս. հրեշտակապետ՝ հրեշտակապետի ։ հայրապետ՝ հայրապետի ։ դիտապետ՝ դիտապետի ։ և այլ ։

Աստան. որպէս. հայաստան՝ հայաստանի ։ արաբաստան՝ արաբաստանի ։ ֆրանկաստան՝ ֆրանկաստանի ։ և այլ ։

Ած. ածականն. հնչէս. երկիւղած՝ երկիւղածի ։ ողորմած՝ ողորմածի ։ անիծած՝ անիծածի ։ գթած՝ գթածի ։ և այլ ։

Երրորդ հոլովումն անուանն, որոյ Սեռականն ըստ երկուս եղանակս անգանի. ոյ. յոյ. և յւոյ ։

Առաջին Օրինակ երրորդ հոլովմանն է՝ յորոյ Սեռականն ոյ անգի ։

Ուղղական. մարմին ։
Սեռական. մարմնոյ ։
Տրական. ՚ի մարմին. մարմնում. մարմնոյ ։
Հայցական. զմարմին ։
Կոչական. ո՜վ մարմին ։
Բացառական. ՚ի մարմնոյ ։
Գործիական. մարմնով ։
Պատմական. զմարմնոյ ։

կանի, rationalis, lis. պատահական, պատահականի, accidentalis, lis. &c.

Պան; vt պահապան, պահապանի, custos, dis. մարդասպան, մարդասպանի, homicida, dæ. եկեղեցպան, եկեղեցպանի, ecclesiæ curator. &c.

Արան; vt սաղմոսարան, սաղմոսարանի, psalterium, rij. կաղմարան, կաղմարանի, typographia, ię. տանջարան, տանջարանի, tormentorũ locus. երգարան, երգարանի, musicorũ locus. &c.

Պետ; vt հրեշտակապետ, հրեշտակապետի, Archangelus, li. հայրապետ, հայրապետի, Pontifex, ficis. դիտապետ, դիտապետի, speculatorum caput, &c.

Աստան; vt հայաստան, հայաստանի, Armenia, niæ. արապաստան, արապաստանի, Arabia, biæ. ֆռանկաստան, ֆռանկաստանի, Europa, pæ. &c.

Ած, nomen adiectiuum; vt երկիւղած, երկիւղածի, timens Deum. ողորմած, ողորմածի, misericors, dis. անիծած, անիծածի, maledictus, cti. &c.

Tertia Declinatio nominis est, cuius genitiuus desinit dupliciter: in ոյ scilicet, & in ւոյ.

Prima species Tertiæ declinationis est, cuius Genitiuus desinit in ոյ.

Nominatiuus.	մարմին	corpus.
Genitiuus.	մարմնոյ	corporis.
Datiuus.	՚ի մարմին, մարմնում, մարմնոյ	corpori.
Accusatiuus.	զմարմին	corpus.
Vocatiuus.	ով մարմին	ò corpus.
Ablatiuus.	՚ի մարմնոյ.	à corpore.
Instrumentalis.	մարմնով	corpore.
Narratiuus.	զմարմնոյ	de corpore.

 Com-

Հայցողական .   'ի մարմին . և 'ի մարմնի =
Պարառական .   զմարմնով =

Եւ յոգնակի =

Ուղղական .   մարմինք =
Սեռական .   մարմնոց =
Տրական .   'ի մարմինս . և մարմնոց =
Հայցական =   զմարմինս =
Կոչական .   ով մարմինք =
Բացառական .   'ի մարմնոց =
Գործիական .   մարմնովք =
Պատմական .   զմարմնոց =
Հայցողական .   'ի մարմինս =
Պարառական .   զմարմնովք =

Ըստ նմին օրինակի հոլովին և ս . գլուխ՝ գլխոյ = սէր՝ սիրոյ = գործ՝ գործոյ = բերան՝ բերանոյ = նիւթ՝ նիւթոյ = արծաթ՝ արծաթոյ = սեղան՝ սեղանոյ = գիր՝ գրոյ = արդար՝ արդարոյ = սուրբ՝ սրբոյ = և նմանք սոցին =

Այլ և պատկանին հոլովմանս այսմիկ՝ ամենայն . եալ . ային . և ած որ լինի գոյական անուն =

Եալ . որպէս . ասացեալ՝ ասացելոյ = արարեալ՝ արարելոյ = առաքեալ՝ առաքելոյ = ժողովեալ՝ ժողովելոյ = և այլ =

Ային . հնչման . աստուածային՝ աստուածայնոյ = երկրային՝ երկրայնոյ = ամառնային՝ ամառնայնոյ : մարդկային՝ մարդկայնոյ = և այլ =

Ած գոյականն . որպէս . արարած՝ արարածոյ = խառնուած՝ խառնուածոյ = ասացուած՝ ասացուածոյ = աստուած՝ աստուծոյ = ստեղծուած՝ ստեղծուածոյ : տա-

            ծնուած՝

Commoratiuus. ՚ի մարմնի, & ՚ի մարմինն. in corpore.
Circumlatiuus. զմարմնով. circa corpus.

Et pluraliter.

Nominatiuus. մարմինք corpora.
Genitiuus. մարմնոց. corporum.
Datiuus. ՚ի մարմինս, & մարմնոց. corporibus.
Accusatiuus. զմարմինս. corpora.
Vocatiuus. ով մարմինք ò corpora.
Ablatiuus. ՚ի մարմնոց à corporibus.
Instrumentalis. մարմնովք corporibus.
Narratiuus. զմարմնոց de corporibus.
Commoratiuus. ՚ի մարմինս in corporibus.
Circumlatiuus. զմարմնովք circum corpora.

Simili modo declinantur etiam գլուխ, գլխոյ, caput, tis. սէր, սիրոյ, amor, ris. գործ, գործոյ, opus, ris. բերան, բերանոյ, os, oris. նիւթ, նիւթոյ, materia, riæ. արծաթ, արծաթոյ, argentum, ti. սեղան, սեղանոյ, mensa, sæ. գիր, գրոյ, litera, ræ. արդար, արդարոյ, iustus, sti. սուրբ, սրբոյ, sanctus, ti. &c.

Spectant etiam ad hanc declinationẽ omnia nomina desinentia in եալ, ային, & ած, si sit nomen substantiuum.

եալ; vt ասացեալ, ասացելոյ, dictum, cti. արարեալ, արարելոյ, factum, cti. առաքեալ, առաքելոյ, Apostolus, li. ժողովեալ, ժողովելոյ, congregatum, ti. &c.

ային; vt աստուածային, աստուածայնոյ, diuinus, ni. երկրային, երկրայնոյ, terrestris, is. ամառնային, ամառնայնոյ, æstiuus, ui. մարդկային, մարդկայնոյ, humanus, ni. &c.

ած, substantiuum; vt արարած, արարածոյ, factura, ræ. խառնուած, խառնուածոյ, res mixta. ասացուած, ասացուածոյ, res dicta. աստուած, աստուծոյ, Deus,

ei

ծուած՝ սուածուածոյ ։ և այլ ։

Ժողովուրդ՝ ժողովրդեան, ՚ի սեռականին առնէ ժողովրդոց ոչ ժողովրդեանց ։ Ծնունդ՝ ծննդեան, առնէ ծննդոց ՚ ոչ ծննդեանց ։ Ջուր՝ ջրոյ, ՚ի գործիականին ջրով առնէ և ջուրբ ։ Եւնկ՝ ՚ի սեռականին՝ ջուրց. ոչ ջրոց ։ Մարդ՝ մարդոյ, առնէ յոգնականին մարդիք. ոչ մարդք ։ մարդկան. ոչ մարդոց ։ զմարդիկ. ոչ զմարդս ։ ՚ի մարդկանէ ոչ ՚ի մարդոց ։

Երկրորդ Օրինակ Երրորդ Հոլովմանն Է՝
որոյ Եզականն յայս անցի ։

Ուղղական. կենդանի ։
Սեռական. կենդանւոյ ։
Տրական. ՚ի կենդանի. և կենդանւոյ ։
Հայցական. զկենդանի ։
Կոչական. ով կենդանի ։
Բացառական. ՚ի կենդանւոյ ։
Գործիական. կենդանեաւ ։
Պատմական. զկենդանւոյ ։
Ներգոյական. ՚ի կենդանի ։
Պարառական. զկենդանեաւ ։

Եւ յոգնակի ։

Ուղղական. կենդանիք ։
Սեռական. կենդանեաց ։
Տրական. ՚ի կենդանիս. և կենդանեաց ։
Հայցական. զկենդանիս ։
Կոչական. ով կենդանիք ։
Բացառական. ՚ի կենդանեաց ։
Գործիական. կենդանեօք ։
Պատմական. զկենդանեաց ։

ei. ստեղծուած, ստեղծուածոյ, creatura, ræ. &c.

Ժողովուրդ, ժողովրդեան, populus, li, in genitiuo plurali facit ժողովրդոց non ժողովրդեանց. ծնունդ, ծնընդեան, natiuitas, tis, facit ծնընդոց, non ծնընդեանց. ջուր, ջրոյ, aqua, æ, in instrumentali facit ջրով & ջուրբ; sed in genitiuo plurali ջուրց, non ջրոց. մարդ, մարդոյ, homo, nis, in plurali facit մարդիք, non մարդք: մարդկան non մարդոց: զմարդիս, non զմարդս: 'ի մարդկանէ, non 'ի մարդոց.

Secunda species Tertiæ declinationis est, cuius genitiuus desinit in ւոյ.

Nominatiuus.	կենդանի	animal.
Genitiuus.	կենդանւոյ	animalis.
Datiuus.	'ի կենդանի, & կենդանւոյ.	animali.
Accusatiuus.	զկենդանի	animal.
Vocatiuus.	ով կենդանի	ò animal.
Ablatiuus.	'ի կենդանւոյ	ab animali.
Instrumentalis.	կենդանեաւ	animali.
Narratiuus.	զկենդանւոյ	de animali.
Commoratiuus.	'ի կենդանի	in animali.
Circumlatiuus.	զկենդանեաւ	circum animal.

Et Pluraliter.

Nominatiuus.	կենդանիք	animalia.
Genitiuus.	կենդանեաց	animalium.
Datiuus.	'ի կենդանիս, & կենդանեաց	animalibus.
Accusatiuus.	զկենդանիս	animalia.
Vocatiuus.	ով կենդանիք	ò animalia.
Ablatiuus.	'ի կենդանեաց	ab animalibus.
Instrumentalis.	կենդանեօք	animalibus.
Narratiuus.	զկենդանեաց	de animalibus.

Com-

Կացողական . 'ի կենդանիս =

Պարառական . զկենդանեօք =

Նմանապէս խոնարհին և՛ ոսկի՛ ոսկւոյ : Թշնամի՛ Թշնամւոյ : բարի՛ բարւոյ = գերի՛ գերւոյ = գինի՛ գինւոյ = Երանի՛ Երանւոյ = արժանի՛ արժանւոյ = Նոյն և որ ինչ անուն ի՛ առնու 'ի վերջնում ուղղականին . բաց յայսցանէ . հոգի՛ հոգւոյ . որ առնէ հոգւով , ոչ հոգեաւ : հոգւոց . ոչ հոգեաց = և այլ. ըստ ազգականն. ո՛րպ Հռովմայեցի՛ Հռովմայեցւոյ : որ առնէ Հռովմայեցւոց , և Հռովմայեցւովք = Որդի՛ որդւոյ . առնէ որդւով , և որդեաւ . որդւոց , և որդեաց . որդւովք , և որդեօք = և պատկանին սոցա առաջին տեսակութեան կողմանս այսորիկ ;

Չորրորդ կողմանս անուանն է՛ , որոյ Սեռականն աւարտի յու =

Ուղղական .	ժամ =
Սեռական .	ժամու =
Տրական .	'ի ժամ . ժամուն . ժամու =
Հայցական .	զժամ =
Կոչական .	ո՜վ ժամ =
Բացառական .	'ի ժամէ =
Գործիական .	ժամով =
Պատմական .	զժամէ =
Կացողական .	'ի ժամու , և 'ի ժամ =
Պարառական .	զժամով =

Եւ յոգնակի =

Ուղղական .	ժամք =
Սեռական .	ժամուց =
Տրական .	'ի ժամս . և ժամուց =

Commoratiuus.	'ի կենդանիս	in animalibus.
Circumlatiuus.	զկենդանեօք	circum animalia.

Similiter etiam declinantur ոսկի, ոսկւոյ, aurũ, ri. Թշնամի, Թշնամւոյ, inimicus, ci. բարի, բարւոյ, bonus, ni. գերի, գերւոյ, mancipium, ij. գինի, գինւոյ, vinum, i. երանելի, երանելւոյ, beatus, ti. & quodlibet aliud nomē quod in caſu recto deſinit in ի; exceptis ſequentibus; հոգի, հոգւոյ, anima, mæ; facit հոգւով, non հոգեաւ: հոգւոց, non հոգեաց. ſimiliter omne Patrium nomen deſinens in ցի: vt հռովմայեցի, Romanus facit հռովմայեցւոց, & հռովմայեցւովք. որդի, որդւոյ, filius, filij, facit որդւով & որդեաւ; որդւոց, & որդեաց; որդւովք & որդեօք; & reducuntur hæc ad primam ſpeciem huius declinationis.

Quarta declinatio nominis eſt, cuius genitiuus deſinit in ու.

Nominatiuus.	ժամ	hora.
Genitiuus.	ժամու	horæ.
Datiuus.	'ի ժամ, ժամում, ժամու	horæ.
Accuſatiuus.	զժամ	horam.
Vocatiuus.	ով ժամ	ò hora.
Ablatiuus.	'ի ժամէ	ab hora.
Inſtrumentalis.	ժամով	hora.
Narratiuus.	զժամէ	de hora.
Commoratiuus.	'ի ժամու, & 'ի ժամ	in hora.
Circumlatiuus.	զժամով	circa horam.

Et Pluraliter.

Nominatiuus.	ժամք	horæ.
Genitiuus.	ժամուց	horarum.
Datiuus.	'ի ժամս, & ժամուց	horis.

Հայցական . զծառս =
Կոչական . ով ծառք =
Բացառական . 'ի ծառոց =
Գործիական . ծառովք =
Պատմական . զծառոց =
Ներգոյական . 'ի ծառս =
Պարառական . զծառովք =

Այսպէս և՝ առաւօտ՝ առաւօտու = պատ՝ պատու : ծով՝ ծովու = շաբաթ՝ շաբաթու = հաւ, հաւու = առիւծ՝ առիւծու = մեղր՝ մեղու = և այլ =

Իսկ՛ մահ՝ 'ի խառնականին մահու առնէ . և մահուան = և ըստ երկրորդ տեսակաւ առաջին հոլովմանն տարածի = մարեամ . աբրահամ . և սմանք սոյնպիսի յատկականս անուանք՝ 'ի խառնականին մարիամու լինի և մարիամայ = աբրահամու և աբրահամայ . և դնին ըստ նախկին տեսակաւ առաջին հոլովմանն =

Հինգերորդ հոլովումն անուանն . որոյ Սեռականն յոջ անգի . կամ 'ի միջին յերկոցունցն տառիցն . ըր .
'ի ղատ. կամ 'ի նու. կամ 'ի րէ =

Առաջին տեսակ հինգերորդ հոլովմանն է՛, որոյ Սեռականն աւարտի յոջ:

Ուղղական . կին =
Սեռական . կնոջ =
Տրական . 'ի կին և կնոջ =
Հայցական . զկին =
Կոչական ով կին =
Բացառական . 'ի կնոջէ =
Գործիական . կանամբ =

Accuſatiuus.	զժամս	horas.
Vocatiuus.	ով ժամք	ò horæ.
Ablatiuus.	'ի ժամուց	ab horis.
Inſtrumentalis.	ժամովք	horis.
Narratiuus.	զժամուց	de horis.
Commoratiuus.	ի ժամս	in horis.
Circumlatiuus.	զժամովք	circum horas.

Sic etiam առաւօտ, առաւօտու, diluculum, li. պահ, պահու, vigilia, liæ. ծով, ծովու, mare, ris. շաբաթ, շաբաթու, ſabbatum, ti. հաւ, հաւու, gallina, næ. առիւծ, առիւծու, leo, nis; մեղր, մեղու, mel, lis. &c.

At մահ, mors in genitiuo մահու facit, & մահուան mortis; & ad ſecundam ſpeciem primæ declinationis transfertur. մարիամ, աբրահամ, & aliqua alia huiuſmodi nomina propria, in genitiuo faciunt մարիամու & մարիամայ Mariæ: աբրահամու, & աբրահամայ, Abrahami; & reducuntur ad primam ſpeciem primæ declinationis.

Quinta declinatio nominis eſt, cuius genitiuus deſinit in ոջ, aut in vnam ex tribus liquidis literis: ſcilicet in ղ, aut in ն, aut in ր.

Prima ſpecies Quintæ Declinationis eſt, cuius Genitiuus deſinit in ոջ.

NOminatiuus.	կին	mulier.
Genitiuus.	կնոջ	mulieris.
Datiuus.	'ի կին, & կնոջ	mulieri.
Accuſatiuus.	զկին	mulierem.
Vocatiuus.	ով կին	ò mulier.
Ablatiuus.	'ի կնոջէ	à muliere.
Inſtrumentalis.	կանամբք	muliere.

Nar-

Պատմական . զկնոջէ =
Կայողական . 'ի կնոջ =
Պարառական . զկանամբք =

Եւ յոգնակի =

Ուղղական . կանայք =
Սեռական . կանանց =
Տրական . 'ի կանայս , և կանանց =
Հայցական . զկանայս =
Կոչական . ով կանայք =
Բացառական . 'ի կանանց =
Գործիական . կանամբք =
Պատմական . զկանանց =
Կայողական . 'ի կանայս =
Պարառական . զկանամբք =

Բայց այլ անուանք . որոց սեռականն 'ոջ լինի . ո՛չ ընդ այս հոլովմամբք ենթարկին = այլ իւրաքանչիւրն առանձին և այլ հոլովումս տարածեն . որպէս . աներ՝ աներոջ . յայր յայրոջ . ընկեր՝ ընկերոջ . և այլ . անձնական են առ երկրորդական երրորդ հոլովմանն = և մի , միոջ . ոքն ; ուրոջ ; առ առաջինն նոյն երրորդին = և նմանապէս զայլսն =

Երկրորդ օրինակ հինգերորդ հոլովմանն : է , որոյ Սեռականն ելանէ 'ի ղասն =

Ուղղական . աստղ =
Սեռական . աստեղ =
Տրական . յաստղ , և աստեղ =
Հայցական . զաստղ =
Կոչական . ով աստղ =
Բացառական . յաստեղէ =
Գործիական . աստեղաւ =

Narratiuus.	զկնոջէ	de muliere.
Commoratiuus.	՚ի կնոջ	in muliere.
Circumlatiuus.	զկանամբ	circa mulierem.

Et Pluraliter.

Nominatiuus.	կանայք	mulieres:
Genitiuus.	կանանց	mulierum.
Datiuus.	՚ի կանայս, & կանանց	mulieribus.
Accusatiuus.	զկանայս	mulieres.
Vocatiuus.	ով կանայք	ò mulieres.
Ablatiuus.	՚ի կանանց	à mulieribus.
Instrumentalis.	կանամբք	mulieribus.
Narratiuus.	զկանանց	de mulieribus.
Commoratiuus.	՚ի կանայս	in mulieribus.
Circumlatiuus.	զկանամբք	circa mulieres.

Alia autē nomina, quorū genitiuus finitur ոյ, nō cadūt sub hac declinatione, sed vnū quodlibet ad aliā, atque aliā transfertur; vt տեղի. տեղւոյ, locus, ci: այգի այգւոյ, vinea, nea: ընկերի, ընկերւոյ, socius, cij: &c. reducuntur ad secundam speciem tertiæ declinationis; & մի, միոյ, vnus, vnius; ոգի, ոգւոյ persona, næ, ad primam eiusdem tertiæ; & sic de alijs.

Secunda species Quintæ Declinationis est, cuius Genitiuus desinit in ղ.

Nominatiuus.	աստղ	sydus.
Genitiuus.	աստեղ	syderis.
Datiuus.	յաստղ, & աստեղ	syderi.
Accusatiuus.	զաստղ	sydus.
Vocatiuus.	ով աստղ	ò sydus.
Ablatiuus.	յաստեղէ	à sydere.
Instrumentalis.	աստեղաւ	sydere.

Nar-

Պատմական . զաստեղէ:
Կացողական . յաստեղ:
Պարառական . զաստեղաւ:

Եւ յոգնակի:

Անուանական . աստեղք:
Սեռական . աստեղաց:
Տրական . յաստեղս, և աստեղաց:
Հայցական . զաստեղս:
Կոչական . ո՜վ աստեղք:
Առողական . յաստեղաց:
Գործիական . աստեղօք:
Պատմական . զաստեղաց:
Կացողական . յաստեղս:
Պարառական . զաստեղօք:
Նոյնպէս, անիղ՝ անկեղ: և այլ:

Երրորդ Սեռական հնգերորդ հոլովմանն է, որոյ Սեռականն եղեալ ՚ի նու:

Անուանական . տէր:
Սեռական . տեառն:
Տրական . ՚ի տէր և տեառն:
Հայցական . զտէր:
Կոչական . ո՜վ տէր:
Առողական . ՚ի տեառնէ:
Գործիական . տերամբ:
Պատմական . զտեառնէ:
Կացողական . ՚ի տէր:
Պարառական . զտերամբ:

Եւ յոգնակի:

Անուանական . տերք:

Narratiuus.	զաստեղէ	de ſydere.
Commoratiuus.	յաստեղ	in ſydere.
Circumlatiuus.	զաստեղաւ	circa ſydus.

Et Pluraliter.

Nominatiuus.	աստեղք	ſydera.
Genitiuus.	աստեղաց	ſyderum.
Datiuus.	յաստեղս, & աստեղաց	ſyderibus.
Accuſatiuus.	զաստեղս	ſydera.
Vocatiuus.	ով աստեղք.	ò ſydera.
Ablatiuus.	յաստեղաց	à ſyderibus.
Inſtrumentalis.	աստեղօք	ſyderibus.
Narratiuus.	զաստեղաց	de ſyderibus.
Commoratiuus.	յաստեղս	in ſyderibus.
Circumlatiuus.	զաստեղօք	circum ſydera.

Similiter declinatur անկղ, անկեղ; anſa, æ. &c.

Tertia ſpecies Quintæ Declinationis eſt, cuius Genitiuus deſinit in ն.

NOminatiuus.	տէր	dominus.
Genitiuus.	տեառն	domini.
Datiuus.	ի տէր, & տեառն	domino.
Accuſatiuus.	զտէր	dominum.
Vocatiuus.	ով տէր	ò domine.
Ablatiuus.	'ի տեառնէ	à domino.
Inſtrumentalis.	տէրամբք	domino.
Narratiuus.	զտեառնէ	de domino.
Commoratiuus.	'ի տէր	in domino.
Circumlatiuus.	զտէրամբք	circa dominum.

Et Pluraliter.

Nominatiuus.	տէրք	domini.

Geni-

Սեռական . տերանց :
Տրական . 'ի տերս , և տերանց :
Հայցական . զտերս :
Կոչական . ով տերք :
Բացառական . 'ի տերանց :
Գործիական . տերամբք :
Պատմական . զտերանց :
Ներգոյական . 'ի տերս :
Պարառական . զտերամբք :

Նմանապէս . այր՝ առն = անձն՝ անձին = լեառն՝ լերին = և այլ = Թէպէտ անձն՝ յոքնականին լինի անձինք և զանձինս : լեառն՝ լերինք և զլերինս :

Չորրորդ Տեսակ հնգերորդ հոլովմանն է , որոյ Սեռականն ելեալ 'ի երէ : և այս եռակի .

եր . օր . ուր :

եր . ով :

Ուղղական . աղբեւր :
Սեռական . աղբեր :
Տրական . յաղբեւր և աղբեր :
Հայցական . զաղբեւր :
Կոչական . ով աղբեւր :
Բացառական . յաղբերէ :
Գործիական . աղբերբ :
Պատմական . զաղբերէ :
Ներգոյական . յաղբեր :
Պարառական . զաղբերբ :

Եւ յոքնակին :

Ուղղական . աղբերք և աղբեւրք :
Սեռական . աղբերց :

Նոյ Տրա

Genitiuus.	տերանց	dominorum.
Datiuus.	՚ի տերս, & տերանց	dominis.
Accusatiuus.	զտերս	dominos.
Vocatiuus.	ով տերք	ò domini.
Ablatiuus.	՚ի տերանց	à dominis.
Instrumentalis.	տերամբք	dominis.
Narratiuus.	զտերանց	de dominis.
Commoratiuus.	՚ի տերս	in dominis.
Circumlatiuus.	զտերամբք	circum dominos.

Similiter, այր, առն, vir, ri. անձն, անձին, persona, næ. լեառն, լերին, mons, tis. &c. licet անձն in Nominatiuo, & Accusatiuo plurali faciat անձինք, & զանձինս. similiter լեառն facit լերինք, & զլերինս.

Quarta Species Quintæ Declinationis est, cuius Genitiuus desinit in ր: & hoc tripliciter: եր, որ, ուր.

եր, vt

Nominatiuus.	աղբեւր	fons:
Genitiuus.	աղբեր	fontis.
Datiuus.	յաղբեւր, & աղբեր	fonti.
Accusatiuus.	զաղբեւր	fontem.
Vocatiuus.	ով աղբեւր	ò fons.
Ablatiuus.	յաղբերէ	à fonte.
Instrumentalis.	աղբերբ	fonte.
Narratiuus.	զաղբերէ	de fonte.
Commoratiuus.	յաղբեր	in fonte.
Circumlatiuus.	զաղբերբ	circa fontem.

Et Pluraliter.

Nominatiuus.	աղբերք, & աղբեւրք	fontes.
Genitiuus.	աղբերց	fontium.

Da-

Տրական . յաղբերս և աղբերց .

Հայցական . զաղբերս և զաղբեւրս .

Կոչական . ով աղբերք և աղբեւրք .

Բացառական . յաղբերց :

Գործիական . աղբերբք .

Պատմական . զաղբերց .

Կացողական . յաղբերս և յաղբեւրս :

Պարառուական . զաղբերբք .

Նմանապէս և ծաղր՝ ծաղեր. քոյր՝ քեռ. դուստր՝ դստեր. ուստր՝ ուստեր. և այլ.

Օր , Եզակի .

Ուղղական . հայր .

Սեռական . հօր .

Տրական . ՚ի հայր և հօր .

Հայցական . զհայր .

Կոչական . ով հայր .

Բացառական . ՚ի հօրէ .

Գործիական . հարբ .

Պատմական . զհօրէ .

Կացողական . ՚ի հայր .

Պարառուական . զհարբ .

Եւ յոգնակի .

Ուղղական . հարք .

Սեռական . հարց .

Տրական . ՚ի հարս , և հարց .

Հայցական . զհարս .

Կոչական . ով հարք .

Բացառական . ՚ի հարց .

Գործիական . հարբք .

Datiuus.	յաղբերս, & աղբերց	fontibus.
Accusatiuus.	զաղբերս, & զաղբիւրս	fontes.
Vocatiuus.	ով աղբերք, & աղբիւրք	ò fontes.
Ablatiuus.	յաղբերց	à fontibus.
Instrumentalis.	աղբերբք	fontibus.
Narratiuus.	զաղբերց	de fontibus.
Commoratiuus.	յաղբերս, & յաղբիւրս.	in fontibus.
Circumlatiuus.	զաղբերբք	circa fontes.

Similiter, ծաղր, ծաղեր, risus, us. դուստր, դստեր, filia, liæ. ուստր, ուստեր filius, lij, &c.

Օր, vt

Nominatiuus.	հայր	Pater.
Genitiuus.	հօր	Patris.
Datiuus.	ի հայր, & հօր	Patri.
Accusatiuus.	զհայր	Patrem.
Vocatiuus.	ով հայր	ò Pater
Ablatiuus.	ի հօրէ	à Patre.
Instrumentalis.	հարբ	Patre.
Narratiuus.	զհօրէ	de Patre.
Commoratiuus.	ի հայր	in Patre.
Circumlatiuus.	զհարբ	circa Patrem.

Et Pluraliter.

Nominatiuus.	հարք	Patres.
Genitiuus.	հարց	Patrum.
Datiuus.	ի հարս, & հարց	Patribus.
Accusatiuus.	զհարս	Patres.
Vocatiuus.	ով հարք	ò Patres.
Ablatiuus.	ի հարց	à Patribus.
Instrumentalis.	հարբք	Patribus.

Nar-

Պատմական . զհարց =
Հայցողական . ՚ի հարս =
Պարառական . զհարբք =
Նոյնպէս և՝ մայր՝ մօր = եղբայր՝ եղ
բօր = և այլ =

Ուր ; Որպէս .

Ուղղական . օր =
Սեռական . աւուր =
Տրական . յօր և աւուր =
Հայցական . զօր =
Կոչական . ո՛վ օր =
Բացառական . յօրէ =
Գործիական . աւուրբ =
Պատմական . զօրէ =
Հայցողական . յաւուր =
Պարառական . զաւուրբ =

Եւ յոգնակի =

Ուղղական . աւուրք =
Սեռական . աւուրց =
Տրական . յաւուրս և աւուրց =
Հայցական . զաւուրս =
Կոչական . ո՛վ աւուրք =
Բացառական . յաւուրց =
Գործիական . աւուրբք =
Պատմական . զաւուրց =
Հայցողական . յաւուրս =
Պարառական . զաւուրբք =

Եղ Հա

Narratiuus .	զհարց	de Patribus .
Commoratiuus .	՚ի հարս	in Patribus .
Circumlatiuus .	զհարբք	circa Patres .

Similiter, մայր, մօր, mater, tris . եղբայր, եղբօր, frater, tris . &c.

Օր , vt

Nominatiuus .	օր	Dies .
Genitiuus .	աւուր	Diei .
Datiuus .	յօր , & աւուր	Diei .
Accuſatiuus .	զօր	Diem .
Vocatiuus .	ո՜վ օր	ò Dies .
Ablatiuus .	յօրէ	à Die .
Inſtrumentalis .	աւուրբ	Die .
Narratiuus ,	զօրէ	de Die .
Commoratiuus ,	յաւուր	in Die .
Circumlatiuus .	զաւուրբ	circa Diem .

Et Pluraliter .

Nominatiuus .	աւուրք	Dies .
Genitiuus .	աւուրց	Dierum .
Datiuus .	յաւուրս , & աւուրց .	Diebus .
Accuſatiuus .	զաւուրս	Dies .
Vocatiuus .	ո՜վ աւուրք	ò Dies .
Ablatiuus .	յաւուրց	à Diebus .
Inſtrumentalis .	աւուրբք	Diebus .
Narratiuus .	զաւուրց	de Diebus .
Commoratiuus .	յաւուրս	in Diebus .
Circumlatiuus .	զաւուրբք	circum Dies .

Regu-

Կանոն առաջին ։

Յաղագս Նախադաս Նշանակաց հոլովիցն ։

Հոլովից նշանակքն՝ գոն ներկու տեսակս . նախադասք և ստորադասք ։ Նախադասք են՝ ՚ի , յ , ց , ն , զ , ով ։

Արդ՝ ՚ի , յ , ց , նախադասին եզակին տրականին , երբ ոչ հոլովի ՚ի վերջնումն ։ որպէս . յուսացայ ՚ի տէր ։ հաւատամ յաստուած ։ ասաց տէր ցտէր իմ : Նոյն և յոգնականին , յորժամ հոլովի ըստ միոյն ։ հն քար , իջեալ ՚ի դժոխս ։ ելեալ յերկինս ։ ասաց ցկանայս ։

՚Ի , յ , ն , նախադասին հայցականին ։ որպէս , ծնաւ ՚ի քաղաքի դաւթի ։ որ ես յերկինս ։ պատահումն դոյ՝ նէն թաւկայումն ։

՚Ի , և յ նախադասին բացառականին ։ հն զան , ծնեալ ՚ի մարեմայ կուսէն ։ իջեալ յերկնից :

Զ՝ նախադասեալ է հայցականին , պատմականին , և պարառականին ։ որպէս , զհաց մեր տուր մեզ ։ արտաքսեցին զաստուածոյ ։ շուրջեղէց զանեղանով ։

Ով նախադասի կոչականութիւն ։ հն կէն , ով տէր : և կամ փոխանակ ովին՝ դնի , ո , այ , է , ծո , քա ։ կամ շեշտ ՚ի վերայ առաջին վանկին , հն ալէս , պե՛տրոս ։ բայց ծօ արական է , որպ . ծօ տղայ ։ և քա՝ իգական . որպ . քա մարիամ ։ և մնացեալքն՝ հասարակք ։

Կանոն Երկրորդ ։

Յաղագս Ստորադաս Նշանակաց հոլովիցն ։

Յեզական հոլովման՝ ստորադաս նշանակք են սեռականին՝ լինն ։ այ , ան , եան , ի , ոյ , ւոյ , ու , ոջ , և մինն ՚ի նոյն տառից , ք . ղ . ն . ր ։ որպէս , որդի

ադա_

Regula Prima.

De signis Casuum præpositiuis.

SIgna casuum sunt in duplici specie; præpositiua, & postpositiua. Præpositiua sunt hæc, 'ի, յ, ց, ն, զ, ով.

At 'ի, յ, ց, præponuntur datiuo singulari, cũ non declinatur in fine; vt յուսացաւ 'ի տէր, sperauit in Dño: հաւատամ յաստուած, credo in Deum: ասաց տէր ցտէր իմ, dixit Dñus Dño meo: Nec non etiã datiuo plurali, cũ recipit ս in fine; vt իջեալ 'ի դժոխս descẽdit ad inferos. ելեալ յերկինս, ascendit ad cælos. ասաց ցկանայս, dixit mulieribus.

'Ի, յ, ն, præponuntur Commoratiuo: vt ծնաւ 'ի քաղաքի դաւթի, natus est in ciuitate Dauid: որ ես յերկինս, qui es in cælis: պատահումն գոյ նենթակայում, accidẽs stat in subiecto.

'Ի & յ præponũtur Ablatiuo; vt ծնեալ 'ի մարիամայ կուսէն, natus ex Maria virgine. իջեալ յերկնից, descẽdit à cælis.

Զ præponitur Accusatiuo, Narratiuo, & Circumlatiuo; vt զհաց մեր տուր մեզ, panem nostrum da nobis. տրտնջեցին զաստուծոյ, murmurauerunt de Deo. շուրջ եկեց զսեղանով, circuindabo altare.

ով præponitur Vocatiuo; vt ով տէր, ò Dñe; aut vice ով, ponitur ո՛, vel ա՛յ, vel է՛, vel ծօ՛, vel, քա՛, aut accentus acutus supra primam syllabam; vt պե՛տրոս, Petre. Sed ծօ՛ masculinum est, vt ծօ՛ տղա՛, heus puer; & քա՛ femininum, vt քա՛ մարիամ, ò Maria. ræliqua verò communia.

Regula Secunda.

De signis Casuum postpositiuis.

IN numero singulari signa postposita Genitiuo sunt nouem, scilicet այ, ան, եան, ի, ոյ, ւոյ, ու, ոջ, & vna ex tribus liquidis literis, hoc est, ջ, ն, ր. vt որդի ադամայ, filius Adæ. հաւ

խաւնձ

ադամայ ։ նախանձ տանն ։ սկիզբն գիտութեան ։ գրիչ արա_ գագրի դպրի ։ օրէնք բերանոյ քո ։ քան զհազարս ոսկւոյ ։ զաւակ աբրահամու ։ այր միոյ կնոջ ։ լոյս աստեղ ։ երկիւղ տեառն ։ միածին հօր ։

Տրականին՝ ստորադասք են երկու. ում. կամ ո՛յ սեռա_կանին իւրոյ ։ հի՛ բար, տուր պետրոսում, կամ պետրոսի ։

Առողականին՝ են երկու. է. կամ ո՛յ սեռականին իւրոյ ։ որգոն. ՚ի տանէ, ՚ի զօրութենէ. յերկրէ. ՚ի տեղւոջէ. ՚ի տե_ առնէ. ՚ի մօրէ. յաստեղէ ։ Բայց յորժամ սեռականն եղեւի յոյ. յոյ. և յւոյ նոյնպէս առ_արտի և առողականն, հի՛ պէս. ՚ի յուդայ ։ յաստուծոյ ։ ՚ի հոգւոյ ։

Գործիականին՝ են հինգ. աւ. իւ. ով. ու. բ. որպէս. երկնաւ. սրտիւ. բերանով. նախանձու. եղբարբ. տամբ. ջուրբ ։

Պատմականն՝ ունի զստորադասն առողականին իւրոյ ։ կին կէն. զծառայէ ։ զմարխամայ ։ զգործոյ ։ զպետրոյ ։

Կացողականն՝ ունի զստորադասն տրականին ։ որպէս. ՚ի տեղւում. ՚ի տեղւոջ ։

Պարառականն՝ զա՛ արտն գործիականին ։ հի՛ զան. զմարդով ։ զթշնամեաւ ։ զանձամբ ։ զարքայիւ ։

Արդ ՚ի յոքնական հոլովսն՝ ստորադաս նշանակքն՝ են երեք. ս. ց. ք ։

Տրականն. Կրողականն. և Կացողականն զոյգ առնուն ։ որպէս. համբարձի զաչս իմ ՚ի լերինս ։ որ բնակեալդ ես յեր_կինս ։

Սեռականն. տրականն. առողականն. և պատմականն՝

նախանձ տանդ, zelus domus. սկիզբն գիտութեան, initium sapiētiæ. գրիչ արագագրի դպրի, calamus velociter scribētis. օրէնք բերանոյ քո, lex oris tui. քան զհազարս ոսկւոյ, quam millia auri. զաւակի աբրահամու; semen Abrahæ: այր միոյ կնոջ, vir vnius vxoris. լոյս աստեղ, lux stellæ. երկիւղ տեառն, timor Domini. միածին հօր, vnigenitus Patris.

Signa postposita Datiuo sunt duo. ում: aut signum sui genitiui: vt տուր պետրոսում, aut պետրոսի, da Petro.

Ablatiuo, sunt duo, է, aut signū sui genitiui; vt 'ի տանէ, à domo. 'ի զօրութենէ, à virtute; &c. At verò, quādo Genitiuus desinit in ոյ; vel այ; vel րոյ; similiter desinit etiā Ablatiuus; vt 'ի յուդայ, à Iuda. յաստուծոյ à Deo. 'ի հոգւոյ ab anima.

Instrumentali sunt quinq; աւ, իւ, ով, ու, բ; vt իշխանաւ, Principe; սրտիւ, corde; բերանով, ore: նախանձու, zelo; եղբարբ, fratre; տամբ domo; ջրովբ, aqua.

Narratiuus habet signum postpositiuum sui Ablatiui; vt զծառայէ, de seruo. զմարիամայ, de Maria. զգործոյ, de opere. զգերւոյ, de mancipio.

Commoratiuus habet signum postpositiuum sui Datiui; vt 'ի տեղւում, vel 'ի տեղւոջ, in loco.

Circumlatiuus habet desinentiam sui Instrumentalis: vt զմարդով, circa hominem; զթշնամեաւ, circa inimicum; զանձամբ, circa personam; զարքայիւ, circum Regem.

IN plurali verò numero signa postpositiua sunt tria, videlicet ս, ց, է.

Datiuus, Accusatiuus, & Commoratiuus desinunt in ս. vt համբարձի զաչս իմ 'ի լերինս, leuaui oculos meos montibus; որ բնակեալդ ես յերկինս, qui habitas in cælis.

Genitiuus, Datiuus, Ablatiuus, & Narratiuus desinūt in ց;

N vt

զցո : ո՞րպ զօրութիւն գործոց իւրոց ։ Եւս աղքատաց ։ յետ–
տաց քոցյո՞ փախեայց ։ զքանչելեաց ։

Անուանականն . կոչականն . գործիականն . և պատմա–
կանն՝ զքէ ։ ո՞րպ . բանք ան են ՟ւք ։ օրհնեցէք լերինք զտէր ։
շրթամբք նենգաւորօք ։ զմարմնովք ։

Յաղագս Դերանուան ։

Գլուխ . Է ։

Դերանունն է՝ մասն բանին հոլովական . առեալ փո–
խանակ անուանն . և զբացորոշեալ անձն նշանակէ ։
ո՞րպէս . ես . դու . նա ։

Ունի՝ պատահմունս նման վեց ։ Սեռ . Թիւ . հոլով ։
Տեսակ . ձև . և դէմ ։ Սակս սեռին . Թուոյն . և հոլո–
վին՝ բաւ է որ՝ ինչ վերոյ ասացաւ յաղագս անուանն՝ որոյ գա–
ղափարաւն վարի և դերանունն ։

Ձևք՝ երեք ։ պարզ . հն պէս . այլ . որ . ոք . իւր ։ բարդ .
հն զանս . որոք . որեինչ . այլինչ ։ յարաբարդ . հն բաւբ .
իւրաքանչիւր ։ երկաքանչիւր ։

Դէմք՝ երեք ։ առաջին . ո՞րպն , ես ։ երկրորդ . ո՞րպն ,
դու ։ երրորդ . ո՞րպն . նա ։

Տեսակք՝ երկու ։ Նախագաղափար . ո՞րպէս . ես . դու .
այս . այդ . այն . սա . դա . նա . ինքն . որ . ո . ով . ոք . ումն .
ինչ . իմն . այլ . միւս . սոյն . դոյն . նոյն ։ Եւ ածանցական .
հն կէն . իմ . քո . նորայ . դորայ . սորայ . մեր . ձեր . իւր :
մերայն . ձերայն . նորայն ։

vt զօրութիւն գործոց իւրոց, virtutem operum suorum; ետ աղքատաց, dedit pauperibus; յերեսաց քոց յո՞ փախեայց, à facie tua quò fugiam. զսքանչելեաց, de mirabilibus.

Nominatiuus, Vocatiuus, Instrumētalis, & Circumlatiuus desinunt in ք; vt բանք տեառն են սբք, verba Dñi sunt sancta; օրհնեցէք լերինք զտէր, benedicite montes Dñum; շրթամբք նենգաւորօք, labijs dolosis; զմարմնովք, circum corpora.

De Pronomine.

Articulus Secundus.

PRonomen est pars orationis declinabilis loco nominis accepta; & determinatam personam significat; vt ես, ego. դու, tu. նա, ille.

Accidunt autem Pronomini sex; Genus, Numerus, Casus, species, Figura, & Persona. De Genere, Numero, & Casu sufficit, quod supra dictum est de Nomine, ad cuius similitudinem procedit etiam Pronomen.

Figuræ sunt tres: simplex, vt այլ alius: որ qui, quæ, quod: ոք aliquis: իւր suus. Cōposita, vt որոք quisquis: որինչ quidquid: այլինչ aliud quid. Recomposita, vt իւրաքանչիւր vnusquisque: երկաքանչիւր vterque.

Personæ tres: Prima, vt ես ego; մեք nos. Secunda, vt դու tu; դուք vos. Tertia, vt նա ille; նոքա illi.

Species duæ; Primitiua; vt ես ego; դու tu; այս, vel սա, hic; այդ, vel դա, iste; այն, vel նա, ille. ինքն ipse; որ qui; ո՞ vel ո՞վ, quis; ոք, vel ոմն, aliquis; ինչ quid; իմն aliquid; այլ alius; միւս alter; սոյն hic idem; դոյն iste idem; նոյն ille idem. Et deriuatiua; vt, իմ meus; քո tuus; նորայ, vel իւր, suus; դորայ quod istius est; սորայ quod huius est; մեր noster; ձեր vester; մերայն nostras; ձերայն vestras,

Եւ յայսցանէ՝ տեսանէք են յարաբերականք, որք զինքն նախ ինքնացեալ յարաբերեն = որպէս. այս. այդ. այն. ինքն. նոյն. որ, և այլ = Ոմանք՝ ցուցականք. որպէս. ես. դու. նա. մեք. դուք. և այլ = Ոմանք՝ ստացականք. որպէս. իմ. քո. իւր. մեր, և այլ = Ոմանք՝ հարցականք. որպէս. ո՞վ. զի՞նչ. ո՞րպիսի. և այլ = Եւ զայսցանէ հոլովումն ի բերանուածն. է որոյ Առաջին

կանոն ու լինի. և այլն:

Ուղղական. Նա =
Սեռական. Նորա. և նորին =
Տրական. Նմա. և նմին =
Հայցական. զնա =
Բացառական. ի նմանէ =
Գործիական. Նովաւ. և նովին =
Պատմական. զնմանէ =
Հոլովական. ի նմա. և ի նմին =
Ստորասական. զնովաւ. և զնովին =

Եւ յոգնակի =

Ուղղական. Նոքա. և նոքին =
Սեռական. Նոցա. և նոցին =
Տրական. Նոցունց. և նոցին =
Հայցական. զնոսա. և զնոսին =
Բացառական. ի նոցանէ =
Գործիական. Նոքօք =
Պատմական. զնոցանէ =
Հոլովական. ի նոսա =
Ստորասական. զնոքօք =

Նոյնպէս հոլովին և՝ սա, սորա, և սորին = դա, դորա, և դորին = Եւ ապա զկնոնայն. Թէ այս ևս են ածականք գոյականս

Et ex his quædam sunt relatiua, quæ rem ante dictã referunt, vt այս այդ, այն ինքն, նոյն, որ, &c. Quædam demonstratiua; vt ես, դու, նա, սա, դա, &c. Quædam possessiua, vt իմ, քո, իւր, ձեր, մեր, &c. Quædam gentilia; vt մերային, ձերային, նորային, &c.

Prima Declinatio Pronominis est, cuius Genitiuus desinit in ա, & որին.

Nominatiuus. նա ille.
Genitiuus. նորա, & նորին illius, & illius eiusdem.
Datiuus. նմա, & նմին illi, & illi eidem.
Accusatiuus. զնա illum.
Ablatiuus. ի նմանէ ab illo.
Instrumentalis. նովաւ, & նովին illo, & illo eodem.
Narratiuus. զնմանէ de illo.
Commoratiuus. ի նմա, & ի նմին in illo, & in illo eodem.
Circulatiuus. զնովաւ, & զնովին circa illũ, & circa illũ eund.

Et Pluraliter.

Nominatiuus. նոքա, & նոքին illi, & illi ijdem.
Genitiuus. նոցա, & նոցին illorum, & illorum eorundem.
Datiuus. նոցա, & նոցին illis, & illis ijsdem.
Accusatiuus. զնոսա, & զնոսին illos, & illos eosdem.
Ablatiuus. ի նոցանէ ab illis.
Instrumentalis. նոքօք illis.
Narratiuus. զնոցանէ de illis.
Commoratiuus. ի նոսա in illis.
Circumlatiuus. զնոքօք circum illos.

Similiter declinantur etiam սա, սորա, & սորին, hic, huius, & huius eiusdem; դա, դորա, & դորին, iste, istius, & istius eiusdem. Vbi nota quòd hæc tria pronomina

adie-

անքս՝ այսպէս հոլովեալք . միշտ վարեն ՚ի բանին առանձնապէս Թարց գոյականացն իւրոց ։

Երկրորդ հոլովումն Դերանուանն՝ է՛ որոյ Սեռականն՝ ը լինի . և որին ։

Ուղղական .	այս ։
Սեռական .	այսր , և այսորին ։
Տրական .	այսմ , և այսմին ։
Կրողական .	զայս ։
Հեռողական .	յայսմանէ ։
Գործիական .	այսու . և այսուիկ ։
Պատմական .	զայսմանէ ։
Կացողական .	յայսմ , և յայսմիկ ։
Պարառական .	զայսու , և զայսուիկ ։

Եւ յոքնակի ։

Ուղղական .	այսք , և այսոքիկ ։
Սեռական .	այսց . և այսոցիկ ։
Տրական .	այսցը · և այսոցիկ ։
Կրողական .	զայսոսիկ ։
Հեռողական .	յայսց . և յայսցանէ ։
Գործիական .	այսոքիւք ։
Պատմական .	զայսց , և զայսցանէ ։
Կացողական .	յայսոսում ։
Պարառական .	զայսոքիւք ։

Նմանապէս և այդ՝ այդր ։ այն՝ այնր . և այլ գիտեմ . Թէ այս երեք ածական դերանուանքս՝ այսպէս հոլովեալք յորժամ առարտեն յին , միշտ հարկաւորապէս առորադասեն գոյականացն իւրեանց , և ոչ կարեն նախադասել նոցայցը ։

adiectiua, tali pacto declinata; ſemper ſolitariè exercentur in oratione ſine ſubſtantiuis.

Secunda Declinatio Pronominis eſt, cuius Genitiuus deſinit in ր, & որիկ.

Nominatiuus.	այս	hic.
Genitiuus.	այսր, & այսորիկ	huius.
Datiuus.	այսմ, & այսմիկ	huic.
Accuſatiuus.	զայս	hunc.
Ablatiuus.	յայսմանէ	ab hoc.
Inſtrumentalis.	այսու, & այսուիկ	hoc.
Narratiuus.	զայսմանէ	de hoc.
Commoratiuus.	յայսմ, & յայսմիկ	in hoc.
Circumlatiuus.	զայսու & զայսուիկ	circum hunc.

Et Pluraliter.

Nominatiuus.	այսք & այսոքիկ	hi.
Genitiuus.	այսց & այսոցիկ	horum.
Datiuus.	այսցր & այսոցիկ	his.
Accuſatiuus.	զայսոսիկ	hos.
Ablatiuus.	յայսց & յայսցանէ	ab his.
Inſtrumentalis.	այսոքիւք	his.
Narratiuus.	զայսց & զայսցանէ.	de his.
Commoratiuus.	յայսոսում	in his.
Circumlatiuus.	զայսոքիւք	circum hos.

Similiter այդ, այդր, & այդորիկ, iſte, iſtius. այն, այնր, & այնորիկ, ille, ius. Vbi nota, quod hæc tria pronomina adiectiua, tali pacto declinata, quando in ſuis caſibus deſinunt in իկ, ſemper neceſſariò poſtponuntur ſuis ſubſtantiuis, nec illis præponi poſſunt.

Tertia

Երրորդ հոլովումն Դերանուանն է որոյ
Անդէմականն ով լինի։

Ուղղական.	ով. ո՞վ. ո՛. զինչ։
Սեռական.	ոյր. որոյ. ո՞յր։
Տրական.	ուրումն. ո՞ւմ։
Հայցական.	զով. զինչ։
Բացառական.	յորմէ. յումմէ։
Գործիական.	որով։
Պատմական.	զորմէ. զումմէ։
Կացողական.	յում։
Պարառական.	զորով։

Եւ յոգնականք։

Ուղղական.	որք. ո՞յք։
Սեռական.	որոց. ո՞յց։
Տրական.	ոյց. յորս. ո՞յց։
Հայցական.	զորս. զո՞յս։
Բացառական.	յորոց. յո՞յց։
Գործիական.	որովք։
Պատմական.	զորոց. զո՞յց։
Կացողական.	յորս. յո՞յս։
Պարառական.	զորովք։

Ըստ նմին օրինակի հոլովին՝ մեր՝ մերոյ։ ձեր՝ ձերոյ։ իւր՝ իւրոյ։ իմ՝ իմոյ։ քոյ՝ քոյոյ։ այլ՝ այլոյ։ իւրք՝ միւս՝ միւսոյ. և ամենայնքեան՝ և ամենայնքեանցերոյ. նոյն՝ նորին. ձերայն՝ ձերայնոյ. մերայն՝ մերայնոյ. նորայն՝ նորայնոյ. այս-պիսին. և այլ յարակցին. անձնական որոնոց, հոլովմանն անուանն։ և իւր՝ առնէ իւրոյ, և իւրեանց՝ իւրոց, և իւրեանց ։ յիւրս, և իւրեանցը . զիւրս, և զիւրեանս . յիւրոց,

Ծբ

և յիւ

Tertia Declinatio Pronominis est, cuius Genitiuus desinit in ոյ.

Nominatiuus.	որ qui.	ո՞վ, ո՞, quis? ի՞նչ, quid?
Genitiuus.	որոյ cuius.	ո՞յր cuiusnam?
Datiuus.	որում cui.	ո՞ւմ cuinam?
Accusatiuus.	զոր quem.	զի՞նչ quid?
Ablatiuus.	յորմէ à quo.	յո՞ւմմէ à quonam?
Instrumentalis.	որով quo.	
Narratiuus.	զորմէ de quo.	զումմէ de quonam?
Commoratiuus.	յորում in quo.	յո՞ւմ in quonam?
Circumlatiuus.	զորով circa quem.	

Et Pluraliter.

Nominatiuus.	որք qui.	ո՞յք quinam?
Genitiuus.	որոց quorum.	ո՞յց quorumnam?
Datiuus.	որոց & յորս quibus.	ո՞յցր quibusnam?
Ablatiuus.	յորոց à quibus.	յո՞յց à quibusnam?
Instrumentalis.	որովք quibus.	
Narratiuus.	զորոց de quibus.	զո՞յց de quibusnam?
Commoratiuus.	յորս in quibus.	յո՞յս in quibusnam?
Circumlatiuus.	զորովք circum quos.	

Similiter declinantur մեր, մերոյ, noster, nostri: ձեր, ձերոյ, vester, vestri. իւր, իւրոյ, suus, sui. իմ, իմոյ, meus, mei. քո, քոյոյ, tuus, tui. այլ, այլոյ, alius, alius. Porrò միւս, միւսոյ, alter, alterius; իւրաքանչիւր, իւրաքանչիւրոյ, vnusquisque, vniuscuiusque; նոյն, նոյնոյ, idem, eiusdem; ձերայն, ձերայնոյ, vestras, vestratis; մերային, մերայնոյ, nostras, nostratis, transferuntur ad primam speciem tertiæ nominis declinationis. At իւր facit իւրոյ vel իւրեանն: իւրք vel իւրեանք: իւրոց vel իւրեանց: յիւրս vel իւրեանցը.

և յիւրեանց ; իւրովք , և իւրեամբք ; և սոյնպէս զայլոց հոլովիցն =

Զօրինակ հոլովումն Դերանուանն . որոյ Սեռականն է՝ ստացականն :

Ուղղական .	ես . դու . ոմն , և ոք . ինքն =
Սեռական .	իմ . քո . ուրումն ; և ուրուք . ինքեան =
Տրական .	ինձ . քեզ . ումեմն , և ումեք . յինքն , և ինքեան =
Հայցական .	զիս . զքեզ . զոմն , և զոք . զինքն =
Կոչական .	ո՛վ դու =
Բացառական .	յինէն . ՚ի քէն . յումեմնէ , և յումեքէ . յինքենէ =
Գործիական .	ինև̂ . քև̂ . ոմամբ . ինքեամբ =
Պատմական .	զինէն . զքէն . զումեմնէ , և զումեքէ . զինքենէ =
Ներգոյական .	յիս . ՚ի քեզ . յումեմն , և յումեք . յինքեան =
Պարառական .	զինև̂ . զքև̂ . զոմամբ . զինքեամբ =

Եւ յոգնակին =

Ուղղական .	մեք . դուք . ոմանք . ինքեանք =
Սեռական .	մեր . ձեր . ոմանց . ինքեանց =

զիւրս vel զիւրեանս . յիւրոց vel յիւրեանց . իւրովք vel իւրեամբք . &c.

Quarta Declinatio Pronominis est, cuius Genitiuus est Proprius.

Nominatiuus. ես ego. դու tu. ոմն, vel ոք aliquis. ինքն ipse.

Genitiuus. իմ mei. քո tui. ուրումն, vel ուրուք alicuius. ինքեան ipsius.

Datiuus. ինձ mihi. քեզ tibi. ումեմն, vel ումեք alicui. յինքն vel ինքեան ipsi.

Accusatiuus. զիս me. զքեզ te. զոմն, vel զոք aliquem. զինքն ipsum.

Vocatiuus. ով դու ò tu.

Ablatiuus. յինէն à me. 'ի քէն à te; յումեմնէ vel յումեքէ ab aliquo. յինքենէ ab ipso.

Instrumentalis. ինեւ me. քեւ te. ոմամբ aliquo. ինքեամբ ipso.

Narratiuus. զինէն de me. զքէն de te. զումեմնէ vel զումեքէ de aliquo. զինքենէ de ipso.

Commoratiuus. յիս in me. 'ի քեզ in te: յումեմն, vel յումեք in aliquo. յինքեան in ipso.

Circumlatiuus. զինեւ circum me. զքեւ circum te. զոմամբ circum aliquem. զինքեամբ circa ipsum.

Et Pluraliter.

Nominatiuus. մեք nos. դուք vos. ոմանք aliqui. ինքեանք ipsi.

Genitiuus. մեր nostri. ձեր vestri. ոմանց aliquorum. ինքեանց ipsorum.

Տրական. մեզ. ձեզ. ոմանց. յինքեանս, և ինքեանց։
Հայցական. զմեզ. զձեզ. զոմանս. զինքեանս։
Կոչական. ով դուք։
Բացառական. ՚ի մէնջ. ՚ի ձէնջ. յոմանց. յինքեանց։
Գործիական. մեօք. ձեօք. ոմամբք. ինքեամբք։
Պատմական. զմէնջ. զձէնջ. զոմանց. զինքեանց։
Հայցողական. ՚ի մեզ. ՚ի ձեզ. յոմանս. յինքեանս։
Պարառական. զմեօք. զձեօք. զոմամբք. զինքեամբք։

Յաղագս բայի։

Պրակք. Դ։

Բայ է մասն բանին հոլովական ժամանակօք Թուոց հոլովից. որ զառնելն և զկրելն նշանակէ։ և նմա ունակ պատահին. Սեռ. ժամանակ. եղանակ. տեսակ. ձև. դէմ. Թիւ. և լծորդութիւն։

Սեռք են չորք, ներգործական. կրաւորական. չեզոքական. հասարակական. ձայնակրական. անցողական։

Բայ ներգործական՝ է որ առ արտաքին յեմ. կամ յում. և կարող է փոխիլ ՚ի յիմ. և առնուլ յինքենէ զկրաւորականն։ որպէս. սիրեմ. մխիթարեմ. մատնեմ. բերեմ. ուսանեմ. բաժանեմ, հարկանեմ. ընթեռնում. առնում. Թողում և այլն։

Կրաւորականն՝ է որ առ արտաքին յիմ. և կարող է փոխիլ

Datiuus. մեզ nobis. ձեզ vobis. ոմանց aliquibus. յինքեանս, vel ինքեանց ipsis.

Accusatiuus. զմեզ nos. զձեզ vos. զոմանս aliquos. զինքեանս ipsos.

Vocatiuus. ով դուք ò vos.

Ablatiuus. 'ի մէնջ à nobis. 'ի ձէնջ à vobis. յոմանց ab aliquibus. յինքեանց ab ipsis.

Instrumentalis. մեօք nobis. ձեօք vobis. ոմամբք aliquibus.. ինքեամբք ipsis.

Narratiuus. զմէնջ de nobis. զձէնջ de vobis. զոմանց de aliquibus. զինքեանց de ipsis.

Commoratiuus. 'ի մեզ in nobis. 'ի ձեզ in vobis. յոմանս in aliquibus. յինքեանս in ipsis.

Circumlatiuus. զմեօք circum nos. զձեօք circum vos. զոմամբք circum aliquos. զինքեամբք circum ipsos.

De Verbo.

Articulus Tertius.

VErbum est pars orationis declinabilis cum tempore sine casu, quæ actionem, ac passionem significat: ipsique octo accidunt; Genus, Tempus, Modus, Species, Figura, Persona, Numerus, & Coniugatio.

Genera sunt sex: Actiuum, Passiuum, Neutrum, Commune, Deponens, & Transitiuum.

Verbum actiuũ est, quod desinit in եմ vel ում, & potest verti in իմ, & facere ex se passiuum; vt սիրեմ amo; մխի- թարեմ consolor; մատնեմ trado; բերեմ fero; սպանանեմ neco; բաժանեմ diuido; հարկանեմ cædo; ընթեռնում lego; առ- նում accipio; թողում relinquo. &c.

Passiuum est, quod desinit in իմ, & potest verti in եմ, vel

խիլ յեմ, կ յում. և լինել ներգործական = հն բառ. անրեմ. մխիթարեմ. մատնեմ. բերեմ. սպանանեմ. բաժանեմ. հարկանեմ. ընթեռնում. առնանեմ. թողում. և այլ =

Չէզոքականն՝ է՛ որ անկի յամ. կ յեմ. կ յում. և ո՛չ կարէ լինել իմ կրաւորական. այլ նշանակէ զներգործութի միացական 'ի յինքն ներգործողին = որպէս. ուրախանամ. ընթանամ. կեամ. գամ. բարկանամ. ջանամ. ծառայեմ. աղօթեմ. ճեմեմ. յառնեմ. բնակեմ: յենում. երդնում. զգենում. և այլ =

Հասարակականն՝ է՛ որ միով ձայնիւ նշանակէ զառնել և զկրել = հն կէն. ծընանիմ. բղխեմ. և այլ = քանզի ասեմք. թէ քրիստոս ծնաւ 'ի մարիամայ. և Մարիամ ծնաւ զՔս = հոգին որ 'ի հօրէ բղխէ = և որ. աղբիւր բղխէ զջուրն =

Ձայնակրականն՝ է՛ որոյ ձայնն միայն է՛ իմ կրաւորական. իսկ նշանակութի՝ չէզոքական = որպէս. խօսիմ. փախչիմ. հնազանդիմ. հանգչիմ. մարտիմ. ունիմ. և այլ :

Անցողականն՝ է՛ որ անցի 'ի ցանեմ ներգործական. և ո՛չ լինի ցանիմ կրաւորական. և նշանակէ զներգործութիւն անցեալ յայլս = հն ոլես. բարկացուցանեմ. ուրախացուցանեմ. հնազանդեցուցանեմ. ծառայեցուցանեմ. զգեցուցանեմ. և այլ =

Ժամանակք՝ հինգ = Ներկայ՝ որ նշանակէ զներգործութի որ այժմ լինի. որպ. սիրեմ = Անցեալ անկատար՝ որ նշանակէ զներգործութի անաւարտեալ և թերի. որպէս. սիրէի = Անցեալ կատարեալ՝ որ նշանակէ

vel ում, & fieri actiuum; vt սիրիմ amor, մխիթարիմ ſono cõ-ſolato; մատնիմ trador; բերիմ feror, սպանանիմ necor; բաժա-նանիմ diuidor, հարկանիմ cædor; ընթեռնունիմ legor; առնու-նիմ accipior; թողունիմ relinquor. &c.

Neutrum eſt, quod deſinit in ամ, vel եմ, vel ում, & non poteſt fieri իմ paſſiuũ; ſed ſignificat actionem immanẽtem in ipſomet agente; vt ուրախանամ gaudeo, ընթանամ curro; գնամ eo, գամ venio; բարկանամ iraſcor; ջանամ nitor: ծառա-յեմ ſeruio: աղօթեմ oro: ճեմեմ incedo: յառնեմ reſurgo. բնա-կեմ habito: յենում adhæreo: երդնում iuro: զգենում induor.

Commune eſt, quod vnica voce ſignificat actionem, & paſſionem: vt ծնանիմ pario, & naſcor. բղխեմ eructo, & emano: dicimus enim: քրիստոս ծնաւ ՚ի մարիամայ Chri-ſtus natus eſt ex Maria: & մարիամ ծնաւ զքս Maria genuit Chriſtum: հոգի որ ՚ի հօրէ բղխէ Spritus qui à Patre proce-dit: & օր աւուր բղխէ զբան Dies diei eructat verbum.

Deponens eſt, quod deſinit in իմ vocem paſſiuam, ſed habet ſignificationem neutralem: vt խօսիմ loquor: փախ-չիմ fugio: հնազանդիմ obedio: հանգչիմ quieſco: մարտիմ pugno: ունիմ habeo: &c.

Tranſitiuum eſt, quod deſinit in ցանեմ actiuũ, & vt plu-rimum nõ euadit ցանիմ paſſiuũ: ſignificatque actionem in alios tranſeuntẽ: vt բարկացուցանեմ facio, vt quis iraſcatur: ուրախացուցանեմ lætifico: հնազանդեցուցանեմ ad obe-dientiam redigo; զգեցուցանեմ veſtio, &c.

Tempora ſunt quinque. Præſens, quod ſignificat ope-rationẽ, quæ nunc fit: vt սիրեմ amo. Præteritum imper-fectum, quod ſignificat operationem incompletam, & im-perfectam: vt սիրէի amabam. Præteritum perfectũ, quod ſigni-

զներգործութիւն աւարտեալ. որգոն. սիրեցի՝ կամ սիրեալ եմ։ Անցեալ գերակատար՝ որ նշանակէ զներգործութիւն առաւել քան զաւարտեալ. որպակ. սիրեալ էի։ Ապառնի՝ որ նշանակէ զներգործութիւն ապագայ. որկէն. սիրեցից։

Եղանակք՝ հինգ։ Սահմանական՝ որ զբայսն սահմանն ցուցանէ. ո̃պ. կարդամ։ Հրամայական՝ որ հրամայէ. որգոն. կարդա՛։ Ըղձական՝ որ ցանկանայ, որզան՝. մարթամ կարդայի։ Ստորադասական՝ որ ստորադասի ներքոյ եղանակացս. հի բար. եթէ կամ յորժամ կարդայցեմ։ Աներոշական որ և ամի աներևոյթ է՝, որ դնի աներոշաբար. հի կէն. կարդալ։

Տեսակք՝ երկու։ Նախագաղափար. հի ոյես. գիտեմ. ծանիմ։ Եւ ածանցական. որպակ. գիտենամ. ծանուցանեմ։
Ձեւք՝ երեք։ Պարզ. ո̃պ. ունիմ։ Բարդ՝. ո̃պ. ընդունիմ։ Յարաբարդ. ո̃պ. ներընդունիմ։

Դէմք՝ երեք։ Առաջին. հի բար. բերեմ։ Երկրորդ՝. հի զան. բերես։ Երրորդ. հի կէն. բերէ։
Թիւք՝ երկու։ Եզական. որգոն. ընթանամ։ և Յոգնական. որպակ. ընթանամք։
Լծորդութիւնք՝ հինգ։ Առաջին. ներքուստ Ներկայն Սահմանականին յամ վերջանայ. ո̃պ. կարդամ։ Երկրորդ. որ յեմ. ո̃պ. գովեմ։ Երրորդ. որ յիմ. ո̃պ. խօսիմ։ Չորրորդ՝. որ յում. ո̃պ. ընթեռնում։ Եւ հինգերորդ. յորում ներկայ և անկատարն սահմանականին հաւասարին ընդ այլ

ſignificat operationem completam : vt սիրեցի amaui : vel սիրեալ եմ hò amato. Præteritum pluſquam perfectum, quod ſignificat operationem pluſquam completam: vt սիրեալ էի amaueram. Futurum, quod ſignificat operationem futuram, vt սիրեցից amabo.

Modi ſunt quinque : Indicatiuus ; qui Verbi definitionem indicat : vt կարդամ Clamo. Imperatiuus ; qui præcipit : vt կարդա Clama. Optatiuus: qui optat, vt մանաւանդ կարդայի vtinam Clamarem. Subiunctiuus; qui ſubſequitur tribus præcedentibus modis: vt եթէ vel յորժամ կարդացեմ, ſi, vel cum Clamauero. Infinitiuus ; qui ponitur indeterminatè, vt կարդալ Clamare.

Species duplex eſt: Primitiua : vt գիտեմ ſcio : ծանեմ noſco : &c. Et Deriuatiua : vt գիտենամ ſciens fio : ծանուցանեմ certiorem facio.

Figura triplex : Simplex, vt ունիմ habeo : compoſita, vt ընդունիմ excipio. Et Recompoſita, vt ներընդունիմ intus excipio.

Perſona triplex : Prima, vt բերեմ fero : Secunda, vt բերես fers : Tertia, vt բերէ fert.

Numerus duplex: ſingularis, vt ընթանամ curro; Et pluralis, vt ընթանամք currimus.

Coniugationes quinque. Prima coniugatio Verborum eſt, cuius præſens indicatiui deſinit in ամ, vt կարդամ Clamo. Secunda, quæ deſinit in եմ, vt գովեմ laudo. Tertia, quæ in իմ, vt խօսիմ loquor. Quarta, quæ in ում, vt ընթեռնում lego. Et Quinta, in qua præſens indicatiui, & tempora inde deriuata conueniunt cum alijs coniugationibus : Sed præteritum, & tempora inde deriuata differunt

P ab

լծորդութեանն ։ Բայց անցեալ կատարելոյն, և այլ ժամանակացն զանազանելին ՚ի նոցանէ ։ Վասն որոյ այս լծորդութիւն է բայիցն որ առնեն այլանձև ․ և ոչ համաձայն այլոցն ըստ հոլովմանն ․ ո՛րպ ․ գամ ․ եկի ․ եկն ․ եկ ։ բերեմ ․ բերի ․ եբեր ․ բեր ։ նստիմ ․ նստայ ․ նստաւ ․ նիստ ։ թողում ․ թողի ․ եթող ․ թող ։

Առաջին լծորդութիւն բայիցն է, որոյ ներկայն սահմանականին յամ աւարտի ․ և է երկեակ ։ մի տեսակ է, որոյ անցեալ կատարեալն ցի առնէ ․ ո՛րպ ․ կարդամ՝ կարդացի ։ Իսկ միւսն՝ ցայ ․ ո՛րպ ․ բարկանամ՝ բարկացայ ։

Նախկին տեսակ առաջին լծորդութեան ․ ներում Ներկայն Սահմանականին յամ աւարտի ․ և անցեալ կատարեալն յացի ։

Ներկայ ժամանակ՝ Սահմանական եղանակին ։

Կարդամ ․ կարդաս ․ կարդայ ։ Եւ յոգնակի ։

Կարդամք ․ կարդայք ․ կարդան ։

Անցեալ անկատար ։

Կարդայի ․ կարդայիր ․ կարդայր ։ Եւ յոգնակի ։

Տէ

Prima Coniugatio verborũ eſt, cuius Præsẽs Indicatiui deſinit in ամ: & duplex eſt: altera ſpecies eſt, cuius Præteritũ perfectũ deſinit in ցի; vt կարդամ, կարդացի, clamo, clamaui. Et altera in ցայ; vt բարկանամ, բարկացայ, iraſcor, iratus sũ.

Prima ſpecies primæ coniugationis, in qua Præſens Indicatiui deſinit in ամ. & Præteritum perfectum in ացի.

Tempus præſens Indicatiui modi.

Clamo, clamas, clamat. *Et pluraliter.*

Clamamus, clamatis, clamãt.

Præteritum imperfectum.

Clamabam, clamabas, clamabat. *Et pluraliter.*

Կար

ab illis. Quare hæc Coniugatio est Verborum, quæ heteroclita dicuntur, & non conueniunt cum alijs in declinatione: vt գամ venio, եկի veni, եկն venit, եկ veni. բերեմ fero, բերի tuli, եբեր tulit, բեր fer. նստիմ sedeo, նստայ sedi, նստաւ sedit, նիստ sede. Թողում relinquo, Թողի reliqui, եԹող reliquit, Թող relinque. &c.

Կարդայաք. կարդայիք. կարդային:	Clamabamus, clamabatis, clamabant.
Անցեալ կատարեալ:	*Præteritum perfectum.*
Կարդացի, և կարդացեալ եմ. կարդացեր, և կարդացեալ ես. կարդաց, և կարդացեալ է:	Gridai, & hò gridato; gridasti, & hai gridato; gridò, & hà gridato.
Եւ յոգնակի:	*Et pluraliter.*
Կարդացաք, և կարդացեալ եմք. կարդացիք, և կարդացեալ էք. կարդացին, և կարդացեալ են:	Gridammo, & hauemo gridato; gridastiuo, & hauete gridato; gridorono, & hanno gridato.
Անցեալ գերակատար:	*Præteritum plusquãperfectũ.*
Կարդացեալ էի. կարդացեալ էիր. կարդացեալ էր:	Clamaueram, clamaueras, clamauerat.
Եւ յոգնակի:	*Et pluraliter.*
Կարդացեալ էաք. կարդացեալ էիք. կարդացեալ էին:	Clamaueramus, clamaueratis, clamauerant.
Ապառնի:	*Futurum.*
Կարդացից. կարդասցես, Կ կարդասջիս. կարդասցէ:	Clamabo, clamabis; clamabit.
Եւ յոգնակի:	*Et pluraliter.*
Կարդասցուք. կարդասջիք Կ	Clamabimus, clamabitis;

կարդասջիք . կարդասցեն ։
Ներկայ ժամանակ հրա_մայական եղանակին ։
Կարդա՛, մի կարդար . կար_դասցէ ։ Եւ յոգնակի ։
Կարդասցուք . կարդացէք , մի կարդայք · կարդասցեն ։
Ապառնի ։
Կարդասջիր . կարդասցէ ։
Եւ յոգնակի ։
Կարդասջիք . կարդասցեն ։
Ներկայ և Անկատար ժամանակ Ըղձական եղանակին ։
Մարթամ կարդայի . կարդա_յիր . կարդայր ։ Եւ յոգնակի ։
Մարթամ կարդայաք . կար_դայիք . կարդային ։
Անցեալ կատարեալ ։
Մարթամ կարդացեալ իցեմ . կարդացեալ իցես . կարդացե_ալ իցէ ։ Եւ յոգնակի ։
Մարթամ կարդացեալ իցեմք . կարդացեալ իցէք . կարդա_ցեալ իցեն ։
Անցեալ գերակատար ։
Մարթամ կարդացեալ էի . կարդացեալէիր . կարդացեալ էր ։ Եւ յոգնակի ։
Մարթամ կարդացեալ էաք .

clamabunt .

Tempus præsens Imperatiui modi .

Clama , ne clames; clamet . *Et pluraliter .*
Clamemus ; clamate , nè clametis; clament.

Futurum .

Clamato tu , clamato ille .

Et pluraliter .

Clamatote , clamanto.

Tempus præsens, & imperfectũ Optatiui modi .

Vtinam clamarem, clamares, clamaret . *Et pluraliter .*
Vtinam clamaremus , clamaretis , clamarent .

Præteritum perfectum .

Vtinam clamauerim , clamaueris , clamauerit .

Et pluraliter .

Vtinam clamauerimus . clamaueritis , clamauerint .

Præteritũ plusquãperfectum .

Vtinam clamauissem , clamauisses , clamauisset .

Et pluraliter .

Vtinam clamauissemus ,

կար

կարդացեալ էիք . կարդացեալ էին ։

Ապառնի ։

Մարթամ կարդացից . կարդասցես , կամ կարդասջիր . կարդասցէ ։ Եւ յոգնակի ։
Մարթամ կարդասցուք . կարդասցէք , կամ կարդասջիք . կարդասցեն ։

Ներկայ ժամանակ Ստորադասական եղանակին ։

Կարդալով , կամ եթէ կարդամ . կարդաս . կարդայ ։

Եւ յոգնակի ։

Կարդալով , կամ եթէ կարդամք . կարդայք . կարդան ։

Անցեալ անկատար ։

Ի կարդալ , կամ իբրև կարդայի . կարդայիր . կարդայր ։

Եւ յոգնակի ։

Ի կարդալ , կամ իբրև կարդայաք . կարդայիք . կարդային ։

Անցեալ կատարեալ ։

Իբրև կարդացեալ իցեմ . կարդացեալ իցես . կարդացեալ իցէ ։ Եւ յոգնակի ։
Իբրև կարդացեալ իցեմք . կարդացեալ իցէք . կարդացեալ իցեն ։

Կ

clamauissetis , clamauissent .

Futurum .

Vtinam clamem , clames , clamet .

Et pluraliter .

Vtinam clamemus , clametis , clament .

Tempus præsens Subiunctiui modi .

Clamando , vel si clamem , clames , clamet .

Et pluraliter .

Clamando , vel si clamemus , clametis , clament .

Præteritum imperfectum .

Dum , vel cum clamarem , clamares , clamaret .

Et pluraliter .

Dum , vel cum clamaremus , clamaretis , clamarent .

Præteritum perfectum .

Cum clamauerim , clamaueris , clamauerit .

Et pluraliter .

Cum clamauerimus . clamaueritis , clamauerint .

Անցեալ

Անցեալ գերակատար ։	*Præteritum plusquãperfectũ.*
Կարդացեալ, կ̄ իբրև կար-դացեալ էի. կարդացեալ էիր. կարդացեալ էր ։	Cum clamauissem, clamauisses, clamauisset.
Եւ յոգնակի ։	*Et pluraliter.*
Կարդացեալք, կ̄ իբրև կար-դացեալ էաք. կարդացեալ էիք. կարդացեալ էին ։	Cum clamauissemus, clamauissetis. clamauissent.
Ապառնի ։	*Futurum.*
Եթէ, կ̄ յորժամ կարդայ-ցեմ. կարդայցես. կարդայցէ ։	Si, vel cum clamauero, clamaueris, clamauerit.
Եւ յոգնակի ։	*Et pluraliter.*
Եթէ, կ̄ յորժամ կարդայ-ցեմք. կարդայցէք. կարդայ-ցեն ։	Si, vel cum clamauerimus, clamaueritis, clamauerint.
Անորոշական եղանակ ։	*Modus Infinitiuus.*
Ներկայ, և անկատար ։ Կարդալ ։	*Præsens, & Imperfect.* Clamare.
Կատարեալ, և գերակատար ։ Է կարդալ ։	*Perfectum, & Plusquãper.* Clamauisse.
Ապառնի ։ Կարդալոյ ։	*Futurum.* Clamaturum.
Գործական ։	*Gerundium.*
Կարդալով. վասն կարդա-լոյ. առ ՚ի կարդալոյ. ՚ի կարդա-լոյ ։ Ընդունելութիւն ։	Clamando; clamandi causa; ad clamandum; à clamando. *Participium.*
Ներկայ, և անկատար ։ Կարդացող ։	*Præsens, & Imperfect.* clamans.
Կատարեալ, և գերակատար ։ Կարդացեալ ։	*Perfectum, & Plusquãper.* vociferatus.

Ապառնի ·   Կարդալոց ։
Բայական անուն Կարդացումն ·

Ըստ նմին օրինակի հոլովին և ս հաւատամ՝ հաւատացի. գնամ՝ գնացի. մնամ՝ մնացի. լուանամ՝ լուացի. փութանամ՝ փութացի. կարենամ՝ կարացի ։ և նմանք սոցին ։

Երկրորդ տեսակ առաջին լծորդութեն, որում Ներկայ Սահմանականին յամ ելանէ. և անցեալ կատարեալն յացայ ։

Ներկայն Սահմանականին ·

Բարկանամ. բարկանաս. բարկանայ ։

Եւ յոգնակի ·

բարկանամք. բարկանայք. բարկանան ։

Անցեալ անկատար ։

Բարկանայի. բարկանայիր. բարկանայր ։ Եւ յոգնակի · բարկանայաք. բարկանայիք. բարկանային ։

Անցեալ կատարեալ ։

Բարկացայ, և բարկացեալ եմ. բարկացար, և բարկացեալ ես. բարկացաւ, և բարկացեալ է ·

Futurum. Clamaturus. *Nomen verbale.* clamatio.

Simili modo declinantur etiam credo, credidi; eo, iui; maneo, manſi; lauo, laui; feſtino, feſtinaui; poſſum, potui; & alia huiuſmodi.

S*Ecunda ſpecies primæ coniugationis, in qua Præſens indicatiui deſinit in* ամ; *&* *Præteritum perfectum in* ացայ.

Præſens Indicatiui.

IRaſcor, iraſceris, iraſcitur.

Et pluraliter.

Iraſcimur, iraſcimini, iraſcuntur.

Præteritum imperfectum.

Iraſcebar, iraſcebaris, iraſcebatur. *Et pluraliter.* Iraſcebamur, iraſcebamini, iraſcebantur.

Præteritum perfectum.

Iratus fui, & iratus ſum; iratus fuiſti, & iratus es; iratus fuit, & iratus eſt.

Եւ յոգնակի ։
Բարկացաք, և բարկացեալ եմք. բարկացայք, և բարկացեալ էք. բարկացան, և բարկացեալ են ։

Անցեալ գերակատար ։
Բարկացեալ էի. բարկացեալ էիր. բարկացեալ էր ։

Եւ յոգնակի ։
Բարկացեալ էաք. բարկացեալ էիք. բարկացեալ էին ։

Ապառնի ։
Բարկացայց. բարկասցիս, կ̅ բարկասջիս. բարկասցէ ։

Եւ յոգնակի ։
Բարկասցուք. բարկասցէք, կ̅ բարկասջիք. բարկասցեն ։

Ներկայն հրամայականին ։
Բարկացիր, մի բարկանար. բարկասցէ ։

Եւ յոգնակի ։
Բարկասցուք. բարկացարուք, մի բարկանայք. բարկասցեն ։

Ապառնի ։
Բարկասջիր. բարկասցէ ։

Եւ յոգնակի ։
Բարկասջիք. բարկասցեն ։

Այլ՝ ըստ մնացեալ եղանակացն՝ հոլովի այս երկրորդ-

Et pluraliter.
Irati fuimus, & irati sumus; irati fuiſtis, & irati eſtis; irati fuerunt, & irati ſunt.

Præteritum pluſquãperfectũ.
Iratus eram, iratus eras, iratus erat.

Et pluraliter.
Irati eramus, irati eratis, irati erant.

Futurum.
Iraſcar, iraſceris, iraſcetur.

Et pluraliter.
Iraſcemur, iraſcemini, iraſcentur.

Præſens Imperatiui.
Iraſcere, nè iraſcaris; iraſcatur.

Et pluraliter.
Iraſcamur; iraſcimini, nè iraſcamini; iraſcantur.

Futurum.
Iraſcitor tu; iraſcitor ille.

Et pluraliter.
Iraſciminor; iraſcuntor.

At in reliquis modis declinatur hæc ſecunda ſpe-

տեսակս ըստ նմանութե առաջնոյն. բայց ՚ի հետեւեալ ժամանակէս ։

Ապառնի ստորադասականին։

Եթէ, կ յորժամ բարկանայցեմ. բարկանայցես. բարկանայցէ ։ Եւ յոգնակի ։
Եթէ, կ յորժամ բարկանայցեմք. բարկանայցէք. բարկանայցեն ։

Ըստ սմին օրինակի հոլովին եւս ուրանամ՝ ուրացայ ։
զղջանամ՝ զղջացայ ։
ուրախանամ. ուրախացայ ։
զօրանամ՝ զօրացայ ։
խոստանամ՝ խոստացայ ։
հեռանամ՝ հեռացայ ։
մարդանամ՝ մարդացայ ։
վերանամ՝ վերացայ ։
ըստանամ՝ ըստացայ ։
եւ նմանք սոցին ։

Բայց՝ սակաւաւորք ոմանք ՚ի ներկայի հրամայականին՝ ո՛չ յայցիր աւարտին. այլ յա՛. որպ առաջին տեսակն ։ հն զան.
մոռանամ. մոռացայ. մոռա՛ ։
ընթանամ. ընթացայ ընթա՛ ։
ցնծամ. ցնծացայ. ցնծա՛ ։
յուսամ. յուսացայ. յուսա՛ ։

cies ad ſimilitudinem primæ, excepto ſequenti tempore.

Futurum. Subiunctiui.

Si, vel cum iratus fuero, iratus fueris, iratus fuerit. *Et pluraliter.*
Si, vel cum irati fuerimus, irati fueritis, irati fuerint.

Similiter declinātur etiam
nego, negaui;
conpungor, conpūctus ſum;
gaudeo, gauiſus ſum;
corroboror, corroborat⁹ ſū;
promitto, promiſi;
elongor, elongatus ſum;
homo fio, homo factus ſum;
eleuor, eleuatus ſum;
poſſideo, poſſedi;
et his ſimilia.

Porrò pauca non nulla in præſente Imperatiui non deſinunt in *այցիր*; ſed in *ա՛*, ſicut in prima ſpecie; vt
obliuiſcor, tus ſū, obliuiſcere.
Curro, cucurri, curre.
exulto, exultaui, exulta;
ſpero, ſperaui, ſpera.

Երկրորդ լծորդութիւն բայիցն է, յորում Ներկայ Սահմանականին եմ լինի: Եւ այս երկակի: Մի տեսակ է նախագաղափարացն՝ որոց Հրամայականն յեա՛ աւարտի: որպէս. գովեմ՝ գովեա՛: Իսկ միւսն՝ ածանցականացն, որոց Հրամայականն անկանի յո՛. կն բար. ապրեցուցանեմ՝ ապրեցո՛:

Առաջին տեսակ երկրորդ լծորդութեան, յորում Ներկայ Սահմանականին՝ յեմ անկ ունի. և Հրամայականին յեա՛:

Ներկայ Սահմանականին:

Ներգործական:

Գովեմ. գովես. գովէ:

Եւ յոգնակի:

Գովեմք. գովէք. գովեն:

Կրաւորական:

Գովիմ. գովիս. գովի:

Եւ յոգնակի:

Գովիմք. գովիք. գովին:

Անցեալ անկատար:

Ներգործական:

Գովէի գովէիր. գովէր:

Եւ յոգնակի:

կն

SEcunda Cōiugatio verborū est, in qua Præsens Indicatiui desinit in եմ: & duplex est; altera species est Primitiuorum, cuius Imperatiuus desinit in եա՛: vt գովեմ, գովեա՛, laudo, lauda. Altera verò Deriuatiuorum, cuius Imperatiuus desinit in ո՛; vt ապրեցուցանեմ, ապրեցո՛, Eripio, eripe.

PRima species secundæ Coniugationis, in qua Præsens Indicatiui desinit in եմ: & Imperatiui in եա՛.

Præsens Indicatiui.

Actiuum.

LAudo, laudas, laudat.

Et pluraliter.

Laudamus, laudatis, laudant.

Passiuum.

Laudor, laudaris, laudatur.

Et pluraliter.

Laudamur, damini, dantur.

Præteritum imperfectum,

Actiuum.

Laudabā, laudabas, laudabat.

Et pluraliter.

Գո

Գովէաք. գովէիք. գովէին։	Laudabamus,dabatis,dabāt.
Կրաւորական։	*Passiuum.*
Գովէի. գովէիր. գովիւր։	Laudabar, baris, batur.
Եւ յոգնակի։	*Et pluraliter.*
Գովէաք. գովէիք. գովէին։	Laudabamur,bamini,bātur.
Անցեալ կատարեալ։	*Præteritum perfectum.*
Ներգործական։	*Actiuum.*
Գովեցի, և գովեալ եմ.	Lodai, & hò lodato;
գովեցեր, և գովեալ ես.	lodasti, & hai lodato;
գովեաց, և գովեալ է։	lodò, & hà lodato.
Եւ յոգնակի։	*Et pluraliter.*
Գովեցաք, և գովեալ եմք.	Lodāmo,& hauemo lodato;
գովեցիք, և գովեալէք.	lodaste, & hauete lodato;
գովեցին, և գովեալ են։	lodarono, & hanno lodato.
Կրաւորական։	*Passiuum.*
Գովեցայ, և գովեցեալ եմ.	Laudatus fui, & sum;
գովեցար, և գովեցեալ ես.	laudatus fuisti, & es;
գովեցաւ, և գովեցեալ է։	laudatus fuit, & est.
Եւ յոգնակի։	*Et pluraliter.*
Գովեցաք, և գովեցեալ եմք.	Laudati fuimus, & sumus;
գովեցայք, և գովեցեալէք.	laudati fuistis, & estis;
գովեցան, և գովեցեալ են։	laudati fuerunt, & sunt.
Անցեալ գերականատար։	*Præteritum plusquāperfectū.*
Ներգործական։	*Actiuum.*
Գովեալ էի. գովեալ էիր.	Laudaueram, laudaueras,
գովեալ էր։	laudauerat.
Եւ յոգնակի։	*Et pluraliter.*
Գովեալ էաք. գովեալ էիք.	Laudaueramus,laudaueratis,
գովեալ էին։	laudauerant.

Կրաւորական ։	*Passiuum.*
Գովեցեալ էի. գովեցեալ էիր. գովեցեալ էր ։	Laudatus eram, laudatus eras, laudatus erat.
Եւ յոգնակի ։	*Et pluraliter.*
Գովեցեալ էաք. գովեցեալ էիք. գովեցեալ էին ։	Laudati eramus, laudati eratis, laudati erant.
Ապառնի ։	*Futurum.*
Ներգործական ։	*Actiuum.*
Գովեցից. գովեսցես. գովեսցէ ։ Եւ յոգնակի ։	Laudabo, laudabis, laudabit. *Et pluraliter.*
Գովեսցուք. գովեսցէք. գովեսցեն ։	Laudabimus, laudabitis, laudabunt.
Կրաւորական ։	*Passiuum.*
Գովեցայց. գովեսցիս. գովեսցի ։	Laudabor, laudaberis, laudabitur.
Եւ յոգնակի ։	*Et pluraliter.*
Գովիսցուք. գովեսցիք. գովեսցին ։	Laudabimur, laudabimini, laudabuntur.
Ներկայ հրամայականին ։	*Præsens Imperatiui.*
Գովեա՛, մի գովեր. գովեսցէ ։	Lauda, nè laudes; laudet.
Եւ յոգնակի ։	*Et Pluraliter.*
Գովեսցուք. գովեցէք, մի գովէք. գովեսցեն ։	Laudemus; laudate, nè laudetis; laudent.
Կրաւորական ։	*Passiuum.*
Գովիր, մի գովիր. գովեսցի ։ Եւ յոգնակի ։	Laudare, nè lauderis; laudetur. *Et pluraliter.*
Գովիսցուք. գովեցարուք. մի գովիք. գովեսցին ։	Laudemur; laudemini, nè laudemini; laudentur.

Ապառնի ։

Ներգործական ։

Գովեսջիր . գովեսցէ ։

Եւ յոգնակի ։

Գովեսջիք . գովեսցեն ։

Կրաւորական ։

Գովիջիր . գովեսցի ։

Եւ յոգնակի ։

Գովիջիք . գովեսցին ։

Ներկայ, եւ անկատար՝ Ըղձա–
կանին ։

Ներգործական ։

Մարթամ գովէի . գովէիր .
գովէր ։ Եւ յոգնակի ։
Մարթամ գովէաք . գովէիք .
գովէին ։

Կրաւորական ։

Մարթամ գովէի . գովէիր .
գովիւր ։

Եւ յոգնակի ։

Մարթամ գովէաք . գովէիք .
գովէին ։

Անցեալ կատարեալ ։

Ներգործական ։

Մարթամ գովեալ իցեմ .
գովեալ իցես . գովեալ իցէ ։

Եւ յոգնակի ։

Մարթամ գովեալ իցեմք .
գովեալ իցէք . գովեալ իցեն ։

Կր

Futurum.

Actiuum.

Laudato tu ; laudato ille.

Et pluraliter.

Laudatote ; laudanto.

Passiuum.

Laudor tu ; laudator ille.

Et pluraliter.

Laudaminor ; laudantór.

Præsens, & Imperfectum Optatiui.

Actiuum.

Vtinam laudarē, laudares, laudaret. *Et pluraliter.*
Vtinam laudaremus, laudaretis, laudarent.

Passiuum.

Vtinam laudarer, dareris, laudaretur.

Et pluraliter.

Vtinam laudaremur, laudaremini, laudarentur.

Præteritum perfectum.

Actiuum.

Vtinam laudauerim, laudaueris, laudauerit.

Et pluraliter.

Vtinam laudauerimus, laudaueritis, laudauerint.

Կրա–

Կրաւորական ։	*Passiuum.*
Մարտան գովեցել եղեմ.	Vtinam laudatus sim,
գովեցեալ եղես գովեցեալ եղէ ։	laudatus sis, laudatus sit.
Եւ յոքնակի ։	*Et pluraliter.*
Մարտան գովեցեալ եղեմք .	Vtinam laudati simus,
գովեցեալ եղէք .	laudati sitis,
գովեցեալ եղեն ։	laudati sint.
Անցեալ գերակատար ։	*Præteritū plusquāperfectum.*
Ներգործական ։	*Actiuum.*
Մարտան գովեալ էի .	Vtinam laudauissem,
գովեալ էիր . գովեալ էր ։	laudauisses, laudauisset.
Եւ յոքնակի ։	*Et pluraliter.*
Մարտան գովեալ էաք .	Vtinam laudauissemus;
գովեալ էիք . գովեալ էին ։	laudauissetis, laudauissent.
Կրաւորական ։	*Passiuum.*
Մարտան գովեցեալ էի .	Vtinam laudatus essem;
գովեցեալ էիր . գովեցեալ էր ։	laudatus esses, laudatus esset.
Եւ յոքնակի ։	*Et pluraliter.*
Մարտան գովեցեալ էաք .	Vtinam laudati essemus;
գովեցեալ էիք . գովեցեալ էին ։	laudati essetis, laudati essent.
Ապառնի ։	*Futurum.*
Ներգործական ։	*Actiuum.*
Մարտան գովեցից . գովես ցես . գովեսցէ ։	Vtinam laudem, lau- des, laudet.
Եւ յոքնակի ։	*Et pluraliter.*
Մարտան գովեսցուք . գովես ցէք . գովեսցեն ։	Vtinam laudemus, lau- detis, laudent.
Կրաւորական ։	*Passiuum.*
Մարտան գովեցայց ։	Vtinam lauder,

գովեսցիս . գովեսցի ։	lauderis , laudetur .
Եւ յոգնակի ։	*Et pluraliter .*
Մարթաւն գովիցուք .	Vtinam laudemur ,
գովեսցիք .	laudemini ,
գովեսցին ։	laudentur .
Ներկայ Ստորադասականին ։	*Præsens Subiunctiui .*
Ներգործականն ։	*Actiuum .*
Գովելով . կամ եթէ գովեմ . գովես . գովէ ։	Lodando io , vel ſi laudem , laudes , laudet .
Եւ յոգնակի ։	*Et pluraliter .*
Գովելով . կամ եթէ գովեմք . գովէք . գովեն ։	Lodandomo noi, vel ſi laudemus , laudetis , laudent .
Կրաւորականն ։	*Paſſiuum .*
Գովիլով . կամ եթէ գովիմ . գովիս . գովի ։	Eſſendo lodato io , vel ſi lauder , lauderis, laudetur .
Եւ յոգնակի ։	*Et pluraliter .*
Գովիլով . կամ եթէ գովիմք . գովիք . գովին ։	Eſſendomo lodati noi, vel ſi laudemur, laudemini, détur.
Անցեալ անկատար ։	*Præteritum imperfectum .*
Ներգործական ։	*Actiuum .*
Ի գովել . կամ իբրեւ գովէի . գովէիր . գովէր ։	Dum vel cum laudarem, laudares , laudaret .
Եւ յոգնակի ։	*Et pluraliter .*
Ի գովել . կամ իբրեւ գովէաք . գովէիք . գովէին ։	Dum , vel cum laudaremus, laudaretis , laudarent .
Կրաւորական ։	*Paſſiuum .*
Ի գովիլ . կամ իբրեւ գովէի . գովէիր . գովիւր .	Dum , vel cum laudarer , laudareris , laudaretur .

Եւ յոգնակի ։	*Et pluraliter.*
՚Ի գովիլ. կամ երբև գովէաք.	Dum, vel cum laudaremur,
գովէիք. գովէին ։	laudaremini, lauderentur.
Անցեալ կատարեալ ։	*Præteritum perfectum.*
Ներգործական ։	*Actiuum.*
Եթէ գովեալ իցեմ. գո-	Si laudauerim, lauda-
վեալ իցես, գովեալ իցէ ։	ueris, laudauerit.
Եւ յոգնակի ։	*Et pluraliter.*
Եթէ գովեալ իցեմք. գովե-	Si laudauerimus, laudaue-
ալ իցէք. գովեալ իցեն ։	ritis, laudauerint.
Կրաւորական ։	*Passiuum.*
Եթէ գովեցեալ իցեմ,	Si laudatus ſim,
գովեցեալ իցես,	laudatus ſis,
գովեցեալ իցէ ։	laudatus ſit.
Եւ յոգնակի ։	*Et pluraliter.*
Եթէ գովեցեալ իցեմք.	Si laudati ſimus,
գովեցեալ իցէք.	laudati ſitis,
գովեցեալ իցեն ։	laudati ſint.
Անցեալ գերակատար ։	*Præteritum plusquãperfectũ.*
Ներգործական ։	*Actiuum.*
Գովեալ. կամ երբև	Hauendo lodato io, vel cũ
գովեալ էի, գովեալ էիր.	laudauiſſem, laudauiſſes,
գովեալ էր ։ Եւ յոգնակի ։	laudauiſſet, *Et pluraliter.*
Գովեալք, կամ երբև	hauẽdomo lodato noi, vel cũ
գովեալ էաք, գովեալ էիք.	laudauiſſemus, laudauiſſetis,
գովեալ էին ։	laudauiſſent.
Կրաւորական ։	*Paſſiuum.*
Գովեցեալ. կամ երբև	Eſsẽdo ſtato lodato io, vel cũ
գովեցեալ էի. գովեցեալ էիր.	laudatus eſsẽ, laudatus eſſes,

գովեցեալ էր ։ Եւ յոգնակին.	laudatus esset. *Et pluraliter.*
Գովեցեալ էաք . կամ իբրև	Essēdomo stati lodati noi, vel
գովեցեալ էաք . գովեցեալ	cum laudati essemus, laudati
էիք . գովեցեալ էին ։	essetis, laudati essent.
Ապառնի ։	*Futurum.*
Ներգործական ։	*Actiuum.*
Եթէ, կամ յորժամ գովիցեմ.	Si, vel cum laudauero,
գովիցես . գովիցէ ։	laudaueris, laudauerit.
Եւ յոգնակին ։	*Et pluraliter.*
Եթէ . կամ յորժամ գովիցեմք.	Si, vel cum laudauerimus,
գովիցէք . գովիցեն ։	laudaueritis, laudauerint.
Կրաւորական ։	*Passiuum.*
Եթէ կամ յորժամ գովեցիմ.	Si, vel cum laudatus fuero,
գովեցիս . գովեցի ։	laudatus fueris, datus fuerit.
Եւ յոգնակին ։	*Et pluraliter.*
Եթէ կամ յորժամ գովեցիմք.	Si, vel cum laudati fuerimus,
գովեցիք . գովեցին ։	laudati fueritis, dati fuerint.
Անորոշական եղանակ ։	*Modus infinitiuus.*
Ներկայ, և Անկատար. Գովել ։	*Præsens, & Imperf.* laudare.
Կրաւորական ։ Գովիլ ։ (Եւ	*Passiuum.* laudari.
Կատարեալ և Գերակատար։ Է՛ գով	*Perfectū, et Plusq.* laudauisse.
Կրաւորական . Է՛ գովել ։	*Passiuum.* laudatum esse.
Ապառնին . Գովելոյ ։	*Futurum.* laudaturum.
Կրաւորական ։ Գովելոյ ։	*Passiuum.* laudandum.
Գործ անուան ։	*Gerundium.*
Գովելով . վասն գովելոյ.	Laudando; laudandi causa;
առ ի գովելոյ. ի գովելոյ ։	ad laudandum; à laudando.
Կրաւորական ։	*Passiuum.* (dato;
Գովելով. վասն գովելոյ.	Cō l'esser lodato; p esser lo-

առ՚ի գովելոյ. ՚ի գովելոյ.

Ընդունելութի.

Ներկայ, և անկատար։ Գովօղ։

Կատարեալ, և Գերակատար։ գովեալ։

Կրաւորական. գովեցեալ։

Ապառնի. գովելոց.

Կրաւորական. գովելի.

Յամ ժամանակի։ գովիչ։

Բայական անուն. գովութիւն.

Ըստ նմին օրինակի հոլովին,

խնդրեմ՝ խնդրեա՛։

պահեմ՝ պահեա՛։

ատեմ՝ ատեա՛.

խոնարհեմ՝ խոնարհեա՛.

փրկեմ՝ փրկեա՛։

սիրեմ՝ սիրեա՛։

հալածեմ՝ հալածեա՛.

օրհնեմ՝ օրհնեա՛։

ճաշակեմ՝ ճաշակեա՛.

յիշեմ՝ յիշեա՛։

համբերեմ՝ համբերեա՛.

դատեմ՝ դատեա՛։

փշրեմ՝ փշրեա՛։

կատարեմ՝ կատարեա՛.

քննեմ՝ քննեա՛։

հաստատեմ՝ հաստատեա՛։

նզովեմ՝ նզովեա՛։

փորձեմ՝ փորձեա՛.

հրամայեմ՝ հրամայեա՛։

Նգ

ad esser lodato, da esser lodato.

Participium.

Præsens, et Imperf. laudans.

Perf. et Plusq. laudauit, uerat.

Passiuum. laudatus.

Futurum. laudaturus.

Passiuum. laudandus.

In omni tempore. laudator.

Nomen verbale. laudatio.

Simili modo declinantur,

quæro, quære.

seruo, serua.

odio habeo, odio habe.

deprimo, deprime.

redimo, redime.

amo, ama.

persequor, persequere.

benedico, benedic.

gusto, gusta.

memini, memento.

substineo, substine.

iudico, iudica.

diminuo, diminue.

perficio, perfice.

examino, examina.

confirmo, confirma.

anathematizzo, anathematizza.

probo, proba.

præcipio, præcipe.

և նմանք

և նմանք սոցին ։
Իսկ՝ գիտեմ՝ գիտեա՛, և ասեմ՝ ասա՛, ՚ի յանցեալ կատարելում՝ գիտացի և ասացի առնեն, և տարծին առ նախկին տեսակս առաջին լծորդութեան ։

Երկրորդ տեսակ երկրորդ լծորդութեան. Յորում Ներկայ Սահմանականին՝ յեմ անցի, և Հրամայականանին՝ յա՛ ։

Ներկայ Սահմանականին ։

Ապրեցուցանեմ.
ապրեցուցանես ։
ապրեցուցանէ ։

Եւ յոգնակի ։

Ապրեցուցանեմք.
ապրեցուցանէք.
ապրեցուցանեն ։

Անցեալ անկատար ։

Ապրեցուցանէի.
ապրեցուցանէիր.
ապրեցուցանէր ։

Եւ յոգնակի ։

Ապրեցուցանէաք.
ապրեցուցանէիք ։
ապրեցուցանէին ։

Et his ſimilia.
Sed գիտեմ, գիտեա ſcio, ſcito: & ասեմ, ասա, dico, dic, in Preterito perfecto faciũt գիտացի ſciui; & ասացի dixi; & trãsferuntur ad primam ſpeciem primæ Cõiugationis.

Secunda ſpecies ſecundæ Coniugationis; in qua Præſens Indicatiui deſinit in եմ; & Imperatiui in ա.

Præſens Indicatiui.

Eripio,
eripis,
eripit.

Et pluraliter.

Eripimus,
eripitis,
eripiunt.

Præteritum imperfectum.

Eripiebam,
eripiebas,
eripiebat.

Et pluraliter.

Eripiebamus,
eripiebatis,
eripiebant.

Անցեալ կատարեալ։	*Præteritum perfectum:*
Ապրեցուցի, և	Saluai, &
ապրեցուցեալ եմ.	hò ſaluato;
ապրեցուցեր, և	ſaluaſti, &
ապրեցուցեալ ես.	hai ſaluato;
ապրեցոյց, և	ſaluò, &
ապրեցուցեալ է.	hà ſaluato.
Եւ յոգնականի։	*Et Pluraliter*
Ապրեցուցաք, և	Saluammo, &
ապրեցուցեալ եմք.	hauemo ſaluato;
ապրեցուցէք, և	ſaluaſte, &
ապրեցուցեալ էք.	hauete ſaluato;
ապրեցուցին, և	ſaluarono, &
ապրեցուցեալ են։	hanno ſaluato.
Անցեալ գերակատար։	*Præteritum plusquãperfectũ.*
Ապրեցուցեալ էի.	Eripueram;
ապրեցուցեալ էիր.	eripueras;
ապրեցուցեալ էր։	eripuerat.
Եւ յոգնականի։	*Et Pluraliter.*
Ապրեցուցեալ էաք.	Eripueramus,
ապրեցուցեալ էիք.	eripueratis,
ապրեցուցեալ էին։	eripuerant.
Ապառնի։	*Futurum.*
Ապրեցուցից. ապրեցուսցես. ապրեցուսցէ.	Eripiam, eripies; eripiet.
Եւ յոգնականի։	*Et pluraliter.*
Ապրեցուսցուք.	Eripiemus,
ապրեցուսջիք.	eripietis,
ապրեցուսցեն։	eripient.

Ներկայ հրամայականին ։

Ապրեցո՛, մի՛ ապրեցու-
ցանէր, ապրեցուսցէ ։

Եւ յոգնականի ։

Ապրեցուսցուք ։
ապրեցուցէք ; մի՛ ապրե-
ցուցանէք ։ ապրեցուսցեն ։

Ապառնի ։

Ապրեցուսջիր,
ապրեցուսցէ ։

Եւ յոգնականի ։

Ապրեցուսջիք ։
ապրեցուսցեն ։

Այլ՝ մնացորդքն հոլո-
վին ըստ նմանութե առաջին
տեսակին այս լծորդութե-
ան ։

Եւ ստորադասկանին ընդ տեսա-
կաւս այսուիկ հետևեալքս ։
հատուցանեմ՝ հատո՛ ։
բարձրացուցանեմ՝ բարձրացո՛ ։
ուսուցանեմ՝ ուսո՛ ։
կեցուցանեմ՝ կեցո՛ ։
կացուցանեմ՝ կացո՛ ։
բարկացուցանեմ՝ բարկացո՛ ։
մատուցանեմ՝ մատո՛ ։
դարձուցանեմ՝ դարձո՛ ։
զօրացուցանեմ՝ զօրացո՛ ։
արբեցուցանեմ՝ արբեցո՛ ։

Եղ

Præſens Imperatiui.

Eripe, ne eripias; eripiat.

Et pluraliter.

Eripiamus;
eripite, ne eri-
piatis; eripiant.

Futurum.

Eripito tu,
eripito ille.

Et pluraliter.

Eripitote,
eripiunto.

Reliqui verò modi de-
clinantur ad ſimilitudinem
primæ ſpeciei huius Coniu-
gationis.

Et ſubijciuntur huic ſpeciei
verba ſequentia,
retribuo, retribue.
exalto, exalta.
doceo, doce.
viuifico, viuifica,
conſtituo, conſtitue.
irrito, irrita.
offero, offer.
conuerto, conuerte.
corroboro, corrobora.
inebrio, inebria.

եղե

երեւեցուցանեմ՝ երեւեցո՛.
մերձեցուցանեմ՝ մերձեցո՛.
նմանեցուցանեմ՝ նմանեցո՛:
լցուցանեմ՝ լցո՛.
հասուցանեմ՝ հասո՛.
Եւ նմանք սոցին.

Երրորդ Լծորդութիւն բայից, յորում Ներկայ Սահմանականին յեմ աւարտի. որպ. խօսիմ. եւ Հրամայականին յեաց. որպ. խօսեաց.

Ներկայ Սահմանականին.

Խօսիմ. խօսիս. խօսի.
Եւ յոգնակի.
խօսիմք. խօսիք. խօսին.

Անցեալ անկատար.

Խօսէի. խօսէիր. խօսէր.
Եւ յոգնակի.
խօսէաք. խօսէիք.
խօսէին.

Անցեալ կատարեալ.

Խօսեցայ եւ խօսեցեալ եմ.
խօսեցար, եւ խօսեցեալ ես.
խօսեցաւ, եւ խօսեցեալ է.
Եւ յոգնակի.
Խօսեցաք եւ խօսեցեալ եմք.
խօսեցայք, եւ խօսեցեալ էք.
խօսեցան, եւ խօսեցեալ են.

. Դէ.

patefacio, patefac.
appropinquo, appropinqua.
assimilo, assimila.
adimpleo, adimple.
perduco, perduc.
Et his similia.

Tertia Cōiugatio verborum, in qua Præsēs Indicatiui d.finit in եմ*; vt* խօսեմ *loquor: & Imperatiui in* եաց*, vt.* խօսեաց *loquere.*

Præsens Indicatiui.

Loquor, queris, quitur.
Et pluraliter.
Loquimur, quimini, quūtur.

Præteritum imperfectum.

Loquebar, baris, batur.
Et pluraliter.
Loquebamur, loquebamini, loquebantur.

Præteritum perfectum.

Loquutus fui, & sum;
loquutus fuisti, & es;
loquutus fuit, & est.
Et pluraliter.
Loquuti fuimus, & sumus;
loquuti fuistis, & estis;
loquuti fuerūnt, & sunt.

Անցեալ գերակատար։
Խօսեցեալ էի.
խօսեցեալ էիր.
խօսեցեալ էր։ Եւ յոգնականի։
Խօսեցեալ էաք.
խօսեցեալ էիք.
խօսեցեալ էին։
Ապառնի։
Խօսեցայց. խօսեսջիս.
խօսեսցի։ Եւ յոգնականի։
Խօսեսցուք. խօսեսջիք.
խօսեսցին։
Ներկայ հրամայականին։
Խօսեաց, մի խօսիր.
խօսեսցի։ Եւ յոգնականի։
Խօսեսցուք. խօսեցարուք,
մի խօսիք. խօսեսցին։
Ապառնի։
Խօսեսջիր. խօսեսցի։
Եւ յոգնականի։
Խօսեսջիք. խօսեսցին։
Ներկայ, եւ անկատար
Ըղձականին։
Մարթաւն խօսէի. խօսէիր.
խօսէր։ Եւ յոգնականի։
Մարթաւն խօսէաք.
խօսէիք. խօսէին։
Անցեալ կատարեալ։
Մարթաւն խօսեցեալ իցեմ։
Էք

Præteritum plusquãperfectũ.
Loquutus eram,
loquutus eras,
loquutus erat. *Et pluraliter.*
Loquuti eramus,
loquuti eratis,
loquuti erant.
Futurum.
Loquar, loqueris,
loquetur. *Et pluraliter.*
Loquemur, loquemini,
loquentur.
Præsens Imperatiui.
Loquere, nè loquaris;
loquatur. *Et pluraliter.*
Loquamur; loquimini,
ne loquamini; loquantur.
Futurum.
Loquutor tu, loquutor ille.
Et pluraliter.
Loquiminor, loquuntor.
Præsens, & Imperfectum
Optatiui.
Vtinã loquerer, loquereris,
loqueretur. *Et pluraliter.*
Vtinam loqueremur,
loqueremini, loquerentur.
Præteritum perfectum.
Vtinam loquutus sim,
loqu

խօսեցեալ իցես ․
խօսեցեալ իցէ ։ Եւ յոգնակին ․
Մարթասն խօսեցեալ իցեմք ․
խօսեցեալ իցէք ․
խօսեցեալ իցեն ։
Անցեալ գերակատար ։
Մարթասն խօսեցեալ էի ․
խօսեցեալ էիր ․ խօսեցեալ էր ։
Եւ յոգնակին ։
Մարթասն խօսեցեալ էաք ․
խօսեցեալ էիք ․
խօսեցեալ էին ։
Ապառնի ։
Մարթասն խօսեցայց ․
խօսեսցիս ․ խօսեսցի ։
Եւ յոգնակին ։
Մարթասն խօսեսցուք ․
խօսեսջիք ․ խօսեսցեն ։
Ներկայ ստորադասականի
Խօսելով , կամ եթէ
խօսիմ ․ խօսիս ․ խօսի ։
Եւ յոգնակին ։
Խօսելով , կամ եթէ
խօսիմք ․ խօսիք ․ խօսին ։
Անցեալ անկատար ։
Ի խօսել , կամ երբ
խօսէի ․ խօսէիր ․ խօսէր ։
Եւ յոգնակին ։
Ի խօսել կամ երբ խօսէաք ․
Եթ

loquutus ſis ,
loquutus ſit . *Et pluraliter .*
Vtinam loquuti ſimus ,
loquuti ſitis ,
loquuti ſint .
Præteritum pluſquãperfectũ .
Vtinam loquutus eſſem ,
loquutus eſſes, loquutus eſſet.
Et pluraliter .
Vtinam loquuti eſſemus ,
loquuti eſſetis ,
loquuti eſſent .
Futurum .
Vtinam loquar ,
loquaris , loquatur .
Et pluraliter .
Vtinam loquamur ,
loquamini , loquantur .
Præſens Subiunctiui .
Parlando io , vel ſi
loquar, loquaris, loquatur .
Et Pluraliter .
Parlandomo noi , vel ſi
loquamur, quamini, quãtur.
Præteritum imperfectum .
Dum , vel cum loquerer ,
loquereris , loqueretur .
Et pluraliter .
Dum , vel cum loqueremur,
խօսէիք ․

խօսէիք. խօսէին։	loqueremini ; lóquerentur .
ժԱնցեալ կատարեալ։	*Præteritum perfectum .*
Եթէ խօսեցեալ իցեմ.	Si loquutus ſim ,
խօսեցեալ իցես.	loquutus ſis ,
խօսեցեալ իցէ։ Եւ յոգնակի։	loquutus ſit . *Et pluraliter .*
Եթէ խօսեցեալ իցեմք.	Si loquuti ſimus ,
խօսեցեալ իցէք.	loquuti ſitis ,
խօսեցեալ իցեն։	loquuti ſint .
ժԱնցեալ գերակատար։	*Pręteritum plusquãperfectũ .*
Խօսեցեալ. կամ երբ	Loquutus , vel cum
խօսեցեալ էի; խօսեցեալ էիր։	loquutus eſsẽ;loquutus eſſes ;
խօսեցեալ էր։ Եւ յոգնակի։	loquutus eſſet . *Et pluraliter .*
Խօսեցեալք , կամ երբ	Loquuti , vel cum
խօսեցեալ էաք.խօսեցեալ էիք.	loquuti eſſemus;loquuti eſſe-
խօսեցեալ էին։	loquuti eſſent . (tis;
ժԱպառնի։	*Futurum .*
Եթէ կամ յորժամ խօսիցեմ.	Si,vel cum loquutus fuero ;
խօսիցես . խօսիցի։	loquutus fueris ; loquutus
Եւ յոգնակի։	*Et pluraliter .* (fuerit .
Եթէ, կամ յորժամ խօսիցեմք.	Si , vel cum loquuti fueri-
խօսիցէք , խօսիցեն։	rimus ; fueritis ; fuerint .
ժԱնորոշական Եղանակ։	*Modus Infinitiuus .*
Ներկայ, և ժԱնկատար։ Խօսիլ.	*Pręſens,& Imperfect.* loqui .
Կատարեալ, և Գերակատար։ Է՛ խօսիլ։	*Perfect .et Pluſq.*loquutũ eſſe.
ժԱպառնի։ Խօսելոյ։	*Futurum .* loquuturum .
Գործականք։	*Gerundium .*
Խօսելով . վասն խօսելոյ .	Lõquendo;loquẽdi cauſa;
առ ՚ի խօսելոյ . ՚ի խօսելոյ։	ad loquendum; à loquendo.
Ընդունելութիւն։	*Participium .*

Ներկայ, և անցեալ. խօսօղ:
Կատարեալ, և գերակատար. խօսեցեալ:
Ապառնի. խօսելոց.
Բայական անուն. խօսումն.
Ըստ նմին օրինակի հոլովին
վաղճանիմ՝ վաղճանեաց.
բազմիմ՝ բազմեաց.
շրջիմ՝ շրջեաց.
նայիմ՝ նայեաց.
պանդխտիմ՝ պանդխտեաց.
ողորմիմ՝ ողորմեաց.
խորհիմ՝ խորհեաց. և այլ.

Թէպէտ հրամայականս այս. որ յեաց եղերի, երբեմն յեամ կարէ փոխարկիլ. և ես յիր. որպէս: ողորմեաց, և ողորմեամ. նայեաց, և նայեամ: խոտորեաց, խոտորիր, և խոտորեամ. խորհեաց, խորհիր, և խորհեամ. և նմանապէս զայլոց.

Բայ կրաւորականն՝ յոր ժամ չէզոքաբար առնանի ի բանին. յայնժամ ի ներկայի հրամայականին՝ յեաց ես աւարտի. որպէս լուսաւորիմ՝ լուսաւորեաց: խռովիմ՝ խռովեաց: անկանիմ՝ անկեաց: խլեմ՝ խլեաց: փոխիմ՝ փոխեաց.

Նա

Pręſens, et Imperfect. loqués.
Perfect. et Pluſquāp. locutus.
Futurum loquuturus.
Nomen verbale. loquutio.
Declinantur etiam ſimiliter,
obeo, obi.
recumbo, recumbe.
circumeo, circumi.
reſpicio, reſpice.
peregrinor, peregrinare.
miſereor, miſerere.
meditor, meditare. &c.

Licet Imperatiuũ hoc, deſinens in եաց, poſſit interdũ in եամ deſinere, & etiam in իր; vt ողորմեաց, & ողորմեամ, miſerere. նայեաց, & նայեամ, reſpice. խոտորեաց, խոտորիր, & խոտորեամ, declina. խորհեաց, խորհիր, & խորհեամ, cogita. & ſic de alijs.

Verbum paſſiuum, quando accipitur neutraliter in oratione, deſinit etiam in եաց in Imperatiuo; vt լուսաւորեաց, illuminare. խռովեաց, turbare. անկեաց, plantare. խլեաց, extirpare. փոխեաց, mutare.

ևնը

և նըմանք սոցին ։
Իսկ յորժամ կրաւորապէս
առնանի՝ յեր անկանի ։ Նըն
բայր՝ խառնիլեր . անկեր . խլեր .
փոխեր . և այլ ։
Ընդունելութիւն բայիցս այս
լծորդութեան՝ բազում անգամ
ոչ ՚ի ցեալ անցի . որպ ցուցանէ
օրինակն . այլ յեալ . որպէս .
բազմիմ՝ բազմեցեալ ։ ողորմիմ՝
ողորմեցեալ ։ և այլ ։

Չորրորդ լծորդութիւն բայից, յորում Ներկայ Սահմանականին յում անցի ։
Ներկայ Սահմանականին ։

Ներգործական ։

Ընթեռնում . ընթեռնուս .
ընթեռնու : Եւ յոգն.
Ընթեռնումք . ընթեռնուք .
ընթեռնուն ։

Կրաւորական ։

Ընթեռնուիմ . ընթեռնուիս .
ընթեռնուի ։ Եւ յոգնակի ։
Ընթեռնուիմք . ընթեռնուիք .
ընթեռնուին ։

Անցեալ անկատար ։

Ներգործական, և Կրաւորական ։

Ընթեռնուլի .

Ջէ

et his similia.
Quando verò passiuè vsurpatur, desinit in եր in eodē Imperatiuo : vt խառնվեր, անկեր, խլեր, փոխեր, &c.
Participiū præteriti perfecti huius coniugationis, sæpè in alijs verbis nō desinit in ցեալ, vt exemplum ostēdit; sed in եալ vt բազմեալ, qui recubuit; ողորմեցեալ, misertus, &c.

Quarta Coniugatio verborum, in qua Præsens Indicatiui desinit in ում.

Præsens Indicatiui.

Actiuum.

Lego, legis,
legit. *Et pluraliter.*
Legimus, legitis,
legunt.

Passiuum.

Legor, legeris,
legitur. *Et pluraliter.*
Legimur, legimini,
leguntur.

Præteritum imperfectum.

Actiuum, & Passiuum.

Legebam, vel legebar,

ընթեռնոյիր .	legebas, vel legebaris ;
ընթեռնոյր ։	legebat, vel legebatur .
Եւ յոգնականի ։	*Et pluraliter .*
Ընթեռնոյաք .	Legebamus, vel legebamur ;
ընթեռնոյիք .	legebatis, vel legebamini ;
ընթեռնոյին .	legebant, vel legebantur .
Անցեալ կատարեալ ։	*Præteritum perfectum .*
Ներգործական, եւ կրաւորական ։	*Actiuum , & Passiuum .*
Ընթերցայ, եւ ընթերցեալ եմ .	Legi , & lectus sum ;
ընթերցար ; եւ ընթերցեալ ես .	legisti, & lectus es ;
ընթերցաւ , եւ ընթերցեալ է ։	legit , & lectus est .
Եւ յոգնականի ։	*Et pluraliter .*
Ընթերցաք , եւ ընթերցեալ եմք .	Legimus , & lecti sumus ;
ընթերցայք, եւ ընթերցեալ էք .	legistis , & lecti estis ;
ընթերցան , եւ ընթերցեալ են ։	legerunt , & lecti sunt .
Անցեալ գերակատար ։	*Præteritum plusquãperfectũ .*
Ներգործական, եւ կրաւորական ։	*Actiuum , & Passiuum .*
Ընթերցեալ էի .	Legeram , vel lectus erã ;
ընթերցեալ էիր .	legeras , vel lectus eras ;
ընթերցեալ էր .	legerat , vel lectus erat .
Եւ յոգնականի ։	*Et pluraliter .*
Ընթերցեալ էաք .	Legeramus, vel lecti eramus ;
ընթերցեալ էիք .	legeratis , vel lecti eratis ;
ընթերցեալ էին ։	legerant , vel lecti erant .
Ապառնի ։	*Futurum .*
Ներգործական ։	*Actiuum .*
Ընթերցայց . ընթերցցես .	Legam , leges ,

ընթերցցէ ։ Եւ յոգնակի ։	leget. *Et pluraliter*.
Ընթերցցուք . ընթերցցէք .	Legemus, legetis,
ընթերցցեն ։	legent.
Կրաւորական ։	*Passiuum*.
Ընթերցայց . ընթերցցիս .	Legar, legeris,
ընթերցցի ։ Եւ յոգնակի ։	legetur. *Et pluraliter*:
Ընթերցցիցուք . ընթերցցիք .	Legemur, legemini:
ընթերցցին ։	legentur.
Ներկայ Հրամայականին ։	*Presens Imperatiui*.
Ներգործական ։	*Actiuum*.
Ընթերցիր, մի ընթեռնուր ։	Lege, ne legas,
ընթերցցէ ։ Եւ յոգնակի ։	legat. *Et pluraliter*.
Ընթերցցուք . ընթերցարուք ,	Legamus; legite,
մի ընթեռնուք . ընթերցցեն ։	nè legatis; legant,
Կրաւորական ։	*Passiuum*.
Ընթերցեալ լեր, մի ընթեռնու	Legere; ne legaris;
ընթերցցի ։ Եւ յոգնակի ։ (իր.	legatur. *Et pluraliter*.
Ընթերցցիցուք .	Legamur;
ընթերցեալ լերուք ,	legimini;
մի ընթեռնուիք . ընթերցցին ։	ne legamini; legantur.
Ապառնի ։	*Futurum*.
Ներգործական ։	*Actiuum*.
Ընթերցջիր . ընթերցցէ ։	Legito tu; legito ille.
Եւ յոգնակի ։	*Et pluraliter*.
Ընթերցջիք . ընթերցցեն ։	Legitote; legunto.
Կրաւորական ։	*Passiuum*.
Ընթերցիջիր . ընթերցցի ։	Legitor tu; legitor ille.
Եւ յոգնակի ։	*Et pluraliter*.
Ընթերցիջիք . ընթերցցին ։	Legiminor; leguntor.

Հր Նման

Նմանապէս հոլովին եւս այլ եղանակացն· որպէս առաջնոյն 'ի յառաջագոյն լծորդութեանն. բաց 'ի հետեւելոցս։

Ապառնի ստորադասական։

Ներգործական։

Եթէ, կամ յորժամ ընթեռնուցում. ընթեռնուցուս. ընթեռնուցու։ Եւ յոգնակին։ Եթէ, կամ յորժամ ընթեռնուցումք. ընթեռնուցուք. ընթեռնուցուն։

Կրաւորական։

Եթէ, կամ յորժամ ընթերցեալ լինիցիմ. ընթերցեալ լինիցիս. ընթերցեալ լինիցի։

Եւ յոգնակին։

Եթէ, կամ յորժամ ընթերցեալ լինիցիմք. ընթերցեալ լինիցիք. ընթերցեալ լինիցին։

Աներեւութական եղանակ։

Ներկայ, եւ անցեալ։ Ընթեռնուլ։
Կրաւորական։ Ընթեռնուիլ։
Անցեալ, եւ գերանց։ Է ընթեռնուլ։
Կրաւորական։ Է ընթեռնուել
Ապառնի։ Ընթեռնլոց է

Դերբայական։

Ընթեռնլով. պատճառի ընթեռնլոյ

Declinantur alij modi ad similitudinem priorum Coniugationum, exceptis sequentibus.

Futurum Subiunctiui.

Actiuum:

Si, vel cum legero,
legeris,
legerit. *Et pluraliter.*
Si, vel cum legerimus,
legeritis,
legerint.

Passiuum:

Si, vel cum lectus fuero, lectus fueris,
lectus fuerit.

Et pluraliter.

Si, vel cum lecti fuerimus, lecti fueritis,
lecti fuerint.

Modus infinitiuus.

Præsens, & Imperf. Legere.
Passiuum. Legi.
Perfectum, et Plusq. Legisse.
Passiuum. Lectum esse.
Futurum. Lecturum.

Gerundium

Legendo; legendi causa.

ՃՀԵ թեռնլոյ

թեռնլոյ . առ յընթեռնլոյ .
՚ի յընթեռնլոյ ։

Ընդունելութի ։

Ներկայ և անցեալ։ Ընթերցող
Կատարեալ, և գերակատար։ Ընթերցեալ
ապառնի ։ Ընթեռնլոց ։
Կրաւորական ։ Ընթեռնլի ։
Բայնկն անուն։ Ընթերցումն։

Նոյնպէս հոլովին և ս՝ ։
Թողում՝ թողուս ։
Լնում՝ լնուս ։
երդնում՝ երդնուս ։
Թքնում՝ Թքնուս ։
յենում՝ յենուս ։
զգենում՝ զգենուս ։
հեղում՝ հեղուս ։
արգելում՝ արգելուս ։
առնում՝ առնուս։ և այլ ։

Թէպէտ առնումն՝ ՚ի կրաւորականին՝ առնանիմ լինի . ոչ առնուիմ ։

Նոյնպէս հոլովին՝ ասացի։ բայց ո՛չ ըստ անցելոյ կատարելոյն Սահմանականին , և ըստ ՚ի նմանէ բղխելոցն ։ քանզի զի ըստ այդպիսեացդ ժամանակի այս չորրորդ Լծորդութիւն հինգերորդին , որ այժմ հետևի ։

Նզ

ſa ; ad legendum ;
à legendo.

Participium.

Præſens, et imperf. Legens.
Perf. et pluſq. lect', vel q legit,
Futurū. Lecturus. (& legerat;
Paſſiuum . Legendus.
Nomen verbale . Lectio.

Similiter declinantur etiã ,
Relinquo, relinquis.
impleo , imples.
iuro , iuras.
expuo , expuis .
adhæreo , adhæres.
induor ; indueris.
effundo , effundis.
prohibeo , prohibes.
accipio , accipis. &c.

Licet առնում in paſſiuo faciat առնանիմ accipior , & non առնուիմ.

Similiter declinantur , dixi ; ſed non ſecundum Præteritum perfectum Indicatiui , & tempora ab illo deriuata : nam ſecundum talia tempora reducitur hęc quarta Coniugatio ad quintam , quæ mox ſequetur .

Հինգ

Հինգերորդ լծորդութիւն բայիցս, յորում Ներկայ Սահմանականին, և ի նմանէ բղխեալքն համաձայն են ընդ այլ չորս լծորդութիւնս. որպէս՝ բանամ. լսեմ. նստիմ. առնում: Իսկ անցեալ կատարեալն, և ի նմանէ բղխեալքն՝ են յատուկ. և կամ յայ, կամ յի անկանի: որպէս՝ բացի. լուայ. նստայ. առի: Եւ ըստ յատկականացն՝ այսպէս հոլովի:

Անցեալ կատարեալ Սահմանականին:

Ներգործական, և կրաւորական:

Լուայ, և լուեալ եմ. լուար, և լուեալ ես. լուաւ, և լուեալ է:

Եւ յոգնակի:

Լուաք, և լուեալ եմք. լուայք, և լուեալ էք. լուան, և լուեալ են:

Ներգործական:

Առի, և առեալ եմ. առեր, և առեալ ես. եառ, և առեալ է:

Եւ յոգնակի:

Դէ

QVinta Cõiugatio verborum, in qua Presens Indicatiui, & ab ipso deriuata conueniunt cum aliis quatuor coniugationibus: vt բանամ aperio; լսեմ audio; նստիմ sedeo; առնում accipio. Sed Præteritumperfectũ, et ab ipso deriuata sũt propria; & Preteritũ desinit vel in այ, vel in ի: vt բացի aperui: լուայ audiui: նստայ sedi. առի accepi. Et secundum propria sic declinatur.

Præteritum perfectum.

Indicatiui.

Actiuum, & Passiuum:

AVdiui, & auditus sum; audisti, & auditus es; audiuit, & auditus est.

Et pluraliter.

Audiuimus, & auditi sumus; audistis; & auditi estis; audierunt, & auditi suut.

Actiuum.

ACcepi, accepisti, accepit:

Et pluraliter:

չառաք

Առաք, և առեալ եմք.
առէք, և առեալ էք.
առին, և առեալ են:

Կրաւորական:

Առայ, և առեալ եմ.
առար, և առեալ ես.
առաւ, և առեալ է:

Եւ յոգնակի:

Առաք, և առեալ եմք.
առայք, և առեալ էք.
առան, և առեալ են:

Անցեալ գերակատար:

Ներգործական, և Կրաւորական:

Լուեալ էի.
լուեալ էիր.
լուեալ էր:

Եւ յոգնակի:

Լուեալ էաք.
լուեալ էիք.
լուեալ էին:

Առեալ էի.
առեալ էիր.
առեալ էր:

Եւ յոգնակի:

Առեալ էաք.
առեալ էիք.
առեալ էին:

Ապառնի:

Ձե

Accepimus,
accepiſtis,
acceperunt.

Paſſiuum.

Acceptus fui, & ſum;
acceptus fuiſti, & es;
acceptus fuit, & eſt.

Et pluraliter.

Accepti fuimus, & ſumus;
accepti fuiſtis, & eſtis;
accepti fuerunt, & ſunt.

Præteritū pluſquāperfectum.

Actiuum, & Paſ-
ſiuum.

Adiueram, vel auditus erā;
audiueras, vel auditus eras;
audiuerat, vel auditus erat.

Et pluraliter. (mus,
Audiueramꝰ, vel auditi era-
audiueratis, vel auditi eratis;
audiuerant, vel auditi erant.
Acceperā, vel acceptus erā;
acceperas, vel acceptus eras;
acceperat, vel acceptus erat;

Et pluraliter. (mus.
Acceperamꝰ, vel accepti era-
acceperatis, vel accepti eratis
acceperant, vel accepti erāt.

Futurum.

T. Ներ

Ներգործական։	*Actiuum.*
Լուայց. լուիցես. լուիցէ։	Audiam, audies, audiet.
Եւ յոգնական։	*Et pluraliter.*
Լուիցուք. լուիջիք. լուիցեն։	Audiemus, audietis, audient.
Առից. առցես. առցէ։	Accipiã, accipies, accipiet.
Եւ յոգնական։	*Et pluraliter.*
Առցուք. առջիք. առցեն։	Accipiemus, accipietis, áccipiét.
Կրաւորական։	*Passiuum.*
Լուեալ եղէց. լուիցիս. լուիցի։	Audiar, audieris, audietur.
Եւ յոգնական։	*Et pluraliter.*
Լուեալ եղիցուք. լուիջիք. լուիցին։	Audiemur, audiemini, audientur.
Առայց. առցիս. առցի։	Accipiar, accipieris, accipietur.
Եւ յոգնական։	*Et pluraliter.*
Առեալ եղիցուք. առջիք. առցին։	Accipiemur, accipiemini, accipientur.
Ներկայ հրամայականին։	*Præsens Imperatiui.*
Ներգործական։	*Actiuum.*
Լուր. մի լսեր. լուիցէ։	Audi, ne audias; audiat.
Եւ յոգնական։	*Et pluraliter.*
Լուիցուք. լուարուք, մի լսէք. լուիցեն։	Audiamus; audite, nè audiatis; audiant.
Առ. մի առներ. առցէ։	Accipe, nè accipias; accipiat.
Եւ յոգնական։	*Et pluraliter.*
Առցուք. առէք, մի առնուք. առցեն։	Accipiamus; accipite, nè accipiatis; accipiant.
Կրաւորական։	*Passiuum.*
Լուեալ լեր, մի լսիր. լուիցի։	Audire, ne audiaris; audiatur.
Եւ յոգնական։	*Et pluraliter.*

Լուեալ եղիցուք . լուեալ լերուք , մի լսիք . լուիցին .	Audiamur ; audimini , nè audiamini ; audiantur .
Առեալ լեր , մի առնանիր . առցի . *Եւ յոգնակի .*	Accipere , ne accipiari ; accipiatur . *Et pluraliter .*
Առեալ եղիցուք . առեալ լերուք , մի առնանիք . առցին .	Accipiamur : accipimini , nè accipiamini: accipiantur .
Ապառնի .	*Futurum .*
Ներգործական .	*Actiuum .*
Լուիջիր . լուիցէ .	Audito tu : audito ille .
Եւ յոգնակի .	*Et pluraliter .*
Լուիջիք . լուիցեն .	Auditote : audiunto .
Առջիր . առցէ .	Accipito tu : accipito ille .
Եւ յոգնակի .	*Et pluraliter .*
Առջիք . առցեն .	Accipitote : accipiunto .
Կրաւորական .	*Passiuum .*
Լուեալ լիջիր . լուիցի .	Auditor tu : auditor ille .
Եւ յոգնակի .	*Et pluraliter .*
Լուեալ լիջիք . Լուիցին .	Audiminor : audiuntor .
Առեալ լիջիր . առցի .	Accipitor tu:accipitor ille .
Եւ յոգնակի .	*Et pluraliter .*
Առեալ լիջիք . առցին .	Accipiminor : accipiuntor .

Եւ նմանապէս յառաջանայ այս Լծորդութիւն ըստ այլ եղանակացն , և ժամանակացն 'ի կատարելոյն բղխելոց . որպէս ասացաք զայլոց Լծորդութեանցն . Իսկ որք բղխեալք իցեն 'ի Կատարելոյ Սահմանականէն .

Et ſic procedit vlterius hæc Coniugatio ſecundùm alios Modos , & Tempora , à Perfecto deriuata , vt dictum eſt de alijs Coniugationibus . At quænam tempora è Perfecto Indicatiui deriuentur ? quænam

և որք ՚ի ներկայէն՝ յետոյ ու_
սուսցուք ։

Արդ՝ ներքածին ընդ լծոր
դութեան այսմիկ՝ բայք ա_
նմանք այլազանք որ յամ, յեմ,
յիմ, և յում աւարտին ։

Յամ, որգոն . տամ . տուի .
ետ . տուր ։

Գամ . եկի . եկն . եկ ։
Բանամ . բացի . եբաց . բաց ։
Լամ . լացի . ելաց . լաց ։
Կամ . կացի . եկաց . կաց ։
Կենամ . կեցի . եկեաց . կե_
աց . և կեալ ։

Յեմ, հի բար . զարկեմ .
զարկի . եզարկ . զարկ ։
Բերեմ . բերի . եբեր . բեր ։
Տեսանեմ . տեսի . ետես . տես ։
Դնեմ . եդի . եդ . դիր ։
Բեկեմ . բեկի . եբեկ . բեկ ։
Գտանեմ . գտի . եգիտ . գիտ ։
Մտանեմ . մտի . եմուտ . մուտ ։
Ստեղծեմ . ստեղծի .
եստեղծ . ստեղծ ։
Ածեմ . ածի . եած . ած ։
Արկանեմ . արկի .
եարկ . արկ ։
Հատանեմ . հատի .
եհատ . հատ ։

verò à Præsenti ? docebimus infra .

Subduntur autem Coniugationi huic verba heteroclita, quæ in ամ, եմ, իմ, & ում desinunt .

In ամ; vt Do , dedi ,
dedit , da .
Venio, vèni , vènit , veni :
Aperio,aperui,aperuit,aperi.
Ploro,ploraui, plorauit, ploSto , steti , stetit , sta . (ra.
Viuo , vixi , vixit ,
viue . &c.

In եմ, vt Percutio,percussi , percussit , percute .
Fero , tuli , tulit , fer .
Video , vidi , vidit , vide .
Pono , posui , posuit , pone .
Frango, fregi, fregit, frange.
Inuenio, inuèni,uènit, ueni.
Introeo,introiui,troiuit,troi.
Creo , creaui ,
creauit , crea .
Duco, duxi, duxit, duc .
Proijcio , proieci , proiecit ,
proijce .
Incido, incisi ,
incisit , incide .

Ըմպեմ. արբի. էարբ, արբ։	Bibo, bibi, bibit, bibe.
Հասանեմ. հասի.	Peruenio, peruèni,
էհաս. հաս։	peruènit, pèrueni.
Հարեմ. հարի. էհար.	Impingo, impegi, impegit,
հար։	impinge.
Հանեմ. հանի. էհան. հան։	Eruo, erui, eruit, erue.
Ցուցանեմ. ցուցի.	Oſtendo, oſtendi,
էցոյց. ցոյց։	oſtendit, oſtende.
Սպանանեմ. սպանի.	Neco, necaui,
էսպան. սպան։	necauit, neca.
Մուծանեմ. մուծի.	Introduco, introduxi,
էմոյծ. մոյծ։	introduxit, introduc.
Պագանեմ. պագի.	Oſculor, oſculatus ſum,
էպագ. պագ։	oſculatus eſt, oſculare.
Կլանեմ. կլի.	Deglutio, deglutiui,
էկուլ. կուլ։	deglutiuit, degluti.
Անցանեմ. անցի.	Tranſeo, tranſiui,
էանց. անց։	tranſiuit, tranſi.
Խցեմ. խցի.	Obturo, obturaui,
էխից. խից։	obturauit, obtura.
Ուտեմ. կերայ.	Comedo, comèdi,
էկեր. կեր։	comèdit, comede.
Օծեմ. օծի. էօծ. օծ։	Vngo, vnxi, vnxit, vnge.
Հարցանեմ. հարցի.	Interrogo, interrogaui,
էհարց. հարց։	interrogauit, interroga.
Ելանեմ. ելի.	Aſcendo, aſcendi,
ել. ել։	aſcendit, aſcede,
Իջանեմ. իջի.	Deſcendo, deſcendi;
էջ. էջ։	deſcendit, deſcende.

Առնեմ. արարի. արար. արա։	Facio, feci, fecit, fac.
Յառնեմ. յարեայ. արի։	Reſurgo, reſurrexi, reſurge.
Տանեմ. տարայ. տար։	Aufero, abſtuli, aufer.
Մեղանչեմ. մեղայ. մեղիր. և այլ։	Pecco, peccaui, pecca, &c.
Յիմ. որպան. Թաքիմ.	In *իմ*, vt Abſcondor,
Թաքեայ. Թաքիր։	abſcoditus sũ, abſcondere.
Ծանիմ. ծանեայ. ծանիր։	Noſco, noui, noſce.
Հանգչիմ. հանգեայ. հանգիր։	Quieſco, quieui, quieſce.
Մարտիմ. մարտեայ. մարտիր։	Pugno, pugnaui, pugna.
Մատիմ. մատեայ. մատիր։	Accedo, acceſſi, accede.
Փախչիմ. փախեայ. փախիր։	Fugio, fugi, fuge.
Երկնչիմ. երկեայ. երկիր։	Timeo, timui, time.
Կորիմ. կորեայ. կորիր։	Pereo, perij, peri.
Անկանիմ. անկայ. անկիր։	Cado, cecidi, cade.
Ծնանիմ. ծնայ. ծնիր։	Pario, peperi, pare.
Սկսիմ. սկսայ. սկսիր։	Incipio, incæpi, incipe.
Մեռանիմ. մեռայ. մեռիր։	Morior, mortuus sũ. morere
Նստիմ. նստայ. նիստ. և այլ։	Sedeo, ſedi, ſede. &c.
Յում. հի կէն. Թողում.	In *ում*, vt relinquo,
Թողի. էթող. Թող։	reliqui, reliquit, relinque.
Թքնում. Թքի. էԹուք. Թուք։	Expuo, expui, expuit, expue.
Լնում. լցի.	Impleo, impleui,
էլից. լից։	impleuit, imple.
Հեղում. հեղի. էհեղ. հեղ։	Effũdo, effudi, effudit, effũde.
Արգելում. արգելի.	Prohibeo, prohibui,
արգել. արգել։	prohibuit, prohibe.
Երդնում. երդուայ.	Iuro, iuraui,
երդուիր. և այլ։	iura. &c.

 Հո

Հոլովումն բային էութեան։	*Declinatio Verbi substãtialis.*
Ներկայ Սահմանականին։	*Presens Indicatiui.*
Եմ, եւ լինիմ. ես, եւ լինիս.	Sum, es,
է, գոյ, եւ լինի։ Եւ յոգնակի։	est. *Et pluraliter.*
Եմք, եւ լինիմք. էք, եւ լինիք.	Sumus, estis,
են, գոն, եւ լինին։	sunt.
Անցեալ անկատար։	*Præteritum imperfectum.*
Էի, եւ լինէի. էիր, եւ լինէիր.	Eram, eras,
էր, գոյր, եւ լինէր։	erat.
Եւ յոգնակի։	*Et pluraliter.*
Էաք, եւ լինէաք. էիք, եւ լինէիք.	Eramus, eratis,
էին, գոյին, եւ լինէին։	erant.
Անցեալ կատարեալ։	*Preteritum perfectum.*
Եղէ, եւ եղեալ եմ.	Fui, & factus sum;
եղեր, եւ եղեալ ես.	fuisti, & factus es;
եղեւ, եւ եղեալ է։	fuit, & factus est.
Եւ յոգնակի։	*Et pluraliter.*
Եղաք, եւ եղեալ եմք.	Fuimus, & facti sumus;
եղէք, եւ եղեալ էք.	fuistis, & facti estis;
եղեն, եւ եղեալ են։	fuerunt, & facti sunt.
Անցեալ գերակատար։	*Præteritum plusquãperfectũ.*
Եղեալ էի. եղեալ էիր.	Fueram, fueras,
եղեալ էր։ Եւ յոգնակի։	fuerat. *Et pluraliter.*
Եղեալ էաք. եղեալ էիք.	Fueramus, fueratis,
եղեալ էին։	fuerant.
Ապառնի։	*Futurum.*
Եղէց, եւ լիցիմ;	Ero,
եղիջիս, եւ լիջիս.	eris,
եղիցի, եւ լիցի։ Եւ յոգնակի։	erit. *Et pluraliter.*

Եղի

Եղիցուք, և լիցուք.	Erimus,
եղիջիք, և լիջիք.	eritis,
եղիցին, և լիցին։	erunt.
Ներկայ Հրամայականին։	*Præsens Imperatiui.*
Լեր, մի լինիր. եղիցի, և լիցի։	Esto, ne sis; sit.
Եւ յոգնակի։	*Et pluraliter:*
Եղիցուք, և լիցուք.	Simus,
եղերուք, և լերուք.	estote,
մի լինիք. եղիցին, և լիցին։	nè sitis; sint.
Ապառնի։	*Futurum.*
Եղիջիր, և լիջիր.	Esto tu;
եղիցի, և լիցի։ Եւ յոգնակի։	esto ille. *Et pluraliter:*
Եղիջիք, և լիջիք.	Estote,
եղիցին, և լիցին։	sunto.
Մնացորդքն հոլովին ըստ նմանութեան այլ լծորդութեանց. բաց ի սոցանէ։	Reliqua declinātur ad similitudinem priorum coniugationum, exceptis sequētibus.
Ներկայ Ստորադասականին։	*Præsens subiunctiui.*
Ելով, և լինելով. Կ. եթէ իցեմ. իցես. իցէ։	Essendo; vel si sim, sis, sit:
Եւ յոգնակի։	*Et pluraliter.*
Ելով, և լինելով. Կ. եթէ իցեմք. իցէք. իցեն։	Essendo; vel si simus, sitis, sint.
Անցեալ կատարեալ Ըղձականին, և Ստորադասականին։	*Præteritum perfectum Optatiui, & subiunctiui.*
Մարթամ. կամ եթէ եղեալ իցեմ. եղեալ իցես. եղեալ իցէ։ Եւ յոգնակի։	Vtinam, vel si fuerim, fueris; fuerit. *Et pluraliter.*

ղէ Մար

Մաղթանօ, կամ եթէ	Vtinam ; vel si
եղեալ իցեմք . եղեալ իցէք .	fuerimus , fueritis ,
եղեալ իցեն ։	fuerint .
Ապառնի Ստորադասա-	*Futurum subjun-*
կանին ։	*ctiui .*
Եթէ , կամ յորժամ լինիցիմ .	Si , vel cum fuero ,
լինիցիս . լինիցի ։	fueris , fuerit .
Եւ յոգնակի ։	*Et pluraliter .*
Եթէ , կամ յորժամ լինիցիմք .	Si , vel cum fuerimus ,
լինիցիք . լինիցին ։	fueritis , fuerint .
Անորոշական եղանակ ։	*Modus infinitiuus .*
Ներկայ , և Անկտր . էլ և լինել ։	*Præsens , & Imperf.* Esse .
Կտրլ , և Գերակտր . է՛լ լինել ։	*Perfectum ; et Plusq.* Fuisse .
Ապառնի ։ ելոյ , և լինելոյ ։	*Futurum .* Fore ,
Գործիական ։	*Gerundium .*
Ելով , և լինելով .	Essendo ;
վասն ելոյ , և լինելոյ .	per essere :
առ յելոյ , և առ ՚ի լինելոյ .	ad essere ;
՚ի յելոյ , և ՚ի լինելոյ ։	da essere ;
Ընդունելութի ։	Participium :
Կտրլ , և Գերակտր . եղեալ ։	*Perf. et Plusquāperf.* qui fuit .
Ապառնի . լինելոց ։	*Futurum .* futurus .

Կանոնք վասն կերպարանութեանցն զհոլովուած բայից ։

Գիտելի է, զի բոլոր հոլովուած բայիցն՝ բղխեն յերկուց ժամանակաց . այ̄ . 'ի Ներկայէն, և Յանցեալ կատարելոյն Սահմանականին ։ Վ̄ս որոյ նախ պարտիմք համառօտապէս գիտել զայսպիսի երկուս ժամանակս իւրաքանչիւրոյ բայի . զի այսպէս կարասցուք կերպարանացուցանել զկատարեալ հոլովումն ։ Եւ դարձեալ գիտասջիր . զի ասա ոչ է բուն՝ զհոլովմանէ կրաւորական բային . այլ զայլ լանեւոյն ։

Յաղագս ժամանակացն բայից . որք բղխեն 'ի Ներկայէ Սահմանականին ։

Կանոն առաջին ։

ա̄ Ի Ներկայէ Սահմանականին բղխէ՝ նախ անցեալ անկատար ժամանակն, փոխելով զվերջն՝ 'ի յի առաջին լծորդութենէն ։ Հի՛ զան . կարդամ՝ լինի կարդայի ։ բարկանամ՝ բարկանայի ։ և այլ ։ 'Ի յերկրորդ լծորդութենէն՝ եմ փոխի յէի, որգոն . գովեմ՝ լինի գովէի . ապրեցուցանեմ՝ ապրեցուցանէի ։ 'Ի յերրորդին՝ իմ փոխի յէի . ո̄պ . խօսիմ լինի խօսէի ։ Եւ 'ի չորրորդին՝ ում փոփոխի յոյի ։ ո̄րզան . ընթեռնում՝ լինի ընթեռնոյի ։

բ̄ Երկրորդ . Ներկայն արգելական Հրամայականին , փոխելով նա̄մ լծորդութիւնս զվերջն 'ի ր ։ Հի՛ ալէս . կարդամ լինի մի կարդար ։ գովեմ՝ մի գովեր ։ խօսիմ՝ մի խօսիր ։ ընթեռնում՝ մի ընթեռնուր ։

գ̄ Երրորդ . Առաջնոյ Ստորադասականին . փոխադրե_

Regulæ in ordine ad formandam Verbi Declinationem.

SCiendum est, quòd tota Verborum declinatio desumenda est à duobus temporibus; à Præsente scilicet, & Præterito perfecto Indicatiui. quamobrem primùm scire cogimur necessariò talia duo tempora vniuscuiusque Verbi; vt deinde formare possimus vniuersam Declinatiònem. Non autem est hìc sermo de Declinatione Verbi passiui, sed de Verbis aliorum generum.

De temporibus Verbi, quæ procedunt à Præsente Indicatiui.

Regula Prima.

A Præsente Indicatiui desumitur primò omne Præteritum imperfectum, mutato մ in յի in prima Coniugatione; vt կարդամ clamo fit կարդայի clamabā; բարկանամ fit բարկանայի: &c. In secunda, mutato եմ in էի; vt գովեմ laudo fit գովէի laudabā; ապրեցուցանեմ, ապրեցուցանէի. &c. In tertia, mutato իմ in էի; vt խօսիմ loquor fit խօսէի loquebar. Et in quarta, mutato ում in յի; vt ընթեռնում lego fit ընթեռնույի legebam; առնում, առնույի. &c.

Secundò, Præsens Imperatiui prohibitiui, mutato մ in ր in omnibus coniugationibus; vt կարդամ clamo fit մի կարդար ne clames; գովեմ, մի գովեր. խօսիմ, մի խօսիր. ընթեռնում, մի ընթեռնուր. &c.

Tertiò, Futurum subiunctiui, mutato մ in յցեմ in pri-

րով զմէնն 'ի յսեմ՝ յառաջին լծորդութեան ։ հինկեն . կար դամ՝ լինի կարդայցեմ ։ բարկանամ՝ բարկանայցեմ ։ եւ՝ յիցեմ 'ի յերկրորդին։ հն բար գովեմ՝ լինի գովիցեմ։ ապրե_ ցուցանեմ՝ ապրեցուցանիցեմ ։ զմէնն 'ի ցեմ՝ յերրորդին։ որպ. խօսիմ՝ լինի խօսիցեմ։ եւ զմէնն 'ի ցում՝ 'ի չորրորդին. որպէս. ընթեռնում՝ լինի ընթեռնուցում։

Դ Չորրորդ. Ներկայն անորոշականին. փոխարկելով յամ ուրեք զմէնն 'ի լիւն. որպ. կարդամ՝ լինի կարդալ ։ գովեմ գո_ վել ։ խօսիմ խօսիլ ։ ընթեռնում՝ ընթեռնուլ ։

Ե Հինգերորդ. Գործականն, եւ ապառնի ընդունե_ լութեան, եւ անորոշականին. 'ի բաց բառնալով զմէնն յառաջին, եւ յերկրորդ լծորդութեան, եւ ում 'ի չորրոր դին. եւ վերաբերելով կամ լոյ. կամ լով. կամ լոց. կամ լի ։ որպ. կարդամ լինի կարդալոյ. կարդալով. կարդա_ լոց. կարդալի ։ Գովեմ՝ գովելոյ. գովելով. գովելոց. գովելի ։ Ընթեռնում՝ ընթեռնլոյ. ընթեռնլով ։ ըն_ թեռնլոց. ընթեռնլի. Իսկ՝ յերրորդին՝ փոխարկելով իմ՝ յելոյ. կամ յելով. կամ յելոց. կամ յելի ։ որպ. խօսիմ՝ լինի խօսելոյ. խօսելով. խօսելոց. խօսելի ։

Զ Վեցերորդ. Ընդունելութիւն, որ յօղ. յիչ. եւ յեալ անդի՝ յառաջին տեսակի երկրորդ լծորդութեան, դար ձուցանելով եմ՝ յօղ. կ՛ յիչ. կ՛ յեալ ։ որպ. գովեմ լինի գովօղ. գովիչ. գովեալ ։

Դարձեալ՝ Ընդունելութիւն, որ յօղ միայն անգի յեր կրորդ տեսակի երկրորդ լծորդութեան. այլ եւս յերրորդ լծորդութեան, եւ 'ի հինգերորդին՝ բաց 'ի բայից յամ ա_ ւարտելոց. փոխադրելով կ՛ եմ. կ՛ իմ. կ՛ ում յօղ ։ որպ. ապրեցուցանեմ լինի ապրեցուցանօղ ։ խօսիմ՝ խօսօղ ։ բե_

ma Coniugatione: vt *կարդամ* clamo fit *կարդայցեմ* clamauero: *բարկանամ*, *բարկանայցեմ*. In secunda, mutato *եմ* in *իցեմ*: vt *գովեմ* laudo fit *գովիցեմ* laudauero: *ապրեցուցա-նեմ*, *ապրեցուցանիցեմ*. In tertia, mutato *մ* in *ցեմ*: vt *խօսիմ* loquor fit *խօսիցեմ* locutus ero. Et in quarta, mutato *մ* in *ցում*: vt *ընթեռնում* lego fit *ընթեռնուցում* legero; *առնում* fit *առնուցում*. &c.

Quartò, Præsens Infinitiui, mutato *մ* in *լ* in omni Coniugatione; vt *կարդամ* clamo fit *կարդալ* clamare; *գովեմ* fit *գովել*. *խօսիմ* fit *խօսիլ*. *ընթեռնում* fit *ընթեռնուլ*.

Quintò, Gerundium, & Futurum Participij, & Infiniti; ablato *մ* in prima, & secunda coniugatione, & *ում* in quarta; & superaddito vel *լոյ*, vel *լով*, vel *լոց*, vel *լի*. vt *կարդամ* clamo fit *կարդալոյ* clamandi, vel clamaturum; *կարդալով* clamando, *կարդալոց* clamaturus, *կարդալի* clamandus. *Գովեմ* fit *գովելոյ*. *գովելով*. *գովելոց*. *գովե-լի* *Ընթեռնում* fit *ընթեռնլոյ*, *ընթեռնլով*, *ընթեռնլոց*; *ընթեռնլի*. Sed in tertia coniugatione mutato *իմ* in *ելոյ*, vel *ելով*, vel *ելոց*, vel *ելի*; vt *խօսիմ* fit *խօսելոյ*, *խօսելով*, *խօսելոց*, *խօսելի*.

Sextò, Participium, quod desinit in *օղ*, *իչ*, & *եալ* in prima specie secundæ Coniugationis, mutato *եմ* in *օղ*, vel *իչ*, vel *եալ*; vt *գովեմ* laudo fit *գովօղ* laudās, *գովիչ* laudator, *գո-վեալ* qui laudauit.

Item Participium desinens in *օղ* solum, in secunda specie secundæ coniugationis, nec non in tertia, & quinta coniugatione, exceptis verbis in *ամ* desinentibus, mutato vel *եմ*, vel *իմ*, vel *ում* in *օղ*; vt *ապրեցուցանեմ* eripio fit *ապրեցուցանօղ* eripiens; *խօսիմ* fit *խօսօղ*. *բերեմ* fit

բերօղ

ըեմ՝ ըեօղ։ նստիմ՝ նստօղ։ արգելում՝ արգելօղ։

Դարձեալ՝ Ընդունելութիւն, որ յետայ միայն անկի ի բայս ամենայն երրորդ լծորդութեան. փոփոխելով իմ՝ յեալ։ ո̄պ. հնազանդիմ լինի հնազանդեալ։ շրջիմ՝ շրջեալ։ և այլ։

Է Եւթներորդ. իմ անցեալ կատարեալ և գերակատար առաջին դեմքի երկրորդ լծորդութեան. շարաբառնալով զմին. և վերաբերելով եալ եմ. եալ էի. եալ լիցիմ։ ո̄պ. գովեմ լինի գովեալ եմ. գովեալ էի. գովեալ լիցիմ։

Դարձեալ՝ իմ Կատարեալ, և Գերակատար բայից ամենայն երրորդ լծորդութեան. փոխարկելով իմ՝ յեալ եմ. յեալ էի. յեալ լիցիմ։ ո̄պ. շրջիմ լինի շրջեալ եմ. շրջեալ էի. շրջեալ լիցիմ։

Ը Ութերորդ. բայական անունն առաջին դեմքի երկրորդ լծորդութեան, և երրորդին՝ փոխարկելով եմ, իմ՝ յումն։ ո̄պ գովեմ լինի գովումն։ շրջիմ՝ շրջումն։

Յաղագս Ժամանակացն բային. որք ելանեն Յանցեալ կատարելոյ Սահմանականին։

Կանոն Երկրորդ։

Ա Յանցեալ կատարելոյ Սահմանականին ելանէ՝ Նախ ապառնի Սահմանականին, և Ըղձականին իմ լծորդութեանց. վերածելով անցեալ կատարելոյն ցի։ ո̄րպն. կարդացի լինի կարդացից։ բարկացայ՝ բարկացայց։ գովեցի՝ գովեցից։ ապրեցուցի՝ ապրեցուցից։ խօսեցայ՝ խօսեցայց։ ընթերցայ՝ ընթերցայց։ առի՝ առից։ լուայ՝ լուայց։

Բ Երկրորդ. ապառնի Հրամայականին շարաբառնալով Է

բերօղ . նստիմ fit նստօղ . արգելում fit արգելօղ .

Itē Participiū deſinens in եալ ſolum, in aliquibus verbis tertiæ coniugationis, mutato իմ in եալ; vt հնազանդիմ obedio fit հնազանդեալ qui obediuit; շրջիմ fit շրջեալ.

Septimò, omne Præteritum perfectum, & pluſquamperfectum primæ ſpeciei ſecundæ Cōiugationis, oblato մ, & addito vel ալ եմ, vel ալ էի, vel ալ իցեմ; vt գովեմ laudo fit գովեալ եմ hò lodato, գովեալ էի laudaueram, vel laudauiſſem; գովեալ իցեմ laudauerim.

Item omne Perfectum, & Pluſquamperfectum aliquorum Verborum tertiæ coniugationis, mutato իմ in եալ եմ, vel եալ էի, vel եալ իցեմ; vt շրջիմ circumeo fit շրջեալ եմ ſono andato à torno, շրջեալ էի circuiueram, vel circuiſſem; շրջեալ իցեմ circuiuerim.

Octauò, Nomen verbale primæ ſpeciei ſecundæ, & tertiæ coniugationis, mutato vel եմ, vel իմ in ումն; vt գովեմ laudo fit գովումն laudatio, շրջիմ fit շրջումն. &c.

De temporibus verbi, quæ procedunt à Præterito perfecto Indicatiui.

Regula Secunda.

A Præterito perfecto Indicatiui deſumitur primò Futurum Indicatiui, & Optatiui in omnibus coniugationibus, addita præterito illo litera ց, vt կարդացի clamaui fit կարդացից clamabo; բարկացայ fit բարկացայց. գովեցի fit գովեցից. ապրեցուցի fit ապրեցուցից. խօսեցայ fit խօսեցայց. ընթերցայ fit ընթերցայց. առի fit առից. լուայ fit լուայց. &c.

Secundò, Futurum Imperatiui, dempto vel ցայ, vel ցի

in pri-

ցայ . կ՚ ցի յառաջնին լծորդութեան . յերկրորդին , և յերրորդին , և առդիցելով սջիր = հն զամս . կարդացի լինի կարդասջիր = գովեցի՝ գովեսջիր = ապրեցուցի՝ ապրեցուսջիր = խօսեցայ՝ խօսեսջիր =

Իսկ քակելով կ՚ այ , կ՚ ի ՚ի չորրորդ լծորդութեան , և ՚ի հինգերորդին , և յաւելցուցելով կ՚ ջիր , կ՚ իջիր = որպէս . ընթերցայ լինի ընթերցջիր = առի՝ առջիր = լուայ՝ լուիջիր = մտի՝ մտիջիր =

գ Երրորդ . Ներկայ հրամայականին , միայն եղծանելով ցի ՚ի նախկին տեսակի առաջին լծորդութեան = հն բար . կարդացի լինի կարդա՛ = խնդացի՝ խնդա՛ = հաստատացի՝ հաստատա՛ =

Եւ ՚ի չորրորդ լծորդութեան , և յերկրորդ տեսակի առաջնոյն՝ փոխանակելով այ՝ յիր . որպէս . բարկացայ լինի բարկացիր = ընթերցայ՝ ընթերցիր =

Եւ ՚ի յառաջին տեսակի երկրորդ լծորդութեան՝ դարձուցանելով ցի՝ յա՛յ = հն պէս . գովեցի լինի գովեա՛ = սիրեցի՝ սիրեա՛ =

Եւ յերկրորդ տեսակի երկրորդ լծորդութեան . ցի շարաբառնալով միայն = որպէս . ապրեցուցի լինի ապրեցո՛ = ուսուցի՝ ուսո՛ =

Եւ յերրորդ լծորդութեան , փոխարկելով ցայ՝ յաց = հն կամս . խօսեցայ լինի խօսեաց = շրջեցայ՝ շրջեաց =

Եւ ՚ի հինգերորդին . միայն ՚ի բաց բառնալով կ՚ այ . կ՚ ի = որպէս կերայ լինի կեր = նստայ՝ նիստ = տարայ՝ տար = թողի՝ թող = առի՝ առ = տեսի՝ տես = Բաց յումանց , որ այլազգաբար վարին . և են սոքա . լուր . տուր . դիր . գիտ . արա՛ =

in prima, secunda, & tertia coniugatione; & addito սջիր; vt կարդացի clamaui fit կարդասջիր clamato; բարկացայ fit բարկասջիր; գովեցի fit գովեսջիր; ապրեցուցի fit ապրեցուսջիր; խօսեցայ fit խօսեսջիր.

Sed dempto vel այ, vel ի in quarta & quinta coniugatione; & addito vel ջիր, vel իջիր; vt ընթերցայ legi fit ընթերցջիր legito; առի fit առջիր; լուայ fit լուիջիր. մնի fit մնիջիր.

Tertiò, Præsens Imperatiui, ցի tantùm ablato in prima specie primæ coniugationis; vt կարդացի clamaui fit կարդա՛ clama; խնդացի fit խնդա՛: հաւատացի fit հաւա՛տա.

Et in quarta coniugatione, & in secunda specie primæ, mutato այ in իր: vt բարկացայ iratus sum fit բարկացիր irascere; ընթերցայ fit ընթերցիր.

Et in prima specie secundæ coniugationis, mutato ցի in ա՛; vt գովեցի laudaui fit գովեա՛ lauda; սիրեցի fit սիրեա՛. &c.

Et in secunda specie secundæ coniugationis, ուցի tantùm ablato; vt ապրեցուցի eripui fit ապրեցո՛ eripe; ուսուցի fit ուսո՛.

Et in tertia coniugatione, mutato ցայ in աց; vt խօսեցայ locutus sum fit խօսեաց loquere; շրջեցայ fit շրջեաց.

Et in quinta coniugatione, այ vel ի tantùm ablato; vt կերայ comèdi fit կեր comede; բերի fit բեր. տարայ fit տար. թողի, թող. առի, առ. տեսի, տես. նստայ, նիստ. &c. Paucis exceptis, quæ aliter procedunt; & sunt hæc; լուր audi, տուր da, դիր pone, գիտ inueni. արա՛ fac.

Դարձեալ յորժամ Հնչեալ կատարեալ այս հինգերորդ լծորդութեանս չէ այլ անցի. յայնժամ ՚ի հրամայականին եւս յիր փոխարկի. որպէս. ծանեայ՝ լինի ծանիր, մարտեայ՝ մարտիր. մատեայ՝ մատիր. և այլ։

Զ Չորրորդ. ընդունելութիւն որ յօղ, և յեալ աւարտի ՚ի յառաջինն, և չորրորդ լծորդութեան. և որ յեալ միայն աւարտի ՚ի բայս ամենայն երրորդին. և որ յիչ, և յեալ աւարտի ՚ի հինգերորդին. և յերկրորդ տեսակի՝ երկրորդ լծորդութեան. առնելով կայ, կի. և անեցուցանելով կօղ, կիչ, կեալ։ որպէս կարդայի լինի կարդացող. կարդացեալ։ բարկացայ՝ բարկացող. բարկացեալ։ ընթերցայ՝ ընթերցող. ընթերցեալ։ խօսեցայ՝ խօսեցեալ։ կամեցայ՝ կամեցեալ։ ստեղծի՝ ստեղծիչ. ստեղծեալ։ արարի՝ արարիչ. արարեալ։ ապրեցուցի՝ ապրեցուցիչ. ապրեցուցեալ։ ուսուցի՝ ուսուցիչ. ուսուցեալ։

Է Հինգերորդ. ժամ անցեալ կատարեալ և գերակատար առաջին լծորդութեան. չորրորդին. հինգերորդին. երկրորդ տեսակի երկրորդ լծորդութեան. և ՚ի բայս ամենայն երրորդին. չարաբանայելով կայ, կի. և մերաբերելով կեալ եմ, կեալ էի, կեալ իցեմ։ որպէս կարդացի լինի կարդացեալ եմ. կարդացեալ էի. կարդացեալ իցեմ։ բարկացայ՝ բարկացեալ եմ. էի. իցեմ. ընթերցայ՝ ընթերցեալ եմ. էի. իցեմ։ առի՝ առեալ եմ. էի. իցեմ։ լուայ՝ լուեալ եմ. էի. իցեմ։ ապրեցուցի՝ ապրեցուցեալ եմ. էի. իցեմ։ խօսեցայ՝ խօսեցեալ եմ. էի. իցեմ։

Ը Վեցերորդ. բայական անուն՝ առաջին լծորդութեան. չորրորդին. հինգերորդին. և երկրորդ տեսակի երկրորդ լծորդութեան. փոխադրելով կայ, կի՝ յումն. որպէս. կարդացի

Item, quando Præteritum perfectum huius quintæ cõiugationis desinit in եայ; tunc in Imperatiuo եայ vertitur in իր; vt ծանեայ noui fit ծանիր nosce; մատնեայ fit մատնիր. մատեայ, մատիր. &c.

Quartò, Participium in ող, & եալ desinens in prima, & quarta coniugatione; Et desinens in եալ solùm in aliquibus verbis tertiæ coniugationis; & desinens in իչ, & եալ in quinta coningatione, & in secunda specie secundæ, ablato, vel այ, vel ի; & addito vel ող, vel իչ, vel եալ: vt կարդացի clamaui fit կարդացող clamans, կարդացեալ vociferatus. բարկացայ fit բարկացող, բարկացեալ. ընթերցայ fit ընթերցող, ընթերցեալ. խօսեցայ fit խօսեցեալ. կամեցայ fit կամեցեալ. ստեղծի fit ստեղծիչ, ստեղծեալ. արարի fit արարիչ, արարեալ. ապրեցուցի fit ապրեցուցիչ, ապրեցուցեալ. ուսուցի fit ուսուցիչ, ուսուցեալ.

Quintò, omne præteritum perfectum, & plusquamperfectum in prima, quarta, & quinta coniugatione, & in secunda specie secundæ, & in aliquibus verbis tertiæ, ablato vel այ, vel ի; & addito vel եալ եմ, vel եալ էի, vel եալ իցեմ; vt կարդացի clamaui fit կարդացեալ եմ hò gridato; կարդացեալ էի clamaueram, vel clamauissem; կարդացեալ իցեմ clamauerim. բարկացայ fit բարկացեալ եմ, բարկացեալ էի, բարկացեալ իցեմ. ընթերցայ fit ընթերցեալ եմ, էի, իցեմ. առի fit առեալ եմ, էի, իցեմ. լուայ fit լուեալ եմ, էի, իցեմ. ապրեցուցի fit ապրեցուցեալ եմ, էի, իցեմ. խօսեցայ fit խօսեցեալ եմ, էի, իցեմ.

Sextò, Nomen verbale primæ, quartæ, & quintæ coniugationis; & secundæ speciei secundæ, mutato vel այ, vel ի in ումն; vt կարդացի clamaui fit կարդացումն clama-

լինի կարդացումն ։ Բարկացայ՝ բարկացումն ։ Ընթերցայ՝ ընթերցումն ։ առի՝ առումն ։ ուսուցի՝ ուսուցումն ։

Այս բառ է՝ յաղագս բղխմանն ամ̅ սեռից բայից ․ բայց ՚ի կրաւորականէն ։ քանզի զբղխումն կրաւորականին թողում ․ զի մի յոյժ երկար իցեմ ։ և զի յառաջեալոցդ՝ դիւրապէս նմ́ երևեսցի տրամաբանողին ։

Յաղագս Ընդունելութեան ․
Գլուխ ․ Դ ։

Ընդունելութիւն է՝ մասն բանին հոլովական ժամանակօք և հոլովիւք ։ այսպէս անուանեալ ․ զի ընդունի յանուանէ զհոլովս ․ և ՚ի բայէ զժամանակս , և զսեռս ։ Իսկ՝ յերկոցունցն՝ զթիւս , զձևս , և զտեսակս ։ Եւ գաղափարք են նորա՝ հինգ ․ օղ ․ իչ ․ եալ ․ լոց ․ լի ․ որպէս ․ ստեղծօղ ․ ստեղծիչ ․ ստեղծեալ ․ ստեղծելոց ․ ստեղծելի ։

Պատահին ընդունելութեան վեց ․ սեռք ․ տեսակք ․ ձևք ․ հոլովք ․ թիւք ․ ժամանակք ։

Սեռք՝ չորք ․ ներգործական ․ կն բառ ․ գրօղ ․ գրիչ ․ գրեալ ․ գրելոց ։ Կրաւորական ․ որպէս ․ գրեցեալ ․ գրելի ։ Չեզոքական ․ կն կէն ․ բնակօղ ․ բնակիչ ․ բնակեալ ։ Հասարակական ․ իբ ․ որ միով ձայնիւ նշանակէ զառնել և զկրել ։ որպէս ․ եդեալ ․ իբ ․ նա որ եդ ․ և նա որ եդաւ ։ Տեսեալ ․ իբ ․ նա որ ետես ․ և նա որ տեսաւ ։ փրկեալ ․ իբ ․ նա որ փրկեաց ․ և նա որ փրկեցաւ ։

Տեսակք՝ երկու ․ Նախագաղափար ․ կն ուսանօղ ․ ուսեալ ։ Եւ ածանցական ․ կն պէս ․ ուսուցանօղ ․ ուսուցեալ ։

tio: բարկացայ, բարկացուցի. ընթերցայ, ընթերցուցի; առի, առուցի. ուսուցի, ուսուցուցի.

Hoc ſufficit de deriuatione omnium generum verborum; excepto paſſiuo, cuius deriuationem omitto tùm breuitatis cauſa, tùm quia ex dictis facilè illa diſcurrenti patebit.

De Participio.
Articulus Quartus.

PArticipium eſt pars orationis declinabilis cũ tempore, & caſu; ſic dictum, eo quòd participet à nomine caſum; & à verbo tempus, & genus: ab vtroque verò numerum, figuram, & ſpeciem. Deſinit autẽ quinque modis, in ող, իչ, եալ, լոց, լի. vt ստեղծող creans; ստեղծիչ creator; ստեղծեալ creatus; ստեղծելոց creaturus; ստեղծելի creandus. in լոց tamen deſinens non declinatur, niſi ſuperadditione verbi եմ, ես, է, ſum, es, eſt.

Accidunt Participio ſex: Genus, Species, Figura, Caſus, Numerus, & Tempus.

Genus quadruplex eſt: Actiuum, vt գրող ſcribens: գրիչ ſcriptor: գրեալ qui ſcripſit: գրելոց ſcripturus. Paſſiuum, vt գրեցեալ ſcriptus: գրելի ſcribendus. Neutrũ, vt բնակող habitãs: բնակիչ habitator: բնակեալ qui habitauit. Commune, id eſt, quod vnica voce actionem, & paſſionem ſignificat; vt եդեալ poſitus, & qui poſuit. տեսեալ viſus, & qui vidit. փրկեալ redemptus, & qui redemit.

Species duplex: Primitiua, vt ուսանող diſcẽs: ուսեալ qui didicit. Et deriuatiua, vt ուսուցանող docẽs; ուսուցեալ q docuit.

Figu-

Զնա է . հոգւովք . եւ Թիւ է՛ նոյն որպէս անուանն .

Ժամանակք՝ հինգ . Ներկայ ; եւ Անցեալ անկատար՝ յող ամենայնն ; որպ սիրօղ . Անցեալ կատարեալ , եւ գերակատար՝ յեալ ամենն . որպ կոչեալ ; ընծայեալ . Ապառնի՝ 'ի լոց . կ . 'ի . լի . որպ . պահելոց ; պահելի . Իսկ՝ ամ ժամանակն՝ 'ի յոյ . որպ . սիրոյ .

Երկուսս ընդունելութիւն ժառանգեաց 'ի մերոյ 'ի երկուցս բայիցն . եւ նորին հոլովումն 'ի հոլովմանս անուանն . Յորդ 'ի վր կառավարութէ ընդունելութեան ասացաւ մեզ դիտել զանազանս .

Նախ՝ Թէ նշանակութի ընդունելութեան զայրէ բառ հետեւեալ օրինակաւս . Յանեալ զնոյն օրհնեաց . Լուծանի . Իբրեւ զնոյն առեալ էր . Նորոգեցեալքն չէին առ ժամն . Լուծանի . որք նորոգեալ էին . Դատելոց է՛ զայս խարհս . Լուծանի ; Նմա պարտ լինելի դատել զաշխարհս . Դատելի է՛ աշխարհս 'ի նմանէ . Լուծանի . Պարտ է՛ լինելի աշխարհիս դատել 'ի նմանէ .

Դարձեալ երեւի Թէ ընդունելութիւն 'ի լոց , 'ի լի , եւ յեալ աւարտեալ առնու յետ իւր զնոյն հոլով բայիցն՝ յորմէ բղխեալ է՛ : Բայց ոչ նոյնպէս կառավարի ընդունելութիւն որ յող ելից աւարտի . քանզի դա բայիցն անգամ սահմանէ յետ իւրեանն զսեռականն . զոր օրինակ . Աստուածասիրող երկաւորն . Լուծանի . նա որ աստուածասէր , կամ աստուածասիրէ զերկրաւոր : Ուրացօղ ճշմարտութեան . Լուծանի . նա որ ուրանայ , կամ ուրանայր զճշմարտութիւն . Յարարիչ ամենայնի . Լուծանի . նա որ առնէ . կամ առնէր . կամ արար . կամ արասցէ զամենայն . Մխիթարիչ սգաւորաց . Լուծանի . որ մխիթարէ . կամ մխիթարէր . կամ մխիթարեաց . կամ մխիթարեսցէ զսգաւորս .

Figura; Casus; & Numerus sunt; vt nominis.

Tempora sunt quinque; Præsens, & Præteritum imperfectum desinant in օղ, vt մաքրօղ purgans. Præteritum perfectum, & plusquamperfectum in եալ; vt կոչեալ qui vocauit; գնացեալ qui abijt. Futurum in լոյ, aut in լի, vt գիտելոյ sciturus, գիտելի sciendus. Commune verò tempus desinit in իչ, vt մկրտիչ baptizzator.

Deriuatio Participij explicata fuit supra in deriuatione Verbi; nec non Declinatio eiusdem in Declinatione Nominis. Circa constructionem illius, aliqua sunt nobis hic obseruanda.

Primò, quòd significatio procedat iuxta hæc exempla. Առեալ զհացն, օրհնեաց; preso il pane, lo benedisse: *Resoluitur*. Cum panem accepisset. Կոչեցեալքն չէին արժանի, vocati non erant digni. *Resoluitur*. Qui vocati fuerāt. Դատաւորելոց զաշխարհ, iudicaturus sæculum. *Resoluitur*. qui sæculū iudicabit. Դատաւորելի է աշխարհս ի նմանէ, sæculum ab eo iudicandū est. *Resoluitur*. debebit ab illo iudicari.

Vnde constat, quòd Participium desinens in լոյ, լի, & եալ exigit post se eundem casum Verbi, à quo procedit. Non sic autem construitur Participiū desinens in օղ, & իչ; hoc enim vt plurimùm exigit post se Genitiuum; vt խոստովանօղ քրիստոսի, confitens Christum. *Resoluitur*. Qui Christum cōfitebatur, vel confitetur. Ուրացօղ ճշմարտութեան, negans veritatem. *Resoluitur*. Qui veritatem negat, vel negabat. Առարիչ ամենայնի, factor omniū. *Resoluitur*. Qui omnia facit, vel faciebat, vel fecit, vel faciet. Մխիթարիչ սգաւորաց, consolator afflictorum. *Resoluitur*. Qui afflictos cōsolatur, cōsolabatur, cōsolatus est, vel cōsolabitur.

Secun-

Երկրորդ. Թէ ընդունելութիւն՝ բացարձակապէս եղեալ՞: Իբր. որ ոչ 'ի բայէ յումեքէ առաջնորդի. մինչ վարէ սեռական հոլովին. որպ. Ելոյր հարկաւորի ով քրիստոսէ: Լուծանի: Ի՞նչ զի հարկաւոր եղև ով քրիստոսէ: Աղբեզականն ծագելոյ երգեն Թռչունքն: Լուծանի: 'ի ծագելն արեգական: Եղյոր անտեղոյս նեղելոյ՝ այլ բազումքն հետևեն: Լուծանի: Եթե այս անտեղիս եղեալ էր: Եւ այդպիսի կերպդ խօսելոյ՝ անուանի 'ի քերականացն սեռական բացարձակ. զի ընդարձակապէս դնի 'ի բանին. և ոչ կապեալ ընդ բայի ուրուք:

Երրորդ: բազում անգամ ընդունելութիւն առնանի 'ի բանին իբրու Թէ սոսկ անուն. ինչ բար. պետրոսն էր ուրախ. և յուդաս մատնիչ: Երանեալ այր որ ոչ գնաց. ով սիրելիդ քո. և նմանք սոցին: Եւ բազում անգամ իմանի իբրու Թէ սոսկ բայ 'ի յանցեալ կատարեալ ժամանակի: ինչ պէս. յարեալ՝ իբր Թէ յարեաւ: ելեալ՝ իբր Թէ ել: նստեալ՝ իբրԹէ նստաւ: և այլ:

Յաղագս Յօդի:

Պրակք. Է:

Յօդ՝ է՛ փոքր ինչ մասնիկ բանին, որ դիմօք զանձն նշանակէ. և զմերձաւորս կ զհեռաւորն: և է՛ երկեակ. մինն՝ նախադաս հոլովական. և միւսն ստորադաս անհոլով:

Յօդն ստորադասական, և անհոլով՝ են երեք տառք, որ այլոց բանի մասանցն ստորադասին. իբ. ս. դ. ն: Սէ ցուցանէ զմերձաւորն. և պատկանի առ դէմ առաջին: որ

Secundò, Participium absolutè positum, hoc est, quod non regitur à verbo aliquo, semper ponitur in genitiuo Casu; vt եղոյր հարկաւորի ո՛վ քրիսաւորէ, essendo necessario ò Chrysaorio. *Resoluitur*. Cum necessarium sit ò Chrysaori. Արեգականն ծագելոյ՝ երգեն թռչունքն, orto sole vernant aues. *Resoluitur*. postquam sol ortus est. Այսոր առաջեդրոյս եղելոյ, այլ բազումք հետեւին, hoc posito in conuenienti, multa alia sequuntur. *Resoluitur*. si hoc positum sit absurdum: Et talis loquendi modus vocatur à Grãmaticis Genitiuus absolutus; quia Genitiuus ille absolutè ponitur in oratione, nec regitur ab vlla orationis parte.

Tertiò, inuenitur multoties Participium in oratione positum, non secus ac si esset purum nomen: vt պետրոսն էր ուրացող, եւ յուդայն մատնիչ, Petrus erat apostata, & Iudas proditor. Երանեալ այր որ ո՛չ գնաց, beatus vir qui non abijt. ո՛վ սիրելիդ քրիստոսի, ò Christi Dilecte. &c. Et multoties accipitur, ac si esset purum Verbum in præteriti perfecti tempore: vt յարեալ՚ի մեռելոց, pro յարեաւ, surrexit à mortuis. իջեալ՚ի դժոխս, pro էջ, descendit ad inferos. նստեալ pro նստաւ, sedit. &c.

De Arti ulo.

Articulus Quintus:

ARticulus est parua Orationis particula, quæ personam significat, & rem proximam, aut remotam. Et duplex est, alter præpositiuus, & alter postpositiuus.

Articulus postpositiuus est indeclinabilis, & consistit in tribus literis, quæ alijs orationis partibus affixæ postponuntur; hæ sunt, ս, դ, ն. Ս denotat rẽ proximã, & pertinentẽ ad

զնա . զիրքս . յդ . այս գիրք որ հուպ առ յիս , կամ առ մեզ = պետրոսս . յդ . եւ պետրոս = գործ ձեռացս . յդ . իմոց , կամ մերոց = Իղձս՝ նշանակէ զերկրորդ դէմ . եւ զհեռաւորն = որպակ . գիրքդ . յդ . որ մօտ քեզ , կամ ձեզ = հասցէ պետրոսդ . յդ . քեզ պետրոս = գործ ձեռացդ . յդ . քոց , կամ ձերոց = Նոյ նշանակէ զերրորդ դէմ , եւ զհեռաւորն = որզան . գիրքն . պետրոսն ; յդ . այն զորմէ պատմեցաք . կամ առ մեզ է ծանուցումն = գործ ձեռացն . յդ . նորա , ըն նոցա =

Յօդն նախադասական՝ է որ հոլովական՝ եւ է որ անհոլով = Անհոլովն՝ է նշան կոչականին . հի պէս . ո̂ . ո̂վ . յո̂ . ծո̂ . քո̂ = Իսկ՝ հոլովականն՝ է ցուցական դերանունս . այս . այդ . այն . հի բառ . այս կէանքս ; այդ պատկերդ . այն ծառն = ուսումն յայտ է . Թէ ընդ նախադաս հոլովական յօդին կարեմք եւս դնել զմիւս ստորադասն . Բայց ոչ կարեմք ընդ նախադաս անհոլովին = Նա եւ բազում անգամ՝ նախադաս յօդն հոլովական՝ կարէ ստորադասել : հի կէս . վասն մարդոյն այնմիկ զմի 'ի փոքրկանցս յայսցանէ =

Յաղագս Նախադրութեանն .

Գլուխ . Է =

Նախադիր՝ է մասն բանին անհոլով . որ այլոց բանից մասանց նախադրի , կամ զատեալ , կամ շարադրեալ = զատեալ . հի զան . ընդ աջմէ = շարադրեալ . որպէս . ընդունել =

personam primam:vt գիրքս,id est,liber hic,qui prope me, vel prope nos est.պետրոսս,idest,ego Petrus.գործ ձեռացս, idest,opus manuum mearum,aut nostrarum . Դ ostendit rem remotam,& pertinentem ad personam secundam ; vt գիրքդ ,id est,liber iste,qui prope te,aut vos est . հասցէ պետրոսիդ,idest,perueniat tibi Petro.գործ ձեռացդ,idest,opus manuum tuarum],aut vestrarum . Ն significat rem remotam , & pertinentem ad personam tertiam ; vt գիրքն, liber ille , idest , de quo narrauimus , aut est apud nos notitia . գործ ձեռացն , idest , opus manuum eius , aut eorum .

Articulus prępositiuus iterũ duplex est;Indeclinabilis,quales sũt notę illę Vocatiui,videlicet,ո̂,ովյա̂,ծօ̃;քա̂,ò. Et declinabilis;qualia sũt pronomina hęc demõstratiua,այս,այդ, այն,hic,iste,ille;vt այս կենաքս hæc vita.այդ պատկերդ, ista effigies . այն ծառն,illa arbor. Vnde simul cũ articulo prępositiuo declinabili possumus,imò vt plurimũ debem⁹ etiã ponere alterũ articulũ postpositiuũ,vt constat ex allatis exẽplis;non autẽ esset idẽ faciendũ cũ articulo præpositiuo indeclinabili.Nec non etiã obseruandum est, quod articulus præpositiuus declinabilis potest nõnunquã simul cum alio postpositiuo postponi; vt վայ մարդոյն այնմիկ , væ homini illi . զմի 'ի փոքրկանցս յայսցանէ vnum de pusillis his.

De Præpositione.

Articulus Sextus.

PRæpositio est pars orationis indeclinabilis , quæ alijs orationis partibus præponitur aut separata , aut coniuncta : separata , vt ընդ աջմէ à dextris : coniuncta , vt ըն-դունիմ excipio.

 At

՚Չորդ՝ Նախդիրք որ միշտ շարադրեալ մնան՝ են սոքա . առընթեր . առ . ան . ապ . փաղ . չար . բաղ չաղ . հոմ . համ . ենթ . սաստ . վեր . վեհ . դեր . փոխ . արտ . տրամ . տար . պար . բաղ . փար . անդր . հակ . յար . որպէս , առընթերագոյն . տրկխօսութիւն . անօրէն . ապաշնորհ , փաղանոսան . չարունակ . բաղադրել . չաղկապել . հոմանէ . համանուն . ենթակայ . սաստկագրել . վերծանութիւն . վեհափառ . դերանուն . փոխարկել . արտադրել . տրամադրութիւն . տարբերութիւն . պարունակել . բաղկացեալ . փարադրել . անդրադարձել . հակադրել . յարաբերել .

Նախդիրք՝ որ միշտ զատեալ մնան՝ ՚ի բառն՝ են հետևեալքս . ստորև . ՚ի ներքոյ . զկնի . յետ . արտաքոյ . թարց . առանց . ըստ . վասն . յաղագս . աղագաւ . սակս . փոխանակ . յանդիման . քան . ՚ի բաց . ներքև . մինչև . հուպ . մօտ . մերձ . հանդերձ . յան դիման . դէպ . ի . յ . ց . ն . զ . և այլն .

Նախդիրք , որ երբեմն շարադրեալ , և երբեմն զատեալ գտանին . են այսք . առաջ . նախ . ընդ . առ . շուրջ . մէջ . բաց . մակ . ՚ի վերայ , գեր . դէմ . հետևեր . առաջի . զհետ . և այլ .

Շարադրեալք . որպէս . առաջնորդութիւն . նախընթաց . ընդունել . առասանկան . շրջափակել . միջաշար . բա_

At Præpositiones, quę sẽper coniunctę inueniũtur, sũt hæ: առընթեր apud. ապ, ան, ապլ in, priuatiuũ. փաղ, շար, քաղ, շաղ syn, vel con. հոմ, համ homò. ենթ, ստոր sub. վեր, վեհ super. դեր, փոխ pro, vicè. արտ, ex, idest, extra. տրամ, տար dis. պար, քակ, փար circũ. անդր, հակ ob. յար, re. v.g. առընթեր գոլ adesse; տգիտութիւն inscitia; անօրէն iniquus. ապաշնորհ infelix; փաղանուն synonimꝰ; շարունակ cõtinuus: քաղադրել cõponere: շաղկապել cõiũgere: համասեռ homogeneus; հոմանուն homonimus; ենթակայ subiectũ: ստորագրել subscribere: վերծանութիւն supercognitio. վեհափառ supergloriosus. դերանուն pronomẽ. փոխադրել vice alterius ponere. արտադրել exponere. տրամադրութիւն dispositio. տարբերութիւն differẽtia. պարունակել circumplecti. քակառեալ circumacceptus: փարադրել circumponere. անդրադարձել contrauerti. հակադրել opponi. յարաբերիլ referri.

Præpositiones, quæ semper separatæ inueniuntur, sunt hæ: ստորև, ՚ի ներքոյ sub. զկնի, յետ post. արտաքոյ extra. թարց, առանց absque. ըստ secundum, seu iuxta. վասն, յաղագս, աղագաւ, սակս propter. փոխանակ vicè. յայն կոյս trans: քան quàm. ՚ի բաց procul. իբրև instar. մինչև vsque. հուպ, մօտ, մերձ prope. համանդերձ simul cum. յանդիման è regione. դէպ erga. ՚ի, յ in, vel ab. ն in.

Præpositiones, quæ aliquãdo cõiunctę, & aliquãdo separatæ inueniũtur, sunt hæ. առաջ, նախ præ, seù ante. ընդ cum, per, & sub. առ apud, & ad. շուրջ circũ. ՚ի մէջ inter, & in medio. բաց ab, exclusiuũ. մակ in. վերայ, զեր super. դէմ contra. հետ simul cum. ներ intra. առաջի coram. զհետ post.

Coniunctæ, vt առաջաւորութիւն antecedẽs. նախընթաց prę-cursor. ընդունել acceptare. առաստականն appellatiuus. շրջա-

փակել

ցայծնել . մանկութեան . վերաբերել . գերաբանելը . դի_
մանկացեալ .. հեշտանալ . նեմակալաբար . աշխիկոյ . շնէ_
տուրթեալ =

Իսկ՝ զանազանել խոսակցութեան դասանմանական հոլով
խնդրէ = աշխարհ . նախ . և դեր՝ յորժամ նախադրեալ են ,
առանձին յետ խօսից զայս մնալ նախադրելոյ , քան , ընդ
կցորդական հոլովին ; որպէս . ասաց քան զնա = նախ
քան զամենայն արարածս = դէպ քան զբնաւս լինելով =
Աշխարհի ; յորժամ նախադրեալ են . վասն զի բաղադրեալ անուամ
դնեն բացատրականաց նշանութեամբ մակբայք . որպէս յառաջն
ասացաք = Նախ գիտելի է =

Ընդ՝ նախադասութեամբ յոգնականս Թուոյ՝ մինչ ստորադասէ
զկցորդական հոլով առանց նախադրելոյ , զ = Բայց եթէ
հանդիպեսցի եզականին՝ վարի տարակուսանօք = կն բայց ;
խօսեցաւ տէր աստուած ընդ նոյի , և ընդ որդւոց նորա ;
որ ընդ նմա էին = խօսեցաւ ընդ ծառայս իւր , և ընդ որ
դւոյ իւրում =

Նաև ընդ՝ գլխաւորութեան նշանակելով Թէ 'ի յեղա_
կանսն , Թէ 'ի բաղմաւորականսն՝ յամենայն ունելոց շա_
իադրի կցորդականաւն Թուոց նախադրելոյ , զ = կն մեն . չօքե_
ցաւ ընդ երկիր = եւ համբառնաւ ընդ ամենայն կողմանս = ան
ցաք ընդ հուր և ընդ ջուր .

Ընդ՝ յորժամ անուանի իբրև Թէ 'ի ներքս , բաղդէ
յետ իւր զգործիականն . կն կէն . չեմ բաւական զի
ընդ յարկաւ իմով մտանիցես = ընդ հովանեաւ նորա =
Եւ յանուն եւս երբեմն՝ նախադասական առողջականն :

ՃԷ. 'ի նշա_

փակել circumcludere. միջնակար mediocris. բացանջատել abesse. մակագրութիւն inscriptio. վերադրել superaddere. գերազանցն superexcelsus. դիմամարտել contra pugnare. ներքսաբար intrinsecè. հետակայ simul manens. առաջիկայ præsens. զհետ երթալ subsequi.

Separatæ verò, vnaquæq; propriũ exigit casum. Յառաջ, նախ, & վեր quãdo sunt præpositiones, accipiunt post se hãc aliã præpositionẽ քան quàm, cũ accusatiuo; vt առաջ քան զճաշ anteprandiũ, նախ քան զամենայն արարածս ante omnes creaturas: վեր քան զեղանակս լրացեալ, super omnem modum perfectus. Dixi, quando sunt præpositiones: nam sæpè absolutè ponuntur vt aduerbia: vt առաջին ասացաւ antea dictum est. նախ գիտելի է primò sciendum est.

Ընդ præpositũ numero plurali, sẽper regit post se accusatiuũ spoliatum signo illo præpositiuo զ; sed, si iunctũ fuerit numero singulari, cõstruetur cũ datiuo in fine declinato, vt խօսեցաւ Տէր ած ընդ Նոյի, եւ ընդ որդիսն նորա, որ ընդ նմա էին. loquutus est Dñs Deus cum Noe, & cum filijs eius, qui cum eo erant. խօսեցաւ ընդ ծառայս իւր, եւ ընդ որդւոյ իւրում, locutus est cum seruis suis, & cum filio suo.

Idem ընդ, cum motum significat, siuè in singulari, siuè in plurali numero, vbiq; supradicto accusatiuo cõstruetur: vt շրջեցայ ընդ երկիր circuiui terrã. ել համբաւս ընդ ամենայն կողմանս, exijt fama hæc per omnes Regiones. անցաք ընդ հուր եւ ընդ ջուր, transiuimus per ignem, & aquam.

Idẽ ընդ, quãdo significat sub, trahit post se casum instrumentalẽ: vt չեմ բաւական զի ընդ յարկաւ իմով մտանիցես, non sum sufficiens vt sub tectum meum intres. ընդ հովանեաւ նորա sub vmbra illius. inuenitur etiam nonnunquam

præ-

ի նշանակել ղընկողմանեալ ։ որպէս . նիստ ընդ աջմէ իմմէ ։

Առ՝ շարամանի ընդ կրողականին առանց զայի . որպէս . գնաց առ նա . առ քաղաքն ։ խօսեցաւ առ հայրս մեր ։ Երբեմն նախադասի եղական տրականին՝ զմօտ նշանա_կելով . որպէս . եկայց առ նմա . առ հօրն ։ Բազում անգամ զնախադիր՝ ի , առնու զկնի իւրեանն . մանաւ_անդ ընդ գործականին շարառելով . կն զան . երթամ առ ՚ի տիրել , առ ՚ի սպանանելոյ ։

Շուրջ՝ առաջնորդէ զպարառականն , հն բառ , շուրջ զսեղանով ։ շուրջ զնովաւ ։

Հանդերձ՝ միաբանի ընդ գործիականին . և բա_զում անգամ առորադասի . որպէս , աշակերտօք հան_դերձ ։

Մինչև՝ խնդրէ զտրականն նախադրիւ հոլովեալ . որ_պէս . մինչև ցայսօր . մինչև յերկինս . մինչև ՚ի սպառ ։

Քան , և իբրև՝ կառավարեն կրողականաւն . որպէս . իմաստնագոյն քան զսողոմոն ։ միամիտ իբրև զաղաւնի ։

Բաց՝ դնի ընդ առողականին . որպէս . բացենէ աստուծոյ էառ զամենայն ինչ մարդկայեն բաց ՚ի մեղաց ։

Մէջ . մօտ . ՚ի վերայ . զհետ . արտաքոյ . զկնի . առ_աջի . ՚ի ներքոյ . առորև . յետ . Թարց . առանց . միջ_նամուտ . յանկոյս . դէմ . յանդիման . վասն . ՚ի յաղագս . աղագաւ . սակս՝ յարմարեն սեռականաւն ։ որպէս ։ ՚ի մէջ ջրոյ ։ մօտ այլոյ ։ ՚ի վերայ երկրի ։ զհետ նորա ։ զկնի

præpositum ablatiuo, cum denotat locāri dispositionem: vt նստիր ընդ աջմէ իմմէ, sede à dextris meis.

առ iungitur cum accusatiuo spoliato præpositione illa զ: vt գնաց առ նմա, iuit ad illum. առ քաղաք ad ciuitatē: խօսեցաւ առ հարս մեր, loquutus est ad patres nostros. Aliquando præponitur datiuo singulari, significans apud: vt եկաց առ նմին, stetit apud illum. առ հօր, apud Patrē. Sæpè accipit post se hanc aliā prępositionem ʼի, præcipuè si iunctum fuerit cum Gerundio: vt երթամ առ ʼի սիրելոյ, eo ad amandum; առ ʼի սպանանելոյ, ad occidendum.

Շուրջ regit post se casum circumlatiuum: vt շուրջ զսեղանով, circum altare. շուրջ զնովաւ, circa eum.

Համանգերձ iungitur cum instrumentali, & vt plurimùm postponitur casui: vt աշակերտօք համանգերձ, simul cum discipulis.

Մինչև postulat datiuum præpositione declinatum: vt մինչև ցայս օր, vsque ad hanc diem. մինչև յերկինս, vsque in Cælum. մինչև ʼի սպառ, vsque in finem.

Քան, & իբրև construuntur cum accusatiuo; vt իմաստուն քան զսողոմոն, sapiens plusquam Salomon: միամիտ իբրև զաղաւնի, simplex sicut columba.

Բաց præponitur ablatiuo: vt բանն ա̄ծ էառ զամենայն ինչ մարդկայինս., բաց ʼի մեղաց, Deus verbum accepit quicquid est in homine, excepto peccato.

Մէջ, մակ, ʼի վերայ, զհետ, արտաքոյ, զկնի, առաջի, ʼի ներքոյ, ստորև, յետ, թարց, առանց, փոխանակ, յանկոյն, ʼի դէմ, յանդիման, վասն, յաղագս, աղագաւ, սակս, cōstruuntur cum genitiuo: vt ʼի մէջ ջրոյ in medio aquæ. մակ այլոյ in alio. ʼի վերայ երկրի super terrā. զհետ նորա post illum. արտաքոյ քաղաքի

 extra

ջիմ ։ յետ այսոցիկ . առաջի քո . ՚ի նախնեաց երկնից . առա_ ջև կոչեան . արտաքոյ քաղաքի . Թուղթ մեղաց . առանց ողորմութեան . միմիանակ օրհնութեան . յանկոյն ծովու . ՚ի դէմ նեռատորի ։ յանդիման լերին . վասն որոյ . յա_ ղագս աստուծոյ . սակս այսորիկ . առ՝ աղագաւ՝ միջա ատորապատաւ . ոմ . խաղաղութե աղագաւ . և սակս՝ երբեմն . ոմ . որոյ սակս .

Ըստ . հուպ . մօտ . մերձ . դէպ . ներ . հետ՝ պա_ հանջեն զտրականն ՚ի մերձենալ հոլովեալ . ոմ . ըստ այնմ բանում . հուպ նմա . մօտ քեզ . մերձ պետրոսի . դէպ հօրն . ներ բանին ժամանակին . հետ ում . իսկ մօտ . հուպ . և դէպ՝ առնուն երբեմն յետ իւրեանց զտրականն նախդրիւ հոլովեալ . ոմ . մօտ ՚ի լեառն . մօտ առ հօր իմում , կ առ հայր իմ . դէպ ՚ի պետրոս . հուպ առ վարդապետն . Իւ . յ . ց . ն . զ . ոյց հոլո_ վեցն պատկանելոյ կատարելապէս ասացաւ ՚ի հոլովմունսն անուանցն ։

Աղերս՝ գիտելի է , զի բազում անգամ նախդիրքն չաղ կապքն ընդ բառեցն ոչ առ ՚ի նշանակութիւն . այլ առ ՚ի զարդ , և ճոխաբանութիւն բանին . հիբար . սատրա_ ջանիլ . ենթադատել . շարաբառնալ . Դիւ ա . այլ . Աստ՝ ստոր . ենթ . և շար . ոչինչ համանշանակեն ; այլ ճոխ զարդեն զբանն ։

extra ciuitatem. զհետ իմ post me. առաջի քո coram te. ՚ի ներքոյ_երկնից sub cælo. ստորև նոքեան sub ipsum. յետ այսորիկ post hæc. Թարց մեղաց sine peccato. առանց ողորմութեան absque misericordia. փոխանակ օրհնութեան vice benedictionis. յանկոյս ծովու trās mare. ՚ի դէմ Նեստորի contra Nestorium. յանդիման լերին è regione montis. վասն որոյ quapropter. յաղագս այ propter Deum. սակս այսորիկ idcirco. At աղա_գաւ sēper postponitur casui, vt խաղաղութե աղագաւ propter pacē. Et սակս aliquādo, vt որոյ սակս propter quod.

Ըստ, հուպ, մօտ, մերձ, դէպ, ներ, հետ postulant post se datiuum in fine declinatū: vt ըստ այնմ բանում iuxta verbum illud: հուպ նմա prope eum. մօտ քեզ penes te: մերձ պետրոսի propè Petrum. դէպ հօր erga Patrē. ներ քանում ժամանակի intra quātum tempus? հետ ում cum quo? Sed մօտ, հուպ, & դէպ quādoq; accipiunt post se datiuum cum præpositione declinatum: vt մօտ ՚ի լեառն prope montē. մօտ առ հօր իմո_ւմ, seu առ հայր իմ prope Patrem meum. դէպ ՚ի պետրոս erga Petrum. &c. Ի, յ, ց, ն, զ, quibus casibus contingant, sufficienter dictum est in declinatione Nominis.

Demum sciendum est, quòd sæpè præpositiones iunguntur dictionibus, non ad significatum, sed ad ornatum, & amplificationem orationis: vt ստորաչափել mensurari: ընԹադատել iudicare: չարաքարշել auferre &c. in his dictionibus præpositiones illæ ստոր, ընԹ, & չար, nihil prorsus significant, sed solum orationem ornant.

Պրակք . Է ։

Մակբայ՝ է՛ մասն բանին անհոլով , որ բացորոշէ զբայի նշանակութիւն . կամ ածականին անուանականին . բարւոք . յոյժ . և այլ ։ զոր օրինակ . բարւոք խօսեցաւ ։ յոյժ իմաստուն ։

Լինին նմա երեք հետևանք ։ տեսակ , ձև . և նշանակութիւն ։

Տեսակք՝ երկու ։ Նախադաղափար . որպ . երբ ։ առաւել ։ Եւ ածանցական . որպ . երբեմն . առաւելաբար ։ Ձևք՝ երեք ։ պարզ ։ որգոն . ներքս ։ բարդ . որ գոն . ներքսադրաբար : յարաբարդ . որգոն . ներքսատրամադրաբար ։

Նշանակութիւնք՝ գրեթէ անթիւք են . ժգ .

Articulus Septimus .

ADuerbiũ eſt pars Orationis indeclinabilis, quę determinat ſignificationem verbi, ſeu nominis adiectiui : vt բարւոք bene ; յոյժ valde ; &c. v.g. բարւոք խօսեցաւ bene loquutus eſt ; յոյժ իմաստուն valde doctus. Accidũt autẽ Aduerbio tria, ſpecies, figura, & ſignificatio.

Species duplex eſt: Primitiua; vt երբ quando. Et Deriuatiua; vt երբեմն quãdoque. Figura triplex; ſimplex, vt ներքս intus. Cõpoſita, vt ներքսաբաղդաբար intrinſeca poſitione. & Recõpoſita, vt ներքսատրամադրաբար per affectionem intrinſecè poſitam.

Significatio ferè innumerabilis eſt.

Ըղձական Optandi . մարթար , երանի , vtinam · օհ , օհ թէ ò ſi.

Հարցական Interrogandi . Էր , վասնէր , ընդէր , cur ? վասն որոյ quare ? զիարդ , որպէս , quomodo ? ոչ ապաքէն non ne ? որ աղագաւ propter quid ? միթէ nunquid ?

Ստորասական *Affirmandi*. հա՛, այո՛, vtique. այսպէս sic. այդպէս isto modo. այնպէս eo modo.

Հաստատական *Confirmandi*. արդեօք quidem. արդա_ րեւ certò. իսկ, ստոյգ, propriè. ամէն amen. ստուգիւ, ճշմա_ րիտ verè.

Բացասական *Negandi*. ո՛չ, չէ՛, non. ոչի՛նչ nequaquam. ո՛չ միով իւ՛իք, ոչ բնա՛ւ, minime prorsus. ո՛չ երբէք nũquam. ո՛չ բնա՛ւ երբէք nunquam omnino.

Տարակուսական *Dubitandi*. Թերեւս forsitan. միգուցէ ne fortè. Թէ գուցէ si fortè. մանրդ-ւէ ne quidem. Թերեւս ուրեք fortassis. գրեթէ quasi.

Կրկնական *Iterandi*. դարձեալ, կրկին, վերստին, միւս անգամ iterum. ե՛ւս etiam. այլեւս sed etiam. եւ եւս քան զեւս etiam atque etiam.

Արգելական *Prohibendi*. մի ne. մի ի՛նչ, մի՛ եղով ի՛ւիք ne vllo modo. քա՛ւ լիցի absit. զի մի vt non. զի մի երբէք ne vnquam.

Ընտրական *Eligendi*. մանաւանդ praecipuè. առաւե_ լագոյն, առաւել, առաւելապէս magis, potiùs; նախապէ_ տաբար principaliter.

Սաստկական *Intendendi*. խիստ, կարի, տիր, valde. յոյժ nimis. յորդ, սաստիկ vehementer. ամենեւին, բնա՛ւին; բոլորովին, գլխովին, բնա՛ւ 'ի սպառ omnino prorsus.

Զատական *Separandi*. 'ի բաց, զատ, seorsum. որոշ, զատ 'ի զատ separatim. առանձին priuatim. միայն solùm. մի մի sigillatim. 'ի Թաքստեան, 'ի գաղտնիս, գաղտ, 'ի ծած_ ծուկ secretò. յայտնապէս palam. եզակի singulariter. երկա_ կի bifariam. եռակի trifariam. քառակի quadrifariam. բազ մա՛օրակի, յոգնակի multifariam.

Ժողովական *Congregandi*. հանդերձ simul cũ. 'ի միասին vnà, simul. միանգամայն, համանգամայն simul. ընդհանրապէս, միահաղոյն, առ հասարակ, համակ, generatim, vniuersaliter. բնաւ, ամէն, բովանդակ totaliter.

Նմանական *Similitudinis*. նմանապէս similiter. նոյնպէս similiter vt illud. դոյնպէս similiter vt istud. սոյնպէս similiter vt hoc. որպէս, իբր, իբրև, sicut. իբրու գաղափարաւ, զոր օրինակ, զոր նման, exempli gratia. որգոն, որզան, որկէն, որպակ, հի քար, հի պէս, հի զան, հի կէն, vt, verbi gratia.

Ցուցական *Demonstrandi*. ահա, ահաւասիկ, ecce. ահաւասիկ ecce apud me. ահաւադիկ ecce apud te. ահաւանիկ ecce apud illum.

Ժամանակական *Temporis*. երբ, յորժամ, quando. յայնժամ tunc. այժմ, այժմիկ nunc. վաղը cras. երէկ heri. յեռանդ nudius tertiùs. միշտ semper. յարաժամ, հանապազ, ցանգ, յաւէժ omni tempore. այսօր, ներկ hodie. յայսմհետէ ex hoc in posterum. ընդ վաղորդայն, ընդ առաւօտ manè, diluculò. առժամս, առժամայն in hoc eodem instanti. իսկոյն, առժամայն tunc confestim. վայրկեան in ictu oculi. տակաւին adhuc. մինչ տակաւին vsque adhuc. մինչև ցայս, մինչև յայժմ hactenus. մինչև երբ quousque. մինչև vsque. մինչդեռ vsque dum. մինչ չև, չև ևս, չև դեռ non dum. երբեմն, երբէք aliquando. յայժմս 'ի վեր deinceps.

Տեղական Loci. ուր vbi, seu quò. աստ hìc, vel huc. այդր istic, vel istuc. անդ illic, vel illuc. աստանօր hoc tempore. այդանօր isto tempore. անդանօր eo tempore. ուստի vnde. աստի, աստուստ hinc. այդի, այդուստ istinc. անտի, անդուստ, անդրէն illinc. ուրուրեք alicubi.

ԺԺա　　　　այլր

այլուրեք alibi. ամենայնուրեք vbique. բարձր sublimè. ՚ի վերոյ supra. ՚ի ներքոյ subter. ՚ի վեր sursum. ՚ի վայր deorsum. վերուստ ՚ի վայր à sursũ vsque deorsum. մինչ և յանդ illuc vsque. մինչ և յաստ huc vsque. հեռի, տար procul. մերձ, հուպ, մօտ, prope. դիմաց, յանդիման è regione. արտաքս foris. ներքս, ՚ի ներս intus.

Դասական Ordinis. նախ, առաջ, յառաջոյ primò. երկրորդ secundò. երրորդ tertiò. &c. յետոյ deinde. յայսմ ՚ի վայր dehinc. այսուհետև post hæc. մի ըստ միոջէ sigillatim.

Քանակական Quantitatis. միանգամ semel. երկիցս bis. երիցս ter. քառիցս quater, &c. բազում անգամ sæpè. քանիցս անգամ quoties. այս քանիցս toties. քանի quot. այս քանի tot. որքան, որչափ quantum. այսքան, այսչափ tantum, huius scilicet mensuræ. այդքան, այդչափ tantum istius mensuræ. այնքան, այնչափ tantum illius mensuræ. շատ multùm. սակաւ parum. փոքր ինչ, սակաւ ինչ parum quid. սակաւիկ pauxillùm. նուազ minùs. աւելի plùs. կամաց pedetentim. սակաւ սակաւ paulatim. սակաւ ինչ առաջագոյն paulò ante. սակաւ ինչ նուազագոյն paulò minus.

Երագական Velocitatis. փութով, շուտ, ստէպ, շուտով citò. փոյթ ընդ փոյթ, վաղվաղ citò admodum. փութանակի, վաղվաղակի festinanter. արագ velociter. կանխաւ tempestiuè.

Որպիսական Qualitatis. Սոքա են անթիւք, բայց համառօտապէս ասելով, զեւթն անկս ունին· զյ. Hæc innumera sunt, sed (vt breuiter dicam) septem modis desinũt; scilicet, in պէս, բար, օրէն, երէն, ակի, այի, ու. Պէս, vt

իմաստ

իմաստնապէս sapienter. յայտնապէս euidenter. Բար, vt գեղեցկաբար pulchrè. ծածկաբար occultè. Օրէն, vt նմանօրէն similiter. անկարծօրէն inopinatè. Երէն, vt ֆռանկերէն Europeo idiomate. լատիներէն Latino idiomate. Ակի, vt ուղղակի directè. անկարծակի repente. Ացի, vt աքացի calcibus. բռնցի pugnis. Ոք, vt բարւոք bene. &c.

Յաղագս Միջարկութեան.
Դրուագ. Ը։

De Interiectione.
Articulus Octauus.

Միջարկութիւն է մասն բանին անհոլով, որ զիղձս մտաց, և զկիրս անձին նշանակէ. և պատահի նմա նշանակութիւն միայն, որ յոգնակի.

INteriectio est pars Orationis indeclinabilis, quæ mentis affectum, & animi passiones significat: & accidit illi sola significatio, quæ multiplex est.

Զարմացականն *Admirantis*. ո՛, օ՛. հե hæm. բաբէ Papæ:
Հեշտականն *Lætantis*. վաշ vah. յայ euax.
Հեգնականն *Deridentis*. յէհ, ահ, վահ, իղ, vah, ò:
Ողբականն *Dolentis*. եհ, ըհ, ըհի, հը, ի, heu, ah.
Եղկականն *Lugentis*. վայ, աւաղ, եղուկ, hoi, hei.
Ապառնականն *Reijcientis*. անիր, իշտ. անի, apage. ծն և ծն, apagesis:
Աշխատականն *Laborantis*. յէք, ջէք.
Աղէտականն *Miserentis*. աղխ, ուխ, ոհ, վախ, væ.
Մորմոքականն *Intensissimi cruciatus*. իշ, ուհ.

Յաղագս Շաղկապի. Գլուխ. Թ.

De Coniunctione. Articulus Nonus.

Շաղկապ է՝ մասն բանի անհոլով, որ զայլ բանի մասունս շաղկապէ. որպ. և. սակայն. և այլ. և նշանակութիւն նորա յոգնակի։

COniũctio est pars orationis indeclinabilis, quæ alias Orationis partes connectit; vt և &. սակայն tamen. &c. significatio autem illius multiplex est.

Շաղկապական *Coniunctiua*. եւ &. ևս etiam. նմանև necnon. իբրև, որպէս. vt, sicut. այսուհետև, յետ այսորիկ, ապա deinde. ոչ միայն ne dum.

Տրոհական *Disiunctiua*. կամ aut. կամթէ siue. և ոչ neque. քան quàm.

Ընդդիմական *Aduersatiua*. բայց at. այլ, իսկ, sed. արդ verùm. իսկ արդ, այլ արդ at verò. ոչ թէ non quòd. թէպէտ quamquam. սակայն tamen. բայց սակայն, այլ սակայն verumtamen.

Թէական *Conditionalis*. եթէ, թէ si. ապաթէ at si. թէ ոչ, եթէ ոչ nisi.

Պատճառական *Causalis*. քանզի nam. վասնզի quoniam. զի quia, quòd, vel vt. թէ quòd. զիմի ne, vt non. որպէս զի, մինչ զի ita vt. այնու զի eo quòd. զի արդեօք siquidem. վասն որոյ, որոյ սակս, յաղագս որոյ quapropter. վասն այսորիկ propter hoc. սակս այդորիկ propter istud. յաղագս այնորիկ propterea. վասն այնորիկ զի propterea quòd.

Մակաբերական *Illatiua*. Ապա, արդ, ուրեմն, արդուրեմն, ապաուրեմն, ապաքէն, igitur, ergo.

Մեկնական *Expositiua*. Այսինքն idest. իբրթէ ac si. &c.

Յաղագս Կետադրութեան մասանց բանին ։

Մինչև ցայժմ ուսուցաք զբանին մասունս առանձնակի ըստ ինքեանց իւրեանց նկատեալս ։ արդ՝ այսուհետև պարտ է մեզ ուսուցանել զկետադրութիւնսն. յդ. թէ զիա՞րդ վարեն 'ի բանին՝ շարադրեալք 'ի մասանց ։ Իսկ՝ ապա՛ կետադրութիւն է՛ շարակարգութիւն մինչ պատկանաւոր բառիցն առ 'ի յարմարելոյ զբանն ։

Յաղագս Համաձայնութեանց .
Գլուխ Ա ։

Համաձայնութիւնք 'ի բանին են երեք։ առաջինն է՛ անուանն ընդ բային ։ երկրորդն՝ ածականին ընդ գոյականին ։ և երրորդն՝ յարաբերականին ընդ նախընթացին ։

Ա Առաջին՝ համաձայնութիւն անուանն ընդ բային է՛ որով անուանն միաբանի ընդ բային՝ դիմաւ՞ և թուով ։ քանզի ա̃մ բայ անձնաւո՞ր որակեան՝ խնդրէ առաջիկայս իւրեանն զուղղական հոլով անուանն, ընդ որում պարտ է՛ համաձայնել ։ որպէս . Ես խնամեմ . դու խնամես . պետրոս խնամեաց . մեք խնամեմք . և այլ ։

Ապա թէ՝ մեք խնամեմ , ասի , եղանի բացաձայնութիւն թուով ։ Եւ ասելով , մեք խնամեն , լինի բացաձայնութիւն դիմաւ ։ Եւ ասելով , մեք խնամես , բացաձայնի բանն՝ դիմաւ , և թուով ։

Բայց՝ եզական անուանքն շաղկապեալք՝ երբեմն զյոգնական թիւ բային պահանջեն ։ որպէս , Պղատոն և Սոկրատէս ճեմեն ։ և երբեմն զեզականն . հն բար . ոչ յոյս և ոչ սէր կայ 'ի դեւս ։

De Conſtructione Partium Orationis.

HVc vſque de partibus Orationis ſecundùm ſe ſolitariè ſumptis egimus: Nunc verò de earumdẽ conſtructione agere opus eſt; quomodò ſcilicet in Oratione ſimul acceptæ cõſtruantur. Conſtructio igitur eſt ordinata quędã dictionũ diſpoſitio in ordine ad orationẽ componendam.

De Concordantijs.
Articulus Primus.

COncordantiæ in Oratione ſunt tres: Prima eſt nominis cum verbo. Secunda adiectiui cum ſubſtantiuo. Tertia relatiui cum antecedente.

I Concordantia Nominis cum verbo eſt illa, qua nomen concordat cum verbo in perſona, & Numero; omne enim verbũ perſonale exigit a parte ante caſũ rectum nominis, cum quo debet cõcordare; vt Ես իմանամ ego intelligo; դու իմանաս, tu intelligis; պետրոս իմանայ, Petrus intelligit; մեք իմանամք, nos intelligimus; &c.

Si verò dicatur, մեք իմանամ, nos intelligo; fit diſcordantia in numero: Si, մեք իմանան, nos intelligunt; eſt diſcordantia in perſona: Si demum, մեք իմանաս, nos intelligis; diſcrepat in perſona, & numero.

Plura nomina coniuncta numeri ſingularis quandoque cum verbo numeri pluralis concordant: vt Պղատոն և Սոկրատէս ճեմեն, Plato, & Socrates incedunt: quandoque cum verbo numeri pluralis: vt, ո՛չ յոյս և ո՛չ սէր կայ 'ի դևս, neque ſpes, neque charitas eſt in demonibus.

Բայց ՚ի յոգնականն Թւոյ՝ համաձայնի ընդ պատուականա_
գոյն դէմն անուանն։ արդ՝ երկրորդ դէմ՝ պատուականն
է՝ քան զերրորդն. և առաջինն՝ պատուականագոյն քան զեր_
կրորդն և երրորդն։ Որպէս. եթէ դու և եղբայրդ քոյ սիրէք
զմեզ. ես և եղբայրք իմ սիրեմք զձեզ։

ԺԷ Համաձայնութիւն ածականին ընդ գոյականին՝ պար_
տէ լինել Թուով և հոլովիւ, եթէ ածականն ստո_
րադասի գոյականին։ Որպէս, վարդապետն իմաստուն։
վարդապետք իմաստունք. վարդապետաց իմաստնոց. զվար_
դապետս իմաստունս. և այլն։

Իսկ՝ ասելով. վարդապետաց իմաստունք. բացաձայ_
նի բանն հոլովիւ։ Եւ ասելով. վարդապետաց իմաստնոյ.
բացաձայնի Թուով։ Եւ ասելով. վարդապետաց իմաս_
տուն, բացաձայնի Թուով և հոլովիւ։

Բայց՝ Թէ ածականն նախադասի գոյականին. ոչ է
հարկ համաձայնել ընդ նմին, ոչ ՚ի հոլովս, և ոչ ՚ի
Թիւս։ որպէս. իմաստուն վարդապետն. իմաստուն
վարդապետք. իմաստուն վարդապետաց. զիմաստուն
վարդապետս. և այլ: Ուստի ծանիր. Թէ երբ ոչ
համաձայնին, նախադասեալ ածականն միշտ դնի ուղղական
հոլովիւ և եզական Թուով։

Գոյականքն յոլովք շաղկապեալք՝ խնդրեն զյոգնա_
կան Թիւ ածականին։ Որպէս. Հոմերոս և Վիրգիլիոս՝
բանաստեղծք։ Կոստանդիանոսի և Տրդատայ՝ Թագա_
ւորաց։

ԺԸ Համաձայնութիւն յարաբերականին ընդ նախընթա_
ցին՝ է որով յարաբերական դերանունս, որ, համա_
ձայնի ընդ նախադասեալ անուանն՝ Թուով միայն։ Որ_
պէս. այր, որ ոչ գնաց։ որոգայթ, զոր ոչ գիտացին։

ԺԵԴ Երանի

Verbum numeri pluralis concordat cum persona nominis nobiliori: nobilior est autem secunda persona, quàm tertia; & prima nobilior, quàm secunda, & tertia: vt եթէ դու և եղբայրն քոյ սիրէք զմեզ, և եղբայր իմ սիրեմք զձեզ. si tu, & frater tuus amatis nos; ego, & frater meus amamus vos.

II Concordātia adiectiui cū substantiuo, debet esse in numero, & casu, si adiectiuū postponatur substantiuo: vt վարդապետի իմաստնոյ; doctoris sapiētis; վարդապետք իմաստունք, doctores sapiētes; վարդապետաց իմաստնոց, doctorū sapientium; զվարդապետս իմաստունս, doctores sapiētes, accus. &c.

Si verò dicatur, վրդ-պետաց իմաստունք, doctorū sapiētes; cōmittitur discordantia in casu: si, վրդ-պետաց իմաստնոյ, doctorū sapiētis; est discordātia in numero: si tandē, վրդ-պետաց իմաստուն, doctorū sapiēs; fit discordātia in numero, & casu.

At si adiectiuū præponatur substātiuo, non necessariò cū eo concordat nec in numero, nec in casu: vt իմաստուն վարդապետի, sapiens doctoris. իմաստուն վարդապետք, sapiens doctores. իմաստուն վրդ-պետաց, sapiens doctorū. &c. ꝙ licet dissonū sit in latino idiomate, in armeno tamē est valde consonū. Aduerte autē, quòd quādo adiectiuū præpositū nō cōcordat cū substātiuo, sēper ponitur in casu recto, & num. singul.

Plura nomina substātiua coniuncta exigunt adiectiuum in numero plurali; vt Հոմերոս և Վիրգիլիոս քերթողք, Homerus, & Virgilius Poetæ; Կոստանդիանոսի և Տրդատայ թագաւորաց, Constantini & Teridatis Regum.

III Concordantia relatiui cū antecedente est illa, qua hoc pronomē, որ, qui, quæ, quod: cōcordat cū nomine antecedēte in numero solùm; vt այր, որ ոչ գնաց, vir, qui non abijt; որոգայթ, զոր ոչ գիտացին, laqueus, quē ignorauerunt; Երանի,

ում

Երանի , ում թողութիւն եղև մեղաց ։ ամենեքեան , որք գիտեն զանուն քո ։ և այլ ։

Իսկ՝ յարաբերականս . որ . ոչ հարկաւորապէս համաձայնի թուով ընդ յոգնական նախընթացին ։ որպէս . զայնոսիկ , որ խնդրեն զքեզ ։ Թշնամիք իմ , որ ատէին զիս ։ և այլ ։

Պատասխանին համաձայնին հարցմանն՝ հոլովիւ ։ զո՞ր նման . ո՞վ է՝ նա ։ պետրոս ։ ո՞յր է՝ այս խրատս ։ վարդապետացն ։ ո՞ւմ հնազանդիս ։ առաջնորդում ։ զո՞ր համարես զգլուխ իմաստասիրացն ։ զարիստոտէլ ։ յո՞ւմմէ առաքիս ։ յարքայէն ։ զո՞ւմմէ պատմես ։ զեղբարցն իմոց ։ և նմանապէս զայլոց հոլովիցն ։

Յաղագս Կապաւորութեան անուանն .

Պրակք . Է ։

Երկու գոյական անուանքն . կամ երկու ածականք՝ ոչ շարակցին ՚ի բանին ընդ նոյն հոլովիւ , եթէ ոչ ունին միջնորդ շաղկապն ։ գոյականք . որպէս . մարդ և առիւծ ։ ածականք . հն բար . իմաստուն և առաքինի ։ սակս որոյ ոչ բարւոք ասի . մարդ առիւծ . իմաստուն առաքինի ։

Բայց կարեն կապակցիլ ընդ միմեանս անմիջաբար ; եթէ մինն է՝ յայտնիչ միւսոյն ։ գոյականք . որպէս . պետրոս՝ վէմ հաւատոյ ։ ածականք . հիմէս : գոյնաւոր՝ սպիտակ : կամ եթէ յերկուց գոյականացն՝ մինն իցէ սեռական ։ հն կէն . երկիւղ տեառն ։ այր քաջ զօրութեան ։

Ածական անուանն՝ շարաւեալ ընդ գոյականին , և ոչ

ում թողութիւն եղև մեղաց beatus, cui remissio facta est peccatorum; ամենեքեան, որք գիտեն զանուն քո omnes, qui sciunt nomen tuum; &c.

Si verò antecedēs fuerit in numero plurali, potest relatiuū poni in numero singulari: vt զայնոսիկ, որ խնդրեն զքեզ, eos qui quærunt te, Թշնամիք իմ, որ ատէին զիս, inimici mei, qui odebant me: in his duobus exēplis, sicut & in alijs ly որ, qui, licet sit numeri singularis, habet tamē vim numeri pluralis

Responsio cōcordat cum interrogatione in casu; vt ո՞վ է՝ նա: պետրոս: quis est ille? Petrus. ո՞յր է այս խորհուրդ: վարդապետաց: cuius est hoc consilium? doctorum. ո՞ւմ հնազանդիս: առաջնորդում: cui obedis? superiori. յումմէ առաքիս: յարքայէն: à quonam mitteris? à Rege. & similiter de alijs casibus.

De Constructione Nominis.

Articulus Secundus.

DVo Nomina substantiua, vel adiectiua simul sumpta non ponuntur ambo in eodē casu, nisi habeāt interpositā coniunctionem. substātiua, vt մարդ և առիւծ, homo, & leo; adiectiua, vt իմաստուն, և առաքինի, sapiens, & perfectus. quare non bene dicitur, մարդ առիւծ, homo leo; nec իմաստուն առաքինի, sapiens perfectus.

Possent tamē iungi simul immediatè sub eodem casu, si vnum esset manifestatiuū alterius: substātiua, vt պետրոս՝ վէմ հաւատոյ, Petrus, petra fidei. Adiectiua, vt գունաւոր՝ սպիտակ, coloratum album. Aut si ex duobus substantiuis alterum sit genitiui casus; vt երկիւղ տեառն, timor Domini. &c.

Nomen adiectiuum significans peritiam, vel imperitiam, postu-

յենեալ նմին՝ պահանջէ զանուանական հոլով, եթէ ածականն՝ նշանակիցէ ինչ գիտութիւն կամ անգիտութիւն. որպ. հմուտ՝ դպրութեան։ տեղեակ՝ սուրբ գրոց։ տգէտ՝ քերականութեան։ և այլ։

Կամ թէ նշանակիցէ արժանաւորութեան. կամ անարժանութեան. կամ դատապարտութեան։ որպ. արժանի՝ գովութեան։ անարժան՝ արքայութեան։ պարտական՝ մահու. և այլ։

Կամ թէ նշանակիցէ առընչութեան. որպ. հակառակ՝ խաղաղութեան։ թշնամի՝ ճշմարտութեան։ բարեկամ՝ իմաստասիրացն։ և այլ։

Կամ թէ նշանակիցէ չափոյ։ որպ. երկայն՝ մի թզաչափոյ։ մեծ՝ այսչափութեան։ բարձր՝ երկու կանգնոյ։ և այլ։ Կամ թէ ընդունելութիւն նշէ՝ յօղ, կամ յինչ առնել։ որպ. անարգիչ՝ աշխարհի։ ուսուցիչ՝ գիտութեան։ առեղծօղ՝ բնութեան։ ցանկացօղ՝ ողջութեան։ և այլ։

Ածականն, որ նշանակէ զհամեմատութիւն, կամ զտարբերութիւն, պահանջէ զտրականն։ որպ. համեմատ՝ հօր իմում։ նման՝ հրեշտակաց։ տարբեր՝ մարդոյն այնմիկ։ և այլ։ Կամ թէ որ նշանակէ զօգտակարութիւն. որպ. բարւոք քեզ։ չար ինձ։ երանի ձեզ։ վայելուչ աշխարհաց։ և այլ։ Կամ թէ նշէ ընդունելութիւն ՚ի լի առարտեալ։ որպ. գիտելի ձեզ։ տեսելի ինձ։ գովելի մեզ։ և այլ։

Ածականն՝ որ նշանակէ զառաւելութիւն կամ զնուազութիւն. առնու յետոյ իւրեանն զկողմականն առարկեալ նախդրիւ. քան։ որպ. մեծ քան զիս։ փոքր քան զնա։ իմաստնագոյն քան զիմաստասէրսն։ հզօր քան զառիւծ։ և այլ։

postulat post se genitiuum; vt հմուտ՝ գրչութե, peritus artis scriptoriæ. տեղեակ՝ սբ գրոց, eruditus sacra scriptura. տգէտ՝ քերականութե, ignarus grammaticæ; &c.

Aut significans meritum, vel demeritum; vt արժանի՝ գովութե, dignus laude. անարժան՝ արքայութե, indignus regno. պարտական մահու, reus mortis. &c.

Aut significans relationẽ, vt հակառակ՝ խաղաղութե, aduersarius pacis. թշնամի՝ ճշմարտութե, inimicus veritatis. բարեկամ՝ իմաստասիրաց, amicus philosophorum. &c.

Aut significans mensurã; vt երկայն մի թիզաչափիւ, lõgus vno palmo. բարձր երկու կանգնով, altus duobus cubitis. &c.

Aut adiectiuum participiale: desinens in ող, vel in իչ; vt անարգողիչ աշխարհի, contemptor mundi; ուսուցիչ գիտութե, doctor scientiæ; ստեղծող բնութե, creator naturæ; ցանկացող սրբութե, cupidus sanctitatis.

Adiectiuum, significans conuenientiã, vel disconuenientiam, iungitur cũ datiuo; vt հաւասար հօր իմում, æqualis Patri meo; նման հրեշտակաց, similis Angelis; տարբեր մարդոյն այնմիկ, diuersus ab illo homine. Aut significans emolumentum, vel damnum: vt բարի քեզ, bonum tibi; չար ինձ, malum mihi; օգուտ նոցա, vtile illis. վայելուչ աշակերտաց, decorum discipulis. &c. Aut, si sit adiectiuum participiale desinens in լի; vt գիտելի ձեզ, sciendũ vobis; ատելի ինձ, odibilis mihi; գովելի մեզ, laudandus nobis. &c.

Adiectiuum significans excessum, aut defectum postulat post se accusatiuũ postpositũ præpositioni քան, plusquàm: vt մեծ քան զիս, maior me. փոքր քան զնա, minor illo. իմաստնագոյն, քան զիմաստասէրսն, sapientior philosophis. հզօր քան զառիւծ, fortior leone. &c.

Ածականն՝ որ նշանակէ զլինելութիւն . պահանջէ զգործիականն ։ որպէս . փառաթագեցեալ խնամատարութեամբ ։ Լի՝ շնորհօք ։ կատարեալ առաքինութեամբ ։ Ծեր՝ հասակաւ ։ և այլ ։ Կամ որ նշանակէ զգովութիւն , կամ զպատճառն ։ որպէս . զարդարեալ մաքրութեամբք ։ գեղեցիկ՝ տեսլեամբ ։ պիղծ՝ սրտիւ ։ վերամբարձեալ՝ փառօք ։ աղքատ՝ արդիւնիւ ։ տկար՝ զօրութեամբ ։ հզօր՝ բանիւ ։ առողջ՝ մարմնով ։ և այլ ։

Ածականն՝ որ նշանակէ զպակասութիւն . շարադրի տրողականաւն ։ որպէս . զրկեալ յարքայութենէ ։ դատարկ 'ի գինւոյ ։ պակասեալ 'ի շնորհէ ։ և այլ ։ Կամ որ նշանակէ զզանազանութիւն , կամ դասութիւն ։ որպէս . զանազան 'ի նմանէ ։ օտար 'ի մէնջ ։ հեռի 'ի քաղաքէ ։ չորրորդ 'ի յեւթն աստիճանաց ։ առաջին՝ յերկոտասան առաքելոցն ։ և այլ ։

Յաղագս կառավարութե բայ-ին ։ Պրակք . Գ ։

De Constructione Verbi.
Articulus Tertius.

Առաջին կանոն է՝ բայից , որ խնդրեն առաջնոյս , և յետնոյս ևս ըզ զանուանական հոլով ։ որպէս . ուսուցիչ ձեր է մի Քս ։ և ստորադասին ընդ այս կանոնաւն՝ բայքս այսոքիկ ։

PRimus Ordo est verborum, quæ exigunt vtrinque Nominatiuum: vt magister vester est vnus Christus. Et subijciuntur huic Ordini verba sequentia.

Adiectiuum significans abundantiã exigit post se casum instrumentalẽ: vt փարթամացեալ՝ իմաստութեամբ, refertus sapientia. լի՝ շնորհօք, plenus gratia. կատարեալ՝ առաքինութեամբ, perfectus virtute. ծեր՝ հասակաւ, senex ætate ; &c. Aut significãs laudẽ, vel ignominiã: vt զարդարեալ՝ մակացութեամբք, ornatus scientijs. գեղեցիկ՝ տեսլեամբ, formosus visu. պիղծ՝ սրտիւ, immundus corde. վերամբարձեալ՝ փառօք, sublimis gloria. աղքատ՝ արդիւնիւ, pauper merito. տկար՝ զօրութեամբ, imbecillis virtute. հզօր՝ բանիւ, potens sermone ; &c.

Adiectiuum significans priuationẽ construitur ablatiuo cum præpositione: vt զրկեալ յարքայութենէ, fraudatus regno. դատարկ 'ի գինւոյ, vacuum vino. պակասեալ 'ի շնորհէ, priuatus gratia. &c. Aut significans differentiam, vel ordinem: vt զանազան 'ի նմանէ, diuersus ab illo. օտար 'ի մէնջ, alienus à nobis. հեռի 'ի քաղաքէ, distans à Ciuitate. չորրորդ 'ի յեւթն աստիճանաց, quartus è septem ordinibus. &c.

Եմ. կ. լինիմ. եղէ. լեր։	Sum, seu fio: fui, esto:
Կեամ. կեցի. կեաց։	Viuo.
Մնամ. մնացի. մնա։	Remaneo.
Կամ. կացի. կաց։	Sto.
Գամ. եկի. եկ։	Venio.
Ընթանամ. ընթացայ. ընթա։	Curro.
Ճեմեմ. ճեմեցի. ճեմեա։	Incedo.
Երեւիմ. երեւեցայ. երեւեաց։	Appareo.
Նստիմ. նստայ. նիստ։	Sedeo.
Քնիմ. քնայ. քնիր։	Dormio.
Թռչիմ. թռչայ. թռչիր։	Volo, as.
Թռնիմ. թռայ. թռիր։	Salto.

Համարիմ. համարեցայ. համարեցաւ: Aestimor.
Կոչիմ. կոչեցայ. կոչեցաւ: Vocor.
Անուանիմ. անուանեցայ. անուանեցաւ: Nominor.
Ասիմ. ասացայ. ասացաւ: Dicor.
Եւ նմանք սոցին: Et his similia.

Օրինակ. աշակերտն իմ կոչի Յոհաննէս: Exempli gratia; discipulus meus vocatur Ioannes.

Ջուրն եղեւ սառն: Aqua facta est gelu.

Աներեւոյթ աստուած երեւեցաւ մարմին: Inuisibilis Deus apparuit corpus.

Ես թռնիմ թեթեւ: Ego salto leuis.

Դու քնես հանգիստ: Tu dormis quietus.

Երկրորդ կանոնն է բայից, որք պահանջեն յետ իւրեանց զսեռական զհետ նախդրին. վասն: [illegible]:

Secundus Ordo est verborum, quæ postulant post se genitiuum post præpositionem վասն propter; vt

Ես ուրախանամ վասն քոյ գալստեանն: Ego gaudeo tuo aduentu.

Եւ ստորադասին կանոնիս բայքս այսոքիկ: Et subijciuntur huic Ordini verba sequentia.

Ուրախանամ. ուրախեցայ. ուրախեցաւ: Gaudeo, visus sũ, gaude.
Տրտմիմ. տրտմեցայ. տրտմեցաւ: Mæreo.
Խնդամ. խնդացայ. խնդաց: Lætor.
Բարեխօսեմ. բարեխօսեցի. բարեխօսեաց: Intercedo.
Աշխատիմ. աշխատեցայ. աշխատեցաւ: Laboro.
Քրտնիմ. քրտնեցայ. քրտնեցաւ: Sudo.

Բարկանամ. բարկացայ. բարկացիր: Irascor.
Զարմանամ. զարմացայ. զարմացիր: Admiror.
Հիանամ. հիացայ. հիացիր: Obstupesco.
Եւ նմանք սոցին: Et similia.

Որ օրինակ: Հայր աշխատի վասն որդւոցն իւրոց. Exempli gratia: Pater laborat pro filijs suis.

Բարեխօսեա՛ վ(ասն) մեր: Ora pro nobis. &c.

Երրորդ կարգն է՛ բայիցն, որք առնուն յետ կոյս իւրեանց զտրականն. թէ հոլովեալ՚ի վերջնում. որզոն:
Քրիստոնեայ երկրպագէ ամենասուրբ երրորդութեանն:
Թէ հոլովեալ՚ի սկզբանն նախդրիւն: Ի՛ բառ:
Վարդապետ սաստէ՚ի յաշակերտս:
Իսկ բայքն որք առնուն զտրականն հոլովեալ՚ի վերջնում միայն են սոքա:

TErtius Ordo est verborum, quæ postulant post se Datiuum; siue in fine declinatum: vt
Christianus adorat sanctissimam Trinitatem.
Siue declinatum in principio præpositione, vel 'ի, vt
Magister increpat discipulos.
Porrò verba, quæ exigunt datiuum declinatum in fine solùm, sunt hæc.

Պաշտեմ. պաշտեցի. պաշտեա՛: Colo, colui, cole.
Օգնեմ. օգնեցի. օգնեա՛: Adiuuo.
Երկրպագեմ. երկրպագեցի. երկրպագեա՛: Adoro.
Ընդդիմանամ. ընդդիմացայ. ընդդիմացիր: Obsisto.
Հակառակ եմ. հակառակ եղէ. հակառակ լեր: Aduersor.
Բարի առնեմ. արարի. արա՛: Benefacio.
Վնասեմ. վնասեցի. վնասեա՛: Damnum infero.

Մեղանչեմ . մեղայ . մեղիր = Pecco.
Տիրեմ . տիրեցի . տիրեա՛ = Dominor.
Իշխեմ . իշխեցի . իշխեա՛ = Impero.
Թագաւորեմ . թագաւորեցի . թագաւորեա՛ = Regno.
Համբերեմ . համբերեցի . համբերեա՛ = Suffero.
Ունկն դնեմ . եդի . դիր = Prebeo aurem.
Թողութիւն առնեմ . արարի . արա՛ = Parco.
Ծառայեմ . ծառայեցի . ծառայեա՛ = Seruio.
Վճարեմ . վճարեցի . վճարեա՛ = Satisfacio pro debito.
Կարօտանամ . կարօտացայ . կարօտացիր = Exopto.
Բարկանամ . բարկացայ . բարկացիր = Irascor.
Հաւատամ . հաւատացի . հաւատա՛ = Credo.
Ցանկանամ . ցանկացայ . ցանկացիր = Concupisco.
Սպասեմ . սպասեցի . սպասեա՛ = Expecto.
Հաղորդիմ . հաղորդեցայ . հաղորդեաց = Communicor.
Սովորիմ . սովորեցայ . սովորեաց = Consuesco.
Երախտաւոր լինիմ . եղէ . լեր = Gratus sum ob beneficium.
Լսեմ . լուայ . լուր = Exaudio.
Համդիպիմ . համդիպեցայ . համդիպեաց = Occurro.
Պատապով լինիմ . եղէ . լեր = Defendo.
Նմանիմ . նմանեցայ . նմանեաց = Assimilor.
Հաւասարիմ . հաւասարեցայ . հաւասարեաց = Aequalis fio.
Համաձայնիմ համաձայնեցայ . համաձայնեաց = Concordo.
Հաճոյ լինիմ . եղէ . լեր = Placeo.
Հետևիմ . հետևեցայ . հետևեաց = Subsequor.
Օգուտ լինիմ . եղէ . լեր = Iuuo.
Հնազանդիմ . հնազանդեցայ . հնազանդեաց = Obedio.
Խոնարհիմ . խոնարհեցայ . խոնարհեաց = Humilior.
Ակնունիմ . ակնունեցի . ակնունեա՛ = Attendo.

Հասանիմ. հասի. եհաս: Peruenio.
Ողորմիմ. ողորմեցայ. ողորմեաց: Misereor.
Պատասխանի տամ. տուի. տուր: Respondeo.
Համեմատիմ. համեմատեցայ. համեմատեաց: Aequiualeo.
Թոյլ տամ. տուի. տուր: Facultatem prebeo.
Եւ նմանք սոցին: Et his similia.

Զոր օրինակ. ԱԾ լուաւ աղօթից մերոց: Verbi gratia: Deus exaudiuit orationes nostras:
Աղքատ ցանկանայ հացի: Pauper desiderat panem.
Սրբքն հաճոյ եղեն այ: Sancti placuerunt Deo.
Ծառայեմ տն իմում: Seruio Domino meo. &c.

Բայք՝ որ խնդրեն զտրականն հոլովեալ ՚ի սկզբանն նախդրիւն ՚ինոյ. են սոքա:

Verba, quæ postulant datiuum declinatũ in principio præpositione ՚ի, sunt hæc.

Յուսամ. յուսացայ. յուսա՛: Spero, speraui, spera.
Համբառնիմ. համբարձայ. համբարձիր: Extollor.
Բարձրանամ. բարձրացայ. բարձրացիր: Eleuor.
Նայիմ. նայեցայ. նայեաց: Intueor.
Հայիմ. հայեցայ. հայեաց: Aspicio.
Գնամ. գնացի. գնա՛: Eo.
Անկանիմ. անկայ. անկիր: Cado.
Իջանեմ. իջի. էջ: Descendo.
Ելանեմ. ելի. ել: Ascendo.
Ընթանամ. ընթացայ. ընթա՛: Curro.
Ընկղմիմ. ընկղմեցայ. ընկղմեաց: Submergor.
Վերանամ. վերացայ. վերացիր: Sursum feror.
Սաստեմ. սաստեցի. սաստեա՛: Increpo.

Յենում. յենեայ. յենիր: Adhæreo.
Մերձենամ. մերձեցայ. մերձեցիր: Aduento:
Մօտենամ. մօտեցայ. մօտեցիր: Appropinquo.
Մատչիմ. մատեայ. մատիր: Accedo.
Եւ նմանք սոցին: Et his similia.

Զոր օրինակ. Թագաւոր յուսայ ՚ի տէր: Exempli gratia: Rex sperat in Domino:

Աշակերտքն ընթացան ՚ի գերեզմանն: Discipuli cucurrerunt in sepulchrum:

Ես նայիմ ՚ի լեառն: Ego respicio in montem.

Բազում անգամ դնի նախդիրն. առ. փոխանակ ՚ին. որպէս. նայիմ առ քեզ. կամ ՚ի քեզ: Frequēter ponitur præpositio առ ad, vice ՚ի, in: vt, respicio ad te, vel in te.

Մատեան առ լեառն. կամ ՚ի լեառն: և այլն: Accesserunt ad montem, vel in montem; &c.

Ասեմ՝ յորժամ առնու յետ իւր՝ միայն տրականն, որ ոչ դերանուն իցէ. խնդրէ նախդրիւ զն: որպէս. ասէ ցպետրոս: բայց ոչ, եթէ տրականն է դերանուն: Հմ. ասաց նմա. քեզ: և այլն: Dico, dicis, quando habet post se solū datiuum, qui nō sit pronomen, petit præpositionē ց: vt ասէ ցպետրոս, dicit Petro. secus verò, si datiuus ille sit pronomen: vt ասացնմա, քեզ, և այլ: dixit illi, tibi; &c.

Կան և բայք ումանք, որ պահանջեն տրականն նախդրաւն ընդ: և են այս: Sunt etiam aliqua verba, quæ exigunt datiuum post præpositionem ընդ; cum; & sunt hæc.

Մարտնչիմ. մարտնեցայ. մարտնիր: Pugno, pugnaui, pugna.
Խօսիմ. խօսեցայ. խօսիր: Loquor

Զրուցեմ. զրուցեցի. զրուցեա՛։ Sermocinor.
Տրամաբանեմ. տրամաբանեցի. տրամաբանեա՛։ Ratiocinor.
Հակաճառեմ. հակաճառեցի. հակաճառեա՛։ Disputo.
Կռուիմ, կռուեցայ. կռուեաց։ Bello.
Հաճիմ. հաճեցայ. հաճեաց։ Complaceo.
Միաբանիմ. միաբանեցայ. միաբանեաց։ Concilior.
Շաղկապիմ. շաղկապեցայ. շաղկապեաց։ Connector.
Շարակցիմ. շարակցեցայ. շարակցեաց։ Coniungor.
Միաւորիմ. միաւորեցայ. միաւորեաց։ Vnior.
Ցաւակցիմ. ցաւակցեցայ. ցաւակցեաց։ Condoleo.
Եւ նմանք սոցին։ Et his similia.

Օր. օրինակ. ցաւակցիմ ընդ քեզ։

Exempli gratia; Condoleo tecum.

Միաբանեցան ընդ միմեանս։

Conciliati sunt ad inuicem.

Դու խօսիս ընդ թշնամւոյդ քում։ և այլ։

Tu loqueris cum tuo inimico: &c.

Չորրորդ կարգն է բայից. որ խնդրեն յետ կոյս իւրեանց զհայցականն։ Որպէս։

Hրէայքն սպանին զՔրիստոս։ և ստորադասին ընդ կանոնաւս այսուիկ հետևեալ բայքս։

QVartus Ordo est verborum, quæ postulant post se accusatiuum: vt

Iudæi occiderunt Christum; Et reducuntur ad hunc Ordinem sequentia verba.

Սպանանեմ. սպանի. սպան։ Occido, occidi, occide.
Սիրեմ. սիրեցի. սիրեա՛։ Amo.

Գովեմ. գովեցի. գովեա՛։	Laudo.
Արհամարհեմ. արհամարհեցի. արհամարհեա՛։	Sperno.
Շինեմ. շինեցի. շինեա՛։	Aedifico.
Տեսանեմ: տեսի. տես։	Video.
Փորեմ: փորեցի. փորեա՛։	Fodio.
Վարեմ. վարեցի. վէրեա՛։	Aro.
Խաբեմ. խաբեցի. խաբեա՛։	Decipio.
Օրհնեմ. օրհնեցի. օրհնեա՛։	Benedico.
Ուտեմ. կերայ. կեր։	Comedo.
Արբեմ. արբի. արբ։	Bibo.
Յիշեմ. յիշեցի. յիշեա՛։	Memini.
Փառաւորեմ. փառաւորեցի. փառաւորեա՛։	Glorifico.
Միաւորեմ. միաւորեցի. միաւորեա՛։	Vnio.
Ժողովեմ. ժողովեցի. ժողովեա՛։	Congrego.
Ատեմ. ատեցի. ատեա՛։	Odio habeo.
Ճանաչեմ ճանաչեցի. ճանաչեա՛։	Cognosco.
Կոչեմ. կոչեցի. կոչեա՛։	Voco.
Ընդունիմ. ընդունեցի. ընդունեա՛։	Excipio.
Կատարեմ. կատարեցի. կատարեա՛։	Perficio.
Սահմանեմ. սահմանեցի. սահմանեա՛։	Definio.
Կոտրեմ. կոտրեցի. կոտրեա՛։	Frango.
Առնեմ. արարի. արա՛։	Facio.
Ծնանիմ. ծնայ. ծնիր։	Pario.
Հարեմ. հարի. հար։	Percutio.
Քննեմ քննեցի. քննեա՛։	Examino.
Հալածեմ. հալածեցի. հալածեա՛։	Insector.
Պատուեմ. պատուեցի. պատուեա՛։	Veneror.
Խոստովանեմ. խոստովանեցի խոստովանեա՛։	Confiteor.
Դաւանեմ. դաւանեցի. դաւանեա՛։	Profiteor.

Կեցուցանեմ. կեցուցի. կեցո՛: Viuifico.
Թաքուցանեմ. թաքուցի. թաքո՛: Occulto.
Զարթուցանեմ. զարթուցի. զարթո՛: Excito.
Մեծացուցանեմ. մեծացուցի. մեծացո՛: Magnifico.
Դարձուցանեմ. դարձուցի. դարձո՛: Conuerto.
Եւ նմանք սոցին: Et his similia.

Զո՛ր օրինակ. Բարի հո-վիւ ճանաչէ զոչխարս իւր:
Exempli gratia: Bonus pastor cognoscit oues suas:

Որ սիրէ զիս, պահեսցէ զբանս իմ: եւ այլ:
Qui diligit me, seruabit sermones meos: &c.

Բայք՝ որ զժամանակս նշա-նակեն, շարադրին եւս հոլով-կանաւն: որ զոն:
Verba, quæ significant tẽpus, construuntur etiam cum accusatiuo illius temporis; vt

Մնաց ՚ի տաճարին զերիս աւուրս:
Mansit in templo tres dies.

Ծառայեցի քեզ ըզ հինգ ամն: եւ այլ:
Seruiui tibi quinque annis; &c.

Հինգերորդ Կարգն՝ է բայիցն որք առաւելութեղեն յետակայս ՚ի ւրց զառա-ղականն: հի բար:
QVintus Ordo est verborum, quæ regunt post se ablatiuum; vt

Աշակերտն երկնչի ՚ի վար-դապետէ: եւ պատականին կա-նոնիս այսմիկ հետեւեալ բայքս:
Discipulus timet Magistrum; & subijciuntur huic Ordini verba sequentia.

Երկնչիմ. երկեայ. երկի՛ր: Timeo, timui, time.
Փախչիմ. փախեայ. փախի՛ր: Fugio.
Ելանեմ. ելի. ել: Exeo:

Գամ. եկի. եկ։	Venio.
Չվեմ. չվեցի. չվեա։	Discedo.
Ազատիմ. ազատեցայ. ազատեաց։	Liberor.
Զրկիմ. զրկեցայ. զրկեաց։	Priuor.
Պակասիմ. պակասեցայ. պակասեաց։	Deficio.
Սկսանիմ. սկսայ. սկսիր։	Incipio.
Հեռանամ. հեռացայ. հեռացիր։	Procul recedo.
Զատանամ. զատացայ. զատացիր։	Separor.
Հրաժարիմ. հրաժարեցայ. հրաժարեաց։	Abdico me.
Դառնամ. դարձայ. դարձ։	Conuertor.
Ապստամբեմ. ապստամբեցայ. ապստամբեաց։	Rebello.
Բղխեմ. բղխեցի. բղխեա։	Emano.
Բուսանիմ. բուսայ. բուսիր։	Pullulo.
Իջանեմ. իջի. էջ։	Descendo.
Անկանիմ. անկայ. անկիր։	Cado.
Կանգնիմ. կանգնեցայ. կանգնեաց։	Surgo.
Յառնեմ. յարեայ. յարի։	Resurgo.
Զարթնիմ. զարթեայ. զարթիր։	Expergiscor.
Մոլորիմ. մոլորեցայ. մոլորեաց։	Erro.
Խոտորիմ. խոտորեցայ. խոտորեաց։	Declino.
Գոյանամ. գոյացայ. գոյացիր։	Constituor.
Բաղկանամ. բաղկացայ. բաղկացիր։	Componor.
Գարշիմ. գարշեցայ. գարշեաց։	Abhorreo.
Ծագեմ. ծագեցի. ծագեա։	Orior.
Ծնանիմ. ծնայ. ծնիր։	Nascor.
Եւ նմանք սոցին։	Et his similia.

Զոր օրինակ. Սատանայ զրկեցաւ յարքայութենէ։ — Verbi gratia: Satanas priuatus est paradiso:

Ի քէն փախչին խաւար։ — Ex te fugiunt tenebræ.

Ես հրաժարիմ 'ի մեղաց ։ Ego abd ico me à peccatis .
Դու զարթնիս 'ի քնոյ։ և այլ։ Tu excitaris à ſomno . &c.

Վեցերորդ. Կարգն է բայից, որ պահանջեն յետ կոյս իւրեանց զգործիականն հոլովն ։

SExtus Ordo eſt verborum , quæ poſtulant poſt ſe caſum inſtrumentalem ; vt

Աշխարհս աճեցաւ չարութեամբ ։ և ստորադասին կանոնիս՝ բայքս այսոքիկ ։

Mundus creuit malitia :
Et referuntur ad hunc Ordinem verba ſequentia .

Աճիմ. աճեցայ. աճեաց ։ Creſco , creui , creſce .
Փարթամանամ. փարթամացայ. փարթամացիր ։ Locupletor.
Լիանամ. լիացայ. լիացիր ։ Impleor.
Մեծանամ. մեծացայ. մեծացիր ։ Magnificor.
Բազմանամ. բազմացայ. բազմացիր ։ Multiplicor.
Զօրանամ. զօրացայ. զօրացիր ։ Corroboror.
Ծանրանամ. ծանրացայ. ծանրացիր ։ Graueſco .
Տկարանամ. տկարացայ. տկարացիր ։ Debilitor .
Վշտանամ. վշտացայ. վշտացիր ։ Angor .
Նեղանամ. նեղացայ. նեղացիր ։ Anguſtijs premor .
Պայծառանամ. պայծառացայ. պայծառացիր ։ Splendeo .
Տապնապիմ. տապնապեցայ. տապնապեաց ։ Aeſtuo .
Պապակիմ. պապակեցայ. պապակեաց ։ Siti exareſco .
Յագիմ. յագեցայ. յագեաց ։ Satior .
Բերկրիմ. բերկրեցայ. բերկրեաց ։ Iubilo .
Սնիմ. սնեցայ. սնեաց ։ Alor .
Զարդարիմ. զարդարեցայ. զարդարեաց ։ Exornor .
Աղտոտիմ. աղտոտեցայ. աղտոտեաց ։ Fædor .

Պղծիմ.

Պղծիմ. պղծեցայ. պղծեաց:
Եւ նմանք սոցին:
Զոր օրինակ. Արեգական պայծառանայ լուսով:
Ես նեղանամ վշտօք:
Դու զարդարիս շնորհօք:

Polluor.
Et his similia.
Exempli gratia. Sol coruscat luce.
Ego angor angustis.
Tu ornaris gratia. &c.

Եւթներորդ կարգն է' բայիցն, որք առնուն յետ կոյս իւրեանց զպատմականն հոլովն:
Մեք գոհանամք զաստուծոյ:
Եւ դնին ընդ կանոնաւս այսուիկ հետեւեալ բայքս:

SEptimus Ordo est verborum, quæ exigunt post se casum Narratiuum: vt
Nos gratias agimus Deo:
Et subijciuntur huic Ordini verba sequentia.

Գոհանամ. գոհացայ. գոհացիր: Gratias ago, egi, age.
Բամբասեմ. բամբասեցի. բամբասեա՛: Obloquor.
Չարաբանեմ. չարաբանեցի. չարաբանեա՛: Obtrecto.
Բարեբանեմ. բարեբանեցի. բարեբանեա՛: Commendo.
Ամբաստանեմ. ամբաստանեցի. ամբաստանեա՛: Conqueror.
Դատաստան առնեմ. արարի. արա՛: Accuso.
Ընձեռեմ. ընձեռեցի. ընձեռեա՛: Tracto.
Անփոյթ առնեմ. արարի. արա՛: Nulli facio.
Մրտնջեմ. մրտնջեցի. մրտնջեա՛: Murmuro.
Եւ նմանք սոցին: Et similia.

Զոր օրինակ. մրտնջեցին զաստուծոյ:
Ես անփոյթ առնեմ զքեզ:

Exempli gratia; murmurauerunt de Deo.
Ego nihil facio te.

Ութերորդ կարգն է բայիցն որ պահանջեն յետ կոյս իւրեանց զպարառական հոլովն։ Հñ բայք։

Թշնամիք իմ պատեցին զինև։ Եւ պատկանին կանոն նոյն բայքս այսոքիկ։

Octauus Ordo est verborum, quæ postulant post se casum Circumlatiuum; vt

Inimici mei circumdederunt me: Et referuntur ad hũc Ordinẽ verba sequentia

Պատեմ. պատեցի. պատեա։ Obsideo, sedi, side.
Շրջիմ. շրջեցայ. շրջեաց։ Circumeo.
Անցանեմ. անցայ. անց։ Transeo.
Պարըսպեմ. պարըսպեցի. պարըսպեա. Vallo.
Գերազանցեմ. գերազանցեցի. գերազանցեա։ Antecello.
Շուրջ լինիմ. շուրջ եղէ. շուրջ լեր։ Circundo.
Եւ նմանք սոցին։ Et similia.

Որպ օրինակ առիւծ անցաւ ճանապարհաւս այսուիկ։

Exempli gratia: Leo transiuit per viam hanc. &c.

Իններորդ կարգն է բայիցն. որք առնուն յետ կոյս իւրեանց զսեռականն զկնի հայցականին։ Հñ պես. վաճառեցին զնա երեսուն արծաթոյ։ Եւ տարրադասին կանոնիս այսմիկ բայք հետևեալք։

Nonus Ordo est verborum, quæ admittunt casum genitiuum post accusatiuum; vt Vendiderunt eum triginta argenteis: Et reducuntur ad hunc Ordinem verba sequentia.

Վաճառեմ. վաճառեցի. վաճառեա; Vendo, didi, vende.
Գնեմ. գնեցի. գնեա։ Emo.
Արժանի առնեմ. արարի. արա։ Dignum facio.

Հա—

Համարեմ. համարեցի. համարեա՛ · Aeſtimo:
Եւ նմանք սոցին · Et ſimilia.

Այլ՝ բազումանգամսն խնդրոյն սեռականին նախ դնի վասն · որպէս · Sæpè autem præponitur genitiuo præpoſitio hæc վասն, propter; vt

Դատապարտեմ զքեզ վասն մարդասպանութեան · և այսպէս վարեն սոքա · Condemno te de homicidio: Et conſtruuntur ſic verba ſequentia:

Դատապարտեմ. դատապարտեցի. դատապարտեա՛ · Cōdēnō, naui, mna.
Պատժեմ. պատժեցի. պատժեա՛. Punio.
Չարչարեմ. չարչարեցի. չարչարեա՛ · Crucio.
Տանջեմ. տանջեցի. տանջեա՛ · Torqueo.
Աղաչեմ. աղաչեցի. աղաչեա՛ · Deprecor.
Մեղադրեմ. մեղադրեցի. մեղադրեա՛ · Criminor.
Նզովեմ. նզովեցի. նզովեա՛ · Anathematizo.
Եւ նմանք սոցին · Et his ſimilia.

Տասներորդ կարգն է՝ բայիցն. որ խնդրեն յետ կոյս իւրեանց զտրականն զկնի հայցականին · որպէս ·

DEcimus Ordo eſt verborum, quæ poſtulant datiuum poſt accuſatiuum; vt

Քրիստոս առաքեաց զՀոգին սբ առաքելոցն · և կառավարին այսպէս բայքս այսոքիկ · Christus miſit Spiritum ſanctum Apoſtolis: Et conſtruuntur ſic verba ſequentia.

Առաքեմ. առաքեցի. առաքեա՛ · Lego, legaui, lega.
Յուղարկեմ. յուղարկեցի. յուղարկեա՛ · Mitto.
Տամ. տուի. տուր: Do.

Տիր ſumo

Խոստանամ. խոստացայ. խոստացիր = Promitto.
Յայտնեմ. յայտնեցի. յայտնեա = Palam facio.
Ծանուցանեմ. ծանուցի. ծանո = Notum facio.
Երեւեցուցանեմ. երեւեցուցի. երեւեցո = Manifesto.
Ուսուցանեմ. ուսուցի. ուսո = Doceo.
Զգեցուցանեմ. զգեցուցի. զգեցո = Vestio.
Ցուցանեմ. ցուցի. ցոյց = Ostendo.
Ստորադասեմ. ստորադասեցի. ստորադասեա = Postpono.
Նախադասեմ. նախադասեցի. նախադասեա = Præpono.
Պատրաստեմ. պատրաստեցի. պատրաստեա = Præparo.
Վերաբերեմ. վերաբերեցի. վերաբերեա = Superaddo.
Պատասխանեմ. պատասխանեցի. պատասխանեա = Respondeo.
Մեկնեմ. մեկնեցի. մեկնեա = Expono.
Նշանակեմ. նշանակեցի. նշանակեա = Significo
Գրեմ. գրեցի. գրեա = Scribo.
Հրամայեմ. հրամայեցի. հրամայեա = Præcipio.
Պատուիրեմ. պատուիրեցի. պատուիրեա = Mando.
Ուխտեմ. ուխտեցի. ուխտեա = Voueo.
Մատուցանեմ. մատուցի. մատո = Offero.
Պատարագեմ. պատարագեցի. պատարագեա = Sacrifico.
Զոհեմ. զոհեցի. զոհեա = Immolo idolis.
Աւանդեմ. աւանդեցի. աւանդեա = Trado.
Ի ձեռն առնեմ. արարի. արա : Commendo.
Հատուցանեմ. հատուցի. հատո = Retribuo.
Շնորհեմ. շնորհեցի. շնորհեա = Concedo.
Թողում. թողի. թող : Dimitto.
Ստորասեմ. ստորասեցի. ստորասեա = Affirmo.
Ուրանամ. ուրացայ. ուրացիր = Nego.
Հաւատամ. հաւատացի. հաւատա = Credo.

Ասեմ . ասացի · ասա : Dico.
Նմանեցուցանեմ . նմանեցուցի . նմանեցո՛ : Assimilo:
Յիշեցուցանեմ . յիշեցուցի . յիշեցո՛ : Memoro.
Մատնեմ մատնեցի . մատնեա՛ : Prodo.
Բացատրեմ . բացատրեցի . բացատրեա՛ : Explico.
Բանամ բացի . բաց : Aperio.
Քարոզեմ քարոզեցի . քարոզեա՛ : Prædico.
Պարգևեմ . պարգևեցի . պարգևեա՛ : Dono.
Բաշխեմ . բաշխեցի . բաշխեա՛ : Largior.
Ընծայեմ . ընծայեցի . ընծայեա՛ : Munera offero.
Խոստովանեմ . խոստովանեցի . խոստովանեա՛ : Confiteor.
Եւ նմանք սոցին : Et his similia:

Օրի՛ օրինակ . յուդաս մատնեաց զքրիստոս հրէից : Exempli gratia: Iudas tradidit Christum Iudæis.

Աստուած խոստացաւ զարքայութիւն արդարոց : Deus promisit Regnum Iustis.

Ես աւանդեմ անձն իմ զհոգիս իմ արարչին . և այլ : Ego commendo animam meam creatori, &c.

Կան բայք նմանք ; որք առնուն զկնի հայցականին զտրականն հոլովեալ նախդրիւ : և են սոքա : Sunt etiam aliqua verba, quæ post accusatiuum admittunt datiuum declinatum in principio tantùm præpositione: Et sunt hæc.

Համբառնամ . համբարձի . համբարձ . Extollo, extuli, extolle.
Աքսորեմ . աքսորեցի . աքսորեա՛ : Relègo.
Տանիմ : տարայ . տար : Alporto.
Առաջնորդեմ : առաջնորդեցի : առաջնորդեա՛ : Deduco.
Արկանեմ . արկի . արկ : Proijcio.
Եւ նմանք սոցին : Et his similia.

Օրբ օրինակ . առաջնորդեմ զքեզ 'ի քաղաքն ։

Համբառնամ զաչս իմ 'ի լերինս .

Արկանեմ զքար 'ի գետն ։

Exempli gratia : Duco te in ciuitatem .

Eleuo oculos meos in montes :

Projicio lapidē in flumen .

Մետասաներորդ կարգն է' բայիցն . որ պահանջեն յետեւոյս իւրեանց զբացառականն զկնի հայցականին_ հնկէն ։

Մեք հայցեմք զխաղաղութի 'ի տեառնէ այ ։ Եւ այսպ̃ վարին այսոքիկ ։

VNdecimus Ordo est verborum , quæ postulant Ablatiuum post Accusatiuum : vt

Nos petimus pacem à Domino Deo . Et hoc modo construuntur Verba sequentia .

Հայցեմ . հայցեցի . հայցեա ։	Peto , petiui , pete .
Խնդրեմ . խնդրեցի . խնդրեա ։	Quæro .
Հարցանեմ . հարցի . հարց ։	Interrogo .
Ծածկեմ . ծածկեցի . ծածկեա ։	Abscondo .
Թաքուցանեմ . թաքուցի . թաքո ։	Occulto .
Մերժեմ . մերժեցի . մերժեա ։	Repello .
Առնում · առի . առ ։	Accipio .
Սկսանիմ . սկսայ · սկսիր ։	Incipio .
Պահանջեմ . պահանջեցի . պահանջեա ։	Postulo .
Ազատեմ · ազատեցի . ազատեա ։	Libero .
Արձակեմ . արձակեցի . արձակեա ։	Absoluo .
Հանեմ . հանի . հան ։	Eruo .
Ապրեցուցանեմ . ապրեցուցի . ապրեցո ։	Eripio .
Լսեմ . լուայ . լուր ։	Audio .

Զարթուցանեմ. զարթուցի. զարթո́ =	Excito.
Ուսանիմ. ուսայ. ուսի́ր =	Disco.
Բաժանեմ. բաժանեցի. բաժանեա́ =	Diuido.
Զատեմ. զատեցի. զատեա́ =	Separo.
Յափշտակեմ. յափշտակեցի. յափշտակեա́ =	Rapio.
Դատարկեմ. դատարկեցի. դատարկեա́ =	Exinanio.
Լուծանեմ. լուծի. լո́յծ =	Soluo:
Եւ նմանք սոյին =	Et similia:

Որ օրինակ. Մերժեցից զքեզ յինէն. Ծածկեցեր զայսոսիկ ի յիմաստնոց: Արձակեմ զպետրոս ի կապանաց:

Exempli gratia: Repellam te à me: Abscondisti hæc à sapientibus: Soluo Petrum à Vinculis.

Երկոտասանն կարգն է բայից, որ խնդրեն յետակոյս ուղղականաց զգործիականն զկնի հայցականին = որպէս ::

Հոգին ս՟բ լցոյց զսիրտս մեր՝ սիրով: Եւ ստորադասականին կանոնիս բայքս այսոքիկ:

Duodecimus Ordo est verborum, quæ petunt casum instrumentalem post accusatiuum: vt Spiritus sanctus impleuit corda nostra amore: Et referuntur ad hunc Ordinem verba hæc.

Լցուցանեմ. լցուցի. լցո́ =	Impleo, impleui, imple.
Խցեմ. խցեցի. խցեա́ =	Obturo:
Խփեմ. խփեցի. խփեա́:	Operculo tego.
Կոխեմ. կոխեցի. կոխեա́ =	Pedibus contero:
Խածանեմ. խածեցի. խածեա́;	Mordeo:
Յագեցուցանեմ. յագեցուցի. յագեցո́:	Saturo.
Սնուցանեմ. սնուցի. սնո́ =	Nutrio.

Այրեմ . այրեցի . այրեա՛ = Comburo ;
Կնքեմ . կնքեցի . կնքեա՛ = Obſigno.
Լուանամ . լուացի . լուացի՛ր = Lauo .
Ծանրացուցանեմ . ծանրացուցի . ծանրացո՛ = Onero .
Աղտոտեմ . աղտոտեցի . աղտոտեա՛ = Fædo .
Աճեցուցանեմ . աճեցուցի . աճեցո՛ = Augeo .
Ջեռուցանեմ . ջեռուցի . ջեռո՛ = Calefacio .
Ցրտացուցանեմ . ցրտացուցի . ցրտացո՛ = Refrigero .
Ուրախացուցանեմ . ուրախացուցի ուրախացո՛ = Lætifico .
Զարդարեմ . զարդարեցի . զարդարեա՛ = Orno .
Փարթամացուցանեմ . մեծացուցի . փարթամացո՛ = Locupleto .
Պսակեմ . պսակեցի . պսակեա՛ = Corono .
Զօրացուցանեմ . զօրացուցի . զօրացո՛ = Corroboro .
Կերակրեմ . կերակրեցի : կերակրեա՛ = Cibo .
Արբուցանեմ . արբուցի . արբո՛ = Poto .
Արածեմ . արածեցի . արածեա՛ = Paſco .
Կապեմ . կապեցի . կապեա՛ : Ligo .
Հաստատեմ . հաստատեցի . հաստատեա՛ = Confirmo .
Բարկացուցանեմ . բարկացուցի . բարկացո՛ = Irrito .
Նեղացուցանեմ . նեղացուցի . նեղացո՛ = Ango .
Մխիթարեմ . մխիթարեցի . մխիթարեա՛ = Conſolor :
Եւ նմանք սոցին = Et his ſimilia .

Օրինակ . Կերակրեմ զաղքատս հացիւ = Verbi gratia : Cibo pauperes pane .

Փարթամացուցանեմ զաշակերտս իմ՝ իմաստութք = Locupleto diſcipulos meos ſapientia .

Ուրախացուցանեմ զքեզ բարի աւետեօք = Lætifico te bono nuncio . &c.

Երեքտասաներորդ կա_
նոն է՛ բայիցն. որք պա_
հանջեն յետկոյս հոլովանց
զպատմականն զկնի կրողա_
կանին. Եւ կառավարին այս_
պէս բայքս այսորիկ.

Tertiusdecimus Ordo est verborum, quæ post Accusatiuum admittunt casum narratiuum. Et construuntur hoc modo verba sequentia.

Պատմեմ. պատմեցի. պատմեա՛: Narro, raui, narra.
Ճառեմ. ճառեցի. ճառեա՛: Refero.
Խօսիմ. խօսեցայ. խօսիր: Loquor.
Լսեմ. լուայ. լուր: Audio.
Իմանամ. իմացայ. իմացիր: Intelligo.
Խորհիմ. խորհեցայ. խորհեաց: Cogito.
Քարոզեմ. քարոզեցի. քարոզեա՛: Prædico.
Աւետեմ. աւետեցի. աւետեա՛: Annuncio.
Եւ նմանք սոցին. Et his similia.

Զո՛ր օրինակ. Աւետարա_
նիչքն պատմեցին զբազում ինչ_
զտեառնէ մերմէ յիսուսէ քրիս_
տոսէ:

Exempli gratia: Euangelistæ narrauerunt multa de Domino Nostro IESV Christo.

Լուեալ եմ զտրտմական
աւետիս զբարեկամէ իմմէ:

Audiui triste nuncium de amico meo.

Չորեքտասաներորդ կա_
նոն՝ է՛ ամ բայիցն. որք
կարեն առնուլ յետկոյս հոլով_
անց զկացողականն. որպէս.
Ես վիճեմ ՚ի ճանապարհի;
Դու գրես ՚ի տան:

QVartusdecimus Ordo est omnium verborũ, quæ possunt recipere post se casum commoratiuum: vt
Ego rixor in via.
Tu scribis Domi.

Նա

Նա՛ աղօթէ 'ի տաճարի ։
Դուք աշխատիք 'ի յայգւոջ ։
Սրբքն փառաւորին յերկինս ։

Ille orat in Templo.
Vos laboratis in vinea.
Sancti glorificātur in cælis.

Հինգետասաներորդ կարգն է՛ ամ̅ կրաւորական բայիցն, որք պահանջեն առաջի իւրեանց զանուանականն, և յետոյ զառողականն ։ որպէս ։ Աստուած գովի 'ի հրեշտակաց ։

Արդ գիտելի է՛. զի ամ̅ ինչ բայ ներգործական. որ առնու առաջի իւրոյ զանուանականն. և յետոյ զհայցականն. կարող է՛ դառնալ կրաւորական. փոխելով զանուանականն 'ի յառողականն. և զհայցականն յանուանականն.

Հի բար. ներգործականս այս ։ Հրեայքն խաչեցին զՔրիստոս ։

Դառնայ կրաւորական ։
Քրիստոս խաչեցաւ 'ի հրէից ։ Իսկ այլ հոլովքն մնան անփոփոխեալք ։

Օրը օրինակ. Ես վաճառեմ զտունն իմ հարիւր արծաթոյ ։ Լինի կրաւորական ։

QVintusdecimus Ordo est omnium verborũ passiuorum, quæ postulant ante se Nominatiuum, & post se ablatiuum: vt Deus laudatur ab Angelis.

Sciendum est autem, quod omne verbum actiuũ; quod recipit ante se Nominatiuum, & post se accusatiuum: potest fieri passiuum, mutando nominatiuum in ablatiuum, & accusatiuum in nominatiuum:

Exempli gratia; Actiuum hoc. Iudæi crucifixerunt Christum.

Euadit passiuum sic.
Christus crucifixus est à Iudæis. Alij verò casus remanent immutati;

Vt, Ego vendo domum meam centum argenteis; Fit passiuum sic;

Պղծիմ, պղծեցայ. պղծեաց: Polluor.
Եւ նմանք սոցին: Et his similia.

Զոր օրինակ. Հրեղանին պայծառանայ լուսով: Exempli gratia. Sol coruscat luce.

Ես նեղանամ վշտօք: Ego angor angustis.

Դու զարդարիս շնորհօք: Tu ornaris gratia. &c.

Եւթներորդ կարգն է՝ բայից, որք առնուն յետ կոյս իւրեանց զպատմականն հոլովն:

Septimus Ordo est verborum, quæ exigunt post se casum Narratiuum: vt

Մեք գոհանամք զաստուծոյ: Nos gratias agimus Deo:

Եւ դնին ընդ կանոնաւս այսորիկ հետեւեալ բայքս: Et subijciuntur huic Ordini verba sequentia.

Գոհանամ. գոհացայ. գոհացիր: Gratias ago, egi, age.
Բամբասեմ. բամբասեցի. բամբասեա: Obloquor.
Չարաբանեմ. չարաբանեցի. չարաբանեա: Obtrecto.
Բարեբանեմ. բարեբանեցի. բարեբանեա: Commendo.
Ամբաստանեմ. ամբաստանեցի. ամբաստանեա: Conqueror.
Գանգատ առնեմ. արարի. արա: Accuso.
Ընձեռեմ. ընձեռեցի. ընձեռեա: Tracto.
Անփոյթ առնեմ. արարի. արա: Nulli facio.
Տրտնջեմ. տրտնջեցի. տրտնջեա: Murmuro.
Եւ նմանք սոցին: Et similia.

Զոր օրինակ. տրտնջեցին զաստուծոյ: Exempli gratia; murmurauerunt de Deo.

Ես անփոյթ առնեմ զքեզ. Ego nihil facio te.

Ութերորդ կարգն է բայիցն որ պահանջեն յետս կոյս իւրեանց զպարառականն. Որպէս.

Թշնամիք իմ պատեցին զինև. և պատկանին կանոնիս բայքս այսոքիկ.

Octauus Ordo est verborum, quæ postulant post se casum Circumlatiuum; vt

Inimici mei circumdederunt me: Et referuntur ad hũc Ordinẽ verba sequentia

Պատեմ. պատեցի. պատեա՛. Obsideo, sedi, side.
Շրջիմ. շրջեցայ. շրջեաց. Circumeo.
Անցանեմ. անցայ. անց. Transeo.
Պարսպեմ. պարսպեցի. պարսպեա՛. Vallo.
Գերազանցեմ. գերազանցեցի. գերազանցեա՛. Antecello.
Շուրջ լինիմ. շուրջ եղէ. շուրջ լեր. Circundo.
Եւ նմանք սոցին. Et similia.

Որպ օրինակ Առիւծ անցաւ զճանապարհաւս այսուիկ.

Exempli gratia: Leo transiuit per viam hanc. &c.

Իններորդ կարգն է բայիցն. որք առնուն յետ կոյս իւրեանց զսեռականն զկնի հայցականին. Որպէս. վաճառեցին զնա երեսուն արծաթոյ. և տարրաղանին կանոնիս այսմիկ բայք հետևեալքս.

Nonus Ordo est verborum, quæ admittunt casum genitiuum post accusatiuum; vt Vendiderunt eum triginta argenteis: Et reducuntur ad hunc Ordinem verba sequentia.

Վաճառեմ. վաճառեցի. վաճառեա՛; Vendo, didi, vende.
Գնեմ. գնեցի. գնեա՛. Emo.
Արժանի առնեմ. արարի. արա՛. Dignum facio.

Հա—

Համարեմ. համարեցի. համարեա՛ = Aestimo:
Եւ նմանք սոցին = Et similia.

Եւ բազում անգամ նախադասի սեռականին նախդիր վասն = որպէս =

Sæpè autem præponitur genitiuo præpositio hæc վասն, propter; vt

Դատապարտեմ զքեզ վասն մարդասպանութեան = և այսպէս վարեն սոքա =

Condemno te de homicidio: Et construuntur sic verba sequentia:

Դատապարտեմ. դատապարտեցի. դատապարտեա՛ = Cōdēnō, naui, mna.
Պատժեմ. պատժեցի. պատժեա՛. Punio.
Չարչարեմ. չարչարեցի. չարչարեա՛ = Crucio.
Տանջեմ. տանջեցի. տանջեա՛ = Torqueo.
Աղաչեմ. աղաչեցի. աղաչեա՛ = Deprecor.
Մեղադրեմ. մեղադրեցի. մեղադրեա՛ = Criminor.
Նզովեմ. նզովեցի. նզովեա՛ = Anathematizo.
Եւ նմանք սոցին = Et his similia.

Տասներորդ կարգն է՝ բայիցն. որ խնդրեն յետ կոյս իւրեանց զտրականն զկնի հայցականին = որպէս =

Քրիստոս առաքեաց զհոգին սուրբ առաքելոցն = և կառավարեն այսպէս բայքս այսոքիկ =

Decimus Ordo est verborum, quæ postulant datiuum post accusatiuum; vt

Christus misit Spiritum sanctum Apostolis: Et construuntur sic verba sequentia.

Առաքեմ. առաքեցի. առաքեա՛ = Lego, legaui, lega.
Յուղարկեմ. յուղարկեցի. յուղարկեա՛ = Mitto.
Տամ. տուի. տուր: Do.

ծեր խոս

Խոստանամ. խոստացայ. խոստացիր։ Promitto.
Յայտնեմ. յայտնեցի. յայտնեա։ Palam facio.
Ծանուցանեմ. ծանուցի. ծանո։ Notum facio.
Երեւեցուցանեմ. երեւեցուցի. երեւեցո։ Manifesto.
Ուսուցանեմ. ուսուցի. ուսո։ Doceo.
Զգեցուցանեմ. զգեցուցի. զգեցո։ Vestio.
Ցուցանեմ. ցուցի. ցոյց։ Ostendo.
Ստորադասեմ. ստորադասեցի. ստորադասեա։ Postpono.
Նախադասեմ. նախադասեցի. նախադասեա։ Præpono.
Պատրաստեմ. պատրաստեցի. պատրաստեա։ Præparo.
Վերաբերեմ. վերաբերեցի. վերաբերեա։ Superaddo.
Պատասխանեմ. պխանեցի. պխանեա։ Respondeo.
Մեկնեմ. մեկնեցի. մեկնեա։ Expono.
Նշանակեմ. նշանակեցի. նշանակեա։ Significo
Գրեմ. գրեցի. գրեա։ Scribo.
Հրամայեմ. հրամայեցի. հրամայեա։ Præcipio.
Պատուիրեմ. պատուիրեցի. պատուիրեա։ Mando.
Ուխտեմ. ուխտեցի. ուխտեա։ Voueo.
Մատուցանեմ. մատուցի. մատո։ Offero.
Պատարագեմ. պատարագեցի. պատարագեա։ Sacrifico.
Զոհեմ. զոհեցի. զոհեա։ Immolo idolis.
Աւանդեմ. աւանդեցի. աւանդեա։ Trado.
Աւանդս առնեմ. արարի. արա։ Commendo.
Հատուցանեմ. հատուցի. հատո։ Retribuo.
Շնորհեմ. շնորհեցի. շնորհեա։ Concedo.
Թողում. թողի. թող։ Dimitto.
Ստորասեմ. ստորասեցի. ստորասեա։ Affirmo.
Ուրանամ. ուրացայ. ուրացիր։ Nego.
Հաւատամ. հաւատացի. հաւատա։ Credo.

Ասեմ. ասացի. ասա։ — Dico.

Նմանեցուցանեմ. նմանեցուցի. նմանեցո։ — Assimilo:

Յիշեցուցանեմ. յիշեցուցի. յիշեցո։ — Memoro.

Մատնեմ. մատնեցի. մատնեա։ — Prodo.

Բացատրեմ. բացատրեցի. բացատրեա։ — Explico.

Բանամ. բացի. բաց։ — Aperio.

Քարոզեմ. քարոզեցի. քարոզեա։ — Prædico.

Պարգեւեմ. պարգեւեցի. պարգեւեա։ — Dono.

Բաշխեմ. բաշխեցի. բաշխեա։ — Largior.

Ընծայեմ. ընծայեցի. ընծայեա։ — Munera offero.

Խոստովանեմ. խոստովանեցի. խոստովանեա։ — Confiteor.

Եւ նմանք սոցին։ — Et his similia.

Օր օրինակ. յուդաս մատնեաց զքրիստոս հրէից։ — Exempli gratia: Iudas tradidit Christum Iudæis.

Աստուած խոստացաւ զարքայութիւն արդարոց։ — Deus promisit Regnum Iustis.

Ես յանձն առնեմ զհոգիս իմ արարչին։ եւ այլ։ — Ego commendo animam meam creatori, &c.

Կան բայք ոմանք, որք առնուն զկնի հայցականին տրական հոլովեալ նախդրիւ։ եւ են սոքա։ — Sunt etiam aliqua verba, quæ post accusatiuum admittunt datiuum declinatum in principio tantùm præpositione: Et sunt hæc.

Համբառնամ. համբարձի. համբարձ։ — Extollo, extuli, extolle.

Ընթերցեմ. ընթերցեցի. ընթերցեա։ — Relego.

Մատանեմ. մատոյց. մատո։ — Asporto.

Առաջնորդեմ. առաջնորդեցի. առաջնորդեա։ — Deduco.

Ընկենում. արկի. արկ։ — Proijcio.

Եւ նմանք սոցին։ — Et his similia.

ձեռ — Օրր

Օրր օրինակ. առաջնորդեմ զքեզ 'ի քաղաքն ։

Համբառնամ զաչս իմ 'ի լերինս .

Ընկենում զքար 'ի գետն ։

Exempli gratia : Duco te in ciuitatem.

Eleuo oculos meos in montes :.

Proijcio lapidẽ in flumen.

Մետասաներորդ կանոնն է՛ բայիցն. որ պահանջեն յետ հայցին եւ բնանց զբացառականն զկնի հայցականին հնկէն ։

Մեք հայցեմք զխաղաղութի 'ի տեառնէ այ ։ Եւ այսպէ կարգին այսոքիկ ։

VNdecimus Ordo est verborum, quæ postulant Ablatiuum post Accusatiuum : vt

Nos petimus pacem à Domino Deo.. Et hoc modo construuntur Verba sequentia.

Հայցեմ. հայցեցի. հայցեա ։	Peto, petiui, petè.
Խնդրեմ. խնդրեցի. խնդրեա ։	Quæro.
Հարցանեմ. հարցի. հարց ։	Interrogo.
Ծածկեմ. ծածկեցի. ծածկեա ։	Abscondo.
Թաքուցանեմ. թաքուցի. թաքո ։	Occulto.
Մերժեմ. մերժեցի. մերժեա ։	Repello.
Առնում. առի. առ ։	Accipio.
Սկսանեմ. սկսայ. սկսիր ։	Incipio.
Պահանջեմ. պահանջեցի. պահանջեա ։	Postulo.
Ազատեմ. ազատեցի. ազատեա ։	Libero.
Արձակեմ. արձակեցի. արձակեա ։	Absoluo.
Հանեմ. հանի. հան ։	Eruo.
Ապրեցուցանեմ. ապրեցուցի. ապրեցո ։	Eripio.
Լսեմ. լուայ. լուր ։	Audio.

Զարթուցանեմ. զարթուցի. զարթո։ Excito.
Ուսանիմ. ուսայ. ուսիր։ Disco.
Բաժանեմ. բաժանեցի. բաժանեա։ Diuido.
Զատեմ. զատեցի. զատեա։ Separo.
Յափշտակեմ. յափշտակեցի. յափշտակեա։ Rapio.
Դատարկեմ. դատարկեցի. դատարկեա։ Exinanio.
Լուծանեմ. լուծի. լոյծ։ Soluo.
Եւ նմանք սոցին։ Et similia.

Որպ օրինակ. Մերժեցից զքեզ յինէն. ծածկեցեր զայսոսիկ ՚ի յիմաստնոց։ Արձակեմ զպետրոս ՚ի կապանաց։

Exempli gratia: Repellam te à me: Abscondisti hæc à sapientibus: Soluo Petrum à Vinculis.

Երկոտասան կարգն է բայիցն, որ խնդրեն յետ հայցական հոլովանց զգործիական զկնի կոչականին։ որպան ::

Հոգին սբ լցոյց զսիրտ մեր սիրով։ Եւ ստորանկանին կանոնիս բայքս այսոքիկ։

DVodecimus Ordo est verborum, quæ petunt casum instrumentalem post accusatiuum: vt Spiritus sanctus impleuit corda nostra amore: Et referuntur ad hunc Ordinem verba hæc.

Լցուցանեմ. լցուցի. լից։ Impleo, impleui, imple.
Խցեմ. խցեցի. խցեա։ Obturo:
Խփեմ. խփեցի. խփեա։ Operculo tego.
Կոխեմ. կոխեցի. կոխեա։ Pedibus contero:
Խածանեմ. խածեցի. խածեա։ Mordeo:
Յագեցուցանեմ. յագեցուցի. յագեցո։ Saturo.
Սնուցանեմ. սնուցի. սնո։ Nutrio.

ճիգ Արբեմ

Այրեմ . այրեցի . այրեա՛ = Comburo.
Կնքեմ . կնքեցի . կնքեա՛ = Obsigno.
Լուանամ . լուացի . լուացիր = Lauo.
Ծանրացուցանեմ . ծանրացուցի . ծանրացո՛ = Onero.
Աղտոտեմ . աղտոտեցի . աղտոտեա՛ = Fædo.
Աճեցուցանեմ . աճեցուցի . աճեցո՛ = Augeo.
Ջեռուցանեմ . ջեռուցի . ջեռո՛ = Calefacio.
Ցրտացուցանեմ . ցրտացուցի . ցրտացո՛ = Refrigero.
Ուրախացուցանեմ . ուրախացուցի . ուրախացո՛ = Lætifico.
Զարդարեմ . զարդարեցի . զարդարեա՛ = Orno.
Փարթամացուցանեմ . փմցուցի . փարթամացո՛ = Locupleto.
Պսակեմ . պսակեցի . պսակեա՛ = Corono.
Զօրացուցանեմ . զօրացուցի . զօրացո՛ = Corroboro.
Կերակրեմ . կերակրեցի . կերակրեա՛ = Cibo.
Արբուցանեմ . արբուցի . արբո՛ = Poto.
Արածեմ . արածեցի . արածեա՛ = Pasco.
Կապեմ . կապեցի . կապեա՛ = Ligo.
Հաստատեմ . հաստատեցի . հաստատեա՛ = Confirmo.
Բարկացուցանեմ . բարկացուցի . բարկացո՛ = Irrito.
Նեղացուցանեմ . նեղացուցի . նեղացո՛ = Ango.
Մխիթարեմ . մխիթարեցի . մխիթարեա՛ = Consolor.
Եւ նմանք սոցին = Et his similia.

Օրն օրինակ . Կերակրեմ զաղքատս հացիւ = Verbi gratia: Cibo pauperes pane.

Փարթամացուցանեմ զաշակերտս իմ՝ իմաստութեամբ = Locupleto discipulos meos sapientia.

Ուրախացուցանեմ զքեզ բարի աւետեօք = Lætifico te bono nuncio. &c.

Երեք

Երեքտասաներորդ կար-
գըն է՝ բայիցն. որք պատ-
հաճին յետոկոյս իւրեանց
զպատմականն զկնի հայցա-
կանին։ Եւ կառավարին այս
պէս բայքս այսորէնք։

Tertiusdecimus Ordo est verborum, quæ post Accusatiuum admittunt casum narratiuum.

Et construuntur hoc modo verba sequentia.

Պատմեմ. պատմեցի. պատմեա։ Narro, raui, narra.

Ճառեմ. ճառեցի. ճառեա։ Refero.

Խօսիմ. խօսեցայ. խօսիր։ Loquor.

Լսեմ. լուայ. լուր։ Audio.

Իմանամ. իմացայ. իմացիր։ Intelligo.

Խորհիմ. խորհեցայ. խորհեաց։ Cogito.

Քարոզեմ. քարոզեցի. քարոզեա։ Prædico.

Աւետեմ. աւետեցի. աւետեա։ Annuncio.

Եւ նմանք սոցին. Et his similia.

Չորք օրինակ. Աւետարա-
նիչքն պատմեցին զբազում ինչ
զտեառնէ մերմէ յիսուսէ քրիս
տոսէ։

Exempli gratia: Euangelistæ narrauerunt multa de Domino Nostro IESV Christo.

Լուեալ եմ զտրտմական
աւետիս զբարեկամէ իմմէ։

Audiui triste nuncium de amico meo.

Չորեքտասաներորդ կար-
գըն է՝ ամ բայիցն. որք
կարեն առնուլ յետոկոյս իւրե-
անց զկացողականն. որպէս։

Ես վիճեմ 'ի ճանապարհի ;

Դու գրես 'ի տան։

Qvartusdecimus Ordo est omnium verborũ, quæ possunt recipere post se casum commoratiuum: vt

Ego rixor in via.

Tu scribis Domi.

Նա

Նա՛ աղօթէ ՚ի տաճարի ։
Դուք աշխատիք ՚ի յայգւոջ ։
Սրբքն փառաւորին յերկինս ։

Ille orat in Templo.
Vos laboratis in vinea.
Sancti glorificātur in cælis.

Հինգետասաներորդ կարգն է՛ ամ̃ կրաւորական բայիցն , որք պահանջեն առաջիկոյս իւրեանց ուղղականն . և յետկոյս զառողականն ։ որպէս ։ Աստուած գովի ՚ի հրեշտակաց ։

Արդ գիտելի է՛ . զի ամ̃ ինչ բայ ներգործական . որ առնու առաջիկոյս ուղղականն , և յետկոյս զհայցականն . կարող է՛ դառնալ կրաւորական . փոփոխելով զուղղականն ՚ի յառողականն . և զհայցականն յուղղականն .

Հի զայր . ներգործականս այս ։ Հրէայքն խաչեցին զՔրիստոս ։

Դառնայ կրաւորական ։ Քրիստոս խաչեցաւ ՚ի հրէից ։ Իսկ այլ հոլովքն մնան անփոփոխելայք ։

Որ օրինակ . Ես վաճառեմ զտունն իմ հարիւր արծաթոյ ։ Լինի կրաւորական ։

QVintusdecimus Ordo est omnium verborũ passiuorum, quæ postulant ante se Nominatiuum, & post se ablatiuum: vt Deus laudatur ab Angelis.

Sciendum est autem, quod omne verbum actiuũ; quod recipit ante se Nominatiuum, & post se accusatiuum: potest fieri passiuum, mutando nominatiuum in ablatiuum, & accusatiuum in nominatiuum:

Exempli gratia; Actiuum hoc. Iudæi crucifixerunt Christum.

Euadit passiuum sic. Christus crucifixus est à Iudæis. Alij verò casus remanent immutati:

Vt, Ego vendo domum meam centum argenteis; Fit passiuum sic;

Տունն իմ վաճառի յինէն հարիւր արծաթոյ։

Domus mea venditur à me centum argenteis.

Հայր ետուր զամ իշխա-նութիւն որդւոյ իւրում։

Pater dedit omnem pote-statem filio suo;

Լինի կրաւորական այսպ։

Vertitur sic in passiuum.

Ամ իշխանութիւն տուաւ ՚ի հօրէ որդւոյ իւրում։

Omnis potestas data est à Patre filio suo.

Հրեշտակ տեառն արձա-կեաց զպետրոս ՚ի կապանաց։

Angelus Domini soluit Petrum à vinculis.

Լինի կրաւորական այսպ։

Vertitur sic.

Պետրոս արձակեցաւ ՚ի կա-պանաց ՚ի հրեշտակէն տեառն։

Petrus solutus est à vincu-lis ab Angelo Domini.

Եւ նմանապէս ասելի է զամ ներգործական բայիցն. յոր ժամ դառնան կրաւորականք։

Et similiter dicendum est de omnibus verbis acti-uis, quando fiunt passiua.

Վեշտասաներորդ կարգն է անանձնական բայիցն. որ խնդրեն առաջի իւրեանց տրական. և յետոյ զա-նորոշական բայ. կամ զան-ուանական փոխանակ անո-րոշականին։ որպէս։

SExtusdecimus Ordo est verborum imperso-nalium; quæ petunt ante se Datiuum, & post se verbum infinitum, vel loco infiniti Nominati-uum: vt

Ամենեցուն պարտէ մեռա-նիլ։

Omnibus expedit mo-ri.

Եւ անանձնական ասին. զի ոչ ունին զամ երիս դէմս. այլ միայն զերրորդ դէմ եզական թուոյ։ Հմ բար։

Et dicuntur imperlona-lia, quia non habent omnes tres personas: sed solum tertiam numeri singularis: vt

Պարտէ. պարտէր. պարտ եղեւ ։ Expedit, expediebat, pedit.
Պատշաճ է. պատշաճ էր. պատշաճ եղեւ ։ Conuenit.
Անպատշաճ է. անպատշաճ էր, անպատշաճ եղեւ ։ Disconuenit.
Պատահի. պատահէր. պատահեցաւ ։ Accidit.
Օգուտ է. օգուտ էր. օգուտ եղեւ ։ Iuuat:
Բաւ է. բաւ էր. բաւ եղեւ ։ Sufficit.
Հանդիպի. հանդիպէր. հանդիպեցաւ ։ Obuenit.
Վայելէ. վայելէր. վայելեցաւ ։ Decet.
Անվայելուչ է. անվայելուչ էր. անվայելուչ եղեւ ։ Dedecet.
Անկանի. անկանէր. անկաւ ։ Contingit.
Հաճոյ է. հաճոյ էր. հաճոյ եղեւ ։ Placet.
Անհաճոյ է. անհաճոյ էր. անհաճոյ եղեւ ։ Displicet.
Անփոյթ է. անփոյթ էր. անփոյթ եղեւ ։ Non est curæ.
Թուի. թուէր. թուեցաւ ։ Videtur.
Հարկ է. հարկ էր. հարկ եղեւ ։ Oportet.
Ամօթ է. ամօթ էր. ամօթ եղեւ ։ Pudet.
Պատկանի. պատկանէր. պատկանեցաւ ։ Spectat.
Եւ նմանք սոցին ։ Et similia.

Օրինակ. քեզ պատշաճ է հնազանդել առաջնորդաց ։ Exempli gratia: Tibi conuenit obedire superioribus.

Քահանայի վայելէ սրբութիւն ։ Sacerdotem decet sanctitas.

Մեղաւորին օգուտ է ապաշխարել ։ Peccatorem iuuat agere pænitentiam.

Ինձ թուի գնալ ։ Mihi videtur abire.

Ձեզ բաւ է այս կերակուր ։ Vobis sufficit hic cibus.

Գոն եւս անանձնական բայք ոմանք. որ բացարձակապէս դնին. եւ ոչ առաջնորդեն Sunt etiam aliqua verba impersonalia, quæ absolutè ponuntur, nec casum vllum

զհոլով ենչ յորդոն ։	regunt : vt
Անձրևէ . անձրևեր . անձրևեաց ։	Pluit, pluebat, uit.
Ցօղէ . ցօղեր . ցօղեաց ։	Rorat.
Կարկըտէ . կարկըտեր . կարկըտեաց ։	Grandinat.
Որոտայ . որոտայր . որոտացաւ ։	Tonat.
Փայլատակէ . փայլատակեր . փայլատակեաց ։	Corufcat.
Կայծկըտէ . կայծկըտեր . կայծկտեաց ։	Fulgurat.
Ձիւնէ . ձիւներ . ձիւնեաց ։	Ningit.
Եւ նմանք սոցին ։	Et fimilia.

Կառուցմանութիւն այլոց բանի մասանցն թողումք ։ քանզի բաւ է՛ զոր ինչ ասացաք վերոյ յաղագս նոցին ։

Conftructionem aliarum Orationis partium hìc omittimus: fufficit enim quicquid fupra de illis dictū eft.

Վերջն ։ Finis.

ԴՐՈՒՆՔ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԵԱՆ

Ասացեալ ըստ Յունաց, և Լատինացւոց

ԼՕՃԻԿԱ

Եւ ըստ Հայոց թարգմանի

ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Որ է՝ Ներածութիւն յամէն իմաստասիրութի Արիստոտէլի:

Շարադրեալ ՚ի Կլիմէս Թէատինոսաց կղերիկոս ա̄ծաբան Վարդապետէ:

DIALECTICAE

SVMMARIA INSTITVTIO

Armenis Tradita

A D. Clemente Galano Cler. Regul. Sacræ Theolog. Profeſ.

Et Sanctæ Sedis Apoſtolicæ ad Armenos Miſſionario.

Զհամառօտ ներածութի յարիստոտէլի իմաստասի-րութին առաջարկեմք. ոմ զի համբակացուցանիցն բացցի ճանապարհ առ ՚ի խելամուտ լինելոյ դժուարին և զխորագոյն խնդիրսն, որք յամ փիլիսոփայութեն ենթադրին: Արդ՝ քանզի Լօճիկայ է՝ գործիք գիտելոյ. զի գիտուի տրա-մաբանութեն կանոնի. իսկ՝ տրամաբանութին երեք ներգործութեք մտաց կանոնէ. այ. պարզ միտամտմբ. բացեր

ւսութե . ճեռնարկութե . զոր առ յուղղելոյ հնարեցաւ ի լօ_ ծիկայն . որպ ասաց մեծ վրդ ոքն Թովմաս ագուինացին յառա_ ջին գիրսն տեղեկաբանութեանն : Արդ այսորիկ ըստ Թւոյն մտաց ներգործութեցն մեք յերիս մասունս անջատեսցուք զնսերածու_ թիս : և յառաջինն մասին ընծեռեսցուք յաղագս նոցա որք առաջ նում մտաց ներգործութեն պատկանին : Յերկրորդ դին , և յերրորդին յաղագս նոցա , որք երկրորդումն , և երրոր դումն ; ա. Նախ յաղագս եզերաց : երկրորդ յաղագս բա_ ցերևութե ; և նախադասութե : Եւ երրորդ յաղագս ճեռ նարկութե , և համաբանութե : Արդ զի յեզերացն նա_ խադասութիւն շարամանի , և ՚ի նախադասութեցն ճեռնար կութիւնն :

Յաղագս առաջին ներգործութե մտաց .

ա. յաղագս եզերաց :

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ :

Թէ զինչ է մտաց առաջին ներգործութիւն :

Յօդուած ա.

De prima Intellectus Operatione ,
Hoc est , de Terminis.

PRIMA PARS.

Quid sit Prima Intellectus Operatio.

Articulus Primus.

Առաջին մտաց ներգործութիւն . որպ ՚ի գիրս յաղագս հոգւոյն ճառեցի է . է պարզ ոմն մտադրութիւն զիրաց . որով մտօքն զիրն առանց հաստատելոյ ինչ ընբռնէ ; ոչ զնմանէ

բացերևեցելով . Թէ որ ինչ է՛, կամ ո՛չ է՛ ։ Իբրու գաղափարան . միայն զորմն և զսպիտակութիւն իմանայ . ոչ ստորասութի կամ բացասութի բացերևեցելով . Թէ որմն սպիտակ է՛ կամ ոչ է՛ ։ Եւ ըստ որոյ՝ առաջին մտաց ներգործութիւն՝ պարզ միտառ_ ռումն ասի . զի նախկին և սոսկ իմացումն է՛ զինչ առանց յարամանութե, կամ տրոհութե ։

Բայց՝ քանզի առաջին մտաց ներգործութիւնս վերաբերի առ յերկրորդն . իբր մասն բաղկացականն երկրորդին . ներքուստ կայ յարամանութի, կամ անջատումն իրաց՝ առաջին ներգոր ծութեան նախ միտառելոց ։ զոր օրինակ . միայն՝ որմոյն և սպիտակութեան պարզաբար նախ իմացելոց . ապա ստորասել , կամ բացասել . ասելով . Թէ որմն է՛ սպիտակ . կամ ո՛չ է՛ սպի_ տակ ։ Եւ ըստ այսորիկ՝ իրքն առաջին մտաց . ներգործութեան իմացեալք ասին եզերք . կամ սահմանք ։ Եւ ըստ զի ո՛յ որք զծայրսն վերջացուցանեն . սահմանք ասին ։ նմանապէս և սահմանք կամ եզերք առաւելք զիմացեալսն առաջին մտաց ներգոր ծութեան . որք զհասարակութի, և զբացերևութի եզերեն . որպէս . ՚ի յայս բացերևութեան . որմն է՛ սպիտակ . որմնդ , և սպիտակութիւնդ ասին եզերք ։

Թէ զինչ է՛ եզր . և Ըստ քանի եղանակս առնի ՚ի Տրամաբանականաց ։

Պրակք . Բ ։

Quid , & Quotuplex ſit Terminus ſecundum Dialecticos .

Articulus Secundus .

Նախ գիտելի է՛ . զեզր ընդհանուր՝ զորումն իւրն ծայր գոյ . ուստի իւրն սկսի . և յուր վերջանայ ։ որպէս . յե_

տինչ

տինք գծին ՚կէտքն՝ տանին եզերք գծին ։ վասն որոյ զնախադասու-
թէ ծայրսն՝ նոյնպէս եզերս տանեն Տրամաբանականքն ։ Եւ
դարձեալ գիտելի է . զնախադասութիւն յերից մասանց շա-
րադրիլ . որք տանին Ենթակայ . ստորոգեալ . եւ կապումն ։
Ենթակայ՝ է մասն, յորմէ նախադասութիւն սկսի ։ եւ այսպ
ասի, զի ենթակայի միւս մասին, որ զնմանէ ստորոգի ։ Ստո-
րոգեալ՝ է մասն ; յոր նախադասութիւն վերջանայ ։ եւ ասի
այսպ . վասն զի միւսումն ենթակայումն ստորոգի ։ իսկ Կապ-
ումն՝ է մասն, որ ՚ի մէջ կայ ենթակային եւ ստորոգելոյն ։
այսպ անուանեալ . զի կապէ զնոսա ։ ոպ ՚ի նախադասութեան .
մարդ է կենդանի . երեք գոն մասունք ։ ենթակայ՝ է մարդն .
զի ենթակայի կենդանւոյն ։ ստորոգեալ՝ է կենդանին . զի
ստորոգի մարդումն ։ իսկ կապումն՝ է բայդ . է . որ զմարդն
ընդ կենդանւոյն կապէ ։

Չորդ՝ եզր . ոպ ՚ի Տրամաբանականացն առնանի . է յոր
վերլուծանի նախադասութիւն , իբր յենթակայ եւ ստորոգե-
ցեալ ։ այսպ սահմանեցաւ յարիստոտելէ ՚ի նախակրթին գիրսն ։
Չորդ՝ սահմանս ցուցանի այսպ ։ քանզի եզր ընդհանուր՝ է
ծայր խօսքութեց ։ այսպ ուրեմն նախադասութեան ծայրքն՝ գոն
եզերք նորա ։ իսկ նախադասութեան ծայրքն են ենթակայ եւ ստո-
րոգեալ ։ Չայսմ ուրեմն նախադասութեան եզերքն ենք ,
յորս վերլուծանի նախադասութիւն ոպ յենթակայ եւ ստո-
րոգեալ ։

Եւ դարձեալ եզր եռակաբար կարէ առնանիլ ։ Նախ՝ ըստ
որում մտօք իմացեալ լինի . եւ ասի եզր մտաւորական ։ Երկր՝
ըստ որում ձայնիւ արտաբերի . եւ ասի եզր ձայնաւորական ։
Երրորդ՝ ըստ որում գրմամբ յայտնի . եւ ասի եզր գրական ։
համանեցուցանեմք ։ քանզի եզրն է ենթակայ եւ ստորոգեալ
նախադասութեան . ոպ ՚ի վերոյ ցուցաք ։ իսկ նախադասու-

 թիւն

թեն եռանկիւնաւոր լինի․ կամ մտօք միայն, յորժամ իմանամք թէ մարդ է կենդանի։ կամ ձայնիւ․ յորժամ ասեմք թէ մարդ է կենդանի։ կամ գրածիւ․ յորժամ գրեմք զայսն այս։ արդ՝ ուրեմն եռակ է եզր ըստ խորհրդաւորութեն չափաւորմանօղն։ մտաւորական որ չափաւորանէ ըստ խորհրդաւորութեն մտաւորական։ ձայնաւորական կամ որ զձայնաւորականն։ և գրական որ զգրականն։

Յաղագս մտաւորական եզրի։
Պրակք․ Գ։
De Termino Mentali.
Articulus Tertius.

Մտաւորական եզր՝ բաժանի ի ծայրագոյն, և յանծայր։ անծայր՝ է իմացուածն զոր միայն ստեղծէ առ յիմանալոյ զձայն բառիցն։ իսկ ծայրագոյն՝ է իմացումն զիրն․ որ ձայնիւն նշանակի։ և առն ծայրագոյն․ զի միայն ի նմանանգի։ ոչ և միւսն անծայր առն․ զի միայնն ի նմա ոչ մնայ․ այլ յառաջագոյն գնայ․ առ յիմանալ զիրն ձայնիւ ընշանակեալ։ զոր օրինակ․ ոմն լսելով զձայնս․ մարդ․ զառաջնոյն իմացումն ստեղծանէ․ զմիտն զձայնն․ իմանալով թէ ձայնդ․ մարդ․ հնչումն ինչ է զօդն զարնօղ։ և զմիւսն զիրէն ձայնիւն նշանակելոյ․ իմանալով զմարդկային բնութիւն ի կենդանութեան և ի բանաւորութեան բաղկացեալ։ նախկին իմացուածն՝ որ յարահետեւի ամ եղերացն․ նշանականացն և աննշանիցն․ անծայր է և անկատար։ վերջինն՝ որ միայն նշանական ձայնիցն պատկանի, ծայրագոյն է և կատարեալ։

Եւս դարձեալ․ մտաւորական եզրն բաժանի յուղիղ, և ՚ի յանդրադարձ։ ուղիղն է՝ առաջինն իմացուածն մտօք կերպացեալ զենթակայէ զօրումեմնէ․ ոչ իմանամք զձայնս, մարդ․ կամ

զիրն

զկրն հայնեա՟ց նշանակեալ ։ իսկ՝ անդրադարձն է՝ իմացուածս որով զառաջադրեալ իմացուածն իմանամք . որպէս իմանամ թէ նախ զմարդն իմացեալ էի ։ նախկին իմացմանն էութականն՝ է՝ մարդ ։ իսկ՝ վերջնոյն՝ է՝ զմարդոյ իմացուածս ։

Յաղագս՝ հայնաւոր եզրին ։ և թէ զինչ է՝ բան նշանակութեան .

Պրակք . Դ ։

De Termino Vocali: & quid sit ratio signi.

Articulus Quartus.

Ձայնաւոր եզր զորմէ յառաջինս մասին ներածութեան ընձեռեցաք երկեակ է՝ նշանական և աննշան։ Նշանականն է՝ որ շարադրեցաւ առ ի՛ր ումն նշանակել . որպէս . մարդ . քար ։ աննշանն է՝ որ ո՛չ զայլ ինչ նշանակէ . բայց միայն զիւր ինքն ձայնն . որպէս . պաֆ . պլիդրի ։ և այլ ։

Արդ եզր հայնաւոր նշանականն՝ է՝ ձայն նշանական ըստ կամաց . յորմէ պարզ նախադասութիւն շարամանի ։ ցուցանի . մեկնութիւն ։ ձայն առաջնոյ փոխանակ սեռի . որով բաժանի՟ հաւասարի ընդ աննշան եզերացն , որք և ձայն լինին . և որոշի յեզերաց մտաւորացն . և ՚ի նշանեցն , որք ո՛չ գոն ձայն ։ Իսկ՝ այլքն ՚ի բաժանեցն դնին փոխանակ տարբերութեան ։ ասի նշանական . առ ՚ի տարբերութիւն աննշան եզրին , որպիսի է՝ պաֆ ։ ասի ըստ կամաց . ՚ի ըստ շարադրութեան և հաւանութեան մարդկան . զի որոշեսցին հնչմունքն և ձայնքն բնականաբար նշանակիչք թարց ո՛չինչ մարդկան շարադրութեան որպիսի է՝ ոռոռ . լաց . և այլ ։ ասի յորմէ պարզ նախադասութիւն շարամանի . առ ՚ի յարատաքսելոյ զնոցին նախադասութիւն և զբանն . յորոյն ո՛չ պարզ և ստորոգականն . այլ ստորադասականն նա-

 խադաս

խաղադասութիւն լինի. զի որ ՚ի բաղդմանց նախադասութեանց կամ բանից բաղադրի =

Քանզի նախադասութիւնք ոմանք են ստորոգականք, և ոմանք ստորադրականք = Ստորոգականն որ և պարզ է, որ ՚ի բաղկանայ երկուցն անմիջականէս բաղկանայ. որպէս, քար է գոյացութիւն = Ստորադրականն որ և բաղադրեալն, է որ ՚ի բաղկանայ նախադասութեանցն անմիջականէս շարամանի. իսկ միջնորդաբար ՚ի յոլովից եղերաց. որպէս. քար կամ է գոյացութիւն. կամ է պատահումն = Այլ բոլ՝ քանզի ՚ի սահմանիդ եղելն դոյ բան նշանի. տեսցուք և զինչ իցէ նշան =

Նշան՝ է որ բաց զինքենէ զգիտուն, և զայլմէ զգիտութի տուեալ = այսպէս սահմանեցաւ ՚ի մեծէս վարդապետէն Օգոստինոսէ ՚ի գիրսն յաղագս քրիստոնէական վարդապետութեան = յորմէ սահմանէդ ունիմք. թէ բան նշանի ենթակայէ խնացեալ՝ շարակարգի առ անձնանձին մտաց զօրութի, կամ մարդոյն. յորժամ մարդն ՚ի ծխոյ ծանուցեալ զհուրն ծանեաւ. կամ հրեշտակին. յորժամ հրեշտակն ՚ի սանդուղն նշանակեալ գիտութեան զաստեղ ծօղն զանդ գիտէ = և պատճառն է, զի անձնանձին մտաց զօրութիւն կարող է մակաբերել և գիտել զմինն ՚ի միւսոյն = Եւ դեռ ունիմք. թէ զինչ է ենթակայն նշանակելոյն, և է մտաց զօրութեան բան զինքն զայլ ինչ ծանուցանել = որպէս ծուխն որ է հրոյ նշան. առնէ զհուրն նշանակել. զի բան զինքն ծանուցանէ զհուրն մտաց զօրութեանն =

Եւ դարձեալ նշանն՝ կրկնակի է. մինն բնական. և միւսն ըստ կամաց = բնականն է որ ըստ ինքեան և ըստ իւր բնութեան առանց այլոց շարադրութե՝ զայլ ինչ բայց յինքենէ նշանակէ: որպէս ծուխն է նշան հրոյ. և լաց՝ ցաւոյ = Նշան ըստ կամաց՝ է, որ առ բերելոյ՝ ՚ի գիտութի առ ըստ սմա իւր, ոչ բնականաբար, այլ ըստ հաճութեանց և կամաց մարդկան. որպէս

զանկակի ձայնն է՝ նշան ժամու =

Յասացելոցս հետևի, թէ ձայնաւոր եզրն . բնականա-
բար նշանակէ զոր յիմքեան գոյ նիւթաւորն . ոպ̃ . զձայնն
ճնչմանէ կերպարանեալ = բայց ըստ հաճոյութէ նշանակէ
զոր յիմքեան գոյ տեսակաւորն . ոպ̃ . զհամն ձայնիցն նշա-
նակէ այս =

Յաղագս ձայնաւոր եզրին անջատմանց .

Պրակ . Ե =

De Diuersis Termini vocalis diuisionibus.

Articulus Quintus.

Առաջին անջատումն . եզերացն ոմն է՝ ստորոգական .
ոմն փաղառաստորոգական · և ոմն խառնեալ : Ստորո-
գականն՝ է, որ ըստ ինքեան առանձնաբար առեալ՝ զինչ բա-
ցորոշապէս նշանակէ = որգոն . մարդ . ձի . և այլ = և ստո-
րոգական ասի · զի ըստ ինքեանն բացորոշապէս ստորոգի 'ի
նախադասութէն = ոպ̃ . սպիտակ է՝ մարդ = փաղառաստորոգա-
կանն՝ է՝ որ ըստ ինքեան առանձնաբար առեալ՝ անորոշաբար
նշանակէ . և ոչ ստորոգի . թէ ոչ ընդ ստորոգականին շա-
րաեալ = որպէս . ամ̃ . ոմն . ոչինչ . և այլ = այլ թէ ամ̃
մարդ ասի · կամ ոմն ձի . յայնժամ զբացորոշեալ ինչ նշա-
նակէ և կարող է ստորոգիլ 'ի նախադասութէն : որպէս .
սպիտակ է ոմն մարդ = Խառնեալն է՝ որ յերկոցունցն . ոպ̃ .
'ի ստորոգականէն և 'ի փաղառաստորոգականէն առնու = այս
պիսիք են առբայքն . որպէս . իմաստնաբար . գեղեցկապէս .
և այլ =

Չափիկեացն = թէ փաղառաստորոգականն եզր՝ ըստ ինքեան
նմանցեալ զմի ինչ նշանակէ = սակայն թէև ոչ զանազանի 'ի

ստո-

ստորոգականէն ։ Առաջարկութիւն ձեռնարկութեան ցուցա–
նի ։ քանզի եղիւ այս․ մարդ․ ըստ ինքեան խորհեցեալ՝ նշա–
նակէ զհասարակութիւն ինչ ։ ապա ուրեմն ՚ի ստորոգականն ոչ
տարբերի ։

Պատասխանատրի ․ ուրանալով զառաջարկութիւն առա–
ջին ձեռնարկութեան ․ և առ ցուցումս նորա ասեմք ․ Թէ է՛
գործ ստորոգականն եղիցի զիմն նշանակել՝ ոչ զիարդ և իցէ․
այլ միայն կատարելապէս ․ և բացորոշաբար ։ Այլ՝ միա–
զասստորոգականն․ որ․ մարդ․ զհասարակութիւն նշանակէ՝ ոչ բա–
ցորոշաբար․ այլ անկատարելապէս ։ մինչ զի ոչ կարէ նախա–
դասութիւն ՚ի նմ առանձինն վերլուծանել ։

Դարձեալ առարկեսցեն ։ Թէ ոչինչ Թուի տարբերու–
թիւն ՚ի մէջ եզերայն փաղաստորոգականին և խառնելոյն ։
ապա ուրեմն ոչ պարտ է զնոյն անջատել ։ առաջարկութիւն
ցուցանի ։ քանզի ՚ի խառնեալ եզերացն միայն՝ Թարց այլ լծոր–
դի ոչ կարէ շարամանել նախադասութիւն , իբր յենթա–
կայէ և ՚ի ստորոգելւոյն ։ ապա ուրեմն ոչ տարբերի խառնելն
՚ի փաղաստորոգականէն ։

Պատասխանեմ ․ ուրանալով զառաջարկութիւն ։ և առ ցու–
ցումս ասեմ ․ Թէ խառնեալ եզերքն ընդունին իմնապէս զբա–
ցորոշեալ ինչ ։ որպ իմաստնական զիմաստութիւն ։ գեղեցկա–
պէս՝ զգեղեցկութիւն ․ և նոյնպէս զայլսն ։ Այլ ոչ յայնցա–
նէ կարէ շարադրել նախադասութիւն ։ ասելով ․ մարդոյ գրեաց
իմաստնայն ։

Երկք անջատմունս ստորոգական եզերացն՝ ոմանք են պարզք.
և ոմանք բաղադրեալք ։ Պարզն է՛, որոյ մասունքն կամ
ոչինչ նշանակեն զատեալք ․ կամ ոչ նոյնն, որ ՚ի բոլորին ։ որ–
պէս ․ պետրոս ։ քանզի պէ և տրոս ոչինչ նշանակեն ։ և որպէս.

վախճանն. քանզի թէպէտ վասն և զայն ցուցանէ զմի ինչ. այլ սակայն ոչ զնոյնն ում՝ ի բոլորին։ Բաղդեալն է, որոյ մա-սունքն զզգայական ունելով զնշանակութիւն, զնոյն ցուցա-նեն զատեալք, զոր համաձայնեալք ցուցանէին։ որպէս. կենդա-նի բանաւոր։ Իմաստասէր։ և այլք։ Բաղկացեալ ասի. զզգայա-կան ունելով զնշանակութիւն։ քանզի եթէ երկաքանչիւր մասն զնոյն նշանակութիւն ունէր. ոչ զբաղդեալ էր այլ չինէր. Հի բար-յակիս կայսր. երկոքեան բառք զմի մասն նշանակեն. վասն զբաղդեալ էր ոչ չինեն։

Երրորդ անջատումն. եղերացն այլ է որոշելի. որ և ասի դրական. այլ անորոշելի։ Որոշելին կամ սահմանեալն է որ զբացորոշեալ ինչ ստորասէ. որպէս մարդ, քար. և այլ։ Անո-րոշելին է, որ զբացորոշեալ ինչ բացասէ։ որպէս ոչ մարդ. ոչ քար։ Բայց անորոշելի ասի. զի ոչ առաւել բացորոշել է այ-լեւ մի քան զաւելորդն։ վասնզի կարէ ասել. թէ քար է ոչ մարդ։ ձիրք է ոչ մարդ։ ձի է ոչ մարդ։ և այսպէս զայլսն։

Չորրորդ անջատումն. եղերացն ոմն է բացասական. ոմն պակասական։ Պակասականն է որ բառնայ զիրն ի են-թակայէ որ բնաւորեցաւ ունել զնա. որպէս կուրութիւն. խլութիւն։ Բացասականն է որ բառնայ զիրն ի ենթակայէ որ ոչ բնաւորեցաւ ունել զնա։ որպէս ոչ լսող. ոչ տեսանող։ Ըստ այսմ մարդ ասի ունել զպակասութիւն երեսաց, կամ ասի կոյր. զի բնաւորեցաւ զերեսս ունել։ Իսկ քար ոչ ասի կոյր. և ոչ զերեսաց պա-կասութիւն ունել. թէպէտ ոչ տեսանէ. այլ ասի ունել զբա-ցասութիւն. և ասի ոչ տեսանող, կամ ոչ լսող. զի ոչ բնաւորեցաւ ունել զայդոսիկ։

Հինգերորդ անջատութիւն. եղր բաժանին ՚ի վերացեալ, և թանձրացեալ. Վերացեալն է՝ որ ունի զկերպ նշանակելոյ զպարզ. կամ որ նշանակէ զնախատեսակն նոյնութեանց. ոպ. զբնութիւն ինչ նաև զատուցեալ ՚ի նմանէ որոյ է՝ բնութիւն. ոպ մարդկութիւն. սպիտակութիւն. և այլ = քանզի նշանակեն սոքա զբնութիւն մարդոյն և սպիտակին զատեալ յենթակայէ որոյ է բնութիւն = Թանձրացեալն է՝ որ ունի զկերպ նշանակելոյ զբաղադրեալ. և յենթակայն զարկեալ. կամ որ նշանակէ զբնութիւն ընդ նմին որոյ է՝ բնութիւն. և զկերպացեալսն, և զանուանեալսն ՚ի նախադասելն = Իսկ՝ զերկուս բաղդատութիւնս նշանակէ. կմ պատահմանն ընդ ենթակայն. հն բար. սպիտակ = կամ բնութիւն ընդ ենթակայութեան, որպէս. մարդ = քանզի սպիտակն նշանակէ զսպիտակութիւն յենթակայութեան; իսկ՝ մարդ՝ զբնութիւն զբաղադրեալ ընդ ենթակայութեան =

Վեցերորդ անջատութիւն. եղերայն՝ ոմն է՝ բացարձակեալ. ոմն փաղանշանաւոր = Բացարձակեալն՝ է՝ որ նշանակէ զիրն եզանակաւ ինքնամբ գոլոյ. և ոչ առ յայլ յենլոյ : որպէս մինչ գոնի անուանքն՝ պղպղանք և ստանձնագործ՝ առնելքն = ոպ՝ առիւծ. սպիտակութիւն. և այլ = փաղանշանաւորն՝ է՝ որ նշանակէ զիրն եզանակաւ առ յայլ յենլոյ = որպիսիք են ածականն անուանքն. ոպ՝ սպիտակ. նմանութիւն = որք փաղանշանաւորք ասին. զի զերկուս նշանակեն՝ ոպ՝ զսպիտակութիւն. կամ զնմանութիւն, և զենթակայսն առ որս յենուն =

Յառաջելոյս երևի տարբերութիւն ՚ի մէջ եղերացն՝ վերացելոյն և բացարձակելոյն = և ՚ի մէջ թանձրացելոյն, և փաղանշանաւորին = Վասնզի բացարձակեալն ընդ հանրականագոյն է՝ քան զվերացեալն = քանզի մարդկութիւն է՝ վերացեալ եղր. բայց ոչ մարդ : Իսկ՝ և մարդ, և մարդկութիւն՝ զոն բացարձակեալ

ձայնեալ եղերջ : զի ամ ինչ ինքեամբ գոլով նշանակօղն բա-
ցաձայնեալ է . բայց ոչ վերացեալ : Այլ ամ Թանձրացեալ
եզրն՝ ընդհանրականագոյն է քան զփաղանշանաւորն : զի փա-
ղանշանաւորն է այն միայն , որ զտեսակ ինչ նշանակէ ի բեր
զաւ այլ յենեալ : որպէս սպիտակն՝ նշանակէ զսպիտակութիւն
յենթակայում : Իսկ Թանձրացեալն է ամ ինչ որ նշանա-
կէ զտեսակն յայլում . կամ ինքեամբ գոլով . կամ յենլով .
որպէս մարդ . սպիտակ . և այլ :

Եւթներորդ անջատութիւն . եզր՝ ոմն է յարանուանօղ : ոմն յարանուանեալ : Յարանուանօղն է որ նշանակէ զտեսակն յորմէ մի ինչ յարանուանի : որպէս սպիտակութի . արդարութի . և այլ : Որք յարանուանեն զսպիտակ . զարդար . և զայլ : Յարանուանեալն է որ ըստ ձայնի և ըստ իրի կամ նշանակութե՛ բղխէ ՚ի տեսակէ յարանուանօղէն : որպէս արդար՝ յարդարութենէ . սպիտակ ՚ի սպիտակութենէ :

Արդ՝ եզրքն յարանուանեալն . և Թանձրացեալն . ընդհանուրք , և միանակմանաւ զանազանին ՚ի միմեանց : զի Թանձրացեալն՝ ընդհանրականագոյն : Իսկ յարանուանեալն՝ մասնականագոյն : քանզի որ ինչ յարանուանեալն է . նոյն և Թանձրացեալ : բայց ոչ հակադարձաբար : զի ոչ որ ինչ Թանձրացեալ . նա և յարանուանեալ : քանզի ՚ի գոյացութիս Թանձրացեալն՝ ոչ է առոյգ և իսկապէս յարանուանեալ : որպէս ձի . քար , և այլ : Իսկ զանազանին ՚ի փաղանշանաւորէն յարանուանեալ եզրն՝ կալմամբ ունամբ , կամ վերաբերութեամբ : Այս զի նոյն եզր՝ ըստ որում յայլմէ բղխէ և յարանուանի . յարանուանեալ ասի՛ ըստ որում անուանի այլէնումն , կամ նայի առ յենթակայն . ասի փաղանշանաւոր :

Ութերորդ անձնաւորութեան. եղերացն այլ է՛ հասարակ. այլ եզական. հասարակն՝ որ և ընդհանրական ասի. է՛ որ կարող է՛ բերել ըստ բազմաց իւրաքանչիւրաբար առելոց. ասի. որ կարող է՛ բերել ըստ բազմաց. քանզի հասարակ եղեն՝ ոչ է՛ հարկ. զի ներգործութիւն բերցի. և ստորոգեսցի ըստ յուրովից. որպէս մարդն և ձին. այլ բաւական է՛ զի զօրութիւն միայն. որպէս. եթէ բնաւորեցաւ, կամ ոչ ներհակակայի բերել ըստ յոլովից. որպէս արեգակն. որ թէպէտ ներգործութիւն մի է. այլ սակայն հասարակ է՛ եղբ ըստ Տրամաբանականացն. զի զօրութիւն ոչ ներհակակայսն գոլ բազում արեգակք. Նշանակաւ. իւրաքանչիւրաբար որպէս որոշաբար առելոց. յաղագս որոշելոյ զհաւաքականն անուանն. որպէս. զօրք. ժողովուրդ. և այլ. որք ոչ գոն հասարակ եղերք. վասն զի ստորոգեն զբազմաց՝ ոչ իւրաքանչիւրաբար. այլ հաւաքաբար առելոց. վասն իւրաքանչիւր զնաւ որ ոչ ասի զօրք. որպէս ասի մարդ.

Եւ դարձեալ. հասարակ եղերացն մինն է՛ ընդհանրականս ասացեալ. միւսն անորոշաբար. առաջինն՝ է՛ հասարակ եղբ ընդհանրականաւ նշանիւ արտաքսեալ. որպէս ամ մարդ. ոչոք ձի. յետինն՝ է՛ նոյն եղբ, այլ ոչ ՚ի ներքոյ նշանիւ ընդհանրականի. որպէս մարդ. ձի.

Եզական եղբ, որ և մասնական ասի. է՛ որ ըստ նշանակութեան անուանն ոչ կարէ բերել ըստ յոլովից զատ առելոց. որպէս արիստոտէլ. պղատոն. սոկրատ. ըստ նշանակութեան անուանն. զի ըստ անուան միայն՝ բազում եզական եղերք ստորոգեն ըստ յոլովից. որպէս պետրոս. պօղոս. քանզի բազում անհատք ունին զանունս. պետրոս. մինչ զի ճշմարիտ է՛ ասել. այս մարդ է՛ պետրոս. այն մարդ է՛ պետրոս. և այլն. բայց ոչ ունին զնոյն նշանակութիւն անուանդ յայտորեն, որպէս. զնոյն պետրոսութիւն. վասն այսորիկ եզական եղերք են. Նշանակեալ. ըստ

յոլո-

յոլովից զատ առելոց . քանզի ըստ նշական նշէրք ըերին զո-
լովից ժողովեալ առելոց . որպ Լրսաամնդ-Աննուպոլիս եզական
է . և ասի զամ ըստամնոյքութն 'ի միասին առելոց . ոչ զա-
տաբար ։

Եւ դարձեալ . եզական նոյն՝ բաժանի 'ի հաւաքական ,
բացորոշեալ . և անորոշ ։ Հաւաքականն՝ է որ նշանակէ
զմի ինչ 'ի բազմաց հաւաքեալ կամ որ նշանակէ զբազումս
իբր մի ։ որպ հունձ . զօրք ։ Բացորոշեալն է որ զմի ինչ դէպ
ցորոշէ նշանակէ . ոչ յայլոցն հաղորդեալ ։ որպ սոկրատես ։
Անորոշն՝ է հասարակ էզր տրամադրեալ նշանաւ նմանակա-
նաւ անորոշին . որպ . ոմն մարդ ։

Իններորդ առնչառութի . հասարակ նշերոյն՝ որպ է զե-
րազանցող . որպ անզերազանց ։ Գերազանցողն՝ է որ
ստորոգի ըստ ամ իրացն ։ Գերազանցող ասացեալ . զի զե-
րազանցի զամ սեռիւքն , և զամ ստորոգութեքն ։ այսոքիկ
են վեց այսոքիկ . որք այս բառիւս պարունակին ։ ամեն-
այն . որպ . մի . էակ . բարի . իր . ճշմարիտ ։ Եւ զի ամ ինչք՝
բաց 'ի սոսկ ոչինչէն . գոն իր . մի . էակ . որպ , բարի . ճշմարիտ ։
Իսկ գերազանցողն՝ է որ նշանակէ զյոլով այլատեսս . թէ-
պէտ ոչ գերազանցեն զամենայնիւքն , որպ պատահումն . որ
զերազանցի զինն ստորոգութեքն ։ Իսկ անզերազանցն նոյն
որ ասի ստորոգութենական՝ է որ պարունակի 'ի միոջէ ստո-
րոգութէ ։ որպ գոյացութիւն ։ մարմին ։ մարդ ։

Տասներորդ առնչառութի . հորդ նշերոյն՝ որպ է փաղաձնուն .
որպ համանուն . որպ համաձայն ։ Փաղաձնունն՝ է որ ըստ
նոյն անուան , և ըստ նոյն բանի և նշանակութե ասորոգի
զյոլովից ։ որպ մարդ ։ քանզի զի ամ անհատքն մարդ կոչին ։ բառ-

թեան ունին ո՛չ միայն զնոյն անուն մարդոյ, այլ և զնոյն բան և զսահման մարդոյ, ամենեքեանն զոլով կենդանի բանական: Համանունն՝ է՛ որ ըստ նոյն անուան, և ըստ զանազան բանի և նշանակութե ստորոգի զոլովից = որպէս . շուն, որ ստորոգի զաստեղէն . զձկանէն . և զանասնոյ հաչողականէն = քանզի այսպիսիք կոչին շուն . իսկ բան գոյացութեան ձայնիւ նշանակեալ՝ առ իւրաք զանազան է՛ 'ի նոսա = զի զայլ բան գոյացութե ունի շունն երկրային, որ է՛ անասուն հաչողական = զայլ՝ շունն յերկնային, որ է՛ մի յաստեղաց = և զայլ՝ շունն ծովային, որ է՛ ձուկ = Համաձայն . որ է՛ միջին զփոխադրութեանն և համանունութեանն՝ է՛ որ առի ըստ յոլովից ունողաց զնոյն անուն, և զբան գոյացութեան իմաստալից զնոյն, իմաստալից զանազան ; որպէս առողջ, որ առի զկենդանւոյ . զդեղէ . և զզարկէ բաղկին . որք ամենքն առողջ ասին = իսկ ըստ բանի իմաստալէս նոյնոյ, զի ամենքն հայեցին առողջութեան . և իմաստալէս զանազանի, զի կենդանի՝ առողջ ասի, իբր զառողջութիւն ունող = դեղ՝ ասի առողջ . որպէս զառողջութիւն գործօղ = և զարկ բաղկին՝ առողջ ասի, իբրև զառողջութիւն ցուցանող = քանզի կենդանի է՛ ենթակայ առողջութեան = դեղն է՛ պատճառ = և բաղկին զարկն է՛ նշան =

Սեռասանեոյ ամփոփութիւն . ստորոգականն եղբ՝ եթէ խօսք հնգից ըստ որում յարաբերի առ այլ, բաժանի 'ի սառազոյգ, և հակադրեալ = Առաջադոյգ եղեալ են, որք ըստ ամաքառելեալ զոն 'ի միմեանց . բայց ոչ հակադրեալք = որպէս . մարդ քար ձի = Հակադրեալքն են որ նշանակեն զիրս հակակայեալս 'ի միմեանց = և այսպիսիքս հակակայքն քառակաբար = ըստ . հակասութե . ներհակութե . պակասութե . և առընչութե = Հակասականք հակակայքն . յորժամ միմեանց բացասեն, զոր օրինակ միւսն = որպէս . էակ . ոչ էակ . մարդ . ոչ մարդ =

նաւոր . ոչնաւոր ։ Երկրորդ ներհակական . յորժամ դրականն նոցին ընդ-
նոյն սեռին գոլով՝ զհեռագոյնս հեռանան ՚ի միմեանց պարառեալ
՚ի նմին ենթակայէ ։ որպէս ջերմութիւն , և ցրտութիւն ՚ի նոյն
մարմին ։ սպիտակութիւն , և սեւութիւն ՚ի նոյն երեսս ։ Երրորդ
պակասաբար ։ որպէս ունակութիւն տեսլեան , և տեսանելի պակա-
սութիւն ։ որ . լոյս և խաւար , որ է լուսոյ պակասութիւն ։ Չորրորդ
առընչական . որպիսիք են այնոքիկ որք առ միմեանս յարաբե-
րին ։ որպէս հայր և որդի ։ տէր և ծառայ ։

Երկրորդապատմէիցն անձնաւորութեան . նախերացն՝ ոմն է անուն . ոմն
բայ ։ Անունն է՝ ըստ արիստոտելի յառաջին գիրս պէ-
րիարմենեայ ։ Ձայն նշանակական ըստ շարադրութեան առանց
ժամանակի , որոյ ոչինչ մասն է՝ նշանակական զատեալ ։ որպէս Հայր ,
մարմնական սեռի . և այնոքիկ՝ անուանին հասարակ ընդ այլ ձայնս
որք ոչ գոն անունք ։ Իսկ՝ ձայնք անասնոց խոկմանց . և զայ-
զագս ձայնին յօդելոյ և մարդկային կարգաւորութեանն կերպա-
ցելոյ ։ վ՟ս որոյ որոշելն անուրն թնդմանցն . որ՟ դղրդմանցն . ասի
նշանակական , առ ՚ի տարբերութիւն անձնական ձայնիցն . որպէս
ախելովն . որ . փ . և այլ ։ Ասի ըստ շարադրութեան . որ՟ ըստ կա-
մաց . վ՟ս որոշելոյ զբնական նշանակն ։ Ասի՝ առանց ժամանա-
կի ։ որ՟ զի զանազանեսցի բայ , և ընդունելութիւն ։ Ասի՝ որոյ
ոչինչ մասն է՝ նշանակական զատեալ . վ՟ս զանազանութեան բանին .
որոյ զատեալ մասունքն նշանակեն զինչ ինչ ։

Բայ՝ է ըստ նոյն փիլիսոփային , որ առնշանակէ զժամանակ ,
որոյ մասն ոչինչ նշանակէ զատ . և միշտ է՝ զայլնից ասելոյն
նշանակ ։ Իսկ՝ զբայն սահմանէ պարզաբանէ սէր Թովմաս
ակուինացին ասելով , թէ բայ է՝ ձայն նշանակական ըստ շարա-
դրութեան ժամանակաւ . որոյ ոչինչ մասն նշանակէ զատեալ ,
և միշտ է՝ նշանակական զայլնից ասելոյն ։ Ասի՝ ժամանակաւ .

 զի որ

զի որոշեսցի անուանն . և ևս այս , օր , ժամ , և այլքն , որք ոչ ժամանակաւ . այլ զժամանակի նշանակեն ։ ասի և միշտ է նշանականն զայլմեց ասիցելոցն . յմ. նշանակէ զկապուածս ստորոգելեցոյն ընդ ենթակայիւն ։ վասն որոյ բայ զանազանի յընդունելութէ , որ թէպէտ նշանակէ ժամանակաւ . բայց սակայն ոչ կարէ զստորոգելեալն ընդ ենթակային ։ և թէպէտ ընդունելութիւն է կարող լինել ենթակայ նախադասութե . որպ. ընթացօղ է շարժելի . այլ սակայն ոչ կարէ բայն նոյն լինել . բայց կարէ լինել ստորոգելեալ . որպ . մխարար ընթանայ ։ սակս այսորիկ բայ միշտ ունի զինքն ՚ի կողմանէ ստորոգելելոյն ։ վմ որոյ ասէ . թէ միշտ է նշանականն զայլմեց ասիցելոցն . յմ . միշտ նշանակէ զստորոգելեալսն զայլոցն ։

Թէ որք իցեն եզերք Նախահայեաց . և Երկրորդահայեաց ։

Պրակք . Զ ։

Quinam sint Termini Primæ , & Secundæ Intentionis .

Articulus Sextus .

Ստորոգականն եզրն բաժանի յեզր նախահայեաց . և յերկրորդահայեաց ։ Եզր նախահայեաց է որ շարադրեցաւ առ ՚ի նշանակել զիրս ըստ ինքեանց իմացեալս ։ յմ . որ նշանակէ զիրս նախադասութեամբ և ուղղակի յըղացեալս ՚ի մտաց գործութէն . որպ . մարդ՝ զմարդկային բնութի ։ և ասի նախահայեաց . զի նշանակէ զնախկին հայեցուածս մտացն նոցին որք զանուանս իրացն շարադրեցին ։ Իսկ եզր երկրորդահայեաց է որ նշանակէ զիրս ոչ ըստ ինքեանց և նախապէս , այլ ըստ որում ենթանկանին մտացն , յորոց զարտաքինն ինչ յարմարու-

ութիւն առնուն : որպէս կոչել սեռ, տեսակ . ենթակայ . ստորո-
գեցեալ . անուն . բայ . և այլքն յայսպիսեացս . քանզի մարդ-
ինքեամբ ունի զի կենդանի բանական իցէ, որ է՛ մտկայեն բնու-
թի = և ըստ որում այսպէս նշանակէ, ասի եզր նախահայեաց =
բայց՝ զի մարդ եղիցի տեսակ, կամ ստորոգեցեալ . ունի մտօք =
և ըստ որում այսպէս նշանակէ, ասի եզր երկրորդահայեաց =

Հասարակ եզերքն երկրորդահայեացք մանաւանդ են հինգ : որք և ստորոգելիք ասին . որպէս . Սեռ = Տեսակ = Տարբերութիւն = Յատուկ = և Պատահումն =

Սեռ՝ է՛ որ ստորոգի ըստ բազմաց տեսակաւ տարբերեցելոց՝ 'ի ներքում զինչէին = որպէս կենդանի ստորոգի զմարդոյ . զձիոյ, զառիւծէ = ասացաւ ըստ բազմաց տեսակաւ տարբերեցելոց = քանզի մարդ, ձի, առիւծ, տարբերին 'ի միմեանց ոչ միայն թուով որպէս . անհատականօք տարբերութեամբք . այլ և տեսակաւ . որպէս . տարբերութեամբք ենթանականօք և տեսակարարօք = ասացաւ 'ի ներքում զինչէին = քանզի 'ի հարցանելն . զինչ է՛ մարդ . պատասխանեմք սեռին թէ կենդանի = Եւ որոյ 'ի ներքում զինչէին ստորոգելն՝ նշանակէ զստորոգելն էութենաբար . որպէս . էականաւ ըստ ինքեան գոլոյ . որպէս ստորոգի կենդանի զմարդոյ, և մարմին զկենդանւոյ = այլ ոչ էականաւ յարանունութեամբ, կամ յեղանցութեամբ . որպէս ստորոգի բանականն զմարդոյ . և պատահումն զենթակայէ =

Սեռ՝ եռակի է՛ . գերագոյն . վերջագոյն . և միջին : Գերագոյն որ և ասի սեռականագոյն՝ է՛ քան զորս վերայ ոչ գոյ այլ վերանցեալ սեռ = Վերջագոյն՝ է՛ քան զորս զկնի ոչ գոյ այլ վայրանցեալ սեռ = Իսկ՝ միջինն որ և ասի ընդմիմեամբ՝ է՛ գեր քան զոր . և յետ որոց գոյ այլ սեռ = որպէս երևի յայսմ գծագրականն շարադրութեան =

Մարմնաւոր .	Գոյացութի՛ւն .	Հոգևոր .
Բուսական .	Մարմին .	Անբոյս .
Զգայական .	Բոյս .	Անզգայական .
Շնչաւոր .	Զգայուն .	Անշունչ .
Բանական .	Կենդանի . կմ . շնչաւոր զգայուն .	Հաշողական .
Այր .	Մարդ .	Այն .

Արիստոտէլ ։

՚Ի շարադրութեան՝ Գերագոյն սեռ , որ ասի սեռականագոյն՝ է՛ գոյացութի ։ Վերջագոյն՝ է՛ կենդանի ։ Միջինքն և ընդմիմեամբքն՝ մարմին . բոյս . զգայուն ։

Տեսակ՝ է՛ որ ստորոգի զբազմից տարբերեցելոց թուով ՚ի ներքուստ զինչէնն ։ որպէս մարդ , որ ստորոգի զպետրոսէ և զպօղոսէ ։ ասի զբազմից տարբերեցելոց թուով . կմ՛ որոշելոյ զսեռն . որ ստորոգի զբազմից տարբերեցելոց տեսակաւ .

Տեսակն՝ է՛ եռեակ ։ Գերագոյն՝ քան զոր ո՛չ եղիցի այլ վերանցեալ տեսակ ։ Վերջագոյն՝ քան զորոյ զկնի ո՛չ եղիցի այլ վայրանցեալ տեսակ . և այս է միայն յատկագոյն տեսակ . որ և ասի տեսակագոյն ։ ՚Միջինն՝ վեր քան զոր և յետ որոյ այլ գոյ տեսակ . և ասի ընդմիմեամբ ։ Իսկ՛ տեսակք գերագոյնն և ընդմիմեամբքն յատկապէս ո՛չ գոն տեսակք ։ քանզի

ունին

ունին զերկուս յարաբերութիւնս . մինն առ 'ի յառաջ քան զնոցայն . ըստ որում տեսակք ասին գոլ . և միւսն առ 'ի զկնի նոցայցն . ըստ որում և սեռք ասին ։ ոչ յառաջագրեալ շարադրութեն յայսմանի ։ ներքուստ գերագոյն տեսակն է՝ մարմին ։ տեսակագոյնն՝ մարդ ։ այլ ընդմիմեամբքն՝ բոյս . զգայուն . կենդանի ։ բայց մարմին . բոյս . զգայուն . և կենդանի՝ յարաբերութբ առ յառաջ քան զնոցայն՝ զոր տեսակք ։ յարաբերութբ առ 'ի զկնի նոցայն՝ սեռք ։ Եւ՟ որոյ նախադասեն ո՛չ են տեսակք ։

Տարբերութիւն է՝ որ ստորոգի զյոլովից տարբերեցելոց կամ տեսակաւ . կամ թուով 'ի ներքուստ որպիսի ինչէին ։ ասացի՝ տարբերեցելոց կամ տեսակաւ կամ թուով ։ քանզի երկեակ է տարբերութիւն . մինն ընդդիմեամբ որ և սեռական ասի . որով մի սեռ զանազանի յայլմէ . և սա ստորոգի ըստ բազմաց տարբերեցելոց տեսակաւ ։ Իսկ միւսն է՝ տեսակագոյն կամ տեսակարար և վերջին . որով մի տեսակ զանազանի յայլմէ ընդ նոյն սեռիւ . և ստորոգի զյոլովից տարբերեցելոց թուով ։ ասացի՝ 'ի ներքուստ որպիսի ինչէին . վ՟ զի 'ի ներքուստ զինչ էինն նշանակէ . զտարբերութիւն գոլ մասն էութենական և բաղկացուցիչ ։ և 'ի ներքուստ որպիսին նշանակէ . զնոյն տարբերութիւն ստորոգիլ ածական անուամբ . և ոչ գոյականաւն ։ որպէս . բանական ։ ոչ վերոյգրեալ գոյացութենական շարադրութիւն ցուցանէ . յորում տեսակագոյն տարբերութիւնքն են բանական . և հաչողական . և այլքն որ ստորոգին զյոլովից տարբերեցելոց թուով ։ Իսկ ընդդիմեամբ տարբերութիւնքն , յո՟ սեռականքն՝ են այլքն ամէն . որք և ստորոգին ըստ բազմաց տարբերեցելոց տեսակաւ ։

Յատուկ է՝ որ ստորոգի ըստ յոլովից ՚ի ներքոյ տեսակին, չ իսկ հարկաւորապէս և հակադարձաբար = որպէս ծիծաղականն է՝ յատուկ մարդոյ . և ստորոգի ըստ ամ(ենայն) միոյ հարկաւորապէս և հակադարձաբար . մինչզի ստորագրեալ ամ(ենայն) մարդումն . միայնում . և միշտ = և ընդ մարդոյն հակադարձի . քանզի թէ մարդ է՝ . ծիծաղական է = և թէ ծիծաղական է՝ . մարդ է =

Պատահումն է՝ որ ստորոգի ըստ բազմաց ՚ի ներքոյ ո- պէսն ոչ հարկաւորապէս , այլ պատահաբար = կամ է՝ որ առընթեռլինի և բացալինի առանց ենթակային ապականութեան = որպէս . սպիտակ . սեաւ . և այլ =

Եւ դարձեալ գիտելի է . թէ ամ(ենայն) եղելոց նախահայեացքն յառաջեալ են ՚ի տասն գլուխս . կամ ամ(ենայն) ՚ի տասն գերագոյն սեռս . որք ասին Ստորոգութիւնք =

Եւ որք՞ Ստորոգութիւն է՝ դասակարգ ինչ շարադրութիւն բազում ընդհանրական սեռից . մինչև ՚ի վերջին տեսակն ընդ միով սեռականագոյն սեռիւ = իսկ այս՝ տասն ստորոգութիւնս է՝ Գոյացութիւն = ա . Որակութիւն = բ . Քանակութիւն = գ . Առ ինչ = դ . Ուր = ե . Երբ = զ . Կալ = է . Ունել = ը . Առնել = թ . Կրել =

Գոյացութիւն է՝ որ ըստ ինքեան ենթակայանայ . և ոչ յենթակայութեան . որպէս . մարմին . կենդանի . մարդ = իսկ այլքն ստորոգութիւնքն յենուն ՚ի սոյն գոյացութեան = որ բաժանի ՚ի նախկին . և յերկրորդ = նախկին գոյացութիւն զոր անհատքն = որպէս . պետրոս . պօղոս = Երկրորդն զոր սեռքն և տեսակքն = հիբար . կենդանի . մարդ =

Որակութիւն է՝ ըստ որում ընդունօղքն՝ որակք ասին . կամ

որպէս

որպիսիք ։ ո՞րպակ ․ սպիտակութիւն ․ ջերմութիւն ․ և այլ ։ քանզի 'ի հարցանելն՝ թէ որպիսի է որմն ։ պատասխանեմք ․ թէ սպիտակ ։

Քանակութիւն՝ է պատահումն զիրսն լայնացուցանօղ ․ որով իրքն ասին քանակք ․ կամ որքանք ։ հի՞ նէն ․ միթզաչափ ․ երկութզաչափ ։ Զօրութ՝ բաժանի 'ի շարունակ ․ և անջատորոշ ։ Շա_րունակ քանակութիւն՝ է որ ունի զմասունս շարամանեալս և զմակարդակեցեալս ։ որպէս ․ գիծ ․ մակերևութիւն ․ մարմին ։ Անջատորոշ՝ է որ ունի զմասունսն զբաժանեալս որպէս թիւ ։

Առնչ՝ է ըստ որում մինն յարաբերի առ միւսն ։ որպէս ․ հայր առ յորդի ։ պատճառելի առ պատճառ ։ մակացութիւն առ մակացելի ։

Ուր՝ է գոլ 'ի տեղի ․ հի՞ բաց ․ 'ի տան ։ 'ի տաճարի ։ վեր ․ վայր ․ և այլ ։

Երբ՝ է գոլն 'ի ժամկի ։ որոյ տարբերութիւնքն են՝ ներկայ, անցեալ, ապառնի ։

Կալ՝ է շարադրութիւն և դասութիւն ինչ մասանց մարմնոյն որ կայ 'ի տեղի ․ որպ նստիլ ․ ընկողմանիլ ․ և այլ ։

Ունել՝ է արտաքին ինչ յենումն միոյ մարմնոյ առ միւսն ։ որով ոմն յարմարանի այսպէս կամ այնպէս տրամադրակայել ։ որպ զինուորեալ ․ զգեցեալ ․ և այլ ։

Առնել՝ է արարողութիւն որով առնօղ ասի զինչ ներգործել ։ որպ ջեռմարարութիւն ըստ որում լինի 'ի հրոյ ջեռուցանողին ։

Կրել՝ է արարողութիւն որով ինչ ներգործիլ ասի ։ որպ ջեռմացութիւն ըստ որում առնանի 'ի փայտն որ կրէ ։

Յաղագս Ստորադասութեանց եզերացն։ Եւ մանաւանդ յաղագս ենթադրութեան։

Գլուխ. Է։

De Terminorum Affectionibus, & præcipuè de Suppositione.

Articulus Septimus.

Մինչև ցայժմ՝ յաղագս անջատման, և ծանօթութեան եզերացն ընձեռեցաք։ այժմ պարտ է զնոցայսն ստորադասութիւնս և յատկութիւնս ուսուցանել։ քանզի յատկութիւքն՝ նոցին բնութեան հետևին։ Իսկ՝ մանաւանդ եզերաց ստորադասութիւն և յատկութիւն՝ է՝ ենթադրութիւն։ որ այսպէս ՝ի Ստորաբանականացն սահմանի։

Ենթադրութիւն՝ է՝ առումն եզրին փոխանակ նր, զոր պարտ է՝ նշանակել ՝ի նախադասութեան։ Իբրու զաղափարաւ. փիլիսոփայ՝ նշանակէ զարիստոտէլ. և առաքեալ՝ զնէն պօղոս։ Եւ զի անուանքդ՝ փիլիսոփայ և առաքեալ ՝ի նախադասութեան առնանին և ենթադրին փոխանակ Արիստոտէլի, և որքոյն պօղոսի։ Ասմի առումն և այլքն. քանզի ըստ Արիստոտէլի յառաջին գիրսն էլէնքոց. զանուանս ենթադրել առոր նմք, փոխանակ իրերաց զորս առ ՝ի մինճաբանութիւն ոչ կարեմք առբերել։

Առաջին անջատումն. Ենթադրութիւն բաժանի ՝ի նիւթաւոր և ձևաւոր։ նիւթաւոր ենթադրութիւն՝ է՝ առումն եզրին վասն իւրեան ինքեան. և ոչ փոխանակ իրի ինչ զոր նշանակելոյ։ որպէս. մարդ է՝ անուն։ կամ մարդ է՝ մե. վաղառութի։ յայսմ նախադասութեանս. մարդ՝ ենթադրի նիւթաւորապէս. զի առնանի վասն իւրեան ինքեան. այ. ըստ որում

մարդ՝ է՛ ձայն ինչ նշանական . կամ մի փաղառութիւն . ոչ ըստ որում է՛ կենդանի բանական ։

Ենթադրութիւն տեսակաւոր է՛ առումն եզրին փոխանակ իւր նշանակելոյ ։ որպէս յորժամ ասեմ, թէ մարդ է կենդանի ։ կամ քար է՛ մարմին ։ այժմ մարդ՝ ոչ ենթադրի նիւթաւորապէս փոխանակ ձայնին . այլ տեսակաւորաբար փոխանակ իւր ձայնիւն նշանակելոյ ։ այսինքն . փոխանակ մարդկային բնութեան ։

Երկրորդ անջատումն . նիւթաւոր ենթադրութեանն՝ ոմն է՛ ներքին . ոմն արտաքին ։ Ներքին նիւթաւոր ենթադրութիւն է՛ առումն եզրին ըստ ինքեան . և ըստ որում բնականաբար նշանակէ . այլ ոչ ըստ շարադրութեան ։ որպէս առիւծ է՛ ձայն ։ քանզի թէ այս եզրս ։ առիւծ . ձայն իցէ . ոչ ունի 'ի շարադրութենէ . այլ ինքեամբ և իւր բնութեամբ ։ Արտաքինն է՛ առումն եզրին ըստ ինքեան . և ըստ որում ոչ բնականաբար նշանակէ . այլ ըստ ներգործութեան մտացն . որպէս . առիւծ է՛ անուն կամ տեսակ . և այլն ։

Երրորդ անջատումն . տեսակաւոր ենթադրութեանն՝ ոմն է՛ յատուկ . ոմն անյատուկ ։ Անյատուկն՝ է՛ առումն եզրին . ըստ որում անյատկապէս նշանակէ . և ըստ նմանութեան ինչ ։ որպէս ցուցանելով զմարդ ոմն անորոշ . ասեմ թէ այս մարդ է՛ Ներոն ։ կամ զզօրեղն ցուցանելով . ասեմ թէ այս է՛ մի առիւծ ։ աստ ներոն, և առիւծ՝ անյատկապէս ենթադրին և ըստ նմանութեան ։

Ենթադրութիւն տեսակաւոր յատուկն՝ է՛ առումն եզրին . ըստ որում յատկապէս նշանակէ ։ որպէս . մի անորոշ կայսր՝ ներոն անուն ունէր . և մի զօրեղ անասուն կոչի առիւծ . այժմ ներոն, և առիւծ՝ յատկապէս ենթադրին ։

ծխա Զոր

Չորրորդ անջատումն ենթադրութեան տեսակաց որ յատուկն բաժանին 'ի հաստատական և յեզական։ Հաստատական է' առումն եզրի հաստատականի ըստ իւրոց ստորագունիցն = որպէս . եթէ մարդ ընթանայ = յայս տեղիս՝ մարդ հաստատականաբար ենթադրի . զի . ըստ ամենայն անհատից մեկոյ = եզական ենթադրութիւն է' առումն եզրին վասն միոյ անհատական իրի = որպէս . պետրոս ընթանայ =

Հինգերորդ անջատումն . հաստատական ենթադրութեան բաժանի 'ի պարզական . անձնաւորական . և բացարձակ = պարզական ենթադրութիւնն՝ է' առումն եզրին հաստատականի ըստ իւրոյ անմիջական նշանակութեան : զի . ըստ իւրն նախապէս նշանակելոյ = որպէս յորժամ ասեմ թէ մարդ է' տեսակ . կենդանի է' սեռ . 'ի նախադասութիւնդ՝ մարդ , և կենդանի պարզապէս ենթադրին = քանզի ոչ ստորասի , զայս մարդս գոլ տեսակ : և ոչ զայս կամ զայն կենդանին գոլ սեռ = բայց ստորասի , տեսակ գոլ զընդհանուր մարդ , զոր անմիջաբար նշանակէ ձայնս , մարդ =

Անձնաւորականն է' առումն եզրի հաստատականի . ըստ իւրոյ միջական նշանակութեան . որպէս յայսմ նախադասութեան . եթէ կենդանի ընթանայ . եթէ մարդ ծիծաղէ = ենթակայքն նախադասութեցդ ոչ ենթադրին պարզապէս . այլ անձնաւորաբար . զի . կենդանի և մարդ այժմ առնանին ոչ ընդհանուրք որպէս անմիջաբար նշանակեն : այլ մասնականաւ ըստ այս մարդոյս . ըստ այն կենդանւոյն , զորս նշանակեն միջապէս . զի . միջնորդութեամբ ընդհանրական բնութեան =

Բացարձակն՝ է առումն եզրին ըստ իւրոյ նշանակութեան միջականին և անմիջականին . որպէս . մարդ է' կենդանի = ենթակայն նախադասութեան այսորիկ որ է' մարդ . ենթադրի բացարձակապէս : քանզի որպէս ընդհանուր մարդ է' կենդանի = այսպէս և

մասնաւորին անհատին մարդոյ։ Գոն և այլ բաժանմունք եղելոց յատկութիւնք և տրամադրութիւնք. զորս թողումք։ Եւ ոչ զի կամ փոքր ինչ կամ ոչինչ են պիտանացուք։

Յաղագս սահմանի. թէ զինչ. և որքանա— ցար իցէ սահմանն։

Գլուխ. Ը։

De Definitione: Quid, & Quotuplex sit Definitio.

Articulus Octauus.

Թէպէտ և սահմանն կարէ առ բերել առ երկրորդ մասաց ներգործութիւն։ Եւ ոչ զի բազումս անգամ սովոր եմք բացատրել զսահմանն նախադասութեամբ որ է՝ յատուկ երկրորդ ներգործութեան մասաց։ այլ սակայն նախապէս և մանաւանդ պատկանի սահմանն առ առաջին մասաց ներգոր ծութիւն։ Քանզի ուսուցանէ արտայայտել յերկրորդ գիտն վերջնոց. թէ ՚ի սահմանումս ոչ դնի գոլ. և ոչ՝ ոչ գոլ։ նոյն յորժամ ՚ի բանսն ոչ դնի գոլ. և ոչ՝ ոչ գոլ. այդ է միայն առաջին մասաց ներգործութիւն. ապացուցանեմ սահմանն՝ առ առաջին մասաց ներգործութեան պատկանի։ ուստի նա վարդա պետութիւն առ առաջին մասն ներգործութեան տրամաբանականի. ոչ առ երկրորդն։ Նայ և, զի սահմանն՝ յայտ առնէ զէութիւն իրին. նոյն յայտնութիւն իրողութեանցն յատկապէս և նախա պէտաբար է գործ առաջին մասաց ներգործութեան. որ է՝ նախ կնին իմացումն էնթակայնին թարց ստորասութեան կամ բացա սութեան։ ապացուցանեմ և այլ։

Եւ որ՝ սահմանն է բան նշանակիչ ինչէութեան որ է ինչ։ այս պէս արտայայտել յերկրորդ գիտն վերջնոց։ Որ. է՝ բան յայտնիչ էութեան էնթակայի իրին։ բան ասացեալ. որ. համառօտութեամբ բաց

գում բառից։ Վասն զի մի բառ ոչ բաւական է սահմանութեան։ Եւ իմաստաւոր է. զի սահմանն պարտի բացայայտել զէութիւն են-թակայ իրին որոշաբար, և յայտնապէս։ Արդ՝ իւրաքանչիւր էութիւն ունի զինչ որով հաղորդի ընդ այլոց էութեանց. և զինչ որով տարադասի յայլոցանէ։ Օրին. մարդ ունի զկենդա-նի, որով հաղորդի ընդ ձիոյ. և զբանականն, որով զանա-զանի ի նոցանէ։ Վասն այսորիկ սահմանութեան ոչ նմանապէս բաւէ զերկու բառս պահանջանայն։ զի միովն յայտնեսցի հաղորդակ-ցութիւն, և միւսովն զանազանութիւն ընդ այլ էութեանց։ Բ. Զի սահման նշանակէ զէութիւն ենթակայ իրին. զի սահմանն տարբերեսցի յայլոց բանիցն, որք զիւրն էութիւն ոչ նշանակեն։ Գ. Հաւասարեսցի։ Թէ սահմանն ոչ կարէ սահմանել ինքեամբ, և ոչ այլով զանազան սահմանաւ։ Այլապէս և ոչինչ կր-կին կարող է սահմանել։ Եզրակացութիւն յայտ է։ Իսկ զառաջարկութիւն ըստ առաջին մասին հաստատեցուցանեմք։ զի սահմանն պարտի նմանապէս զանազանել ի սահմանելոյն զօ-րոյ էութիւն յայտ առնէ։ Ուստի այսք ոչ գոն սահմանք. մարդ է մարդ. և կենդանի է կենդանի։ Այլապէս ոչ կարէ սահ-մանն ինքեամբ սահմանել։ Հաստատեցուցանեմք և ըստ եր-կրորդ մասին։ Քանզի եթէ սահմանն այլ սահմանաւ սահ-մանիցի, նոյն և սահմանեալ սահմանելին այլով սահմանաւ պարտ էր սահմանել։ և այսպէս առաջանայցէ յայսոսիկ մինչ ի յան-հունս, որ է յոյժ անտեղի։

Վասն պատասխանատրութեան նախ գիտելի է. թէ սահ-մանն զանազանի ի սահմանելոյն ոչ ըստ ենթակայութեան իրին. այլ ըստ մակածութեան. և ըստ կերպի նշանակե-լոյ։ Վասն զի սահմանն պատմէ զէութիւն իրին. իսկ էութիւն ոչ տարբերի ենթակայաբար ի նմանէ որոյ է էութիւն։ Օրին. մարդ ի կենդանւոյ բանականէն։ այլ տարբերի միայն ըստ մակա-

մածու-

մտածութեան, և զանազան կերպին նշանակելոյ։ մինչ զի մարդ. որ է՛ սահմանելին. նշանակէ զնոյն էութիւն անյայտապէս։ իսկ կենդանին բանական, որ է՛ սահման. զնոյն էութիւն նշանակէ պարզագոյնաբար։

Հարց՝ պատասխանեմ ձեռնարկութեանն, մեկնելով զառաջարկութիւն. Թէ սահման ոչ կարող է՛ սահմանել ինքեամբքն, ըստ նոյն կերպին նշանակելոյ. հաստատեմ։ քանզի ոչ բարւոք ասի. Թէ սահմանն է սահման։ ոչ կարող է՛ սահմանել ինքեամբքն ըստ զանազան կերպին նշանակելոյ. սուտ ելով. Թէ սահմանն է՛ բան յայտնիչ գոյացութեան իրի. ուրանամ։ յորմէ ոչ հետևի արտաքերութիւն յանբաւս։ քանզի սահմանին սահմանող՝ իբր պարզ յայտնութիւն էութեան իւրեանց ինքեանն. ոչ կարօտի այլոյ սահմանին։

Եւ դնի՛ սահմանս այն. ոմն է՛ էութենական. ոմն պատահական։ էութենականն որ մանաւանդ և տիրաբար ասի սահման՝ է՛ բան յայտնիչ էութեան ենթակայ իրին ՚ի ձեռն բաղկացուցիչ և էութենական ստորոգելոց. որպէս. սեռին, և բաղկացուցիչ տարբերութեան։ որպէս. կենդանին բանականն է՛ էութենական սահման մարդոյ։

Հարց՝ սեռ ասի այն. որով սահմանեալ էութիւն հաստատի էութենաբար ընդ այլսն. որպէս ՚ի մարդոյ սահմանութեան սեռ է՛ կենդանին, որով մարդն էութենաբար հաստատի ընդ ձիոյ. ընդ առիւծու. և ընդ այլ կենդանիսն։ Իսկ՝ բաղկացուցիչ տարբերութիւն կոչի այն. որով սահմանեալ իրն էութենաբար և նախապէս զանազանի յայլ իրաց. որպէս ՚ի նոյն սահմանութեան մարդոյ. բաղկացուցիչ տարբերութիւն է՛ բանական. որով մարդն նախապէս արտադասի յանասնոց. և նա ՚ի հրեշտակաց. որք նոյնպէս ոչ ասին բանաւորք. այլ պարզ հայեց

մամբ իմացականք. քանզի ոչ տրամաբանէին երեւակայութե՟ որպ՟ մարդիկն = այլ գերազանցաբար սոսկալիս հայէին. որպ՟ յամենաբանութե՟ն կատարելապէս ուսուցանէ.

Հասցի. որով նախապէս և էութենաբար զանազանի յայլոց. զի մարդն կարէ և յատկութե՟. որպ՟. ծիծաղականութե՟ն, արտադատել յայլոցն = Իսկ՝ ծիծաղականն որ է յատկութի՟ բղխեալ յէութենէն մարդոյ. ոչ է՝ և ս բաղկացուցիչ տարբերութի՟ նր՟ = զի մարդն՝ ծիծաղականութե՟ն ոչ տարբերի յայլոց կենդանեացն նախապէս և էութենաբար. այլ երկրորդապէս, և յատկաբար = քանզի յատկութի՟ն գտանէ զէութի՟ նորին կատարելապէս զբաղկացեալ.

Պատահական սահմանն, որ տիրաբար կոչի ստորագրութի՟ է բան նշանակիչ բնութե՟ էնթակայ նորին՝ ՚ի ձեռն պատահական ստորոգելոց = Իսկ՝ պատահական ստորոգեալքն են այնոքիկ. որք ոչ բաղկացուցանեն զնոյն էութի՟ն. այլ զհետևեթան առ այն, զոր գտանեն կատարելապէս և էութենաբար զբաղկացեալ: որպ՟. մարդոյ ստորագրութի՟ն է ծիծաղական ուղղորդապնաց երկոտանի =

Եւ դարձեալ էութենական սահմանն անջատի ՚ի ֆիզիքայինն. որպ՟. բնական. և մետաֆիզիքայինն. որպ՟ համաբնական = Ֆիզիքայինն սահմանն՝ է որ յայտնէ զբնութի՟ էնթակայ նորին ՚ի ձեռն ֆիզիքայինն մասանցն. որք են նիւթ և տեսակ նորին = որպ՟ ՚ի մարդումն՝ հոգի և մարմին. որք միացեալք բաղկացուցանեն զֆիզիքայինն բնութի՟ մարդոյ = Մետաֆիզիքայինն սահմանն՝ է որ բացայայտէ զնոյն բնութի՟ն ՚ի ձեռն մետաֆիզիքայինն մասանցն. որք են սեռ և տարբերութի՟ նորին = որպ՟ ՚ի մարդումն կենդանի և բանական. որք միացեալք բաղկացուցանեն զմետաֆիզիքայինն էութի՟ մարդոյ =

Իսկ՝

Իսկ՝ ստորագրական սահմանն . որ . ստորագրութիւն՝ եւս երկուին լինի ։ մինն որ ընտանեբար ստորագրութիւն անուանի ։ է որ բացայայտէ զէութիւն իրին յատկութեամբքն . որ . յատուկ պատահմամբքն , որք յէութենէն արտաբերեալքն . իբրու զաղափարէ . մարդ է զարմանալին որ ծիծաղական ։ այս է՝ ստորագրութիւն մարդոյ . զի զարմանք եւ ծաղր՝ արտաբերեալքն՝ ի մարդոյ էութենէն ։ միւսն՝ որ է անկատար ստորագրութիւն . եւ իս կայես ասի ծառք . է որ նշանակէ զիրն հասարակ պատահմամբք . որք յէութենէն ոչ արտաբերեալքն ։ իբրու թէ ասէի . մարդ է ուղղորդագնաց երկոտանի ։

Արդ՝ բազումք են որք գոն պիտանացուք առողջութեան սահմանին զորս առ բերէ արիստոտէլ՝ ի վեցերորդ գիրս թօբիգօրում . որ թարգմանի գիրք տեղականաց ։

Նախ խնդրի, թէ սահմանն եղիցի ծանօթագոյն քան զսահմանեալն ։ եւ պատճառն է՝, զի սահմանն հնարեցաւ առ՝ յայտնապէս բացայայտել զէութիւն սահմանելոյն ։ ապա՛ արդեօք ուրեմն ծանօթագոյն պարտ է զոլ քան զսահմանեալն ։

Երկրորդ խնդրի, թէ սահմանն անդրադարձցի ընդ սահմանելոյն . մինչ զի ոչ եղիցի սահմանն ընդհանրականագոյն կամ մասնականագոյն քան զսահմանեալն ։ սաստուգանելի են այսք մերոյ սահմանքս . մարդ է՝ կենդանի . կամ մարդ է՝ կենդանի բանաւոր մահկանացու ։ քանզի նախկինն՝ է հասարակագոյն . եւ վերջինն՝ մասնաւորագոյն քան զմարդն ։ Վասն որոյ ոչ անդրադարձեալն ընդ մարդոյ ։ զի ոչ՝ որք միանգամ են կենդանիք . գոն մարդ ։ եւ ոչ որք միանգամ գոն մարդ . են կենդանի բանաւոր մահկանացու ։

Երրորդ . թէպէտ սահման եւ սահմանելին անդրադարձեալն առ միմեանս ։ սակայն յառաւելութեան եւ նուազութեան եղա-

ծխոդ նի եւս

նի և ս յոռութեն սահմանենն ։ յաւելոյ է սահմանն . յորժամ
ընդունի զպարտաւորութիւն . որպ . մարդ է կենդանի բանական
քանակ ։ և նոյնպէս . յորժամ ոչ բացայայտէ հուպ սեռին .
այլ հեռաւորն ։ որպ . մարդ է գոյացութի բանաւոր ։ Իսկ ուսանի
երևի , թէ սահմանն է բան համառօտ ; վն զի հուպ սեռն
միայնոյ առաբերեցելոյ . և հեռաւորքն ներքսայէս առդիցե_
ալք ի սահմանին ։ քանզի սակլոյ . մարդ է կենդանի բանաւոր , իմա_
նի զոլ և ս գոյացութի . մարմին . բոյս . զգայուն . շնչաւոր ։
զի զամենեսեան պարունակէ կենդանին ։ և այսոքիկ յաղագս
առաջին մասին Ներածութեան ։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍՆ.

Յաղագս երկր. մտաց ներգործութե . յի .
Յաղագս Նախադասութեան ։

SECVNDA PARS.

De ſecunda intellectus Operatione : hoc eſt, De Propoſitione.

Երկրորդ մտաց ներգործութիւն ոչ այլ ինչ է . բայց թէ դա_
տումն մտաց . որով երկու եզերք պարզ միտառութեամբ
ըմբռնեալք . բաղադրին կամ տրոհին , ստորասութեաք , կամ
բացասութեաք ։ սաստուտ լինի . թէ ենթակայ երկրորդ մտաց
ներգործութեան պանի բացերևութի ; կամ նախադասութի .
վն զի յորժամ միաքն ենթադասեաց , իբրու պնդափակաւ .
թէ որմն է սպիտակ . կամ ոչ է սպիտակ . սակս ձայնին զնոյն

ենթադրութեամբ բացերևեցելոյ՝ նախադասութե, մանաւանդ թէ նոյն պէս է. կամ ոչ է:

Թէ զինչ իցէ բացերևութի, և նախադասութի: Եւ որքանապատիկ բաժանմանցն.

Գլուխ. Ա:

Quid ſit Enunciatio, ſiue Propoſitio. Et quotuplex eius Diuiſio.

Articulus Primus.

Նախադասութի է՛ բան կատարեալ. որ զճշմարտութի կամ զսուտութի բացերևեցէ: բան ասացաւ՝ փոխանակ սեռի, և բառնի՛ն հաւասարի նախադասութեիս ընդ այլ բանս՝ կատարելոյն և անկատարս: Ասեմ՝ բանն, ըստ որում սահմանն յարմարեցելէ յառաջնն գիրս պերիարմէ_նեաս, է՛ ձայն նշանական ըստ կամաց. որոյ մասունքն զատե_ալք զմի ինչ նշանակեն: որպէս. մարդ է՛ սպիտակ:

Ասացաւ՝ կատարեալ և այլքն՝ փոխանակ տարբերութե: քանզի բանն՝ երկեակ է՛. կատարեալ և անկատար: անկատարն է՛ որ ծնանի զանկատար նշանակութի ի միտս լսողին: որպէս. մարդ կենդանի: որպէս սպիտակ: եթէ են կնայի: և նմանք սո_ցին. յորս ոչ դադարի անձն լսողին. այլ յերկբայս լինի: Կատ_արեալն՝ է՛ որ զկատարեալ նշանակութի ծնանի. և ներունակ կայ շարամանութի, կամ տրոհութի եղելոցն. և անձն լսողին դադարի: որպէս. մարդ է կենդանի: որպէս է՛ սպիտակ:

Ասացաւ՝ որ զճշմարտութի կամ զսուտութի բացերևեցէ. զի կատարեալ բանն՝ եւս երկեակ է: ոմն բացերևական, որ սահմանեցէ կամ բացասացէ զինչ. ներունակ կայ ճշմարտութի, կամ սուտութի: որպէս. մարդ է կենդանի: մարդ ոչ է կենդանի:

և ոչ անբացերևականն. որ է ըղձականն. կամ հարցականն. կամ հրամայականն: և ոչ սուտ. և ոչ ճշմարիտ բացերևեցէ: Օր. պետրոս գնայց թէ ոչ: զքեզ սիրեմ: ով թէ զքեզ սիրէի:

Բայց՝ յայնժամ նախադասութիւն զճշմարտութիւն նշանակէ. յորժամ համաձայնի և համգիտանայ իրուն զորմէ ենթադրա-տէ: Օր. յորժամ այսպէս իրն ունի զինքն. որպէս կնշանակէ բացերե-եցեալք. Իսկ՝ յայնժամ զսուտութիւն. յորժամ ոչ համգի-տանայ. և ոչ իրն ունի զինքն այսպէս, որպէս կնշանակէ բացերևե-ցեալք: Օր. մարդ ոչ է կենդանի:

Որդ՝ բացերևութիւն այս ինքն. նախադասութիւն երկեակ է՝. միոյն ստորոգականն և պարզ, միւսն ստորադրականն և բաղադրեալն: Ստորոգականն՝ որ 'ի վերոյ ասացաք, է որ ունի զենթակայն. զստորոգեալ. և զկապումն. իբրև. զգլխա-ւոր մասունս իւրեանց: Օր. առաքինութիւն է բարի: Ստորա-դրականն՝ է որ ընդունի զբազում ստորոգական նախադա-սութիւնս, իբրև զգլխաւոր մասունս իւր: Օր. եթէ առաքինու-թիւն է բարի. յոռութիւն է վատթար:

Եւ դարձ՝ ստորոգականն բացերևութիւն է երկեակ: միոյն բացարձակ, և 'ի գոլոյն: միւսն եղանակաւոր: Բացերևութիւն 'ի գոլոյն. և բացարձակն՝ է, որ ընդարձակաբար բացերևեցէ զինչ ներգոյութեան. կամ ոչ ներգոյն: Օր. մարդ է բանական: կամ ոչ է բանական: Եղանակաւորն՝ է որ նշանակէ զեղա-նակն. որով միոյն ներգոյ միւսումն, հն բար. մարդ է բանա-կան հարկաւորապէս: մարդ է ազատ ներընդունակաբար:

Որդ՝ նախ ասասցուք յաղագս ստորոգական բացերևութեան 'ի գոլոյն: ապա յաղագս եղանակաւորին: յետոյ յաղագս ստո-րադրականին:

Յաղագս զանազան տեսակաց ստորոգական բացերեւութեան ՚ի գոլոյն.

Գլուխ. Բ.

De diuersis Enunciationis cathegoricæ, & in esse speciebus.

Articulus Secundus.

Բազումք են տեսակք ստորոգական բացերեւութեան ՚ի գոյն. զորս արխատատել ընթացքն յառաջին գիրսն պէրիարմէնիաս. բայց մեք զոմանս զգլխաւորագոյնս առաջաբերցուք. թողլով զմնացեալսն.

Նախ՝ բացերեւութեանց ոմն է՝ երկրորդ առկայիւ. ոմն երրորդ առկայիւ. բացերեւութիւն երրորդ առկայիւն՝ է՛ յորում դնի ստորոգելեացն բացադրաբար եւ յայտնապէս. իբրեւ զինչ զատուցեալ ՚ի բայէն. որգոն. մարդ է՝ սպիտակ. Նախադասութիւն երկրորդ առկայիւն՝ է՛ յորում դնի ստորոգելեացն ներադրաբար եւ անյայտապէս. իբրեւ զինչ առընկալեալ ՚ի բայէն. հի զան. մարդ ընթանայ. այս է՝ ընթացօղ.

Երկու. ոմն է՝ որոշելի. ոմն անորոշելի. Որոշելին է՝ որոյ ենթակայն եւ ստորոգելեացն են որոշելի եղերք. որպէս. մրդ է՝ արդար. Անորոշելին է՝ յորում մինն յապացեալ եղերացն է՝ անորոշելի. հի կէն. ոչ մարդ է՝ արդար. կամ. մարդ է ոչ արդար.

Երրորդ. ոմն է՝ ուղղական. ոմն անուղղական. Ուղղականն է՝ յորում ստորոգեալ ստորոգելի է. եւ ենթակայի որ ենթակայելի է. եւ այս յորժամ պահի. յորժամ ստորոգելին վերադրյնքն ըստ վայրանցմունեցն. կամ զոյգքն ըստ զուգիցն. կամ պատահմունքն զենթակայիցն. վերագոյնն ըստ վայրագունիցն. օր. մարդ է՝ կենդանի. զոյգքն ըստ զուգիցն. որգոն.

ճերմ   մր

մդ է՛ կենդանի բանական ։ պատահմունս զենթակայիցն . որ զամն . մարդ է՛ սպիտակ ։ Անուղղական նախադասութիւն է՛ ներում ստորոգելին կամ վայրագոյնքն ըստ վերագունիցն . կամ ենթակայքն ըստ պատահմանցն ։ որպէս . կենդանին է՛ մարդ ։ սպիտակն է՛ մարդ ։

Չորրորդ . ոմն է՛ ըստ նիւթեան , ոմն ըստ պատահման ։ Նախադասութի ըստ նիւթեանն՝ է՛ ներում ստորոգեցեալն առընթերդոյ ենթակայութեն հարկաւորապէս . օր . կամ իբր սեռ . որպէս . պետրոս է՛ կենդանի ։ կամ իբր տեսակ . հն բար . պետրոս է՛ մարդ ։ կամ իբր տարբերութի . որպէս . պետրոս է՛ բանական ։ կամ իբր յատուկ . որպէս . պետրոս է՛ ծիծաղական ։ Նախադասութի ըստ պատահմանն՝ է՛ ներում ստորոգեալն առընթերդոյ ենթակայութեն ներընդունականաբար . օր . իբր հասարակ պատահմամբ որպէս . պետրոս է՛ սպիտակ ։

Հնգերորդ . ոմն է՛ նոյնական , ոմն աննոյնական ։ Նոյնական նախադասութին՝ է՛ որ ըստ նոյն բացատրեալ բանին ստորոգի զինքենէն ։ հն կէն . պետրոս է՛ պետրոս ։ մարդ է՛ մարդ ։ աննոյնականն՝ է՛ յորում ստորոգեցեալն նմանապէս զանազանեալ է՛ յենթակայէն ։ որպէս . մարդ է՛ բանական ։

Յաղագս նիւթոյ . որակութե . և քանակութե ստորոգական նախադասութեն ։

Պրակք . Գ ։

De Materia, Qualitate, & Quantitate Propositionis cathegoricæ.

Articulus Tertius.

Յերաքանչիւր ստորոգական նախադասութեն զերիս պարտիմք խնդրել ։ որ . նիւթ . որակութի . և քանակութի .

թի ։ Նիւթն է յորմէ նախադասութիւն եղանի . և գոյ եռեակ ։ հարկաւոր և բնական ։ անկարելի և հնարաւոր ։ ներընդունական և պատահական ։ Նախադասութիւն ՚ի բնական և հարկաւոր նիւթում՝ է այն ներքում ստորոգեալն ոչ կարէ ոչ յարադրել ենթակայում ։ ո̄պ. մարդ է բանական ։ Նախադասութիւն ՚ի հնարաւոր և անկարելի նիւթում՝ է ներքում ստորոգելոյն ոչ կարէ առընթերկայել ենթակայում ։ որպէս ․ մարդ է քար ։ Նախադասութիւն ՚ի ներընդունական և պատահական նիւթում՝ է՝ ներքում ստորոգելոյն կարէ գոլ և ոչ գոլ յենթակայում ։ ո̄պ. մարդ ընթանայ ։ մարդ է սպիտակ ։

Որակութի բաշխութեն՝ է ստորասութի, և բացասութի ։ Ճշմարտութի, և սուտութի ։ Արդ՝ ստորասական նախադասութիւն՝ է որոյ գլխաւոր կապութիւն ստորասէ ։ ձի կէն. ծառ է բուսական ։ Իսկ՝ բացասականն է որոյ գլխաւոր կապութիւն բացասէ ։ ձի քար . ծառ ոչ է զգայական ։ Ասացի գլխաւոր կապութիւն . քանզի երբեմն ՚ի նախադասութեան բազումք են կապմունք ։ ո̄պ. որ ոչ է՝ ընդ իս . է՝ հակառակ իմ ։ այս նախադասութիւն է՝ ստորասական. թէպէտ և բացասէ մի կապութիւն . որ ոչ է գլխաւոր ՚ի նախադասութեան ։ և կամ . որ ինչ է՝ զգայական . ոչ է՝ քար ։ այս՝ բացասական է ։ զի թէպէտ մի կապութիւն ստորասէ . սակայն գլխաւոր կապութիւն բացասէ ։ Արդ՝ գլխաւոր կապութիւն նախադասութեան է՝ այն , որ կապէ զնախնագոյն ստորոգելոյն ընդ ենթակային ։

Ճշմարիտ նախադասութի՝ է՝ որ ստորասէ զայն որ գոյ . կամ բացասէ զայն որ ոչ գոյ ։ որպէս ; ձի է՝ խրխնջական ։ խրխնջականն ոչ է բանականութիւն՝ սուտն է, որ բացասէ զոր գոյ ․ կամ ստորասէ զոր ոչ գոյ ։ ո̄պ. ձի է հաչողական ։ շուն ոչ է անբան ։

Քանակութիւն նախադասութեանցն է՝ որով նախադասութիւն առանձնակէ կամ զմինն. կամ զամենս. կամ զոմանս. կամ զոչ միոյն: Վասն որոյ քառեակ է նախադասութիւն: ընդհանրական. մասնաւոր. անորոշական. և եզական: Իսկ՝ ընդհանրականն՝ է որոյ ենթակայն է հասարակ եզր, ընդհանրութեան նշանաւ տրամադրեալ: Օրինակ՝ ընդհանուր նշան է այսպիսի: ամ. ոչ ոք. և նմանք սոցին: որպէս. ամ մարդ է կենդանի: ոչ ոք ձի է բանական: Մասնաւոր նախադասութիւն է որոյ ենթակայն է հասարակ եզր ընդ մասնաւոր նշանաւ. այսինքն. ոմն. ոք. և այլ: որպէս. ոմն մարդ է փիլիսոփայ: Անորոշականն է յորում ենթակայն է հասարակ եզր ոչ ինչ նշանաւ բացորոշեալ: որպէս. մարդ ընթանայ: Եզականն է որոյ ենթակայն կամ է անհատ. որպէս. Պետրոս ընթանայ: կամ հասարակ եզր ընդ ցուցական նշանաւ: որպէս. այս մարդս ընթանայ:

Յաղագս հակադրութեան բացարձակ նախադասութեանց:

Գլուխ. Դ:

De Oppo∫itione Propo∫itionum ab∫o'utarum.

Articulus Quartus.

Մինչ և ցայժմ ուսուցաք զմասնաւորութիւնս ստորոգական բացերևութեան ըստ ինքեան իւրեանց խորհրդելոյն: Արդ՝ յայսմհետէ վարդապետութիւն ասասցուք յաղագս նոյն բացերևութեանցն, ըստ որում առ միմեանս յարաբերին: և նոցա յայտնապէս խմացելոց երեք ինչ պատահմանն. այսինքն. հակադրութիւն. համաձայնութիւն. և անդրադարձութիւն: Օրինակ՝ նախ ասասցուք յաղագս հակադրութեանն:

Հակադրութիւն՝ է ընդդիմակացութիւն առ միմեանս երկուց

նախա

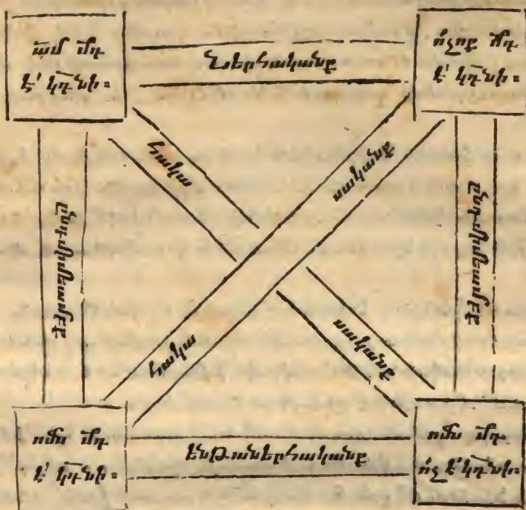
նախադասութեանց , զնոյն ստորոգեալ , և զնոյն ենթակայն ընդդիմադրաց . որք հակակայեն կամ ըստ որակութե . կ ըստ քանակութե . կ ըստ երկաքանչիւրոյ 'ի դոցանէ : Իսկ քառեակ է հակադրութի նախադասութեցն : հակասական . ներհական . ենթաներհական . և ընդմիմեամբք :

Հակասական նախադասութիւնքն՝ են որք հակակայեն 'ի միւմեանց քանակութբ և որակութբ . մինչ զի մինն եղիցի ընդհանրական ստորասական , և միւսն մասնաւոր բացասական . կամ ընդ դէմ սորին : որպ . ամ մարդ է կենդանի . ոմն մարդ ոչ է կենդանի : Եւ ո՛չոք մարդ է կենդանի . ոմն մարդ է կենդանի : կամ հակասականք են , որք որակութբ միայն հակակայեն . եթէ երկոքեանն գոն եզականք : որպ . պետրոս է կենդանի . պետրոս ոչ է կենդանի :

Ներհական նախադասութիւնքն՝ են որք հակակայեն միայն որակութբ . մինչ զի մինն իցէ ստորասական . միւսն բացասական . և երկոքեանն ընդհանրականք : որպոն . ամ մդ է կենդանի . ո՛չոք մարդ է կենդանի :

Ենթաներհականքն՝ են որք հակակայեն որակութբ միայն. այսի զի մինն ստորասական . միւսն բացասական . բայց երկաքանչիւր ոք մասնաւոր : որպէս . ոմն մարդ է կենդանի . ոմն մդ ո՛չ է կենդանի :

Ընդմիմեամբքն՝ են որք հակադրին միայն քանակութբ . մինն գոլով ընդհանրական . միւսն մասնաւոր . իսկ երկաքանչիւրոքն կամ ստորասական . կամ բացասական : որպ զան . ամ մարդ է կենդանի . ոմն մարդ է կենդանի : կամ ո՛չոք մարդ է կենդանի , ոմն մարդ ո՛չ է կենդանի : Աղբդ՝ ամ այսոցիկ տեսանես հակադրութեանն 'ի հետևեալ ձևոջս ցուցանելն :

՚Ի հակադրութեանցդ՝ մեծագոյն է՛ հակասականն։ ապա՛ ներհականն։ յետոյ ենթաներհականն։ իսկ՝ փոքրագոյն՝ ընդմիմեամքն։ զի ընդմիմեամք բայերևութիւքն ոչ հակադրին՝ ՚ի միմեանց ըստ ստորասութեն. և բացասութեն։ վն որոյ և ոչ ըստ ճշմարտութեն և ստութեն։ քանզի ՚ի ճշմարտութեն ընդհանրէն մակաբերի մասնաւոր ճշմարտութի։ և ՚ի մասնաւոր ստութե՝ ստութի ընդհանուր։ Արդ՝ իսկագոյն հակադրութի պատահի անդ միայն. ուր ստորասութիւն կամ բացասութիւն պատահի։

Վասն ասացելոց հակադրութեանցն չորք կանոնք առաջաբերին ՚ի տրամաբանականացն։ Առաջին կանոն է՛. թէ հա-

 կասա-

կարողական նախադասութիւնքն ո՛չ երբեք կարեն գոլ համանգամայն ճշմարիտ. Կ սուտ = այլ հարկաւորապէս եթէ մինն է՛ ճշմարիտ, միւսն է՛ սուտ = քանզի ՚ի ճշմարտութենէ միոյ եզրակացուցանեմք զսուտութիւնն միւսոյն. և անդրադարձար ձայնէս =

Երկրորդ կանոն. Ներհակական նախադասութիւնքն ո՛չ երբեք կարեն գոլ համանգամայն ճշմարիտ = այլ կարեն գոլ համանգամայն սուտ ՚ի ներընդունակական նիւթում = իսկ ՚ի հարկաւոր և յանկարելի նիւթում՝ միշտ մինն է՛ ճշմարիտ. և միւսն սուտ =

Երրորդ կանոն. Ենթաներհակականքն ո՛չ կարեն երբեք գոլ համանգամայն սուտ: բայց կարեն համանգամայն գոլ ճշմարիտ ՚ի ներընդունակական նիւթում: Իսկ ՚ի հարկաւոր և անկարելի նիւթում՝ միշտ մինն է՛ ճշմարիտ. և միւսն սուտ =

Չորրորդ կանոն. ընդմիմեալք նախադասութիւնքն՝ ՚ի հարկաւոր նիւթում, գոն համանգամայն ճշմարիտ = Արդ՝ յանկարելի նիւթում՝ գոն համանգամայն սուտ = Իսկ ՚ի ներընդունակական նիւթում եթէ ընդհանրականն է՛ ճշմարիտ. մասնաւորն հարկաւորապէս է՛ ճշմարիտ = այլ եթէ ընդհանրականն է՛ սուտ. մասնաւորն կարէ գոլ ճշմարիտ = Բայց եթէ մասնաւորն է՛ ճշմարիտ. ընդհանրականն կարէ գոլ սուտ = Իսկ եթէ մասնաւորն է՛ սուտ. ընդհանրականն հարկաւորապէս է՛ սուտ = օրինակք ո՛չ պիտոյ են Տրամաբանողին =

Յաղագս հանգիտութե բացարձակ բացերեւութե .

Պրակք ։ Ե ։

De Aequipollentia absolutæ Propositionis .

Articulus Quintus .

Հանգիտութի՝ է՛ զօրութի որով երկու նախադասութիւնք հակադրեալք , եւ զնոյն ենթակայն եւ զնոյն ստորոգեցեալն ընդունողք՝ հանգիտանան մերձաբերութե բացասութե ուրուք ։ այ. զնոյն նշանակութի չափեն ։ Եւ՛ս որոյ առնելեն կանոնքս այսոքիկ ։

Առաջին կանոն ։ յորժամ միում ումեք յերկուց հակասական նախադասութեանցն՝ մի նախադասեցի բացասութի ։ յայնժամ հանգիտանայ միւսում հակասականին ։ զոր օրինակ . հակասականքն զոն այսք ։ ամ մարդ է՛ սպիտակ . ոմն մարդ ոչ է սպիտակ ։ եթե ասեմ . ոչ ամ մարդ է՛ սպիտակ . ոմն մարդ ոչ է՛ սպիտակ ։ հանգիտանան ։ կամ այսպէս . ամ մարդ է՛ սպիտակ . ոչ ոմն մարդ ոչ է՛ սպիտակ ։ եւս հանգիտանան ։

Երկրորդ կանոն ։ եթե մի բացասութի ստորադասեցի ենթակայումն նախադասութե ուրուք ներհակականին . կամ ենթաներհակականին ՝ հանգիտանայ միւսում ներհակականին . կամ ենթաներհակականին ։ իբրու պաղափարաւ . ներհակականքն զոն այսք . ամ մարդ է՛ սպիտակ . ոչոք մարդ է՛ սպիտակ ։ եթե ասեմ . ամ մարդ ոչ է՛ սպիտակ . ոչոք մարդ է՛ սպիտակ ։ հանգիտանան ։ կամ այսպէս . ամ մարդ է սպիտակ . ոչոք մարդ ոչ է՛ սպիտակ ։ եւս հանգիտանան ։ Առոր՝ ենթաներհակականքն են այսք . ոմն մարդ է՛ սպիտակ . ոմն մարդ ոչ է՛ սպիտակ ։ եթե ասեմ . ոմն մարդ է՛ սպիտակ . ոմն մարդ ոչ է՛ ոչ սպիտակ ։ հանգիտանան ։

Երրորդ կանոն։ Եթէ յերկուց բացասութեցն՝ մինն նախադասի. և միւսն համանգամայն ստորադասի ենթակայում ընդմիջեալք նախադասութե ուրումն. հանգէտ լինի միւսում ընդմիջեալքն։ Օրինակ գաղափարաւ. ընդմիջեալք են սոքա. ամ մարդ է՝ սպիտակ. ոմն մարդ է՝ սպիտակ։ բայց հանդիպաման. եթէ ասեմ, ո՛չ ամ մարդ ո՛չ է՝ սպիտակ. ոմն մարդ է՝ սպիտակ։ կամ այսպէս. ո՛չ ոմն մարդ ո՛չ է սպիտակ. ամ մարդ է՝ սպիտակ։ Իսկ՝ զի զկանոնս. ի միւս աւուրն աշակերտքն շարադրեցան տողք այսորիկ։

Ստորադրին, Ներ, Ենթներհակին։

Նախադրին Հակասականին։

Նախ և սոր Ընդմիջեալքին։

Թ. Վ̄ն համգիտութե նախադասութեցն՝ բացասութի ստորադասելի է՝ ՚ի ներհակմունս. և յենթաներհակմունս։ այլ նախադասելի է՝ ՚ի հակասականունս։ Իսկ՝ յընդմիջեալքումն նախադասելի է՝. և համանգամայն ստորադասելի։

Աղորդ՝ պատճառն է՝ այս։ վ̄ն զի բացասութի զքակիչ բնութի ունի. և զոր ինչ գտանէ յետ իւր, աւերականէ և ՚ի հակակայն իւր փոխէ։ Աղ̄ այսորիկ՝ յորժամ բացասութի նախադասի ընդհանրական և ստորասական նշանին այս նախադասութես. ամ մարդ է՝ սպիտակ։ ասելով. ո՛չ ամ մարդ է՝ սպիտակ. զերկոսին նշանն ապականէ. առնելով մասնաւոր և բացասական. և համգիտացուցանէ զնախադասութիւն՝ այսմին. ոմն մարդ ո՛չ է՝ սպիտակ. որ էր հակասականն իւր։ Նմանապէս յորժամ ենթակայումն նոյն նախադասութեն ստորադասի բացասութին. ասելով. ամ մարդ ո՛չ է՝ սպիտակ. վ̄ն զի բացասութին ո՛չ գտանէ յետ իւր զընդհանուր նշանն. ո՛չ շարաբերանայ զնա։ Աղորդ՝ վ̄ն զի գտանէ զստորասութին. ապականէ զնա։ ուստի նախադասութին դառնայ ընդհանուր

բացա_

բացասական ։ և հանգիտմամբ ներհակականին իւրում . զյ . այսմին . ոչ ոք մարդ է սպիտակ ։ և նոյնպէս ասելի է վ՟ն այլոցն . որպ յայտ է՝ տրամաբանողին ։

Յաղագս շրջադարձութե՟ բացարձակ բացերե ւութե ։

Գլուխ . Զ ։

De Conuersione absolutæ Propositionis.

Articulus Sextus.

Շրջադարձութիւն է՝ փոխադրութիւն ստորոգելեացն ՚ի յենթակայն . և ենթակայէն ՚ի ստորոգելեացն երկուց նախադասութեցն , նոյն մնալով նոցին որակութեանն ։ որպ . մակացութիւն է՝ ունակութիւն . անդրադարձի այսպ ․ Ունակութիւն է՝ մակացութիւն ։ Նախադասութիւն , որոյ եզերքն փոփոխին . ասի շրջադարձելոյ ։ իսկ այն որ լինի յեզերաց փոփոխելոցն , ասի շրջադարձող ։ Շրջացի . փոխադրութիւն ստորոգելոյն յենթակայն . և ընդ դէմ սորին ։ քանզի սխալ է՝ , զի որ էր ստորոգեալ ՚ի յառաջարկութեն . եղիցի ենթակայ ՚ի յեզրակացութեն . և որ էր ենթակայ , լիցի ստորոգեալ ։ շրջացի . նոյն մնալով որակութիւն ։ Հ քանզի եթէ շրջադարձելոյն էր ստորասական կամ բացասական . ճշմարիտ կամ սուտ . այսպիսի և պարտի զոյլ անդրադարձողն ։

Երեք գոն տեսակք շրջադարձմանն ։ պարզ . ըստ պատահման . և ըստ հակադրութե ։ պարզ շրջադարձութիւն է՝ ներում նոյն մնայ որակութիւն և քանակութիւն . և ոչինչ լինի վերաբերութի ։ այս կերպիւս անդրադարձի միայն նախադասութիւն ընդհանուրն բացասական ՚ի յընդհանուրն բացասական ։ և ըստմասնաւորն ստորասականն ՚ի յըստմասնաւո-

որէն

որէն ստորասական ։ որպէս . ո՛չ ոք զգայուն է՛ քար . ապա ուրեմն ո՛չ ոք քար է՛ զգայուն ։ ամն մարդ է՛ ողխոսակ . ապա ուրեմն ամն ողխոսակ է՛ մարդ ։

Հանդարձադարձութիւն ըստ պատահմանն՝ է՛ յորժամ փոփոխի միայն քանակութիւն ՚ի յընդհանրականէն ՚ի մասնաւորն ։ այսպէս ըստաբոլորէն ստորասականն հանդարձադարձի յըստմասնաւորէն ստորասական . և ըստաբոլորէն բացասականն՝ յըստմասնաւորէն բացասական ։ որպէս . ամն մարդ է՛ կենդանի . ապա ուրեմն ոմն կենդանի է՛ մարդ ։ ո՛չ ոք մարդ է՛ քար . ապա ուրեմն ոմն քար ո՛չ է՛ մարդ ։

Հանդարձադարձութիւն ըստ հակադրութեան է՛ յորում մնայ նոյն որակութիւն և նոյն քանակութիւն . բայց եղերքն փոփոխին յորոշեալեացն յանորոշելիսն , վերաբերութեամբ բացասութեանց ։ և այս կերպիւ հանդարձադարձին ըստաբոլորէն ստորասականն . և ըստմասնաւորէն բացասականն ։ որպէս . ամն մարդ է՛ ծիծաղական . ապա ուրեմն ամն ո՛չ ծիծաղականն է՛ ո՛չ մարդ ։ ոմն կենդանի ո՛չ է՛ ձի . ապա ուրեմն ոմն ո՛չ ձի ո՛չ է՛ ո՛չ կենդանի ։ Արդ՝ զի կանոնքդ դիւրապէս ՚ի միտս առցին, ենթադրին հետևեալ տողքս ։

Հեղի ըստ պարզ անդրադարձման ։
Եղի՛մ փոխի ըստ պատահման ։
Աղօթք ըստ հակադրութեան ։
Այբ ստորասէ . Եչ բացասէ .
Երկոքեանքն ընդհանուրք ։
Ինի ստորասէ . Օ՛ բացասէ .
Երկոքեանքն մասնաւորք ։

Արդ՝ գիտելի է՛ թէ յերկուս առաջինն տողսն գոն երեք բառք Հեղի . Եղի՛մ . Աղօթք ։ որք ընդունին զչորս ձայնաւոր գիրս ։ Ա . Ե . Ի . Օ ։ յորոցն այբ նշանակէ զըստաբոլորէն ստորասականն ։

ոչ՛ յայտ առնեն այլ հետեւեալ առաջքն ։ եւ՛ զըստ բոլորէն բացասականն ։ եւ՛ զըստ մասնաւորէն ստորասականն ։ ո՛ զըստ մասնաւորէն բացասականն ։ եւ է՛ նշանակութիւն ․ ոչ՛ ՚ի վերայ ամենայնք ․ Թէ հեղի ․ յի ․ ըստ բոլորէն բացասականն նախադասութի , եւ ըստ մասնաւորէն ստորասականն՝ անդրադարձին պարզ անդրադարձմամբ ։ Իսկ՛ ելմ ․ յի ․ ըստ բոլորէն բացասականն , եւ ըստ բոլորէն ստորասականն՝ անդրադարձմամբ ըստ պատահման ։ բայց աղօթք ․ յի ․ ըստ բոլորէն ստորասականն , եւ ըստ մասնաւորէն բացասականն անդրադարձին ըստ հակադրութէ ։

Յաղագս եղանակաւոր բացերեւութէ ։

Դրուագ ․ Է ։

De Propositione Modali.

Articulus Septimus.

Եղանակաւոր բացերեւութի՝ է՛ որ նշանակէ զեղանակ որով ստորոգեալն առընթերգոյ ենթակայութեան ։ որգոն․ մղոստն է՛ մարդ հարկաւորապէս ։ պետրոս է՛ սեաւ ներըն դունակաբար ։ Իսկ՛ եղանակն՝ է՛ բացորոշումն իրին ․ եւ է՛ եռեակ ։ անուանական ․ առբայական ․ եւ բաղադրելի ։ Անուանական եղանակն՝ է՛ որ բացորոշէ զեզերս նախադասութեն ։ որպէս ․ մարդ սպիտակ ընթանայ ։ ոսկրատէս է՛ մարդ իմաստուն ։ Առբայականն է՛ որ բացորոշէ զբայն նախադասութեն ։ հիկէն ․ պետրոս ընթանայ արագապէս ։ արիստոտէլ է՛ մարդ հարկաւորապէս ։ Բաղադրելին է՛ որ բացորոշէ զբոլոր բաղադրութիւն ստորոգելոյն ընդ ենթակային ։ ոչ՛ ․ մարդ գոլ բանական՝ է՛ հարկաւոր ։ եւ՛ յաղագս այսպիսի եղանակաւոր սոցա այժմ առնելոց եմք ։

Արդ՝ հակադրութի . համեմատութի . և անդրադարձութիւն
եղանակաւոր նախադասութեն՝ թողեալ լիցին ։ քանզի հա_
մեմատութի ունին դոքա առ նախասացեալսն յաղագս նախա
դասութե բացարձակսն և 'ի գոլոյն ։ Իսկ այժմ ուսուսցուք
յաղագս քանակութե . որակութե . և եղանակսն եղանակաւոր_
որ նախադասութեն ։

Եղանակքն որ զնախադասութի որակացուցանեն՝ գոն
չորք ։ Այ · հարկաւոր . ներընդունական . կարելի . անկարելի ։
Առն որոյ և քառեակ է եղանակաւոր նախադասութիս · Այ .
եղանակաւոր 'ի հարկէն . Ո̅յ · կենդանւոյ կեալն է հարկաւ_
որ ։ Եղանակաւոր 'ի ներընդունակէն . Հն բար · սոկրատայ ըն
թանալն է ներընդունական ։ եղանակաւոր 'ի կարելոյն · որ
պէս . մարդոյ անեանելն է կարելի ։ եղանակաւոր 'ի յանկա_
րելոյն · Հն պէս . ձիոյ տրամաբանելն է անկարելի ։ յորնա_
խադասութիս կրկնակ ենչ գտանի . մինն կոչի ասացեալ . և
միւսն եղանակ ։ Ո̅յ յայսմ . մարդ գոլ բանական՝ է հարկաւոր .
ասացեալն է՝ ինքն նախադասութիս . որ կայ փոխանակ են
թակայի . Այ . մարդ գոլ բանական ։ իսկ եղանակն՝ է որ յաւե_
լանոյ ասացելոյն . և դնի փոխանակ ստորոգելոյ ։ Այ . է՝ հար
կաւոր ։

Առն այսորիկ և երկեակ է՝ քանակութի 'ի յեղանակաւոր
նախադասութիս ։ մինն ըստ ասացելոյն , և միւսն ըստ եղա_
նակին ։ յաղագս քանակութե ասացելոյն խօսեցաք 'ի վերոյ .
յորժամ յաղագս նախադասութեն 'ի գոլոյն ։ բայց քանակու_
թի եղանակին՝ ոմն է՝ ընդհանրական , ոմն մասնաւոր ։ ընդ
հանրականն է՝ որում եղանակն ստորոգի ըստ ասացելոյն յամ
ժամանակի ։ և այսպիսիք գոն՝ հարկաւորն . և անկարելին ։
քանզի որ է՝ հարկաւոր , կամ անկարելի . միշտ այսպէս եղև , և
լինելոց է՝ . Ո̅յ . մարդ գոլ բանական՝ է հարկաւոր ։ մարդ գոլ

անստոյն՝ է անկարելի։ մանաւանդ որ քանակութիւն եղանակին՝ է որով եղանակն ստորոգի ըստ ենթակայիցն ոչ միշտ. այլ երբեմն։ որպիսիք են ներընդունականն և կարելին. վասն զի սոքա երբեմն գոն. և երբեմն ոչ գոն. որպէս. մարդ գոլ սպիտակ՝ է ներընդունական։ մարդոյ ընթանալն է՝ կարելի։

Ստորոգութիւն եղանակաւոր նախադասութեան՝ թէ ըստ ստորասութեան և բացասութեան իցէ. կամ թէ ըստ ճշմարտութեան և ստութեան. ծանուցանեմք մանաւանդ 'ի յեղանակէն. ոչ 'ի յենթակայէն։ Վասն որոյ եթէ եղանակն է ստորասական, ստորասական լինի և նախադասութիւն. թէպէտ և ենթակայն բացասական իցէ։ հն քար, ձի ոչ գոլ մարդ՝ է հնարաւոր։ եւս՛ այս միւսն. ձի գոլ սպիտակ՝ ոչ է հնարաւոր. է բացասական։ Նոյնպէս ասելի է վասն ճշմարտութեան և ստութեան։ քանզի նախադասութիւն է՝ ճշմարիտ. ներում եղանակն ստորոգի ըստ ենթակայիցն ճշմարտապէս։ որպէս. ձուն գոլ բարի՝ է հնարաւոր։ և սուտ է. ներում ստորոգի ստաբար. որպէս. մարդ գոլ ձի՝ է կարելի։

Ցուցանելոց հետևի թէ 'ի կողմանէ եղանակին ամ եղանակաւոր նախադասութիւն ճշմարիտ՝ է հնարաւոր։ և ամ եղանակաւորն սուտ՝ է անկարելի։ թէպէտ և ստացեալն ներընդունական իցէ։ և պատճառն է. զի ամ եղանակաւոր ճշմարիտ նախադասութիւն՝ մշտընջենաւոր որպէս է ճշմարիտ. այսպէս ուրեմն է՝ հնարաւոր։ և եղանակաւոր սուտն՝ մշտընջենաւոր որպէս է սուտ. այսպէս ուրեմն անկարելի։ Վասն այսորիկ՝ այս նախադասութիւնք գոն 'ի հնարաւոր նիւթում. սոկրատայ ընթանալն՝ է ներընդունական. կամ է՝ կարելի. կամ ոչ է՝ անկարելի։ Վասն զի ստորոգեալն. որպէս. կարելի և այլքն՝ հնարաւորապէս ստորոգի զենթակայէն որպէս զսոկրատայ ընթանալոյն։ Նոյնպէս այս նախադասութիւնք գոն 'ի յանկարելի նիւ-

թում . սնկրմատոյ ընթանալն է՝ հարկաւոր . կամ է՝ անկարե-լի . կամ ոչ է՝ կարելի ։ զի ստորոգեալն որպէսբար ստորոգի զէն թականէն ։ Եւ այս բաւ է՝ յաղագս եղանակաւոր նախադա-սութեան ։

Յաղագս Ստորադրական բացերեւութեան ։

Պրակք . Ը ։

De Propositione hypothetica,

Articulus Octauus.

Ստորադրական բացերեւութիւն է՝ բաղադրելին է՝ որ ընդու-նի զբազում ստորոգական նախադասութիւնս շաղկապեալ զշարադրեալս որպէս եթէ արեգակն գոյ , օր գոյ ։ Եւ այսպէս . զբա-զում ստորոգական և այլ . առ ՚ի տարբերութիւն պարզ նախա-դասութեանց ստորոգականին . որ ընդունի միայն զբազում եզերս ։ Եւ այսպէս . շաղկապեալ զշարակցեալս ։ վա զի եթէ նախա-դասութիւնքն գոն ամենեւին արձակեալք . ոչ զինի ստորադրական նախադասութիւն բաղադրեան , այլ զբազում ստորոգականս ։

Եւ երդ՝ ստորադրական նախադասութիւնն անջատի յերիս տե-սակս . ՚ի շաղկապականն . պատճառականն . և թէականն ։ Շաղկա-պականն է՝ յորում շարամանին երկու ստորոգական նախա-դասութիւնք միջնորդութեամբ շաղկապիս . և . որպէս . մարդ է՝ բա-նական և անասունն անբան ։ Եւսկ գիտելի է՝ . թէ յայնժամ շաղկապականն է՝ ճշմարիտ . յորժամ երկոքին ստորոգական նախադասութիւնքն որ գոն ճշմարիտ ։ բայց եթէ միոյն է՝ սուտ . բոլոր շաղկապականն է՝ սուտ ։ որպէս . մարդ է՝ բանական և անբան ։

Ստորադրական պատճառականն է՝ ներքում շարադրին երկու ստորոգական նախադասութիւնք ՚ի ձեռն պատճառական նշանիս . կամ

կամ = և է՛ ճշմարիտ. եթէ մի նախադասութիւն է՛ ճշմարիտ և միւսն սուտ = ո՞րպ. որպէս կամ է՛ ստորոգական. կամ սեաւ՛ : Իսկ՛ է՛ սուտ յորժամ են երկոքեանն սուտ. Է երկոքեանն ճշմարիտ = ո՞րպ. մարդ կամ է՛ խրխնջական, կամ հաչողական = և մարդ կամ է՛ բանական. կամ է՛ ծիծաղական =

Թէական ստորադասականն՝ է՛, որ պարունակէ զերկու ստորոգական նախադասութիւնս զշարակցեալս միջնորդութեամբ շաղկապիս. թէ = ո՞րպ. թէ մարդ ընթանայ, շարժի = Իսկ՛ գիտելի է. զի թէականին ճշմարտութիւն՝ կայանայ 'ի հարկաւորութեան եզրակացութեան. ո՞րպ. 'ի բաղադասութեան զոր ունի եզրակացութիւն ընդ առաջադրութեան. մինչ զի յառաջադրութեան մակաբերցի հարկաւորապէս եզրակացութիւն. ո՞րպ. թէ է՛ մարդ. ուրեմն է՛ բանական = ուստի լինի. զի թէականն կարէ զոլ ճշմարիտ. թէպէտ առաջադրութիւն և եզրակացութիւն սուտ իցեն = ո՞րպ. թէ կենդանին է՛ քար. ապա ուրեմն է՛ անզգայ = և ևս լինի երբեմն. զի թէականն սուտ իցէ. Իսկ առաջադրութիւն և եզրակացութիւն ճշմարիտք. զի ո՛չ ունի զհարկաւորութիւն եզրակացութեան = ո՞րպ. եթէ սպիտակ էր մարդ. ապա ուրեմն էր փիլիսոփայ =

Յասացելոցս երևի. թէ որակութիւն ստորադասական նախադասութեան ըստ ստորասութեան և բացասութեան՝ առնել լինի 'ի շաղկապէն որ զստորոգական նախադասութիւնս բաղադրէ = Քանզի յորժամ շաղկապն ստորասէ. թէպէտ և բացասեն ստորոգական նախադասութիւքն. յայնժամ ստորադասականն է՛ ստորասական = ո՞րպ. եթէ մարդ ո՛չ ընթանայ. ո՛չ շարժի = բայց եթէ շաղկապն բացասէ. թէպէտ և ստորոգական նախադասութիւքն ստորասեն. ստորադասականն է՛ բացասական. ո՞րպ. ո՛չ թէ ընթանայ մարդ. շարժի =

Ստորադասական նախադասութեան՝ ո՛չ գոյ առանձնական

քանակութիւն. այլ ասի ընդհանրական կամ մասնաւոր ըստ նե֊րական մասանցն. որպէս. ստորոգական նախադասութեանցն, յորոցն շարամանի ։

Յաղագս բաժանման ։
Յօդուած Թ ։
De Diuisione.
Articulus Nonus.

Բաժանումն է՝ բան, որով բոլոր ինչ բաժանի յիւր մասունս ։ ասի բան՝ փոխանակ սեռի։ ասեն այլքըն՝ փոխանակ տարբերութեան ։ Եւ յն. որոյ բաժանումն զանազանի յայլոց բանիցն ։ արդ՝ բոլորն որ բաժանի, կոչի բաժանեալ. իսկ մասունքն յորս բաժանի, կոչին անդամք բաժանման ։ որպէս. յորժամ ասի. կենդանին կ է՝ բանական. կամ է անբան ։ այս է՝ բաժանումն. որով բոլորն. որպէս. կենդանին՝ բաժանի յիւր մասունս. որպէս. ՚ի բանական և յանբան. որք են անդամք բաժանմանն ։

Բաժանմանցն՝ ոմն է՝ ըստ ինքեան ոմն ըստ պատահման. բաժանումն ըստ ինքեանն է՝ որով բաժանի բոլորն ըստ ինքեանն ։ և ըստ պատահմանն՝ է որով անջատի բոլորն ըստ պատահմանն ։ Եւ արդ՝ բոլոր ըստ ինքեանն՝ է երրեակ ։ ամբողջական. էութենական. ընդհանրական ։ այսպէս և երրեակ է՝ բաժանումն ըստ ինքեանն. որպէս. ամբողջական. որով անջատի բոլորն յիւր մասունս ամբողջականս ։ որպէս. մարմինն՝ ՚ի գլուխ. ՚ի ձեռս. յոտս ։ Կ զօրք՝ ՚ի զինուորսն ։ և նմանք սոցին ։ բայց այսպիսի մասունք Կ զնոյն բան ունին, և զնոյն անուանութի. և կոչին համասեռք ։ որպէս մասունք ջրոյն ։ կամ ունին զանազան բան. և ասին այլասեռք ։ որպէս. անդամք մարմնոյն ։

Էութենական բաժանումն է որով բոլորն բաժանի յիւր էու֊

էութենական մասունս ։ իսկ՝ էութենական մասունքն կ են ֆիզիքայինս ․ որպէս նիւթ և տեսակ ։ ինչպէս ․ հոգի և մարմին ՚ի մարդումն ։ կ են մետաֆիզիքայինս ․ որպէս սեռ և տարբերութիւն ․ որպէս ․ կենդանի և բանական ՚ի նոյն մարդն ։

Ընդհանրական բաժանումն՝ է՛ որով բաժանի ընդհանրականն յիւր վայրապարդոյեանս ։ որպէս անձնաւոր կենդանի ․ և ստորոգի ըստ մարդոյ ․ ըստ ձիոյ ․ ըստ առիւծէ ․ և ըստ այլոցն ։ իսկ՝ եթէ բոլոր ընդհանրականն փաղանունաբար վերաբերի առ յիւր վայրապարդոյեանս ․ որպէս բոյս ․ կենդանի ․ և այլքն ։ կոչի բաժանումն փաղանունեանն ՚ի յիւր փաղանունսեալսն ։ Իսկ՝ եթէ վերաբերի համեմատաբար ․ որպէս առողջն առ կենդանի ․ առ դեղ ․ և առ զարկ բազկին ։ առաւել բաժանումն համեմատականն առ յիւրական համեմատեալսն ։

Երրորդ՝ բաժանումն բոլորին ըստ պատահմանն՝ ենթակին լինի ։ կամ բաժանի ենթակայն յիւր պատահմունսն ։ որպէս ․ կենդանեացն՝ ոմանք են սպիտակ ․ ոմանք՝ սև ։ կամ պատահումն յենթակայսն ․ որպէս ․ սպիտակացն՝ ոմն է՛ ձիւն ․ ոմն՝ բամբակ ։ կամ պատահումն ՚ի պատահմունս ։ որպէս ․ սպիտակացն՝ ոմն է՛ քաղցր ․ ոմն՝ դառն ։

Բազում ինչ խնդրի ․ զի բարի եղիցի բաժանումն ։ նախ ․ թէ անդամք բաժանմանն՝ վայրապդոյն լիցին քան զբոլոր բաժանեալն ։ զի՛ այսպիսի բարի ո՛չ է՛ այս ․ կենդանեացն՝ ոմն է՛ զգայական ․ ոմն՝ բանական ․ զի զի զգայականն՝ ո՛չ է՛ վայրապդոյն քան զկենդանին ընչա՞ր ։

Երկրորդ ․ խնդրի թէ բաժանման անդամքն ո՛չ նուազ լիցին և ոչ յաւելեալ քան զբաժանեալն ։ այլ պարտին ՚ի միասին առեալք՝ համապատասխանեալ նմա ։ զի՛ որոյ այս է՛ նուազ բաժանումն ։ կենդանեացն՝ ոմանք են երկրային ․ և ոմանք ջրային ։ զի այսոքիւք ո՛չ համապատասխանեն բոլոր կենդանւոյն ։ զի կան և օդային

կեն

կենդանիքն . յդ . թեւաւորքն ։ եւ այս է՛ աւելորդ . կենդանեացն՝ ոմանք են բանականք . ոմանք անբանք . եւ ոմանք ան մարմինք . բանզի որ է՛ անմարմին . իսկապէս ոչ առնի կենդանի . յդ . շնչաւոր զգայուն ։

Երրորդ . խնդրի թէ բաժանումն ոչ եղիցի 'ի հեռաւոր մասունս , այլ 'ի մերձաւորս ։ պատճառն յայտի է՛ այս ։ գոյացութէյն՝ ոմն է՛ շնչաւոր . ոմն անշունչ ։ Իսկ՛ պարտ է՛ ասել . գոյացութէյն՝ ոմն է՛ մարմնաւոր . ոմն է՛ անմարմին ։ եւ այս բաւական է՛ յաղագս երկրորդ մասին ներածութէս ։

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍՆ ։

Յաղագս երրորդ մտաց ներգործութէ ։ յդ .
յաղագս ձեռնարկութեան ։

TERTIA PARS.

De Tertia intellectus Operatione : hoc est ,
De Argumentatione .

Երրորդ մտաց ներգործութի՝ է՛ տրամաբանութի . որով միտք 'ի միոյ ծանօթագոյն առաջարկութէ, կամ 'ի բազմացն՝ եզրակացուցանէ զմիւսն զանծանօթագոյն . որ յայտ եղանի շաղկապիւս ․ ապա ուրեմն . եւ առնի եզրակացութի . կամ հետեւութի ։ զոր օրինակ . որմն է՛ սպիտակ . ապա ուրեմն է՛ արտադատող աչաց ։

Թէ զինչ իցէ ձեռնարկութիւն ։

Պրակք . Ա ։

Quid sit Argumentatio .

Articulus Primus .

Ձեռնարկութիւն է բան, ներում ՚ի ծանօթագոյնէ յումեքէ՝ անծանօթագոյնն մակաբերի ։ ասացի բան՝ փոխանակ սեռի . և այսու հաւասարի ձեռնարկութիւն ընդ սահմանին . բաժանմանն . և այլ բանսն ։ ասացի . ներում ՚ի ծանօթագոյնէ և զայլսն՝ փոխանակ տարբերութեան . և այսու ձեռնարկութիւն տարբերի յամենայն բանից . ոչ զմինն ՚ի միւսոյ մակաբերողաց ։

Առաջին հետևի, թէ ձեռնարկութիւն պարունակէ զերիս ։ զնախընթացն . այսինքն . առաջարկութիւն ։ զհետևօղն . այսինքն . եզրակացուցեալ ։ և զհետևութիւն . այսինքն . եզրակացութիւն ։ Նախընթացն է՛ այն . յորմէ այլ ինչ մակաբերի ։ հետևօղն է՛, որ յայլմէ մակաբերի ։ հետևութիւն է՛, որ նշանակէ զմինն մակաբերիլ ՚ի միւսոյն ։ իբրու գաղափարաւ . մարդ է՛ կենդանի . ապա ուրեմն է՛ զգայական . առաջագոյն նախադասութիւն ասի նախընթաց . կամ առաջարկութիւն ։ վերջագոյնն ասի հետևօղ . կամ եզրակացուցեալ ։ Իսկ մասնիկդ . ապա ուրեմնդ՝ ասի հետևութիւն կամ եզրակացութիւն ։

Դարձեալ հետևի, թէ առ բարի ձեռնարկութիւն խնդրի հարկաւոր բաղազանութիւն ՚ի մէջ նախընթացին և հետևողին ։ ապա թէ ոչ այսպէս լինի . ոչ կարէ հարկաւորապէս մինն ՚ի միւսոյն մակաբերիլ ։ Եւ այսպիսի բարի է՝ վերասացեալ ձեռնարկութիւն . մարդ է՛ կենդանի . ապա ուրեմն է՛ զգայական ։ զի զգայականն ունի զհարկաւոր բաղազանութիւն ընդ կենդանւոյն ։ բայց ոչ բարի է՛ այս . ձիւն է՛ մարմին . ապա ուրեմն է՛

սպի-

սխալի ։ վ՟ զի սխալմունքն ոչ հարկաւորապէս պատկանին մարմնոյն, այլ լոկ պատահմամբ. բազում գոլով մարմինք ոչ սխալի ։

Ընդունակութիւն՝ է երկեակ. մինն նիւթական. միւսն կերպական ։ Նիւթական ընդունակութիւն է՝ որ մակաբերէ զմինն 'ի միւսոյ զօրութեամբ նիւթոյ ։ Վ՟ որոյ նոյն կերպդ ընդունակութե՟ ոչ նոյնպէս եզրակացուցանէ 'ի յայլ նիւթում ։ օ՟ր. ա՟մ մարդ է՝ ծիծաղական. ա՟մ բանական է՝ ծիծաղական. ապա ուրեմն ա՟մ բանական է՝ մարդ ։ Այս ընդունակութիւնս է՝ նիւթական. զի եզրակացուցանէ միայն զօրութեամբ նիւթոյ. այ՟ս. միայն բաղդատմամբ զոր ունին 'ի միմեանս նշանակեալ եզրութիւնքն ։ այլ ոչ զօրութեամբ կերպին ։ վ՟ այսորիկ եթէ նոյն կերպդ ընդունակութե՟ տարածի առ այլ նիւթ. ոչ բարւոք եզրակացուցանէ ։ օ՟ր. ա՟մ մարդ է՝ կենդանի. ա՟մ ձի է՝ կենդանի. ապա ուրեմն ա՟մ ձի է՝ մարդ ։ Կերպական ընդունակութիւն է՝. որ եզրակացուցանէ զօրութեամբ կերպին. այ՟ս. եթէ նոյն պահեսցի կերպ ընդունակելոյ յա՟մ նիւթում, միշտ բարւոք եզրակացուցանէ ։ օ՟ր. ա՟մ կենդանի է՝ զգայուն. ա՟մ մարդ է՝ կենդանի. ապա ուրեմն ա՟մ մարդ է՝ զգայուն ։

Արդ՝ չորք են տեսակք ընդունակութեան. այ՟ս. հաւաքաբանութիւն. հնար. մակածութիւն. յարացոյց ։ Հաւաքաբանութիւն լինի, յորժամ յերկուց առաջարկութեանց բարւոք շարադրելոց՝ մակաբերի եզրակացութիւն ։ օ՟ր. ա՟մ կենդանի է՝ գոյացութիւն. ա՟մ մարդ է՝ կենդանի. ապա ուրեմն ա՟մ մարդ է՝ գոյացութիւն ։

Հնար լինի յորժամ 'ի միոջէ առաջարկութենէ մակաբերի մի եզրակացութիւն ։ օ՟ր. ա՟մ մարդ է՝ կենդանի. ապա ուրեմն ա՟մ մարդ է՝ գոյացութիւն ։ Եւ հնարն կոչի յանկատարեալ՝ հաւաքաբանութիւն կարեալ. վ՟ զի յերկուց նախադասութեանցն եղանի .

յորոց մինն անհնարինութեան կամ առաջարկութե՛ն. և միւսն հետևութ՛ի կամ եզրակացութ՛ի։ և եթէ երրորդ նախադասութ՛ին վերաբերցի· կատարեալ համաբանութ՛ի դառնայ։

Ամփոփութ՛ի է՝ յորժամ 'ի յոլովից մասնաւորաց՝ ընդհանուր բովանդակ ինչ մակաբերի։ ո՛պ. այս մարդս է՝ ծիծաղական. և այս. և սոյնպէս ըստ իւրաքանչիւրոցն. ապա ուրեմն ա՛մ մարդ է՝ ծիծաղական։

Ցարացոյց, որ և օրինակ ասի. լինի յորժամ 'ի նմանէ որ պատահի միում ումեմն կամ յոլովից՝ մակաբերի միւսն վ՛ն նմանութ՛ե ինչ. ո՛պ. Դարեհ խաղաղարարութ՛ե ընկալաւ զթագաւորութ՛ի մեղաց. ապա ուրեմն որ ոք խաղաղարարիցէ. զթողութ՛ի մեղաց ընկալցի։ այսք են չորք տեսակք ձեռնարկութ՛ե։ Այլ որքանզի համաբանութ՛ին է՝ հաստատատագոյն և պատուականագոյն քան զամենեսեանն։ Այն այսուհետև զմնացեալսն թողեալք՝ վարդապետութ՛ի արասցուք յաղագս նորին միայնոյ։

Յաղագս համաբանութ՛ե. և նիւթոյ. և կերպի նորին։

Պրակ. Բ.

De syllogismo. Et de Materia, & Forma ipsius.

Articulus Secundus.

Սահմանն համաբանութ՛են բացատրի յարիստոտէլէ յառաջնոյն գիրսն նախնեացն այսպէս. համաբանութ՛ի է՝ բան, ներում ոմանց եդելոց՝ այլ իր ինչ յայտնանէ 'ի հարկէ պատահի։ ասի բան՝ փոխանակ սեռի։ ասի՝ ներում ոմանց՝ բազմաւորական. զի համաբանութ՛ին ո՛չ զմի. այլ զբազում ունի զառաջարկութ՛իս. առ 'ի տարբերութ՛ի հնարին. որ 'ի միոջէ յառաջարկութ՛ե մակաբերէ զեզրակացութ՛իս։ ասի

 եդե-

եղելոց. յ͞ի. հաւանելոյ. քանզի եթէ առաջարկութիւնքն ոչ գոն ճշմարիտ. և եթէ պատասխանօղն ոչ հաւանի. ոչ կարէ ձեռնարկօղն եզրակացուցանել զհետևութիւն։ ասի այլ իր ինչ յայնցանէ. զի հետևութիւն եզրակացուցեալ պարտի գոլ որոշեալ յառաջարկութեացն. իբր անձանօթագոյնն ՚ի ծանօթագունիցն։ և ասի ՚ի հարկէ պատահի. յ͞ի. մակաբերի և եզրակացուցանի. վ͞ն զի զօրութ͞բ առաջարկութեացն հարկաւորապէս եզրակացուցանի հետևութիւն։ հարկաւորապէս ասացի. յ͞ի. հարկաւորութ͞բ հետևութ͞ե. ոչ հետևողին. ո͞պ. ա͞մ մարդ է՛ երկոտանի. Սոկրատէս է՛ մարդ. ապա ուրեմն Սոկրատէս է՛ երկոտանի։

Նիւթ հաւաքաբանութեան է՛ երկեակ. հեռի, և հուպ։ հեռինիւթն՝ գոն եզերք յորոց հաւաքաբանութ͞ե նախադասութիւնքն շարամանին։ հուպ նիւթն՝ գոն ինքեանք նախադասութիւնքն. որ ՚ի հաւաքաբանութեան երեք պարտին գոլ. ոչ յաւէտ և ոչ նուազ։ առաջին նախադասութիւն կոչի մեծագոյն. երկրորդն փոքրագոյն. և երկոքեանն ասին առաջարկութիւք։ Իսկ երրորդն կոչի եզրակացութ͞ի. կամ հետևութ͞ի։

Եզերքն, որք հեռապէս զհաւաքաբանութ͞ի շինեն. գոն երեք։ և ասին մեծ ձայր. փոքր ձայր. և միջնորդ եզր։ Արդ՝ յերից եզերաց, իւրաքանչիւր կրկնակի առեալ լինելով՝ բաղադրեն զերիս նախադասութիւնս. յ͞ի. զմեծագոյնն. զփոքրագոյնն. և զեզրակացութիւն։ միջնորդ եզր՝ է՛ այն որ ներկու առաջարկութիւնս. յ͞ի. ՚ի մեծագունին և ՚ի փոքրագունին՝ կրկնակի առնանի. և յեզրակացութիւն ոչ մտանի։ այսպէս անուանեալ զի միջնորդութ͞բ նորին մեծ ձայրն և փոքրն շարագրուին ՚ի միմեանց. և ապա շարակցեալք մակաբերին ՚ի յեզրակացութեան։ մեծ ձայր է՛ որ ՚ի մեծագոյն նախադասութեան շարամանի ընդ միջնորդ եզրին։ փոքր ձայր է՛ որ ՚ի

փոքրա

փոքրագունից ընդ նոյն միջնորդին չափաւորանի. և ապա՛ մեծ ծայրն և փոքրն՝ զմիջնորդն թողեալք, երկոքեան միանան յեզրակացութեան. զոր օրինակ. ոչ գիտէ միտքն. թէ մարդ գոյացութիւն իցէ, թէ ոչ. բայց գիտէ. թէ կենդանին է գոյացութիւն. և թէ կենդանին զբաղդատութիւն ունի ընդ մարդոյ և ընդ գոյացութեան. վասն որոյ միջնորդութեամբ կենդանւոյն եզրակացուցանէ, թէ մարդն է գոյացութիւն. այսպէս արտաբանելով. ամ կենդանի է գոյացութիւն. մարդ է կենդանի. ապա՛ ուրեմն մարդ է գոյացութիւն։

Այս է համառօտաբանութիւն. ներքուստ մեծագոյնն է, ամ կենդանի է գոյացութիւն. փոքրագոյնն՝ մարդ է կենդանի. Իսկ եզրակացութիւն և հետևութիւն՝ ապա ուրեմն մարդ է գոյացութիւն. և միջնորդ եզրն է կենդանի, որ միաւորէ զմարդն ընդ գոյացութեան և կրկնակի առնանի. ՚ի մեծագունին և ՚ի փոքրագունին. ոչ մտանելով յեզրակացութիւն. մեծ ծայրն է գոյացութիւն. փոքր ծայրն է մարդ. և այս ծայրքս զեզրակացութիւն շինեն. մեծն՝ գոլով ստորոգելեալ. և փոքրն՝ ենթակայ.

Իւրոյն համառօտաբանութեան՝ է ձև, և եղանակ նր. Ձև համառօտաբանութեան է շարադասութիւն միջնորդ եզերին ըստ ենթակայման և ստորոգման. և այսքան է ձևք. որքան և է շարակարգութիւն. ուստի լինի թէ եռեակ է.

Առաջին ձևն է ներքուստ միջնորդ եզրն ենթակայի ՚ի մեծագոյն առաջարկութեան. և ստորոգի ՚ի փոքրագունին. որպէս. ամ բոյս է մարմին. ծառ է բոյս. ապա ուրեմն ծառ է մարմին.

Երկրորդ ձևն՝ է ներքուստ միջնորդ եզրն յերկոսեան առաջարկութեանս ստորոգի. որպէս. ամ կենդանի է շնչաւոր. ոմն բոյս ոչ է շնչաւոր. ապա ուրեմն ոմն բոյս ոչ է կենդանի.

Երրորդ ձևն է՝ յորում միջնորդ եզրն ներկայանայ առաջար- կութեան ենթակայի։ որպէս. ամ մարդ է՛ բանական. ոմն մարդ է՛ սպիտակ. ապա ուրեմն ոմն սպիտակ է՛ բանական։ զոր ամ պարունակեն տողքս այսոքիկ։

Ենթա՛, ստորոգ, ՚ի յառաջին։

Կրկին ստորոգ ՚ի յերկրորդին։

Կրկին ենթա՛ ՚ի յերրորդին։

Այ. միջնորդ եզրն ենթակայի ՚ի մեծագունին. և ստորոգի ՚ի փոքրագունին առաջին ձևոյն. և կրկնակի ստորոգի երկրոր- դին։ Իսկ՛ յերրորդին կրկնակի ենթակայի։

Եղանակն համաքանակութեան՝ է՛ չափաւորութիւն նախա- դասութեանց ըստ քանակութե և որակութե։ այ. ըստ ընդ- հանրին կամ մասնաւորին։ և ըստ ստորասութե կամ բա- ցասութե։ բայց այս չափաւորութիւս յոքնակի կարէ լինել։ վասն որոյ տասն և ինն եղանակք համաքանակութեան հնարե- ցան յիմաստասիրացն. որոց անուանքն պարունակին ՚ի չորս տողս հետևեալս։

Պատկառանք. Կրեսիոց. Զեռնարկել. Համդեցի։
Զելամեա. Պաժակեղ. Կապեսփող. Կրխեսոք. Հարկեցիս։
Զեսանեղ. Պարօտօք. Կեսիջինոց. Զափեսցես։ Հալասի.
Կերապօռ. Հիսափիս. Պրօտարող. Կեցխոք. Հարցիսի։

Առ որ՝ յեղանակացս յայտացին ինն առաջադրյնք պատկանեին առաջին ձևումն, յորոց չորքն նախկին տողին՝ եզրակացուցա- նեն ուղղակի. և հինգն երկրորդ տողին եզրակացուցանեն ան- ուղղակի։ Իսկ՛ անուղղակի եզրակացուցանել է՛, յորժամ յեզրակացութեան՝ մեծ ծայրն ենթակայի. և փոքրն ստորոգի. և եզրակացուցանել ուղղակի՝ է՛ յորժամ անդրադարձապէս լինի. որպէս ՚ի վերոյ ասացաւ։ Առ որ երկրորդ ձևն պատկանին այլ

չորք հետեւեալ եղանակքն ։ Իսկ՝ յետոյ վերջ մնացեալքն՝ իններորդն ։

Եւ գիտելի է զի իւրաքանչիւր ոք յեղանակաց զերիս վանկս ունի ․ Առաջին վանկ նշանակէ զմեծագոյն առաջարկութիւն համաբանութեան ։ Երկրորդն՝ զփոքրագոյնն ։ Երրորդն՝ զեզրակացութիւնն ։ Եւ իւրաքանչիւր վանկն ունի զմինն 'ի գրոց յայսցանէ ։ ա. է ի. օ ։ յորս ուրեք ուր գտանի այբն. անդ պարտի գոլ նախադասութիւն ընդհանուր ստորասական ։ Եւ ուր գտանի էչն . ընդհանուր բացասական ։ Եւ ուր ինի . մասնաւոր ստորասական ։ Եւ ուր օն . մասնաւոր բացասական ։ Առերդ՝ օրինակօք յայտ լինին ասացեալքն ։

Եղանակք առաջին ձեւոյն , ուղղակի եզրակացուցանողք ։

Modi primæ figuræ , directè concludentes .

Պառ . Ամենայն բանաւոր է կենդանի .
Լյա . Ամենայն մարդ է բանաւոր .
Րանք ։ Ապա ուրեմն ամ մարդ է կենդանի .

Քե . Ոչ ոք կենդանի է մեռեալ .
Լա-ն . Ամեն մարմին է կենդանի .
Յօղ ։ Ապա ուրեմն ամեն մարմին ոչ է մեռեալ ։

Չեռ . Ոչ ոք մարդ է անասուն .
Նար ։ Ամենայն ծիծաղական է մարդ .
Իգէլ ։ Ապա ուրեմն ոչ ոք ծիծաղական է անասուն ։

Հան . Ամենայն մարմին է գոյացութիւն .

Դի. Ոմն կենդանի է՝ մարմին.
Յի։ Ապա՝ ուրեմն ոմն կենդանի է՝ գոյացութիւն.

Եղանակք առաջին ձեւոյն, անուղղակի եզրա_
կացուցանօղք։

Modi primæ figuræ, indirectè concludentes.

Շէ. Ոչոք յոռութիւն է՝ բարի.
Լա. Ամ ամբարտաւանութիւն է՝ յոռութիւն.
Մէս. Ապա՝ ուրեմն ո՛չոք բարի է՝ ամբարտաւանութիւն։

Դա. Ամենայն մարմին է՝ երեւելի.
Ժա. Ամենայն քար է՝ մարմին.
Կիպ։ Ապա՝ ուրեմն ոմն երեւելի է՝ քար։

Կա. Ամենայն շնչաւոր է՝ զգայուն.
Պես. Ոչոք տունկ է շնչաւոր.
Փող։ Ապա՝ ուրեմն ոմն զգայուն ո՛չ է՝ տունկ։

Կրի. Ոմն կենդանի է՝ առիւծ.
Սի. Ոչոք անըզգայ է՝ կենդանի.
Սօք։ Ապա՝ ուրեմն ոմն առիւծ ո՛չ է՝ անըզգայ։

Հար. Ամենայն ձի է՝ խրխնջական.
Կի. Ոմն զգայուն է՝ ձի.
Յիս։ Ապա՝ ուրեմն ոմն խրխնջական է՝ զգայուն։

Եղանակք երկրորդ ձեւոյն ։
Modi secundæ figuræ.

Չե. Ոչոք մարդ է անմարմին .
Սա. Ամենայն հրեշտակ է անմարմին .
Նեղ։ Ապա ուրեմն ոչոք հրեշտակ է մարդ ։

Քա. Ամենայն շուն է հաչողական .
Րօ. Ոմն կենդանի ոչ է հաչողական .
Մօք։ Ապա ուրեմն ոմն կենդանի ոչ է շուն ։

Կես. Ոչոք առաքինութիւն է ատելի .
Տի. Ոմն չարն է ատելի .
Նօղ։ Ապա ուրեմն ոմն չարն ոչ է առաքինութիւն ։

Չա. Ամենայն ապականելի է նիւթաւոր .
Փես. Ոչոք հրեշտակ է նիւթաւոր .
Ցես. Ապա ուրեմն ոչոք հրեշտակ է ապականելի ։

Եղանակք երրորդ ձեւոյն ։
Modi Tertiæ figuræ.

Հա. Ամենայն սպիտակութիւն է գոյն .
Լա. Ամենայն սպիտակութիւն է պատահումն .
Պի. Ապա ուրեմն ոմն պատահումն է գոյն ։

Կե. Ոչոք մարմին է անբաժանելի .
Րա. Ամենայն մարմին է գոյացութիւն .
Պօր. Ապա ուրեմն ոմն գոյացութիւն ոչ է անբաժանելի ։

Հի.

Հի. Ոմն եթովպացի է՛ սեաւ.
Սա. Ամենայն եթովպացի է՛ մարդ.
Փիս. Ապա ուրեմն ոմն մարդ է՛ սեաւ։

Գրօ. Ոմն գոյացութիւն ո՛չ է՛ մարմին.
Սղա. Ամենայն գոյացութիւն է էակ.
Րօղ։ Ապա ուրեմն ոմն էակ ո՛չ է՛ մարմին։

Լյե. Ոչոք քանակութիւն է՛ հոգևոր.
Ցի. Ոմն քանակութիւն է՛ շօշափելի.
Սօք։ Ապա ուրեմն ոմն շօշափելի ո՛չ է՛ հոգևոր։

Հար. Ամենայն ծառ է՛ բոյս.
Ցի. Ոմն ծառ է՛ պտղաբեր։
Սի. Ապա ուրեմն ոմն պտղաբեր է՛ բոյս։

Յաղագս Կանոնաց, զոր պարտիմք պահել յամ. յեղանակս երից ձևոցն։

Պրակք. Գ։

De Regulis quas ſeruare debemus in omnibus trium figurarum modis.

Articulus Tertius.

Առաջին հաստատուն կանոն ։ 'ի սոսկ բացասականացն մի՛ չինչ հետևի զօրութեամբ կերպին։ վասն որոյ սկիզբ է. մինչ յառաջարկութեանցն ստորասական լինել։ ուստի այս համառօտ բանութիւն յոռի է ։ ո՛չոք քանական է՛ խնձական. ոչոք ձի է՛ բանական. ապա ուրեմն ո՛չոք ձի է՛ խնձական ։ Զանազանի. զօրութեամբ կերպին. քանզի զօրութեամբ նիւթոյ կարէ երբեմն իր ինչ հետ

 հետ

հետևիլ ՚ի սոսկ բացասականացն ։ որպէս . ոչոք ձի է՛ բանական . ոչոք քար է՛ ձի . այսպէս ուրեմն ոչոք քար է՛ բանական ։ Եզրա_կացութիւն հետևի միայն զօրութեամբ նիւթոյ . վս այսորիկ այս պիսի ձևաւորութիւնք ոչ գոն բարի հաւաքաբանութիւնք . զի ոչ ունին զբարի կերպն ։

Երկրորդ հաւասարակ կանոն ։ ՚ի սոսկ մասնաւորացն ոչինչ հետևի զօրութեամբ կերպին ։ որպէս . ոմն կենդանի է՛ շուն . ոմն մարդ է՛ կենդանի . այսպէս ուրեմն ոմն մարդ է՛ շուն ։ Վս այ_նորիկ ոմն յառաջարկութեանցն պարտի գոլ ընդհանրական ։ Եւ աստ գիտելի է . թէ եզերքն եզականք . և անորոշականք՝ գոն փոխանակ մասնաւորին ։

Երրորդ հաւասարակ կանոն ։ Եթէ ոմն յառաջարկութեանցն է՝ մասնաւոր ։ պարտ է՛ և եզրակացութիւն գոլ մասնաւոր ։ և եթէ ոմն յառաջարկութեանցն է՛ բացասական . պիտոյ է՛ և եզ րակացութիւն գոլ բացասական ։ աստուստ ասեն Տրամա_բանականքն . թէ եզրակացութիւն զհետ երթայ տկարագոյն մասին ։ Վս այսորիկ յոռի է՛ այս ։ ամ ծիծաղական է՛ մարդ . ոմն կենդանի է՛ ծիծաղական . այսպէս ուրեմն ամ կենդանի է՛ մարդ ։ քանզի պարտ էր ասել . այսպէս ուրեմն ոմն կենդանի է՛ մարդ ։ և այս . ոչոք մարդ է՛ ձի . ամ բանական է՛ մարդ . այսպէս ուրեմն ամ բանական է՛ ձի ։ Վս զի պարտ էր ասել . այսպէս ուրեմն ոչոք բա_նական է՛ ձի ։

Չորրորդ հաւասարակ կանոն ։ միշտ պիտոյ է՛ . զի ՚ի միում յառաջարկութեանցն միջնորդ եզրն լրութեամբ և կատարելապէս հաղորդեսցի ամ վայրագոյնիցն իւրոց ։ Արդ՝ յայնժամ կա_տարեալ լինի հաղորդութի . յորժամ միջնորդն ընթադրի հա_սարակապէս ։ որ . առնանի փոխանակ ամենեցուն . զոր պա_րունակէ ընդ ինքեամբ ։ Իբրու գաղափարաւ . կենդանի լրու_թեամբ հաղորդի . յորժամ առեալ լինի վս իւրաքանչիւր կենդա_

նոյ տեսակաւորապէս և անհատաբար։ Իսկ՛ անկատարե_
լապէս հաղորդի յորժամ առեալ լինի վ՟ ուրուք կենդանւոյ,
ոչ վ՟ այլոցն։ Սակս այսորիկ կարօտանայ այս հաւաքաբանու_
թիս։ Ա՟մ կենդանի ստեղծեալ ՚ի սկզբանէ ստեղծողն.
Ա՟մ մարդ է՛ կենդանի. արդ ուրեմն ա՟մ մարդ ստեղծեալ ՚ի
սկզբանէ ստեղծողն։ Նուազանայ հաւաքաբանութիս.
Վ՟ զի ՚ի մեծադրութեանն՝ կենդանի ոչ հաղորդի լրութբ։ Քանզի
ենթադրի տեսակաւորապէս միայն. այլ ոչ և անհատաբար։
այս ինքն, առնանի վ՟ ա՟մ իւր տեսակացն. այլ ոչ և յաղագս
ա՟մ իւր անհատիցն։

Հինգերորդ համառօտ կանոն. յեզրակացութեն ենթա_
կայն և ստորոգեալն յ՟ի. մեծ և փոքր ծայրն՝ ոչ պարտին հա_
մառակապէս ենթադրիլ. կամ ընդհանրապէս հաղորդիլ. եթէ
ոչ ընդհանրապէս հաղորդեցան նառաջարկութիւնս։ Վ՟ որոյ
կարօտանայ այս։ Ա՟մ կենդանի է՝ զգայական. ա՟մ կենդանի է՝
գոյացութի. արդ ուրեմն ա՟մ գոյացութի է՛ զգայական։ Վ՟
զի գոյացութիւն եզրակացութեն համառակապէս ենթադրի.
յ՟ի. հաղորդի լրութբ ա՟մ գոյացութեցն։ Իսկ՛ ՚ի փոքրագոյ_
նին ոչ համառակապէս ենթադրի. այլ անկատարելապէս և
առանձնաբար։ յ՟ի. ենթադրի միայն փոխանակ գոյացութեն
որ ՚ի կենդանի գտանի։

Վեցերորդ համառօտ կանոն։ ոչ պարտի մեծ ծայրն կամ
մասնունք մտանել ՚ի փոքրագոյն առաջարկութիւն։ Վ՟ այսորիկ
նուազանայ հաւաքաբանութիս ՚ի Պատկարանս։ Ա՟մ երկր
որդն անմիջապէս հետևի առաջնումն. ա՟մ երրորդն անմիջա_
պէս հետևի երկրորդումն. արդ ուրեմն ա՟մ երրորդն անմի_
ջապէս հետևի առաջնումն։ Վ՟ զի անմիջապէսն որ էր մասն
մեծ ծայրին՝ ՚ի փոքրագոյնն մտանէ։

Եւթներորդ համառօտ կանոն։ միջնորդ եզր ; կամ մասնունք

ձևս ոչ

ոչ պայման մնալոյ յեզրակացութեան ։ զի այսորիկ յուն է՛ համաքանակութիւն ՚ի Չեսամեղ։ ոչ որք ձի է՛ տարբեր ՚ի խրխնջականէն. ամ մարդ է՛ տարբեր ՚ի խրխնջականէն ․ այսմ ուրեմն ոչ որք մարդ է՛ տարբեր ՚ի ձիոյն ։ զի ոչ զի տարբերին, որ էր մասն միջնորդ եզրին՝ մնալ յեզրակացութիւնն։ Այլ ոչ եւս առանձնական կանոնք յաղագս իւրաքանչիւր ձեւոյն ։

Առաջին առանձնական կանոն յաղագս եղանակացն առաջին ձեւոյն, ուղղակի եզրակացուցանողաց ։ եղիցի փոքրագունին բացասական ․ համաքանակութիւն է՛ սուտ ։ ոչ․ ամ կենդանի է՛ գոյացութի․ ոչ որք քար է՛ կենդանի․ այսմ ուրեմն ոչ որք քար է՛ գոյացութիւն ։

Երկրորդ առանձնական կանոն ։ եղիցի մեծագունին մասնաւորի․ համաքանակութիւն է՛ սուտ ։ հի քար․ ոմն կենդանի է՛ մարդ․ ամ ձի է՛ կենդանի․ այսմ ուրեմն ոմն ձի է՛ մարդ ։

Առաջին առանձնական կանոն յաղագս երկրորդ ձեւոյն ։ մեծագունին եղիցի մասնաւորի․ համաքանակութիւն է՛ սուտ ։ որպէս ոմն կենդանի է՛ մարդ․ ոչ որք ձի է՛ մարդ․ այսմ ուրեմն ոմն ձի ոչ է՛ կենդանի ։

Երկրորդ առանձնական կանոն ։ եղիցի երկաքանչիւր առաջարկութեան ստորասական․ համաքանակութի է՛ սուտ ։ հի կէն․ ամ էշ ունի ականջս․ ամ մարդ ունի ականջս․ այսմ ուրեմն ամ մարդ է՛ էշ ։

Առաջին առանձնական կանոն յաղագս երրորդ ձեւոյն ։ փոքրագունին եղիցի բացասական․ համաքանակութի է՛ սուտ ։ որպէս․ ամ հրեշտակ է՛ գոյացութի ։ ոմն հրեշտակ ոչ է՛ մարդ ։ այսմ ուրեմն ոմն մարդ ոչ է՛ գոյացութի ։

Երկրորդ առանձնական կանոն ։ եղիցի եզրակացութեան ընդհանրական․ համաքանակութի է՛ սուտ ․ հի պէս ․ ամ սպիտակութի է՛ արտադրական աչաց ․ ամ սպիտակութի է՛

պատահումն . այլ ուրեմն սոյն պատահումն է՛ արտադրատող աչաց =

Յաղագս Ամփոփածութէ անկատար հաւաքաբանութէցն առ կատարեալսն =

Դրակէ . դ̃ =

De Reductione Syllogismorum imperfectorum ad perfectos.

Articulus Quartus.

Նախ գիտելի է՛ . զի կատարեալ հաւաքաբանութիւնքն՝ են նոքա յորս գտանին երկու սկզբունքն , անմիջականք 'ի Տրամաբանականացն . Ասացեալ զամէ . և Ասացեալ զոչ ընչէ = և այսպիսի սկզբունքն գոն հիմն բոլոր ճշմարտութէ ձեռնարկութէցն =

Ասացեալ զամենայնէն գոյ . յորժամ 'ի նախադասութեն՝ մի իր այսպէս ստորոգի զմիւսոյն . զի ստորոգեսցի ևս զիւրաքանչիւրոյ զորմէ ստորոգի միւսն = զոր օրինակ . 'ի նախադասութէս . մարդ է՛ կենդանի . այժմ կենդանին ստորոգի զմարդոյն . և զամենայնէ զորմէ մարդն ստորոգի . իբ̃ . զպետրոսէ . զպօղոսէ . զանդրէայ . և զամ̃ անհատիցն մարդոյ =

Ասացեալ զոչընչէն գոյ . յորժամ մինն այսպէս բացասի զմիւսոյն . զի բացասեսցի ևս զամենայնէ զորմէ ստորոգի միւսն : որգոն կենդանի ո՛չ է՛ քար . այժմ քարդ բացասի զկենդանւոյն . այլ ևս զմարդոյ . զձիոյ . զառիւծէ . և զորինչ այլ տեսակէ , զորմէ ստորոգի կենդանին =

Արդ՝ երկոքեան սկզբունքս յայտնապէս գտանին միայն 'ի չորս նախկին եղանակսն առաջին ձևոյն . որք ուղղակի եզրակացուցանեն իբ̃ . 'ի պատկարանսն, և 'ի հանդիցեն գոյ Ասա-

ցեալ զամենայնէն ։ Իսկ՝ ՚ի չէռնարկելս , և ՚ի կեռւեօղն՝ Հասցեալ զոչընչէն ։ Հաստատ հետևի . զի չորք եղանակքն այնոքիկ են միայն կատարեալք. և մնացեալքն՝ անկատարք. որք զի կատարեսցին . և իւրեանց ճշմարտութիւն յայտնապէս երևեսցի ։ պարտ է՝ տարածիլ առ կատարեալսն ։ Իսկ՝ եղանակքն որք պէտին սկսանին , տարածին առ պատկարանքն ։ որք կէնին՝ առ կեռւեօղն ։ որք չային՝ առ չէռնարկելն ։ և որք հոյին՝ առ հանդէսլն ։ քանզի ՚ի չորից տառից յայսցանէ ամ եղանակքն զսկիզբն առնուն ։

Երկրորդ գիտելի է ։ զի զտարածութիւն զայս երիւք կերծեօք պիտոյանամք առնել ։ այս . անդրադարձութեամբ . փոխադրութեամբ ։ և յարաբերութեամբ յանկարելին ։ Անդրադարձութիւն է . որ ՚ի վերոյ ասացաք . փոփոխումն ենթակային ՚ի ստորոգելեալն . և ստորոգելեալն ՚ի յենթակայն ։ և է կրկին . միոյն պարզ . յորում պահի նոյն քանակութիւն . և նոյն որակութիւն նախադասութեան ։ և միւսն՝ ըստ պատահման . ներում փոփոխի միայն քանակութիւն ։ որպէս յայտնի եղև ՚ի նախասացեալսն ։ Փոխադրութիւն է՝ փոխարկումն ինչ առաջարկութեանցն . մինչ զի մեծագոյնն եղիցի փոքրագոյն . և ընդ դէմ սորին . այս . փոքրագոյնն՝ մեծագոյն ։ Յարաբերութիւն յանկարելին՝ է փոփոխումն երկուց ճշմարիտ նախադասութեանց ՚ի հակասականսն իւր սուտ . և փոխադրութիւն ՚ի միմեանց ։ այսպէս անուանեալ . զի յերկուց հակասականացն եթէ մինն է ճշմարիտ ՚ի հարկէ միւսն է սուտ . վասն որոյ և անկարելի ։

Արդ՝ յարաբերութիւս յանկարելին հնարեցաւ . վասն զի եթէ ոմն մարդ յիմարութեամբ ուրանայցէ զեզրակացութիւն միոյ ճշմարիտ համաքաբանութեան , ընդունելով զառաջարկութիւնս ։ Իբրու դաղափարաւ . յորժամ դու Ձեռնարկեցես ՚ի պարտաւորըստ այսմ օրինակի ։ ամ չնչաւոր է՝ զգայական . ոմն ծառ ոչ է՝

զգայ

զգայական․ այլ ուրեմն ումն ծառ ո՛չ է՛ շնչաւո՛ր։ և քոյ հա-կառակն ընդունելով զմեծագոյնն, և զփոքրագոյնն. ուրանայցէ զհետևութիւն․ ասելով թէ առաւելականութիւնքն են ճշմարիտ․ բայց եզրակացութիւն, որ էր։ ումն ծառ ո՛չ է՛ շնչաւոր, է՛ սուտ։ յայնժամ յարաբեր․ եթէ յանկարելին յաղթող եղիցի․ առնլով զհակասականսն փոքրագունին և եզրակացութեան․ և փոխադրելով զնոսա ՚ի միմեանց․ մինչզի եզրակացութիւն լինի փոքրագոյն, և փոքրագոյնն՝ եզրակացութի։ և այսպէս տարածելով զնախասացեալ հա՛ւաքաբանութիւն առ պատկերանքն առաւել ըստ քեզ՝ ա̄մ շնչաւո՛ր է՛ զգայական. այլ և ըստ քեզ՝ ա̄մ ծառ է՛ շնչաւո՛ր. այլ ուրեմն ա̄մ ծառ է՛ զգայական։ որ եզրակացութի՛ն՝ է՛ հակասականն փոքրագունին․ զոր առաջն ընդունէր հակառակն․ և այժմ բռնադատի ընդունել և զնորին հակասականն․ որ է՛ յոյժ անտեղի.

Եւ յս չորս կերպեւքս՝ անկատար հա՛ւաքաբանութիւնքն տարածին առ կատարեալսն։ բայց՝ զի գիտասցի․ յորժամ ասա-ռին նախադասութիւնքն անկատար հա՛ւաքաբանութեան անդրադարձել պարզապէս։ յորժամ ըստ պատահմանն։ յորժամ պայմանին փոխադրել։ և կամ յորժամ յանկարելին յարաբերել․ պիտոյ է՛ մեզ նայել առ չորս տառսն. որք ՚ի յեղանակսն անկատար հա՛ւաքաբանութեանցն դասանին. ս̄ . ս . պ փ . տ։ Ձայնա՛ւոր որ նախադասին մէջն, ցուցանէ թէ նախադասութի նշանակեալն ձայնաւո՛րութ՛ն այնօրինն՝ անդրադարձելի է՛ պարզապէս։ Ձայնա՛ւոր որ նախադասեալ պէն, ցուցանէ թէ նախադասութին անդրադարձելի ըստ պատահմանն։ Ձայնա՛ւոր նախադասեալ փեռին, նշանակէ զփոխադրութին։ և նախադասեալն տառնին՝ նշանակէ զտարածութին յանկարելին։ զայս ՚ի միտս ածեն ենթադրեալ տողքս։

ճկդ ան

Ա՛ռ պարզական անդրադարձմամբ ։

Անդրադարձի ըստ պատահմամբ ։

Փիւր վարէ փոխադրութ՟բ ։

Մխեն՝ յանկար տարածութ՟բ ։

Օրինակօք առաւելաբար երևի տարածութ՟ի անկատար համաքաբանութեցն առ կատարեալսն ։ որպ համաքաբանութին այս՛ի չեսանեղ ։ ոչ ոք քար է՛ կենդանի . ամ մարդ է՛ կենդանի . ապա ուրեմն ոչ ոք մարդ է՛ քար ։ տարածի առ չեռնարկելն , որ և չայիւ սկսի . եթէ մեծագոյնն անդրադարձցի պարզապէս . որպ ցուցանէ ձայնաւորն առաջինն վանկին չեսանեղին . ներում եւ Նախադասն սէին ։ այսպէս ասելով . ոչ ոք կենդանի է՛ քար . ամ մարդ է՛ կենդանի . ապա ուրեմն ոչ ոք մարդ է քար ։

Եւ այս՛ի պաժակիոյ . ամ կենդանի է գոյացութ՟ի . ամ մարդ է՛ կենդանի . ապա ուրեմն ոմն գոյացութիւն է՛ մարդ ։ տարածի առ պատկարանքն . որ և պէիւ սկսի . եթէ անդրադարձցի եզրակացութին ըստ պատահմանն . որպ ցուցանէ երրորդ վանկ պաժակիոյին , ներում ին Նախադասն պէին ։ ասելով . ամ կենդանի է՛ գոյացութ՟ի . ամ մարդ է կենդանի . ապա ուրեմն ամ մարդ է՛ գոյացութ՟ի ։

Եւ այս՛ի կամեսփոզ . ամ շնչաւոր է՛ զգայուն . ոչ ոք տունկ է՛ շնչաւոր . ապա ուրեմն ոմն զգայուն ոչ է տունկ ։ տարածի առ կեռւիցօղն եթէ մեծագոյնն անդրադարձցի ըստ պատահմանն . և փոքրագոյնն պարզապէս . և ապա փոխադրեսցի փոքրագոյնն ընդ մեծագունին . որպ ցուցանէ ձայնաւորն առաջին վանկին . որ Նախադասն պէին ։ և ձայնաւորն երկրորդ վանկին . որ Նախադասն սէին , և փիւրին ։ ասելով . ոչ ոք շնչաւոր է՛ տունկ . ոմն զգայուն է՛ շնչաւոր . ապա ուրեմն ոմն զգայուն ոչ է՛ տունկ ։

Եւ

Եւ այս 'ի պրօտասրօղ . ոմն գոյացութիւն ոչ է՛ մարմին . ամ գոյացութիւն է՛ էակ . ապա ուրեմն ոմն էակ ոչ է՛ մարմին ։ Եթէ հակառակն ընդունիցի զառաջարկութիւն . և ապա ուրանայցէ զեզրակացութիւն ։ յայնժամ պարտ է՛ մեզ տարածել զհամաբանութիւն առ պատկարանքն յարաբերութեան յանկարելին . առնլով զհակասականն եզրակացութեան , զոր հակառակն ուրացաւ . և զհակասականն մեծապոյնին , զոր ընդունեաց և ապա զհակասականս զայսոսիկ 'ի միմեանց փոխադրել . մինչ զի եզրակացութիւն եղիցի մեծապոյն . և մեծապոյնն՝ եզրակացութիւն . որպիսանակէ առաջին վանդ պրօտարօղին ։ առնլով . ըստ քեզ՝ ամ էակ է՛ մարմին · այլ և ըստ քեզ՝ ամ գոյացութիւն է՛ էակ ։ ապա ուրեմն ամ գոյացութիւն է՛ մարմին ։ որ եզրակացութիւն է՛ հակասականն փոքրապոյնին . զոր առաջին ընդունել էր հակառակն . և այժմ հարկաւորապէս պարտ է՛ նմա կամ ընդունել զոր առաջին ապուսեաց . կամ տալ զերկուս հակասականս . այս . ամ գոյացութիւն է՛ մարմին · և ոմն գոյացութիւն ոչ է՛ մարմին ։ որ է՛ յայտ անտեղի ։

Յաղագս համաբանութեանց անջատման ։

Գլուխ. Ե ։

De Syllogismorum diuisione.

Articulus Quintus.

Համաբանութեանց՝ լինին գոն տեսակք . այս . Ապացուցական . Տրամաբանական . Սաբէական . Յայտնական . Եղանակական · Ստորադրական . Յարաբերական յանկարելին . Համաբանութիւն 'ի հոլովականաց . Համաբանութիւն յուղղականաց ։

Ապացուցական համաբանութիւն . որ և ապացուցու_

 Թի

Թէ՛ ասի, կամ ապացոյց. զորմէ ընձեռէ Արիստոտէլ ՚ի Նախկին գիրսն. է՛ որ ունի զառաջարկութիւնս ճշմարիտս և յայտնիս և է՛ կրկնակ. միոյն՝ որ կոչի վասն որոյ. և միւսն՝ վասն զի. Ապացուցութիւն վասն որոյ՝ է՛ որ յայտնապէս ցուցանէ զեզրակացութիւն պատճառօք նր՟. որպէս. ամ՟ զարմանաւորն է՛ ծիծաղական. ամ՟ մարդ է՛ զարմանաւոր. ապա ուրեմն ամ՟ մարդ է՛ ծիծաղական. յայսմ տեղւոջս համանեցուցանելիք զծիծաղականն պատճառաւն իւրով. յ՟. զարմանաւորութեամբ. որ է՛ պատճառ ծաղելոյն. Ապացուցութի վասն զին՝ է՛ որ յայտնապէս ցուցանէ զեզրակացութիւն գործովք նր՟. որպէս. ամ՟ ծիծաղականն է՛ զարմանաւոր. ամ՟ մարդ է՛ ծիծաղական. ապա ուրեմն ամ՟ մարդ է՛ զարմանաւոր. աստ համանեցուցանի զարմանաւորն գործովն իւրով. յ՟. ծիծաղականաւն.

Տրամաբանական համաբանութիւն, որ և կարծեցական ասի. զորմէ պատմէ Արիստոտէլ ՚ի գիրսն Թօփիկոց. յ՟. տեղականաց. է՛ որ եզրակացուցանէ ՚ի կարծեցական առաջարկութեանց, և որք ոչ են յայտնապէս ճշմարիտք. այլ ըստ կարծեաց.

Խաբէականն է՛ որ Թուի ունել յառաջարկութեանցն զճշմարիտ մակաբերութի եզրակացութեան. բայց ոչ ունի. զոր օրինակ. սպիտակն է՛ պատահումն. ձիւն է՛ սպիտակ. ապա ուրեմն ձիւն է՛ պատահումն. կամ այս. մարդ է՛ տեսակ. սոկրատ է՛ մարդ. ապա ուրեմն սոկրատ է՛ տեսակ. որ է՛ սուտ. վն զի սոկրատն անհատ է. այլ ոչ տեսակ. և ձիւնն գոյացութի ոչ պատահումն. այսք են խաբէութիւնք. զի միջնորդ եզրն ոչ նոյնապէս ենթադրի ՚ի մեծագունին ո͞պ ՚ի փոքրագունին. այլ այլազգաբար. քանզի սպիտակն ՚ի մեծագունին՝ առեալ է իբր թէ վերացեալ եզր. յ՟. փոխանակ սպիտակութե. և ՚ի փոքրագունին՝ իբր թէ թանձրացեալ. յ՟. փոխանակ սպիտակ ենթա-

կայից ։ և մարդն ՚ի մեծագունիցն առնանի ընդհանրապէս, փոխանակ մարդկային տեսակին. իսկ ՚ի փոքրագունիցն մասնաւորապէս, փոխանակ պետրոսի ։ այդպիսի խաբէութիւնք յոլովք են. զորս ամ յառաջբերէ աշխատասէրն ՚ի գիրքն էլէնկոսն ։ տես անդ ։

Ծայրանականն՝ է՛ ներքոյ յայտնապէս երևելի մակաբերութիւն եզրակացութեան ։ և այս յայնժամ պատահի, երբ միջնորդ եզր նախադասութեան. մեծ ծայր. և փոքրն՝ գոն տարբերոց և եզրականն եզերք ։ որպէս. պետրոս ընթանայ. այս մարդս է պետրոս. ապա ուրեմն այս մարդս ընթանայ ։ և պատճառն է՛. զի ոչ ՚ի յեզրականն եզերացն առաւելապէս երևելի այն հաստատակ սկիզբն տրամաբանականացն. այ. թէ որք միանգամ համաձայնին ընդ միում ումեք. համաձայնին և ընդ միմեանս ։

Եղանականականն՝ է՛ որ բաղկանայ յառաջարկութեանց եղանակականաց ։ հի՛ բար. հարկաւոր է, ամ կենդանին գոլ զգայական. կարելի է՛, ումն բոյս գոլ կենդանի. ապա ուրեմն կարելի է՛, ումն բոյս գոլ զգայական ։

Ստորադրականն՝ է՛ որ շարադրի յառաջարկութեանց ստորադրականաց ։ որպէս. եթէ օր գոյ, գոյ արեգակն. իսկ եթէ գոյ գիշեր, ոչ գոյ օր. ապա ուրեմն եթէ գոյ գիշեր, ոչ գոյ արեգակն ։ Արդ՝ քանզի գ գոն տեսակքն ստորադրական նախադասութեան. որք ՚ի վերոյ ասացեալ է՛ յերկրորդ մասին. սակս այսորիկ և եռեակ է՛ ստորադրական հաւաքաբանութիւն ։ այ. թեական. շաղկապական. և զատական ։ տես անդ ։

Հաւաքաբանութիւն ՚ի հոլովականացն. է՛ որ շարամանի ՚ի հոլովական եզերաց. այլ ոչ յուղղականացն ։ որպէս. յորում ներ գոյ միտք, ներքոյ և կամք. իսկ ՚ի մեզն գոյ միտք. ապա ուրեմն ՚ի մարդն գոյ և կամք ։

Հաւաքաբանութիւն յուղղականացն՝ է՛ որ յուղղական եզերա

ընդունելի : որպէս . կենդանին բանական է՝ համածառոյ ընդու-նակ . մարդ է՝ կենդանի բանական . այսմ ուրեմն մարդ է՝ համածառոյ ընդունական .

Յարաբերականն յանկարելին՝ է՝ ներքուստ ի հակառա-
թէ ուրացեալ հեռաւորութեն, և ի միջէ հա՜ս-
նեալ յառաջարկութէ՝ եզրակացուցանելոյ
զհակառակն մի ա հա՜մանեալ առա-
ջարկութեն : որ՛ ի վերոյ
ցուցաւ .

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՔ.

Որք յետ Տրամաբանութեան անդիպին։

DISPVTATIONES PHILOSOPHICAE

Poſt Logicam Inſtitutionem occurrentes.

Առաջին Վիճաբանութիւն.
Յաղագս էակի մտածութե։

Առաջին խնդիրք.
Թէ զինչ իցէ էակ մտածութե։

De Ente Rationis.

DISPVTATIO PRIMA.

Quid ſit ens rationis?
Quæſtio Prima.

Նախ գիտելի է՝, զի էակ մտածութեն եռապատիկ իմանի։ Նախ՝ վա̄ իւրի ուրուք կարծելոյ և ՚ի միտս ածելոյ։ Եւ ըստ բանումս այսմիկ՝ քար իմացեալ ՚ի մտաց. առի էակ մտածութե։ Երկրորդ՝ վա̄ ներգործութե մտաց որ իմացուածս առի, և ներբաւրամադրեալ բան մտաց. և կոչի էակ մտածութե, զի յեռու ՚ի միտս, և է՛ գործ նորին։ Երրորդ և մասնաւանդ՝ վա̄ իւրեն այնր, որ ըստ էնթակայացեալ իւրի՝ ոչինչ է՛, և ո՛չ էակ. բայց երևի ՚ի միտս իբրև զէակ, և իբրև զիր ինչ դրական։ Եւ ըստ այսմ բանի՝ չինեմք զէակ մտածութե, յորժամ զկտարին, որ է պակասութի լուսոյ և ոչինչ, մտօք ըմբռնեմք իբրև

զիև

ղսնաւութիւն ինչ գրաւական. այդպիսի սնոտութիւնդ՝ կարծեալ գոլ զխառ̂նածն այն, առ ի տիրաբար և իսկագոյն էակ մտածութեան. զի է՛ սոսկ մտածութիւն, և ոչինչ ըստ էութականացեալ իրի. Թէ_ պէտ էակ ինչ միայն ըստ մակամտածութեան. սակս որոյ առ ՚ի չինել զայդպիսի էակ մտածութեան, պարտ է՛ հարկաւորապէս զմիտս խաբել և սուտ. համարելով իբրև զէակ ինչ և կարելի՝ զայն որ. է՛ ոչինչ և անկարելի. ԵՐՐՈՐԴ՝ յաղագս երրորդ մտա_ ծութեան էակիս այսորիկ՝ լինի վճռաբանութիս առաջինկայս. Եւ խնդրի թէ զինչ իցէ.

ԱՌԱՋԻՆ եզրակացութիւն. Էակ մտածութեան ոչ է՛ արտա_ քին յարանունութիւն. որպէս կարծեն ոմանք. ԱՊԱ՝ վն̃ մեկնու_ թեան եզրակացութեանս այսորիկ՝ գիտելի է՛. զի յարանունութիւն է՛ երկեակ. մինն ներքին. միւսն արտաքին. Ներքին յարա_ նունութիւն է՛ այն որ բղխէ ՚ի վերայ էութականին ուրուք ՚ի ներքուստ. այ̃. ՚ի տեսակէ ուրեմնէ, որով այն էութականն ներ քապէս տրամակայի. զոր օրինակ. որպէս ներքնապէս յարա_ նուանի սպիտակ՝ ՚ի սպիտակութենէ որ յենու ՚ի վերայ նորին. կամ աչքն ներքնապէս յարանուանի տեսանօղ՝ ՚ի տեսութենէ որ յենու ՚ի վր̃ աչացն. և կամ միտքն նմանապէս յարանուանի ճանաչօղ՝ ՚ի ճանաչմանէ որ ներքնապէս յենու ՚ի վր̃ մտացն. և սոյնպէս զայլոցն.

Յարանունութիւն արտաքինն է՛ այն որ բղխէ ՚ի վր̃ էութա_ կայինն ուրուք ոչ ՚ի ներքուստ, այլ յարտաքուստ. այ̃. ՚ի յար տաքին տեսակէ ուրեմնէ, յորմէ այսպիսի կամ այնպիսի յարա_ նուանի այն էութականն. զոր նմն. որպէս արտաքնապէս յարա_ նուանի տեսանեալ՝ ՚ի տեսութենէ որ յարտաքուստ եզրանայ առ նա. և ոչ յենու ՚ի յորմն, այլ ՚ի յաչս. և կամ քար արտաքնա_ պէս յարանուանի ճանաչեցեալ՝ ՚ի յարտաքին ճանաչմանէ, որ առնուանի ՚ի վր̃ մտաց, ոչ ՚ի վր̃ քարին. և կամ պետրոս յարա_

ճկէ　　　　　　　　　　նուա_

նոսանս աջակողմն՝ ՚ի յառաջքին յաջմէ միւս մարմնոյ։

Եզր՝ համանեցուցանեմք զառաջադրեալ եզրակացութիւն. քանզի առաջքին յարանուանութիւն թէ ճանաչեցելոյն, թէ տեսելոյն, և այլ. է՛ իրական էակ. ապա ուրեմն ոչ է՛ էակ մտածութեան. Հետևութիւս այս՝ յայտ է՛. զի էակ մտածութեան ոչ է՛ էակ ինչ ըստ ինքնակայացեալ իրի. այլ է՛ ոչինչ երևեցեալ ՚ի միտս իբրև զէակ. վասն որոյ է՛ հակադրեալ ընդ էակին իրականի, որ ըստ ինքնակայացեալ իրին էակ ինչ է՛։ Արդ ուրեմն էակ մտածութեան ոչ կարէ գոլ առաջքին յարանուանութիւն որ է՛ իրական էակ. ցուցանի առաջարկութիւն. վասն զի առաջքին յարանուանութիւն ճանաչեցելոյն ոչ զանազանի յառաջքին ճանաչմանէ յորմէ բղխէ. այլ է՛ սոսուգապէս նոյն ինքն ճանաչումն մտաց՝ եզրացեալ առ յինքնակայն որ յարանուանի ճանաչեցեալ։ Իսկ նոյն ճանաչումն է՛ իրական էակ. գոլով իրական ներգործութիւն մտաց. ապա ուրեմն և իրական էակ պարտ է՛ գոլ առաջքին յարանուանութիւն ճանաչեցելոյն. ապա ոչ է՛ էակ մտածութեան. և սոյնպէս ասեմ յաղագս նոյն առաջքին յարանուանութեան։

Բայց առարկեցես. թէ յորժամ որմն յարակոչի ճանաչեցեալ, կամ տեսեալ, և այլ. յարանուանութիւնք ճանաչեցելոյն, կամ տեսելոյն՝ ոչ է՛ իրական ինչ ՚ի վերայ որմոյն. ապա ուրեմն է՛ էակ մտածութեան։

Պատասխանեմք. մեկնելով զառաջարկութիւն. թէ յարանուանութիւն ճանաչեցելոյն կամ տեսելոյն՝ ոչ է իրական ինչ ներքին ՚ի վերայ որմոյն. ընդունիմ. ոչ է՛ իրական ինչ առաջքին եզրացեալ առ որմն. ուրանամ. զի յարակոչումն այն ճանաչեցելոյ, կամ տեսելոյ՝ իրական իմն է՛, որմոյն ոչ ներքին. այլ արտաքին. և ոչ այլ ինչ է՛, եթէ ոչ իրական ճանաչումն մտաց, կամ տեսութիւն աչաց՝ յարտաքուստ եզրացեալ առ որմն, որ

առանց

տուսոյ ճանաչեցեալ, կամ տեսեալ։ զի ամ յայտնութիւն
Թէ արտաքին, Թէ ներքին՝ ոչ երբէք զանազանի ՚ի տեսանել յա-
րանօրութենէն, յորմէ ելեալ իսկ։

Երկրորդ եզրակացութիւն։ Եւսկ մտածութեան ոչ է ոչինչ՝ ճանաչեցեալ իբրև զոչինչ։ որպէս կարծեն ոմն ումանք։ Գրդ վն մեկնութեան դիւրելի է․ զի բացասութիւնք, և պակասութիւնք որք են ոչինչ, թէպէտ ոչ կարեն ճանաչիլ ուղղապէս ՚ի մտաց, որպէս են իսկ․ վն զի ուղիղ առարկեալ ներթականս մտաց՝ է միայն էակն. և ոչ կարէ գոլ ոչինչն․ բայց սակայն կարեն ճանաչիլ որպէս են իսկ ՚ի մտաց անուղղակիաբար օր. անուղիղ ճանաչմամբ զոր օրինակ. ճանաչելով ուղղապէս զմարդն զօրութ է մարդոյ ճանաչեցելոյ ճանաչեմք անուղղակիաբար զոչմարդն օր. զբացասութիւն մարդոյ։ կամ ճանաչելով ուղղապէս զլոյսն․ զպատկերաւն լուսոյ ճանաչեցելոյ ճանաչեմք անուղղակիաբար զխաւարն, որ է լուսոյ պակասութիւն։

Առարկեսցես. Թէ ճանաչելութիւն է յատկութիւն էակին. իսկ՝ ոչինչն ոչ է էակ. ապա ուրեմն ոչինչն ոչ է ճանաչելի։

Պատասխանեմք. մեկնելով զմեծագոյնն ներհակութեան, Թէ ճանաչելութիւն ուղղակին՝ է յատկութիւն էակին միայն. ընդունիմ։ ճանաչելութիւն անուղղակին՝ է յատկութիւն էակին միայն. ուրանամ։ քանզի այդպիսի անուղիղ ճանաչելութիւդ պատշաճի և ոչընչին. զի ոչինչն թէպէտ ոչ է ճանաչելի ուղղապէս. օր. յատկական պատկերաւն, զոր ոչ ունի. սակայն ճանաչելի է՝ անուղղապէս. օր. պատկերաւն էակին. զի ճանաչելով զէակն, զօրութ է էակին ճանաչեցելոյ իմանամ թէ զինչ է՝ ոչ էակն։

Դրդ հաստատեսցուցանեմք ՚ի վերոյ նշեալ եզրակացութիւն, քանզի էակ մտածութեան չինի ՚ի մտաց յորժամ ճանաչելին ոչ որպէս է՝ իսկ, այլ այլապէս. վն որոյ առ․ էակ, մտածութեան

կար

հարկաւ որ է՝ սկսաւութիւն և մասաց վախճանութիւն. իսկ՛ երբ ճանաչի ոչինչն իբրև զոչինչ. ճանաչի իսկ որպէս է՝ իսկ, և ոչ այլապէս. և միտքն ճանաչօղ ոչ խաբի, և ոչ սխալէ. այսմ աւրէնս ոչինչն ճանաչեցեալ իբրև զոչինչ՝ ոչ է՝ էակ մտածութիւն.

Առարկեսցես. թէ էակ մտածութիւնն ոչ ունի զայլ լինելութիւն, բայց միայն զլինելն առարկեալ 'ի միտս. իսկ՛ ոչինչն ճանաչեցեալ իբրև զոչինչ՝ ոչ ունի զայլ լինելն, բայց յառարկմանէ 'ի միտս. այսմ աւրէնս է՝ էակ մտածութիւն.

Պատ͞ոխ. մեկնելով զխնդրագրեալսն. թէ ոչինչն ճանաչեցեալ իբրև զոչինչ՝ ունի զառարկութիւն 'ի միտս իբրև զէակ. ուրանամ. իբրև զոչինչ որպէս է՝ իսկ. ընդունիմ. վ͞ս որոյ ուրանամ զհետևութիւնն.

Երրորդ եզրակացութիւն. էակ մտածութիւնն ոչ այլ ինչ է, քան թէ ոչէակն, և անկարելին՝ իմացեալ իբրև զէակ, և կարելի. զո͞ր օրինակ. յորժամ միտքն՝ զկուրութիւն որ է՝ պակասութիւն տեսութեան և ոչինչ՝ իմանայ իբրև զիր ինչ յեղեալ 'ի վ͞ր աչացն. շինէ զէակ մտածութիւն. կամ թէ յորժամ յերկուց կատարեալ և առողջ էութեանց եղջերուին և քաղին՝ իմանայ զմի պարզ եղեալ էութիւն, որ եղջերուաքաղ կոչեցի. և եթէ կատարեալ եղջիւր, և կատարեալ քաղ 'ի մի պարզ էութէ, և ոչ յերկուս. այս եղջերուաքաղս այսպէս իմացեալ՝ գոյր էակ մտածութիւն. զի գոյր անկարելի էակ իմացեալ որպէս կարելի.

Բայց աստ՝ ցուցանի եզրակացութիւնս. զի էակ մտածութիւն է որ ոչ ունի զայլ լինելն. բայց միայն զլինելն առարկմամբն 'ի միտս, որով մերժեսցի իբրև զէակ. իսկ՛ եղջերուաքաղս անկարելի. և կուրութիւն որ է՝ ոչինչ՝ իմացեալք իբրև զկարելի ինչ, և զկարական էակ. ոչ ունին զայլ լինելն բայց 'ի լինելութեանն առարկմամբն 'ի միտս. այսմ աւրէնս են էակ մտածութիւն.

Երկրորդ խնդիր.

Միթէ էակ մտածութեան գոյ ըստ ենթակայացեալ իրի. թէ միայն ըստ մակամտածութե.

Vtrum detur ens rationis à parte rei; an verò solum per intellectum.

Quæstio Secunda.

Առաջին եզրակացութիւն։ Էակ մտածութեան ո՛չ կարէ գոլ ըստ ենթակայացեալ իրին։ ցուցանի. քանզի էակ մտածութեան ներընդդունի զերկուս հակասականս. ուրեմն այլ ոչ գոյ, և ո՛չ կարէ գոլ 'ի կողմանէ իրին։ Առաջարկութիւն ցուցանի. վա՛ն զի էակ մտածութեան է՛ ոչէականն իմացեալ իբրև զէակ. որպէս. խաւարն իբրև զսևութի։ իսկ՝ էակն և ոչէակն՝ են հակասականք։ այլև էակ մտածութեան պարունակէ զերկուս հակասականս։ Հետևութիւն ևս ցուցանի. զի յերկուց հակասականացն՝ հարկաւ որպէս միոյն է՛ ճշմարիտ, և միւսն սուտ. և ո՛չ կարէն միանգամայն գոլ երկոքեանն ճշմարիտ ըստ ենթակայացեալ իրին։ արդ ուրեմն էակ մտածութեան, որ ընդունի զհակասականսն, ոչինչ է՛ 'ի կողմանէ իրին. և ո՛չ ճշմարիտ ինչ։

Առարկեցես. թէ գործն արտադրեալ 'ի յիմացական պատճառէ՝ է՛ իրական գործ. իսկ՝ միտքն որ արտադրէ զէակ մտածութեան՝ է՛ իրական պատճառ նորին. ապա ուրեմն այդպիսի գործն իւր՝ պարտ է՛ գոլ ևս իրական, և գոլ 'ի կողմանէ իրին։

Պատասխանեմք, մեկնելով զմեծ առաջինն. թէ իրական պատճառն արտադրէ զիրական գործ. եթէ գործն արտադրի 'ի նմանէ բնական և իսկական արարողութ., որպէս հուր՝ արտադրի 'ի հրոյ. ընդունիմ։ եթէ արտադրի պակասութ. և մոլորութ.

րութե. ուրանամ = արդ՝ էակ մտածութեն ոչ լինի ՚ի մտաց խոկական արարողութե, այլ պակասական ճանաչմամբ. և ոչ է մտաց բնական ներգործութի, այլ մոլորական պակասութի. զի միտքն շինէ զէակ մտածութեն ստեղծելով, և ճանաչելով զինքն այլայլս, և ոչ որպէս է իսկ =

Երկրորդ եզրակացութի = Էակ մտածութեն գոյ ըստ մակամտածութե. դր. ըստ ներգործութե մտաց = ցուցանի. զի էակ մտածութեն ոչ է սոսկ ոչինչ. զի սոսկ ոչինչն ոչ ասի էակ մտածութե = այլ ուրեմն է իմացեալ էակ ինչ: բայց ոչ էակ ինչ իրական և ըստ ենթակայացեալ իրին, որպէս ՚ի վերոյ ցուցաք. այլ մտածական և ըստ մակամտածութե = դր. ՚ի կողմանէ իրին է ոչինչ և ոչէակ. բայց երևի էակ և իր ինչ ՚ի կողմանէ մտաց, որում է առարկեալ իբրև զէակ ինչ =

Առարկեցես. թէ ՚ի մէջ երկուց հակասականաց ոչ կարէ լինել միջնորդ. զի հարկաւորապէս մինն է ճշմարիտ, և միւսն սուտ. այլ ՚ի մէջ նոցա ոչ լինի ճշմարիտ միջնորդ = իսկ՝ էակ իրական, և ոչ էակ իրական՝ են հակասականք = այլ ուրեմն ՚ի մէջ նոցա ոչ կարէ գոլ միջնորդ, որ էակ մտածութե իցէ = զի այդպիսի էակ մտածութեդ ոչ էր իրական էակ, և ոչ էր սոսկ ոչինչ այլ արդեօք էր միջնորդ ՚ի մէջ նոցա, որ ամենևին է անկարելի՝ ևս ըստ մակամտածութեն =

Պատասխանեմք. մեկնելով զմեծ ադոյնն հաւաքաբանութեն այսորիկ. թէ ՚ի մէջ երկուց հակասականացն ոչ կարէ գոլ միջնորդ պարզ. ընդունիմ = ոչ կարէ գոլ միջնորդ՝ յերկոցունցն բաղադրեալ. և կրկին մեկնեմ. ոչ կարէ գոլ ՚ի կողմանէ իրին. ընդունիմ = ՚ի կողմանէ մտաց. ուրանամ = զի կարող է միտքն բաղադրել զոչէակն ընդ էակին. որպէս զխաւարն ընդ սևութե. և այսպէս շինել զմի էակ մտածութե ոչ պարզ, այլ բաղադրեալ յերկուց հակասականացն այնոցիկ:

Դարձեալ առարկեցես. Թէ ոչ կարէ միտքն հաւանել համ֊
միանգամայն երկուց հակասականաց. այսպէս ուրեմն ոչ կարէ բաղադրել զնոսա ճանաչմամբ. և շինել զէակ մտածութեան. Հետևութիւն՝ յայտ է. ցուցանի առաջարկութիւն. քանզի յոր ժամ միտքն գիտէ, թէ խաւարն է՛ ոչինչ և պակասութիւն լուսոյ. ոչ կարող է հաւանել թէ է՛ սևութիւն: և պատճառն է՛, զի առարկեալ ենթակայ մտացն է՛ էակ որպէս ճշմարիտ. վ̄ որոյ ոչ կարէ միտքն բերել ՚ի սուտն՝ հաւանելով:

Պատասխանեմք. ընդունելով զառաջարկութիւն, և ես զցուցումն նորին. բայց ուրանալով զեզրակացութիւն. զի յոր ժամ միտքն բաղադրէ ճանաչմամբ զերկուս հակասականս. ըս̄. զոչէակն ընդ էակին. ոչ հաւանի երկոցունցն. զի ոչ գիտէ զոչէակն. ըս̄. զխաւարն զոր ոչինչ, և սոսկ պակասութի լուսոյ. այլ համարէ զնա զոր զէակ ըս̄. սևութիւն. և այսու բերէ ՚ի սուտն ոչ որպէս սուտ, այլ որպէս ճշմարիտ ըստ կարծեաց նորին. և վ̄ այսորիկ ոչ գիտաւն մարդ, այլ ապէտ միայն շինէ զէակ մտածութեան:

Երրորդ խնդիր.

Թէ յումմէ պատճառէ շինի էակ մտածութեան.

A quo intellectu possit fieri ens rationis?

Quæstio Tertia.

Առաջին եզրակացութիւն. մարդկային միտքն կարէ շինել զէակ մտածութեան. ցուցանի ըստ ասացելոցն ՚ի վերայ. քանզի շինել զէակ մտածութեան՝ ոչ այլ ինչ է՛. բայց թէ ճանաչել զոչէակ իբրև զէակ. իսկ բազումս ապէտս մարդիկք այսպէս ճանաչեն. ապա ուրեմն շինեն զէակ մտածութէ:

Առարկեցես. Թէ միտքն ոչ շինէ զբոլոր առարկեալ ենթա֊

ՃՀ կայն,

կայն . այլ միայն խորհի զնմա . իսկ՝ էական մտածութեան է՝ առար
կեալ ենթակայ մտաց . այսմ ուրեմն ոչ շինի , այլ միայն խորհի
՚ի մտաց =

Պատասխանեմք . մեկնելով զմեծագոյնն հաւաքաբանութեան . թէ միտքն ոչ շինէ զիւր առարկեալ ենթակայն , այլ միայն խորհի զնմա ՚ի ձեռն տեսական ճանաչմանն . ընդունիմ = ՚ի ձեռն գործնական ճանաչմանն . ուրանամ = զի գործնական ճանաչումն իմանայ զենթակայն ոչ խորհելով որպէս տեսականն , այլ շինելով զնմա ՚ի միտս = և այդպիսի ճանաչմամբ շինէ միտքն զէական մտածութեան =

Երկրորդ եզրակացութիւն : հրեշտակական միտքն թէ բարի թէ չար հրեշտակացն՝ շուրջ զբնական ենթակայիւք ոչ կարեն շինել զէական մտածութեան = բայց շուրջ զգերբնական ենթակայիւքն կարեն շինել զնոսա =

Առաջին մասն եզրակացութեան ցուցանի . վն զի հրեշտակքն ճանաչեն զամ բնական ենթակայսն յայտնապէս և հասկացողական ճանաչմամբ , որպէս էն իսկ = այսմ ուրեմն ոչ կարեն ճանաչել զնոսա այլապէս և աղտաբար՝ շինելով շուրջ զնոքօք զէական մտածութեան =

Երկրորդ մասն՝ ևս ցուցանի . զի հրեշտակն ոչ ունի ՚ի միտս իւրեանն զնկարածեալ պատկերսն գերբնական ենթակայիցն . վն զի բնական միտքն իւրեանն ոչ պահանջէ զճանաչումն նոցա , որք են գեր քան զիւրեանն բնութիւն = այսմ ուրեմն ոչ ճանաչէ զայնպիսի ենթակայսն յայտնապէս և հասկացողական ճանաչմամբ . այլ միայն արտաքրստական ճանաչմամբ և անյայտաբար . ՟յր . առանձաբանելով ՚ի վն նոցա , որպէս առանձաբանեմք մեք ՚ի վն իւրն զոր ոչ ճանաչեմք յայտնապէս = և թէպէտ մծ երևեցուցանէ հրեշտակացն զգերբնական ենթակայսն ոմանս . բայց ոչ զամենեսեանն = այսմ ուրեմն ՚ի ճանաչել

զա-

զգոյանալոյն ենթակայոյն՝ կարէ հրեշտակն խաբել . և շինել զէակ մտածութեան :

Երրորդ. Եզրակացութի : միտքն ած այնն ոչ կարէ շինել զէակ մտածութեան : ցուցանի . քանզի ոչ կարէ ած ճանաչել զանկարելին իբրև զկարելի . կամ զոչէակն իբրև զէակ : ուրեմն ապա ոչ կարող է շինել զէակ մտածութեան : Առաջարկութին ցուցանի . զի ած այնն միտքն զամ ինչ թէ կարելի, թէ անկարելի . թէ էակ, թէ ոչէակ՝ ճանաչէ յայտնապէս, որ պէս են իսկ : ապա ուրեմն ոչ կարէ ճանաչել զնոսա այլապէս, և սխալաբար . և ոչ շինել զէակ մտածութեան : Հետևութին ցուցանի . վն զի եթէ այսպէս էր . ապա ած այնն միտքն կամ համաձայնէր միանգամայն երկուց հակասականաց, որ է անկարելի բան . կամ խաբէր, զոր քաւ լիցի ասել :

Առարկեցես . թէ ած ճանաչէ զէակ մտածութեան շինեալ ՚ի մէնջ . ապա ուրեմն և ինքն շինէ զնա : Եզրակացութիս ցուցանի . քանզի էակ մտածութեան է ոչ էակն ճանաչեցեալ իբրև զէակ . արդ ուրեմն ած ճանաչելով զէակ մտածութեան մեր, ճանաչէ զոչէակն իբրև զէակ . ապա և շինէ զնա :

Պատասխանեմք . մեկնելով զառաջարկութին . թէ ած ճանաչէ զէակ մտածութեան մեր՝ պարզնական ճանաչմամբ . ժ . համարելով էակ զայն որ է ոչէակ . ուրանամ : ճանաչէ տեսական ճանաչմամբ . ընդունիմ : ժ . հայելով միայն ՚ի յէակ մտածութեան մեր և իմանալով զնա որպէս է իսկ : վն որոյ խորհի զմեր սխալութի, և խաբէութի . բայց ինքն ոչ խաբի, և ոչ սխալէ :

ԵՐԿՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Յաղագս Ընդհանրին.

Առաջին խնդիր.

Թէ զինչ իցէ Ընդհանուր. եւ որքանաբար իմացի.

De Vniuerſali.

DISPVTATIO SECVNDA.

Quid, & Quotuplex ſit Vniuerſale?

Quæſtio Prima.

Ընդհանուրն առ հասարակ իմացեալ, է՛ մի ինչ յարաբերեալ առ բազումս. եւ զորքանապատիկ նշանակութիւնս ունի: Առաջինն ասի ընդհանուր ՚ի պատճառել. եւ է՛ պատճառ ինչ որ զբազումս զանազան գործս արտադրծ է: որպէս. Ածն, որ է՛ հասարակաց պատճառ: կամ Արեգակն՝ յոլովից գործոյն արտադրելոց:

Երկրորդն ասի Ընդհանուր ՚ի նշանակել. եւ է՛ մի ձայն որ նշանակէ զբազումս այլատեսակս: հն զան. շուն, որ նշանակէ զաստղ. զձուկն. զկենդանի հաչողականն. եւ զշնացօղն:

Երրորդն ասի Ընդհանուր ՚ի հաղորդել. եւ է՛ մի անհատ էութին, որ հաղորդի բազմաց: որպէս. Աստուածային էութինն, որ է՛ մի Թուով, եւ հաղորդեալ երից անձանցն:

Չորրորդն ասի Ընդհանուր համեմատականն. եւ է՛ մի ինչ, որ գոյ ՚ի բազումս համեմատաբար, ոչ փաղանունութեամբ· հն կէն. առողջութի, որ գտանի համեմատաբար ՚ի կենդանւոջ. ՚ի դեղի. եւ ՚ի զարկի բազկին:

Հինգերորդն ասի Ընդհանուր փաղանունականն. ՚ի լինել

կամ

կայ մ՚ի ստորոգել. և այս է՛ խակացեալս և ընդունակ է քառ ընդհանուր: զորօրէն յայտնութեան ծառելոյ եւս: որպէս. մարդկայնն էութեան, որ է՛ մի՝ անհատական, և գոյ 'ի բազում անհատս մարդոյ. զորոյն և ստորոգի փաղանունաբար:

Արդ՝ այդպիսի հինգերորդ ընդհանուրդ սահմանն յարեստանէ 'ի յետժնեբորդ գիրքն համաբնականացն այսպէս. Ընդհանուրն է՛ մի ինչ որ բնաւորեցաւ գոլ 'ի բազումս ոչ հոմանունաբար, այլ փաղանունաբար: Եւ յառաջին գիրքն պէրիարմէնեաս առէ նոյն փիլիսոփայն. թէ ընդհանուրն է՛ որ բնաւորեցաւ զյոլովից ստորոգիլ:

Իսկ՝ արդ մեկնի 'ի մէնջ առաջասացեալ սահմանն ընդհանուրին: Ասի՝ մի ինչ, փոխանակ սեռի: և այս բառիւս՝ հատանէ ընդհանուրն ընդ եզականնն, որ եւս մի է: արդ՝ մինդ իմանի կատարելապէս մի. այս փաղանունաբար. այլ ոչ մի համեմատաբար, կամ հոմանունաբար: քանզի որք միանգամ համեմատք կամ հոմանունք. ոչ մի կատարելապէս: զի ոչ ունին միմեանս զմի բան գոյացութեան, այլ զբազումս: մի որոյ և միութիւնք բազումք 'ի բազումս. այլ ոչ մի 'ի բազումս, որպիսի արդար է գոլ ընդհանուրն փաղանունականն:

Ասի՝ որ բնաւորեցաւ գոլ 'ի բազումս և այլ. փոխանակ տարբերութեան. զի այսու տարբերեցի ընդհանուրն յեզականէ որ անհատ, և բազմաց ոչ հասարակ:

Ասի՝ ոչ հոմանունաբար, այլ փաղանունաբար. զի հոմանունականն, և համեմատականն ընդհանուրն, որ ոչ գոյ 'ի բազումս ըստ նոյն բանի՝ չեք յատկապէս ընդհանուր: Արդասացեալ ասացուք. թէ որպիսի ինչ եղէ ընդհանուրն միութիւն. և բնաւորութիւն գոլոյ 'ի բազումս:

Երկրորդ խնդիր.

Թէ ո՞րպիսի պարտ է՛ գոլ Ընդհանրին միութիւն.

Quænam ſit Vnitas propria Vniuerſalis.

Quæſtio Secunda.

Վասն բացատրութե՟ խնդրոյս առաջնկոյս՝ նախ գիտելի է՛, եթէ միութիւն՝ է՛ անբաժանութիւն իրին ՚ի յիւրեան ինքեանն, և բաժանութիւն յամենայնէ յայլմէ. դր. որինչ է՛ մի-պարտ է՛ գոլ անբաժանեալ յիւրեան ինքեանն, և բաժանեալ յամենայնէ յայլմէ.

Առարկեսցես. թէ միութիւն՝ է՛ անբաժանութիւն ՚ի յիւրեան ինքեանն. ապա ուրեմն է՛ բացասութի, և ոչինչ. զի անբաժանութիւն՝ է՛ բացասութի բաժանման. ապա արդեօք՝ որինչ իք մի. իք բացասական, և ոչ դրական ինչ.

Պատասխանեմք, մեկնելով զառաջին եզրակացութիւն. թէ միութիւն է՛ բացասութի հիմնեալ ՚ի վր դրական իրի. ընդունիմ. է՛ սոսկ բացասութի թարց դրական հիման. ուրանամ. սակս որոյ որինչ իք մի. իք դրական ինչ որոյ վր հիմնի բացասութի բաժանման ՚ի յիւրեան ինքեան. զի եթէ բաժանեալ էր յինքենէ յիւրմէ. ո՛չ էր մի.

Երկրորդ՝ գիտելի է՛. եթէ միութիւն է՛ երկեակ. տեսակական. և թուական, որ և անհատական. տեսակական միութիւն է՛ միութի բնութե ուրուք հասարակի, և յայլոց հասարակ բնութեց որոշելոյ. զոր օրինակ. մարդկային բնութիւն է՛ մի տեսակապէս. դր. տեսակական միութէ. զի ըստ իւր տեսակական հասարակութեն՝ անորոշեալ է՛ յիւրեան ինքեանն, և որոշեալ յայլոց բնութեց առիւծու, ձիոյ, արծուոյ, և այլ. Եւ դարձեալ՝ տեսակական միութիւն է՛ կրկնակի. մինն սեռի, որ պատկանի սեռական բնութե. ո՛րպէս. կենդանոյ,

նւոյ . մարմնոյ . և այլ ։ Իսկ՝ միւսն՝ տեսակի, որ պատկանի տե_
սակաւոր էութեան . որպէս . մարդոյ , առիւծու , և այլ ։

Չորրորդ՝ Թուական միութիւն է՝ միութիւն միոյ եզական անհա_
տի , որ է՝ բաժանեալ յայլմէ անհատէ ։ զոր նման ։ Պղատոն է՝
մի Թուով և անհատական միութեամբ , և Թուով տարբերի՝ ի
Սոկրատայ ։ բայց տարբերի յայն առիւծէ Թուապէս և տե_
սակաբար . զի ոչ միայն Թուով, և անհատական տարբերութեամբ.
այլ ևս տեսակաւ և տեսակական տարբերութեամբ. զի ունի զա_
նազան էութիւն ։

Երրորդ գիտելի է՝ . զի տեսակական միութիւն կրկին ստո_
րաբաժանի՝ ի ֆիզիքայինն որ էական , և մետաֆիզիքայինն որ
համաէական ։ ֆիզիքայինն տեսակական միութիւն է՝ միութիւն
էութեան ուրուք , որ ունի զիրական գոյութիւն ըստ ենթակա_
յացեալ իրի ։ և այսպէս է՝ մի տեսակապէս՝ էութիւնն պղատոնի,
զանազանեալ՝ ի էութենէ առիւծու ։

Իսկ՝ մետաֆիզիքայինն տեսակական միութիւն է՝ միութիւն
էութեան ուրուք հասարակի , որպէս՝ ի վերոյ ասացաք , և վե_
րացելոյ՝ ի վայրագունեցն. որ ոչ է՝ մի ըստ ենթակայացեալ իրի.
այլ միայն ըստ մտաւորութեան . և ստորոգի ընդ միով սահ_
մանաւ զբազում անհատ վայրագունից ։ զի միտքն վերացու_
ցանէ զմի սահման՝ ի բազում անհատից զնման էութիւնս ու_
նողաց . և զայս մի սահմանն ստորոգէ զիւրաքանչիւրոյ՝ ի նո_
ցանէ ։ Եւ այսպէս մի կոչեմք զմարդկայինն ընդհանուր էութիւն
զոր և սահմանեմք՝ կենդանի բանական , ՝ի յառիւծական կամ
ձիական ընդհանուր էութենէ տեսակապէս զանազանեալ. և
այս ստորոգի զբազում անհատ վայրագունիցն , զպետրոսէ ,
զպօղոսէ , և այլ ։

Չորրորդ՝ պատասխանեմք առ խնդիրսն, Թէ միութիւն ընդհան
րին՝ է միայն մետաֆիզիքայինն տեսակական միութիւն՝ բազմաց

հաղորդելի բնութէ, որ է՛ մօտ վերացեալ ՚ի բազում վայրա֊գունից ։ եւ ցուցանի. քանզի ընդհանուրն է՛ մի ինչ հաղորդե֊լի բազմաց. ուրեմն ապա՛ նորա միութիւն է՛ միայն տեսակա֊կան միութի բնութէ ուրուք ՚ի բազմաց հաղորդելոյ ։ որպիսի է՛ մետաֆիզիկայն տեսականական միութիւն՝ թէ սեռի. որգոն. կենդանւոյ, որ է՛ վերացեալ ՚ի յոլովից տեսակաց՝ ՚ի մարդոյ, ՚ի ձիոյ, յառիւծէ, եւ այլ. զորոցն եւ ստորոգի կենդանին ։ թէ տեսակի. որգոն. մարդոյ, որ է՛ վերացեալ ՚ի յոլովից անհատից՝ ՚ի պետրոսէ, ՚ի պօղոսէ, եւ այլ. զորոցն եւ ստո֊րոգի մարդն ։

Երրորդ խնդիր.

Թէ որպիսի ինչ պատրաստ է՛ գոլ ընդհանրին բնաւո֊րութի գոլոյ ՚ի բազումս ։

Quænam ſit in natura vniuerſali aptitudo eſſendi in multis?

Quæſtio Tertia.

Սակս գիտելի է. զի բնական կարողութի, որ եւ ասի բնաւ֊որութի՝ է՛ երկեակ ։ մինն ներգործական. եւ միւսն կրո֊ղական ։ Ներգործական կարողութիւն է՛ զօրութի ինչ արտա֊դրիչ գործոյ ։ որպէս զօրութի հրոյ, որով կարէ հուրն արտա֊դրել զայլ հուր ։ եւ յաղագս այսորիկ ոչ է՛ բան ՚ի ներկայումս ։ Կրողական կարողութիւն է՛ որով մինն կարէ առնուլ ՚ի վր ի֊րեան ինքեան զմիւսն. հն՛ կէն. բնաւ֊որութի փայտի առ ՚ի յառ֊նուլ ՚ի վր իւրեան զջերմութի ։ Արդ՝ լինի երբեմն, թէ մինն ունիցի զերկոսին կարողութիս առ միւսն ։ զոր օրինակ. աչքն է՛ ներգործական եւ կրողական կարողութիւն առ տեսութի. զի

բնաւորի առ ՚ի յարտադրել զանեսութի, և առնուլ զնա ՚ի վր
ներեանն ։

Երկրորդ գիտելի է. թէ կրողական կարողութին անմիասին
՚ի դրական ; և բացասական ։ Դրականն է, որով մինն օժարի
առ միւսն, նէր կատարելի լինչ առ կատարիչն իւր. հն բար.
աչքն ունի զդրական բնաւորութի առնլոյ ՚ի վր ներեան զտես_
սութին. զի տեսութեն կատարի ներքսապէս ըստ բնական
պահանջմանն ներեան ։ և գոյացութին դրապէս բնաւորի են
Թակայիլ պատահմանցն. զի նոքօք կատարի ներքսապէս ըստ
բնական օժարութեն իւրոյ ։

Բացասական կարողութին, որ նոկապէս ասի անհակայու_
թի. է որով մինն կարէ առնուլ ՚ի վր ներեան զմիւսն ոչ օժա_
րութե այլ անհակայութե. զի թէպէտ ոչ պահանջէ զնա բնաւ_
որական օժարութե. ոչ գոլով կատարելինուլա ։ սակայն ոչ
ունի զհակակայութի առնմ. այլ ունի զինքն անզանազանա_
պէս առ ՚ի յառնուլ զնա, կամ ոչ առնուլ ։ այսպէս քանակու_
թին ունի զբացասական կարողութի առ բաժանումն. որմն առ_
ողխաակութի. փայտ առ ջերմութի ։ զի դոքա ոչ պահանջեն
կատարիլ յայսպիսեացս. և ոչ ունին զհակակայութի առ_
նոսին ։

Հ.Երդ՝ պատասխանեմք առ խնդիրսն. թէ ընդհանրին
բնաւորութի գոլոյ ՚ի բաղումն է, դրական կարողութի. ոչ
բացասական ։ ցուցանի. քանզի ընդհանրական բնութին ներ
անկատար լինչ՝ յարտաբերի առ յանհատութիւն որպէս առ կա_
տարիչս ներեանն ըստ բնական պահանջմանն իւրոյ. առմ ու_
րեմն ունի զդրական կարողութի առ նոսա ։ Նախակացութիւ
յայտ է ըստ ասացելոցն ՚ի վերոյ ։ առաջադրկութին ցուցանի.
զի անհատութին է լրումն բնութե, որ նովաւ լինի եզական,
և առաւելն գոյացութի. վն որոյ և կատարելագոյն ըստ պա_
հան

հանձմանն իւրեան ։ այլա ուրեմն հասարակ էութիւն օտարի դրանէս առ յանհատութիւն որպէս առ ներքին կատարիչս իւրեան ներքնանն. այլ ունի դիւրական էաւորութիւն զալոյ ՚ի նոսա. և ոչ բացասական, որպէս կարծեն ոմանք ։

Ձուարկեմ հակառակքն. թէ էաւորութիւն առ բաժանումն ոչ է դրական կարողութիւն, այլ բացասական, որ է անհակայութիւն ։ զոր օրինակ քանակութիւն ոչ օտարի դրանէս առ բաժանումն. այլ միայն ոչ ներհակական բաժանել ։ այլա ուրեմն և կարողութիւն, զոր ունի ընդհանուր էութիւն առ հատել, և բազմանալ անհատութեք. ոչ է դրական կարողութիւն, այլ բացասական, և անհակայութիւն ։

Պատասխանեմք, ընդունելով զառաջարկութիւն. և ուրանալով զհետևակացութիւն ։ և բան զանազանութեան է. զի զի քանակութիւն ոչ կատարի յորժամ բաժանի ՚ի մասունս. սակս որոյ և ոչ օտարի դրանէս առ բաժանելն ։ բայց ընդհանուր էութիւն յորժամ անհատանայ, կատարի ներքնապէս անհատութեքն ըստ էական պահանջմանն իւրեան. վա՛ որոյ էաւորութիւն նորին առ անհատութիւն՝ է դրական օտարութիւն. և ոչ սոսկ անհակայութիւն ։

Չորրորդ խնդիր.

Մի թէ էութիւն զանազանի յանհատութենէ իւրեանն ։ Եւ որքանաբար լինի Զանազանութիւն ։

An Natura distinguatur ab hæcceitate : & quotuplex sit Distinctio?

Quæstio Quarta.

Նախ գիտելի է. թէ զանազանութիւնն է՝ այն, որով մինն ոչ է միւսն ։ և բազմապատիկ լինի ։ Զանազանութեանցն՝

թեցն՝ ոմն է՛ ըստ ենթակայացեալ իրի . ոմն ըստ մակամտա-
ծութե = Զանազանութի ըստ ենթակայացեալ իրին՝ լինի ,
յորժամ միմն ոչ է՛ միւմն ՚ի կողմանէ իրին , ոչ միայն ՚ի կողմա-
նէ մտաց = որպէս . ՚ի պետրոս հոգի զանազանի ՚ի մարմնոյ ըստ
ենթակայացեալ իրի. զի հոգի ոչ գոլ մարմին՝ ոչ է՛ գործ մտաց,
և ոչ լինի մտաւբար միայն . այլ և ս ճշմարտապէս և ՚ի կողմա-
նէ իրին = Զանազանութի ըստ մակամտածութեն՝ լինի , յոր-
ժամ միմն ոչ է՛ միւմն ըստ ներգործութե մտաց միայն . այլ ոչ
ևս ՚ի կողմանէ իրին = հի. բար . ներ այ՝ ողորմութի և արդա-
րութի զանազանին ըստ մակամտածութե միայն . ոչ ըստ են-
թակայացեալ իրին. զի ամ կատարելութիւնք այ ՚ի կողմանէ իրին
և ճշմարտապէս մի են ամենևին , և պարզ ինչ էակ , որ վասն
պատճառական իւր գերազանցութեն համեմատի բազմաց. սակս
որոյ մեք բազմապատիկ զանազան իմաստմբք իմանամք զնոսա՝
բաց ՚ի յանձնաւորութեցն , որք ներ այ զանազանին ՚ի կողմա-
նէ իրին վասն առընչական հակադրութեն զոր ունին առ մի-
մեանս = որպէս մակ ածաբանութեն յառաջ ընձեռութե ճշ-
խաբանեցեալք =

Դարձեալ՝ Զանազանութի ըստ ենթակայացեալ իրին
բաժանի ՚ի յիրական, և յեղանակական = Իրական զանազա-
նութիւն է՛ որով իրն զանազանի ՚ի յիրէ, մինչ զի երկոքեան կա-
րեն ՚ի միմեանց բաժանիլ. և գոլ բաժանեալք, կամ բնականա-
բար . որպան . բանական հոգի և մարմին = կամ գերբնաբար .
հի կէն . գոյացութի և քանակութիւն = Եղանակական զա-
նազանութիւն է՛ որով իրն զանազանի ՚ի յեղանակէ իւրմէ . մինչ
զի թէպէտ իրն կարող լինի գոլ բաժանեալ ՚ի յեղանակէ յայնմա-
նէ . ոչ սակայն կարէ եղանակն գոլ բաժանեալ յիրէն իւրեան .
ոչ բնականաբար, և ոչ ածային կարողութե = զոր նման . պէ-
տրոս զանազանի եղանակաբար ՚ի յընթացմանէ իւրեան, որ ոչ

է իր, այլ եղանակն նորին. զի թէպէտ կարող է պետրոս գոլ առանց ընթացմանն այնորիկ. բայց սակայն ո՛չ կարէ ընթացումն այն գոլ թարց պետրոսի, ոչ բնականաբար, և ո՛չ գերբնաբար:

Եւ դարձեալ՝ Զանազանութիւն ըստ մակամտածութեան՝ երկեակ է. միոյն հիմնեալ և ճշմարիտ. միւսն անհիմնեալ և սուտ. Զանազանութիւն ըստ հիմնեալ մակամտածութեան է, որ ունի զհիմն ՚ի կողմանէ իրին, թէպէտ ինքն լինի ՚ի կողմանէ մտաց. վ̃ որոյ ո՛չ է սոսկմտացածին. Եւ այս լինի, յորժամ մի պարզ էակ ունի զօրութիւն բազում կատարելութեանց, և համեմատի բազում էակաց. յայնժամ միտքն ունի զհիմն ճանաչելոյ ՚ի նմա զմի կատարելութիւն, ոչ ճանաչելով զմիւսն. և այսպէս ճանաչէր զնոյն անբաժանելի էակ ո՛չ լիապէս, այլ անլրաբար. կամ կարէր միտքն ճանաչել զնա լրաբար, ճանաչելով ՚ի նմա զա̃մ կատարելութիւնս նորին բազում զանազան իմացմամբք. թէպէտ էակն այն՝ մի պարզ իցէ. զո՞ր օրինակ. վ̃ զի մի պարզ էութիւն այ՝ համեմատի անթիւ կատարելութեանց. ո̃պ. բարութե. իմաստութե. ողորմութե. արդարութե. և այլ. միտքն ունի զհիմն ճանաչելոյ զնա բազում զանազան իմացմամբք. և այսպիսի զանազանութիւն՝ ասի ըստ հիմնեալ մակամտածութե, զի ունի զինքն ՚ի կողմանէ մտաց. թէպէտ զհիմն ունի ՚ի կողմանէ իրին. և ո՛չ է սուտ ճանաչումն, այլ ճշմարիտ. զի յորժամ ճանաչեմ մեք այ զողորմութիւն հրաժարելով զմիւսս ՚ի յարդարութենէ. ո՛չ սխալեմ. զի ո՛չ իմանամ թէ ողորմութիւնն այ ո՛չ է արդարութիւն. որ սուտ էր: այլ միայն իմանամ զողորմութիւն առանց իմանալոյ զարդարութիւն. որ իմացումն ասի հրաժարական և ճշմարիտ. ո՛չ բացասական և սուտ. զի ո՛չ բացասէ զողորմութիւն զարդարութենէն. այլ միայն հրաժարի յարդարութենէ:

Զանազանութիւն ըստ անհնմնեալ մակամասնութեանն է
որ ոչ ունի զհետս ինչ ՚ի կողմանէ իրին, այլ է՛ սակ մնացա-
ծին և սուտ ճանաչումն = Իբրու զաղափարաւ. յորժամ իմա-
նամ զանազանութիւն ՚ի մէջ մարդոյ, և կենդանւոյ բանա-
կանին որ է՛ մարդոյ էութիւն = կամ յորժամ իմանամ թէ ներ
այ ողորմութիւն ճշմարտապէս ոչ է՛ արդարութիւն, որպէս ՚ի
մեզ = և զայլ ինչ նման =

Երկրորդ գիտելի է. զի յոլովք են նշանակք զանազանու-
թեանց ։ Նախ յորժամ յերկուց՝ մինն է՛ պատճառ, և միւսն պատ-
ճառելի = կամ մինն առընչական առ միւսն = կամ մինն այսպէս
կարէ բաժանիլ ՚ի միւսոյն, մինչ զի երկոքեանն կարեն բաժա-
նեալք լինել, թէ բնականաբար, թէ գերբնաբար = յայնժամ
նշան է՛ թէ գոյ իրական զանազանութիւն ըստ էնթակայա-
ցեալ իրին ՚ի մէջ նոցա։ Նա պատճառն է՛. զի ոչ կարէ նոյն պատ-
ճառել զինքն իւր։ և ոչ կարէ նոյն առընչական առ ինքն իւր։ և
ոչ կարէ նոյն իր բաժանիլ յինքենէ իւրմէ = այսպէս զանազանի
հոգի ՚ի մարմնոյ. քանակութիւն ՚ի գոյացութենէ. հայր ՚ի յոր-
դւոյ. տէր ՚ի ծառայէ և այլ =

Դարձեալ. յորժամ յերկուց՝ մինն կարէ լինել առանց
միւսոյն. բայց ոչ այս միւսն կարէ գոլ առանց նորա, ոչ բնա-
կանաբար, և ոչ գերբնաբար = յայնժամ նշան է՛ եղանակա-
կան զանազանութեան։ որպէս լինի ՚ի մէջ իրի և եղանակի նորա.
որգոն. ՚ի մէջ մարդոյ և ընթացմանն նորա. կամ ՚ի մէջ քա-
նակութե և ձևոյ. և այլ = զի կարէ գոլ մարդն առանց ընթաց-
մանն. և քանակութիւն առանց այսր ձևոյ = բայց ոչ հակա-
դարձաբար. զի ոչ կարէ այս անհատ ընթացումն գոլ առանց
այս մարդոյս. և ոչ այս անհատ ձևս գոլ առանց քանակու-
թեանս այսմիկ =

Դարձեալ. զանազանութիւնն ներգործութեց, իմացմանց,

և սահ

և սահմանաց՝ ոչ է՛ բաւական նշան զանազանութեան ըստ էն-
թակայացեալ իրին ։ քանզի ա̃ծ է՛ մի պարզ սկիզբն . Թէպէտ
արտադրէ զբաշխումն զանազան գործս ։ և միայն է մի սոսկ
զօրութիւն . Թէպէտ ունի զանազան ներգործութիւս . օ̃ր .
զպարզ ըմբռնումն, զդատումն, և զտրամաբանութիւնն ։ Նա́
և կարեմք իմանալ զանազան իմացմամբք, և բացատրել զա-
նազան սահմանօք զողորմութիւնն և զարդարութիւնն ա̃յ, որք
մի են ըստ էնթակայացեալ իրին ։ նոյնպէս և զբանականու-
թիւն և զկենդանականութիւնն մարդոյ. Թէպէտ սոքա՛ ՚ի մարդն
ոչ զանազանին ՚ի կողմանէ իրին, այլ են մի իրական էութիւն
մարդոյ ։ ուրեմն ապա́ զանազանութիւն ներգործութեանցն ,
իմացմանց, և սահմանատրութեանցն՝ ոչ միշտ նշանակէ ըզզա-
նազանութիւնն ՚ի կողմանէ իրին ։

Երրորդ՝ պատասխանեմ առ խնդիրսն ընդդէմ ոմանց փիլի-
սոփայից . Թէ էութիւնն ոչ զանազանի ըստ էնթակայացեալ
իրին ՚ի յայտութենէ . օ̃ր . յանհատութենէն իւրմէ ։ ցուցանի .
քանզի եթէ էութիւն ըստ էնթակայացեալ իրի զանազանեալ
էր յայտութենէն իւրմէ . էութիւն և այտութիւն էին արդեօք
երկու իրական էակք ։ ապա՛ էութիւն ըստ ինքեան առանձնա-
բար իմացեալ՝ գոյր մի իրական էակ անկախապէս յայտութե-
նէն . արդ ուրեմն ըստ ինքեան առանձնաբար իմացեալ՝ գոյր
այս և անհատ անկախապէս յայտութենէ և յանհատութենէ ։
որ է՛ անհնարին բան ։ ցուցանի այս յետին եզրակացութիւս . զի
զիւրաքանչիւրոյ միոյ իրական էակէ կարեմք ճշմարտապէս
ասել . Թէ է՛ այս և անհատ ։ Եւ դարձեալ . եթէ էութիւն
և անհատութիւն էին երկու իրական էակք, և ոչ մի . ապա՛ էին
երկու եզական իրք . զի իւրաքանչիւր իրական էակն գոյ ըստ
ինքեան մի եզական իր ։ ապա ուրեմն էութիւն գոյր մի եզա-

կան և անհատ իր 'ի յինքեան. և ոչ 'ի զանազանեալ անհատութենէ ։

Յառաջելոցս հետևի թէ էութիւն զանազանի 'ի յայսութենէ և յանհատութենէ, միայն ըստ հիմնեալ մակամտածութեան ։ ցուցանի. զի կարէ միտքն ճանաչել 'ի պետրոսի զէութիւննորա. այսինքն. զկենդանի բանականն. ոչ ճանաչելով զայսութիւննորին. այսինքն զպետրոսութիւնն. որ և ասի անհատութիւն ։ Նա և կարէ իմանալ զայսութիւն պետրոսի. հրաժարելով 'ի էութենէ նորին ։ Ապա ուրեմն էութիւնն և այսութիւնն զանազանին ըստ հիմնեալ մակամտածութեան ։

Առարկիցես. թէ պետրոս ըստ էնթակայացեալ իւրն միանի պօղոսի ըստ էութեան, գոլով երկոքեանն կենդանի բանական. և տարբեր է նմին ըստ անհատութեան. այսինքն. ըստ պետրոսութեան ։ Ապա ուրեմն անհատութիւն ըստ էնթակայացեալ իւրն զանազանի 'ի էութենէ ։ Եզրակացութիւնս ցուցանի. վասն զի ոչ կարեն երկուք ըստ նոյն կատարելութեան համաձայնիլ և տարբերիլ ընդ միմեանս ։

Նախ պատասխանեմ առ ձեռնարկութիւն, ուրանալով զառաջարկութիւն ։ Քանզի այդպիսի նմանութիւն և տարբերութիւն ոչ լինի ըստ էնթակայացեալ իւրն. այլ է միայն գործ մտաց ։ զի միտքն ճանաչէ զէութիւն պետրոսի իբրև զանազանեալ յանհատութենէ. այսինքն. 'ի պետրոսութենէ, յորմէ ոչ է՛ իրապէս զանազանեալ ։ և այսպէս իմանայ 'ի մէջ պետրոսի և պօղոսի զբանն համաձայնութեան և տարբերութեան ։

Երկրորդ պատասխանեմ զի թէպէտ և տամ զառաջարկութիւն. բայց տարակուսին մեկնեմ զեզրակացութիւն ։ Թէ ապա ուրեմն 'ի պետրոսի էութիւնն և անհատութիւն զանազանին ըստ էնթակայացեալ իւրն հիմնապէս և զօրութեամբ. ընդունիմ.

տեսակաւ որպէս և ներգործութիւն. ուրանալ։ Ըդ. պէտրոս թէպէտ ներգործութիւն է՝ մի անգամնողան էակ. բայց սակայն համեմատի զօրութիւն երկուց զանազան կատարելութեանց բնութեան և այսութեան. վասն որոյ զհետեւ տայ մտաց և զանեղի ճանաչելոյ՝ ի նմա զերկուս կատարելութիւնս զայդոսիկ իբրև զանազանեալս. և ըստ միոյն տայ խոստովանել զբանն համաւարութեան. ըստ միւսոյն զբանն տարբերութեան.

Բայց արդէնևս պարտ է գիտել. եթէ զորինչ եմ ասացեալ յաղագս բնութեան և այսութեան զանազանելոյ. զնոյն և ասեմ ՚ի վր զանազանութեան համաբնական ստորոգացն էակին. զի սոքա և ոչ զանազանին ՚ի միմեանց ըստ ենթակայացեալ իրին. այլ միայն ըստ հիմնեալ մակամտածութեան. եղբրդ համաբնական ստորոգանքն իրին են կատարելութիւնք. ոմանք նորին վերագոյնք և վայրագոյնք ըստ նմանութեան ստորոգացւիքեաու գաղափարաւ, ՚ի մարդն համաբնական ստորոգանքն են սոքա. էակ. գոյացութիւն. մարմին. բոյս. զգայուն. շնչաւոր. բանական. այս։ Եւ թէն առաջագոյնքն բաղադրեն զմարդոյ էութիւն, որ է կենդանի բանական. իսկ միւնն յետին պատկանի առ ան հատութիւնն մարդոյ, որ է այսութիւն. դոքա յամենեքեանդ ՚ի պետրոս ոչ են ՚ի կողմանէ իրին զանազանեալ էակք. այլ մի սոսկ էակն պետրոսի, որ վս իւր կատարելութեան համեմատի բաղմաց. որպէս. էակութեան. պատահմանցն. գոյացութեան հրեշտակին. մարմնոյն քարինն. բուսոյն ծառոյն. զգայնոյն որդոյն. շնչաւորութեան անխուծու. բանականութեան պօղոսի. և այսութեան ամ իւրաց. վս որոյ զանազանին դոքա ՚ի պետրոս զօրութիւն միայն և ըստ հիմնեալ մակամտածութեան. ոչ ներգործութիւն և իրապէս։

Հինգերորդ խնդիր.

Մի՞ թէ գոյ Ընդհանուրն ըստ ենթակայացեալ իրի. կամ թէ միայն ըստ մակամտածութէ.

Vtrum detur Vniuersale à parte rei: an verò solum per intellectum.

Quæstio Quinta.

Առաջին գիտելի է՛ առասպելական կարծիքն Պղատոնի. որ ասէր, գոլ ըստ ենթակայացեալ իրին 'ի ներքոյ լուսնա_ կան երկնին զնմ ընդհանուր բնութիւն իրացն զատուցեալս յան հատիցն. յորոցն իւրաքանչիւր անհատն հաղորդէր զէութիւն իւր. Բայց այսպիսի կարծիքս է՛ սուտ. քանզի բնութիւն ոչ է՛ անհատիցն արտաքին ինչ, այլ ներքին. զի ստորոգի զնոցանէ. և ստորոգելն է՛ ստորասել թէ մինն ներգոյ ումեմն, և ոչ արտա_ քոյ. Իսկ 'ի ումեմն ոչ կարէ գոլ ըստ ենթակայացեալ իրին ընդհանուր բնութիւն ինչ զատուցեալ յանհատիցն. որպէս Պղատոնն առասպելէր.

Երկրորդ գիտելի է՛ կարծիքն այլ ոմանց փիլիսոփայից. որք ասեն, գոլ զընդհանուր բնութիւն ոչ զատուցեալս յան հատիցն, այլ զմիացեալս ընդ նոսա. զոր օրինակ. մարդկայ_ նն բնութիւն. ասեն. մի է՛ ամենեքին նմա անհատան մարդոյ. և այսպէս կարծեն. համարելով եթէ բնութիւն զանազա_ նեալ է՛ ըստ ենթակայացեալ իրին յանհատութեացն. ուստի հետևաբար վարդապետեն, զմի բնութիւն գոլ 'ի բազում անհատս.

Առաջին եզրակացութիւն. ոչ գոյ ըստ ենթակայացեալ իրի մի ընդհանուր բնութիւն 'ի բազում անհատս. ցուցանի. քանզի բնութիւն ոչ զանազանի ըստ ենթակայացեալ իրին յան հատութեացն. որպէս ցուցաք 'ի վերոյ. ապա ումեմն բազմա_

ցեալ է՝ էութիւն, որպէս և են բազմացեալ անհատութիւքն. և ոչ է՝ մի ՚ի բազումս =

Երկրորդ ապացուցանի. քանզի եթէ գոյր մի էութիւն ՚ի յոլով անհատս. այդպիսի էութիւն ունէր զամենայն զօրութիւնս. իսկ այս է՝ սուտ = ապա ուրեմն և սուտ է՝ առաջեայն = Մեծագոյնն ցուցանի· զի այնպիսի էութիւն ունէր զօրութիւն առնլոյ ՚ի վերայ ինքեանն զանհատութիւս զբազումս և զբազումս մինչ և յանհունս. վասն զի կարէ ած արտադրածել զբազում և զբազում անհատս նոյն էութեան մինչ և յանհունս = ուրեմն ապա այն մի էութիւն զամենայն զօրութիւնս ունէր =

Հաստատի նոյն մեծագոյնն. քանզի եթէ այն մի էութիւն զչափաւոր զօրութիւն ունէր. զայնչափ անհատութիւս կարէր արդեօք առնուլ ՚ի վերայ ինքեանն, և ոչ աւելի = բայց միշտ էնականաբար զանհատութիւս յոլովագոյնս կարէր առնուլ, և զայս մինչ և յանբաւս = ապա ունէր զամենայն զօրութի՛ = զոր ասելն է յոյժ անդէպ =

Առարկիցես. թէ պետրոս և պօղոս են մի տեսակաւ. և տարբերին թուով միայն = արդ ուրեմն ունին զմի ընդհանուր էութիւն, և ոչ զերկուս = եզրակացութիւս ցուցանի, զի պետրոս և ցլապղուխ տարբերին թուով և տեսակաւ. սակս այսորիկ ունին զերկու էութիւս: իսկ պետրոս և պօղոս են մի տեսակաւ = ուրեմն ունին զմի էութիւն =

Պատասխանեմք, մեկնելով զեզրակացութիւն. թէ արդ ուրեմն պետրոս և պօղոս ունին զմի էութիւն՝ կատարեալ և նոյնական միութեամբ. ուրանամ = անկատար և նմանական միութեամբ. ընդունիմ = զի էութիւն պետրոսի և պօղոսի ոչ է՝ մի ամենևին, այլ մի նմանապէս. որ է. ունին զերկու նման էութիւնս = և այս է ասել, եթէ ոչ տարբերին տեսակաւ, այլ թուով միայն: բայց պետրոս և ցլապղուխ ունին զերկու էութիւս

թիս ո՛չ նմանս, այլ աննմանս. և վա՛ այսորիկ տարբերին թուով և տեսակաւ։ Երրորդ՝ ուրուրեք է նմանութիւն. անդ ո՛չ է կատարեալ միութիւն. այլ բազմութիւն. զի ո՛չ կարէ մինն գոլ նման իւրեան ինքեանն, այլ միւսոյն։

Դարձեալ առարկիցես. թէ պետրոս և պօղոս ո՛չ են տարբերք ըստ էութեան. զի ունին զնոյն սահման, և զնոյն էութենական ստորոգիցեալս. այսինքն. կենդանի բանական։ ապա՛ ուրեմն և զնոյն էութիւն. զի սահմանն է յայտնիչ էութեան ենթակայ իրին։

Պատասխանեմք, մեկնելով զհետևութիւն. թէ ապա՛ ուրեմն ունին և զնոյն էութիւն՝ համաբնական. այսինքն. վերացեալ մտօք յանհատութենէն, և զնոյն ըստ մակամտածութեան. ընդունիմ։ ունին զնոյն էութիւն՝ բնական, և զնոյն ըստ ենթակայացեալ իրին ուրանամ։ զի սահմանն է գործ մտաց. և է յայտնիչ էութեան իրին ըստ որում էութիւն իմանի ՚ի մտաց որպէս ինչ զանազանեալ ՚ի յանհատութեանցն։ և այսպէս սահմանի ՚ի պետրոս և ՚ի պօղոս էութիւնն նոցա վերացեալ մտօք յանհատութեցն. այսինքն. ՚ի պետրոսութենէ և պօղոսութենէ. որ նոյն է գործ մտաց. զի ըստ ենթակայացեալ իրին էութիւն ո՛չ զանազանի յանհատութենէ։

Դարձեալ առարկիցես. թէ աստուածային բնութիւն ունի զկատարեալ միութիւն և գոյ ՚ի բազումս. այսինքն. յերիս անձինս։ ապա՛ ուրեմն է ճշմարիտ ընդհանուր. ապա՛ գոյ ընդհանուրն ըստ ենթակայացեալ իրին։

Պատասխանեմք մեկնելով զառաջարկութիւն. թէ աստուածային բնութիւն ունի զկատարեալ միութիւն՝ տեսակական միոյն, որ պատշաճէր առ ընդհանուրն. ուրանամ։ ունի զկատա-րեալ միութիւն՝ անհատական, որ անդիմանայ ընդհանրին. ընդունիմ։ վա՛ որոյ ո՛չ ասի իսկապէս ընդհանուր բնու-

թիւն , թէպէտ գոյ 'ի բազում . զի է՛ մի ոչ միայն տեսակաւ , այլ և թուով . զի հայր , որդի , և հոգին սուրբ՝ են մի թուով ա͞ծ , և ոչ երեք . որպէս երեք անհատք մարդոյ՝ են երեք մարդիկք ։ քանզի , որպէս 'ի վերոյ ցուցաք , ընդհանրին միութիւն՝ պարտ է՛ գոլ միութիւն տեսականին միայն , թուով բազմացեալ . և ոչ միութիւն անհատական և թուական , որ ոչինչ կերպիւ կարէ բազմանալ ։

Երկրորդ եզրակացութիւն . գոյ ընդհանուր բնութիւն ըստ մակամտածութեան ։ ցուցանի . զի թէպէտ բնութիւն ոչ զանազանի յանհատութենէ ըստ էնթակայացեալ իրին . բայց սակայն զանազանի 'ի նմանէ ըստ հիմնեալ մակամտածութեան . որպէս 'ի վերոյ ցուցաք ։ այլ ուրեմն կարէ միտքն ճանաչել 'ի պետրոս և 'ի պօղոս զբնութիւնն , ոչ ճանաչելով զանհատութիւն ն͞ց . զպետրոսութիւն և զպօղոսութիւն ։ այլ այսպիսի բնութիւն մտօք վերացեալ յանհատութեանցն՝ մնայ մի ըստ մակամտածութեան . զի անհատութիւնքն էին պատճառ բազմութեան նորին ։ նա և ունէր զբնաւորութիւն գոլոյ 'ի բազում անհատութիւնս յորոց վերացեալն էր ուրեմն այլ մնայր ընդհանուր ։ զի ընդհանուրն է՛ մի տեսականին կամ սեռական բնութիւն , որ բնաւորի բազմանալ 'ի յոլով անհատս ։

* *
*

ԵՐՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Յաղագս համառընչութեան։

Առաջին խնդիրք.

Թէ զինչ իցէ համառընչութիւն. եւ 'ի քանի սեռս բաժանեսցի։

De Relatione.

DISPVTATIO TERTIA.

Quid, & Quotuplex sit Relatio?

Quæstio Prima.

Պարտ մնալս գիտել. զի էականքն՝ ոմանք են բացարձակք. և ոմանք առընչականք. բացարձակ էական է այն զոր կարեմք իմանալ առանց վերաբերութե առ այլ. որպէս. քար. համառընչականն է, զոր ո՛չ կարեմք իմանալ թարց յարաբերութե առ այլ. որպէս. հայր, որ իմանի վերաբերութե առ յորդի։

Երկրորդ գիտելի է. զի յառընչականացն՝ ոմանք են ըստ կոչմանն. և ոմանք ըստ գոլոյ. համառընչականքն ըստ կոչմանն են նոքա, որք ո՛չ ունին զառընչութի առ այլ. թէպէտ իմանին, և բացատրին այնպիսի առընչութե. զոր նման. թէպէտ ամենակարողութին որ է ամենեւին բացարձակեալ 'ի յառընչութենէ առ ստեղծուածսն. զի ոչինչ կերպիւ կարէ կախել 'ի ստեղծուածոյն. սակայն իմանի և բացատրի 'ի մէնջ վերաբերութե առ ստեղծուածսն. վա որոյ այնպիսի ամենակարողութին ասի առընչական ըստ կոչմանն։

Համառընչականքն ըստ գոլոյ՝ են նոքա որք ունին զճշմարիտ

առըն

առընչութիւն առ այլ։ Եւ սոյնպիսի առընչութիւն ըստ գոլոյն՝ կրկին ստորաբաժանի՝ ի գերազանցական, և ստորոգութենական։ Գերազանցական առընչութիւն է՝, որով միմեանց առ միւսն անմաքրապէս. որ. վս գործելոյ կամ կրելոյ զինչ շուրջ զնովաւ։ զոր օրինակ, արեգակն և լոյսն նորին առ միմեանս գերազանցական առընչութ. և անմաքրապէս. զի լոյս նայի առ յարեգակն որպէս առ պատճառն իւր արտադրողական և պահողական։ և արեգակն նայի առ լոյսն զոր գործէ, որպէս առ պատճառն իւր վախճանական. զի արեգակն եղև և լինի վս լուսոյ։ Եւ ասի գերազանցական առընչութի. զի գերազանցի զամ իրօք, և պատշաճինոցն որպէս էութենական ինչ. և ոչ զանազանի ի նոցանէ ըստ էնթակայացեալ իրին. նմ և ոչ հաստատէ ինքեանն զպատուկ ստորոգութիւն. այլ գերազանցի զամենայնիւքն. զի իւրաքանչիւր էակ թէ գոյացութիւն, թէ որակութի, թէ քանակութի, և այլ՝ նայի անմաքրապէս էութ. առ ած յորոյ նախախնամութենէն միշտ կախի։ վս որոյ իւրաքանչիւր գերազանցական առընչութիւնն պատկանի առ յիւրաքանչիւր ստորոգութիւն. յորմէ և ոչ զանազանի։

Ստորոգութենական առընչութիւն՝ է՝ որով միմեանց առ միւսն մաքրապէս, ոչ վս գործելոյ, կամ կրելոյ զինչ շուրջ զնովաւ։ և այսպիսի մաքուր առընչութիւն բաղկացուցանէ զպատուկ ստորոգութիւն, որ և առընչումն ասի. զորմէ այժմ է բանս. Եւ նովին հայր մաքրապէս նայի առ յորդի. տէր առ ծառայ. կրկնապատիկն առ կէսն. և այլ։

Երրորդ գիտելի է. թէ ի սոյնպիսի առընչականս՝ վեց կարեմք իմանալ. որ. առընչութիւն. առընչակցութիւն. էնթակայ. հիմն. պատճառ հիմնելոյ. և եզր։ առընչութիւն է՝ տեսակ ինչ որով էնթակայ ասի այսպէս կամ այնպէս առըն

 չացեալ

չարեալ առ այլ։ Որպէս. հայրութիւն, որով մարդ առն հայր որդւոյ, և առընչանայ առ յորդին։ Առընչակցութիւն է միաւորումն որ է առընչութեան հաստուցական։ Ինչ քան. որդիութիւն, որ է հաստուցականն հայրութեան։ Ենթակայ՝ է այն, որ յառաջամասնեալն առընչացեալ։ Որպէս. ծնօղ, որ կոչի հայր. կամ ծնեալ որ առն որդի։ Հիմն է այն, որոյ վերայ հիմնի առընչութիւն։ Ինչպէս. որակութիւն է հիմն առընչութեան նմանութեան, կամ աննմանութեան։ Քանակութիւն է հիմն առընչութեան հաւասարութեան կամ անհաւասարութեան։ Ծնողական զօրութիւն է հիմն հայրութեան, և այլ։ Պատճառ հիմնելոյ է թեութիւն առանց որոյ ոչ բղխէր առընչութիւն։ Որպէս. ծնողական արարողութիւնն է պատճառ հիմնելոյ զառընչութիւն հայրութեան. վասն զի է թեութի առանց որոյ ոչ լինէր հայրութիւն ի ծնօղն։ Եզր՝ է այն առ յոր եզրանայ առընչութիւն։ Ինչպէս. որդին է եզր հայրութեան, զի ծնօղն հայրութեամբ նայի առ յորդին։ և հայր է եզր որդիութեան. զի առ հայր եզրանայ որդիութիւն ծնելոյն։

Զորրորդ գիտելի է. եթէ առընչութիւն ունին զներգոյն, և զարտագոյն։ Զոր օրինակ. հայրութիւն ունի զներգոյն ըստ որում յենու ի վերայ ենթակային. այսինքն. ծնողին։ և ունի զարտագոյն ըստ որում առընչանայ առ յեզր. այսինքն. առ յորդի։

Հինգերորդ գիտելի է. եթէ առընչութիւն է երկեակ։ Մինն՝ հակադարձ. միւսն՝ անհակադարձ։ Հակադարձն է, որ լինի ի մէջ երկուց, որք առ միմեանս առընչանան հակադարձաբար։ Որպէս. առընչութիւն ի մէջ ծառայի և տեառն. կրկնապատկին և կիսոյ. հօր և որդւոյն։ Անհակադարձն է, որով մինն առընչանայ առ միւսն. բայց ոչ հակադարձաբար։ Որպէս. առընչութիւն, որով մակացութիւն յարաբերի առ մակացելի. բայց մակացելին ոչ յարաբերի առ մակացութիւն. զի իմացումն

առընչմանայ առ յիմացեալ էնթակայ . բայց էնթակային , որ իմանի , ոչ առընչմանայ առ յիմացումն . և տեսութիւն առընչմանայ առ տեսանելին . բայց ոչ տեսանելին առ տեսութիւն . նա́ և առընչութիւն , որով ստեղծուածն առընչմանայ առ ստեղծօղն . բայց ոչ ստեղծօղն ած առ ստեղծուածն .

Առաջին եզրակացութիւն . Ստորոգութենական առընչութիւն սահմանի յարիստոտելէ այսպէս . Թէ Առինչ այնպիսիք ասին , որք միանգամայն ինքեանք որինչ էնն , այլոց գոլ ասին . և կամ որպէս զի առր և իցէ այլապէս՝ առ այլ = իր . Առինչ է՛ այն , որ զորինչ ունի , է՛ առ այլ . և ոչ զայլ ինչ ունի , բայց միայն ընդայիլ առ յեղը մաքրապէս .

Երրորդ՝ առինչունականացն յատկութիւնք են այսքան . նախ թէ առընչականքն ասին հակադարձաբար = որպէս տէր՝ է՛ ծառայի տէր . և ծառայ՝ տեառն ծառայ = կրկնապատիկն՝ կիսոյն կրկնապատիկ և կէսն՝ կրկնապատկին է՛ կէս . Երկրորդ՝ եթէ առընչականքն գոն միանգամայն բնութեամբ = իր . յորժամ լինի որդի , լինի և հայր . և երբ լինի հայր լինի որդի . Երրորդ՝ եթէ գոն համանգամայն ճանաչմամբ = իր . ոչ ճանաչի հայր , եթէ ոչ յարաբերութեամբ առ յորդի . և ոչ ճանաչի որդի , եթէ ոչ յարաբերութեամբ առ հայր . բայց այդպիսի յատկութիւնք միայն հակադարձ առինչունականացն ընտանեբար պատշաճին և ոչ անհակադարձացն , եթէ ոչ ըստ արտաքին բացատրութեան միայն . զի թէպէտ մակացելին բացատրեցի յարաբերութեամբ առ մակացութիւն . բայց սակայն ոչ գոյ համանգամայն բնութեամբ և ճանաչմամբ ընդ մակացութեան . և ոչ հակադարձի ընդ նմին . եթէ ոչ ըստ արտաքին յարանունութեան միայն = զի թէպէտ մակացութիւն յարաբերի առ մակացելի . վասն որոյ ոչ կարէ գոլ և ոչ իմանիլ թարց մակացելեոյն = բայց սակայն մակացելի՝ կարէ գոլ , և իմանիլ առանց մակացութեան . և է՛ նախկնագոյն բնութեամբ , և ճանաչմամբ , քան

զմակացութի . սակս որոյ և ոչ յարաբերի առ նա . զի մակա-
ցելոյն 'ի բաց բարձելոյ , ընդ նմին 'ի բաց բառնի մակացու-
թիւն : իսկ մակացութեան շարաբարձելոյ , ոչ շարաբառնի
մակացելին :

Երկրորդ եզրակացութիւն . Երեք են սեռք առընչութեանց ըստ Եւրիստոտէլի 'ի հինգերորդ գիրքն համաբնաբանութեան . Առաջին սեռն է առընչութեանց , որք են հիմնեալք 'ի միութե և թիւ : օր. որոց պատճառն հիմնելոյ է միութիւն կամ թիւ . և դոքա բաժանին յերիս տեսակս . քանզի ոմանք են հիմնեալք 'ի վր միութե կամ թուոյ գոյացութե . և յայնժամ միութին հիմնէ զառընչութիւն նոյնութե . իսկ թիւն՝ զառընչութիւն զանազանութե : որպէս . Պետրոս և Պօղոս առընչանան առ միմեանս առընչութ նոյնութե . իսկ Պետրոս և առիւծ՝ առընչութ զանազանութե : զի դոքա նմանին , և տարբերին ըստ գոյացութեան : Եւ ոմանք են հիմնեալք 'ի վր միութե կամ թուոյ որակութե . և այնժամ միութին հիմնէ զառընչութիւն նմանութե . իսկ թիւն զառընչութիւն աննմանութե : որգոն . երկու սպիտակքն առընչանան առ միմեանս առընչութ նմանութե . իսկ սպիտակն և սեաւն՝ առընչութ աննմանութե : զի դոքա նմանին և տարբերին ըստ որակութեան : Եւ ոմանք են հիմնեալք 'ի վր միութե կամ թուոյ քանակութե . և յայնժամ միութին հիմնէ զառընչութիւն հաւասարութե . իսկ թիւն՝ զառընչութիւն անհաւասարութե : որպակ . երկու թզաչափքն առընչանան առ միմեանս առընչութ հաւասարութե : իսկ միթզաչափն և երկութզաչափն . կամ կրկնապատիկ և կէսն՝ առընչութ անհաւասարութե : զի դոքա նմանին և տարբերին ըստ քանակութե :

Երկրորդ սեռն է առընչութեանց , որք են հիմնեալք 'ի յառնել և 'ի կրել . օր. որոց պատճառն հիմնելոյ է արարողութիւն , կամ

 կրո-

կրողութիւն ։ և այսպէս յետ պատճառելութեան՝ պատճառն
առընչանայ մաքրապէս առ գործն իւր որ է պատճառեալ. և
գործն առ պատճառ ։ որպէս. հայր առ յորդի. և որդի առ
հայր ։

Երրորդ սեռն է հիմնեալ ՚ի չափն, և չափելին ։ բայց յայսմ
տեղւոջս չափութիւն ոչ իմանի ըստ քանակութեան. այլ ըստ
օրինակի և օրինակելոյ ։ և այսպէս յարաբերի մակացութիւն
որ է չափելի, առ մակացելի որ է չափն ։ որպէս, բժշկութիւն
արհեստ առ բժշկելի մարմին ։ ճանաչումն առ ճանաչելի են-
թակայն ։ տեսութիւն առ տեսանելին. և այլ ։ զի դոքա ստո-
րաչափին . ՃԻ . զտեսակն առնուն ՚ի յենթակայիցն իւրեանց ։
Թէպէտ մակացելի ենթակայքն ոչ ստորաչափին և ոչ տեսա-
կան որին ՚ի մակացութեանցն ։ վ՞ որոյ այս երրորդ սեռս է անհա-
կադարձ առընչութեանցն ։

Երկրորդ Խնդիր.

Միթէ ստորոգութենական առընչութիւնք գոյ իրականս ինչ ՚ի վերայ ենթակայի. կամ թէ միայն արտաքին յարաբերութիւն ։

An dentur Relationes prædicamentales à parte rei?

Quæstio Secunda.

Առաջին եզրակացութիւն ։ Առընչութիւնքն առաջին սեռ-
ին ոչ են իրականք, և ոչ գոն ըստ ենթակայացեալ իրին.
այլ են սոսկ ինչ արտաքին յարաբերութի ՚ի վերայ ենթակային ։
է ընդ դէմ ոմանց փիլիսոփայից ։ ցուցանի . քանզի եթէ այն-
պէս էին . ապա իւրաքանչիւր իր ունէր զանբաւ առողական
զօրութի զի կարող էր առնուլ ՚ի վերայ իւրեանն զանթիւ առըն-
չութիւնս միմեանութէ կամ անմիմեանութէ. նոյնութէ կամ զանա-
զանու-

զանութեան . և այլ . վերաբերութիւնք առ անթիւ էակս նմանս
կամ աննմանս, զոր կարող էր առնել Աստուած ։ իսկ այս է սուտ ։
ապա ուրեմն և այն, յորմէ այս հետևի ։ փորձառութիւնն յայտ է.
զի զօրութիւն պարտ է համեմատիլ էութեան, որոյ է զօրու-
թիւն . ապա բանական էութիւն զբանական զօրութիւն ունի,
և ոչ զանբանն ։

Դարձեալ ցուցանի . քանզի եթէ այսպիսի առընչութիւնք
էին իրականք. մինն հետևէր զմիւսն մինչ և յանհունս. որ է յայտ
անտեղի ։ վասն զի իրական նմանութիւն, որ ՚ի վերայ միոյ սպիտակին.
հետևէր զառընչութիւն աննմանութեան ՚ի մէջ ինքեանն և սպի-
տակ ենթակային իւրեանն . և դարձեալ ՚ի մէջ նմանութեան և
աննմանութեան գոյր այլ աննմանութիւն ։ և յետոյ ՚ի մէջ երկուց
աննմանութեանցն գոյր նոր նմանութիւն ։ և այսպէս առաջա-
բերին առքան մինչ և յանբաւս ։

Դարձեալ ցուցանի ։ զի մի որևէ սպիտակ գոլ նման միւս
սպիտակ որումն . կամ գոլ աննման միւս սևոյ որումն . ոչ այլ
ինչ է . բայց միայն համանշանել զմիւս որևէ սպիտակ , որպէս
է ինքն. կամ զսևոյն, որպէս ոչ է ինքն ։ ուրեմն ապա նմանու-
թիւն կամ աննմանութիւն ոչ է իրական ինչ՝ որումն ներքսապէս
վերաբերեալ. այլ միայն արտաքին յարանունութիւն ինչ, որով
մի որևէ սպիտակ յարանուանի նման կամ աննման . ըստ որում
նմա համաձայնի միւս ընդդիմակիցն սպիտակ կամ սևոյ ։

Դարձեալ ցուցանի . զի եթէ Աստուած ապականէր ՚ի վերայ միոյ
սպիտակին զայդպիսի իրական առընչութիւն . յայնժամ սպի-
տակն այն ևս կոչիւր նման միւս սպիտակին , կամ աննման
միւս սևին . որպէս ասիւր առաջն ։ ապա ուրեմն ա՛նիրաւ ինչ
է խնամալ ՚ի վերայ սպիտակին զիրական վերաբերեալ էակն , զի
նովաւն կոչեցի նման , կամ աննման ։ ապա այսպիսի առըն-
չութիւնս նմանութեան , նոյնութեան , հաւասարութեան , և այլ . ոչ է

իրա-

իրական ինչ ներքին տեսակ, որով ենթակայն փոփոխեսցի ներքնապէս · այլ միայն արտաքին յարակոչութիւն՝ նման անկեալ յարտաքուստ ՚ի միւսոյն ընդորդակցէն ։

Երկրորդ. Եզրակացութի ։ Առընչութիւն երրորդ սեռին, որ է՛ չափելեացն առ չափն, և անհակադարձ. է՛ իրական. բայց ոչ է՛ ստորոգութենական, այլ գերազանցական ։ Ցուցանի. քանզի մակացութիւն չափելի, որ է՛ ունակութիւն ինչ, հեշտացուցանէ ըզզօրութիւնն մտաց առ ենթակայն իւր մակացելի, որ է՛ չափն իւրեան, նա՛ և կախի ՚ի մակացելեացն որպէս ՚ի պատճառէ ։ ապա ուրեմն ոչ նայի առ մակացելի ենթակայն մաքրապէս, որպէս առ սոսկ եզր ։ ապա ոչ ունի ստորոգութենական առընչութի առ մակացելին. այլ գերազանցականն ։

Երրորդ եզրակացութիւն ։ Ստորոգութենական առընչութիւն երկրորդ սեռին, որ է՛ հիմնեալ ՚ի յառնել և ՚ի կրել. է՛ իրական ներքին ինչ տեսակ. և ոչ արտաքին յարանուանութիւն ։ Ցուցանի. զի արարողական զօրութիւն, որ է՛ գերազանցական առընչութիւն առ գործն իւր պատճառելի. փոփոխի ներքնապէս յորժամ գործն այն պատճառելին լինի պատճառեալ ։ ապա ուրեմն արարողական զօրութիւն, որ էր առաջին միայն գերազանցական առընչութիւն առ կարելի և պատճառելի գործն. յետոյ յորժամ գործն է՛ պատճառեալ, առնու ՚ի վր իւրեանն զիրական ինչ. իմ. ստորոգութենական առընչութիւն, որովն փոփոխեսցի ներքնապէս և առընչասցի մաքրապէս առ գործն պատճառեալ ։ Եզրակացութիւս այս՝ յայտ է ։ Ցուցանի առաջարկութիւն, ներքոյ միոյ ստորակայութիւն ։ քանզի ամ առընչութի թէ գերազանցական, թէ ստորոգութենական՝ ունի ըզբովանդակ լինելն իւր օժարեալ առ յեզր ։ ապա յորժամ եզրն փոփոխի. փոփոխի ևս առընչութիւն ներքնապէս ըստ լինելոյն իւրեանն ։ արդ՝ յորժամ գործն, որ է՛ եզր

ասա

տրամաբանական զօրութեան անցանէ 'ի գործոյ կարելւոյն և պատ-ճառելւոյն՝ առ գործ ներկայական և պատճառեալ. փոխանակ իսկ արդեօք. այսպէս ուրեմն պարտ է՛ եւս փոփոխել ներքսապէս զօրութիւն այն որ էր գերազանցական առընչութիւն առ նա. և առնուլ 'ի վր̄ իւրեանն զիրական ինչ տեսակ. դ̄. զստորո-գութենական առընչութիւն, որով յարաբերեցի մաքրապէս առ եզրն պատճառեալ.

Հաստատի եւս առաւել երրորդ եզրակացութիւս վն̄ զի 'ի յա̄ծայինս այնպիսի առընչութիւնք են իրականք. այսպէս ուրեմն և 'ի մարդկայինս. Առաջարկութիւն ցուցանի. զի 'ի յա̄ծայ-ինս հայրութիւն ոչ միայն է՛ գերազանցական առընչութիւն բաղկացուցիչն հօրն և սկզբն որդւոյն. այլ է՛ եւս ստորոգու-թենական առընչութիւն. որ յարաբերէ մաքրապէս զծնօղն առ ծնեալն. որպէս ճառելի է՛ 'ի յա̄ծաբանութեն. հետևու-թիւն յայտ է՛ յարացուցին. քանզի եթէ 'ի յա̄ծայինս առընչու-թիւնք հիմնեալք 'ի յառնել և կրել՝ ոչ են արտաքին յարանու-նութիւն. այլ իրական կատարելութիւն. այսպէս ուրեմն և նոյն պէս են 'ի մարդկայինս.

Առարկեսցես ընդդէմ առաջին եզրակացութեն. թէ ոչ կա-րէ ենթակայն անցանել 'ի միոյ հակառակէն առ միւսն. եթէ ոչ փոփոխի՝ առնլով 'ի վր̄ իւրեանն զնոր իրական տեսակ. զոր օրինակ. ոչ կարէ որմն 'ի յոչ սպիտակէ լինել սպիտակ. եթէ ոչ փոփոխի իրական սպիտակութեամբ որ յենու 'ի վր̄ նորին. իսկ՝ մի որմն սպիտակ՝ յորժամ դնի միւսն սպիտակ, անցանէ 'ի յոչ նմա-նէ առ 'ի գոլ նման. ապա ուրեմն փոփոխի ներքսապէս, առնլով 'ի վր̄ իւրեանն զիրական առընչութիւն նմանութեն. այսպէս առընչութիւնք առաջին սեռին, որք են հիմնեալք 'ի վր̄ միու-թե և թուոյ՝ գոն իրականք, և ոչ արտաքին յարանուանութի.

Պատասխանեմք. մեկնելով զմեծագոյնն թէ ոչ կարէ ենթա-

 կայն

կայն անցանել 'ի միոյ հակառակէն առ միւսն. եթէ ոչ փոփոխի կամ ներգոյապէս կամ արտաքոյապէս. ընդունիմ = եթէ ոչ փոփոխի միշտ ներգոյապէս միայն. ուրանամ = զի յորժամ որմն 'ի յոչ տեսանելոյն անցանէ առ տեսանել, ոչ լինի 'ի նմա ներքին փոփոխումն, այլ արտաքին. զի. փոփոխի միայն ներգոյապէս աչքն տեսանողի. և յարտաքին տեսութենէն յարանուանի որմն նորապէս տեսանել առանց ներքին իւր փոփոխման = սոյնպէս ասեմք, թէ որմն յարանուանի նորապէս նման առանց ներքին փոփոխմանն իւրեան, զի նոր փոփոխումն միայն լինի ներգոյապէս 'ի միւսն արտաքին սպիտակ լծորդն, որ նորապէս դնի. և առաջին ոչ էրն =

Դարձեալ առարկեցես ընդդէմ երկրորդ եզրակացութեան. թէ ոչ միայն մակացութիւն առընչական առ մակացելի. այլ և մակացելի առընչական առ մակացութիւն = ապա ուրեմն առընչութիւն երրորդ սեռին, որ է հիմնեալ 'ի վերայ չափոյ և չափելոյ՝ է հակադարձ առնինչ, և ոչ անհակադարձ = Ճշմարտութիւն ցուցանի. զի ոչ կարէ իմանալ մակացելին առանց իմանալոյ զմակացութիւն. որգոն. ոչ կարէ իմանալ բժշկելի մարմին առանց իմանալոյ զբժշկութիւն. ապա ուրեմն և մակացելի առընչական առ մակացութիւն =

Պատասխանեմք, ուրանալով զառաջարկութիւն = և առ ցուցումն նորա ասեմ. թէ կարէ իմանալ իրն որ է մակացելի, առանց իմանալոյ զմակացութիւն. որգոն. կարեմք իմանալ զմարմինն որ է բժշկելի, թարց իմանալոյ զբժշկութիւն. վասն որոյ մակացելին ոչ առընչական առ մակացութիւն = թէպէտ ոչ կարէ իմանալ մակացելի ըստ որում է մակացելի, առանց իմանալոյ զմակացութիւն. զի յարաբերի մակացելի 'ի մակացութենէ = որպէս որմն որ է տեսանել, կարէ իմանալ առանց իմանալոյ զտեսութիւն. բայց որմն տեսանել ըստ որում կոչի տեսանել, ոչ կարէ

իմանել անձանց իմանալոյ. զոէսութիւն յորմէ այսպէս յարա_
նուանի = և ստորոտ ոչ հետևի. թէ որչափ որ է տեսեալ
առընչական առ տեսութիւն. և ոչ թէ իւրն մակացելի առընչա_
նայ առ մակացութիւն = այլ միայն հետևի թէ յարակոչումն մա_
կացելւոյն է՝ արտաքին յարանունութիւն և ոչ զանազանեալ ի յար
տաքին մակացութենէ, յորմէ առնանի = զի յարանունութիւն ոչ
զանազանի ի տեսակէ յարանունողէն =

Դարձեալ առարկեցես ընդ դէմ երրորդ եզրակացութեան.
քանզի եթէ մի սպիտակն ասի նման միւսումն առանց ներքին
փոփոխման, և ոչ ըստ իրական առընչութեան որ իցէ ի վր նո_
րին. այլ միայն ըստ արտաքին յարանունութեան, որ բղխէ ի միւ_
սոյն նոր եղեալ սպիտակէն. որպէս ի վերոյ ասացաւ = ապա և
նոյնպէս ասել, թէ ծնողն առանց ներքին փոփոխման ասի հայր
որդւոյ. և ոչ ըստ իրական առընչութեան որ իցէ ի վր ծնողին.
այլ միայն ըստ արտաքին յարակոչմանն, որ բղխէ ի նոր եղեալ
որդւոյն = ապաուրեմն հայրութիւն ոչ է իրական առընչութի.
այլ է միայն արտաքին յարանունութիւն; որպիսի է առըն
չութիւն նմանութեան, հաւասարութեան, և այլ:

.. Պատասխանեմք, ուրանալով զհետևութիւն յարացուցոյն=
և քան զանազանութեան է. զի ծնողական զօրութիւն, առաջ
քան զհայրութիւն, է միայն գերազանցական առընչութիւն առ
ծնանելի որդին, որպէս առ պատճառելի եզրն իւրեան = վն
որոյ յորժամ այն պատճառելի եզրն փոփոխի, և լինի պատ
ճառեալ և ծնեալ. պարտ է և ինքն գերազանցական առընչու_
թիւն փոփոխիլ ներքսապէս, և առնուլ ի վր իւրեանն գիրական
մաքուր յարաբերութիւն առ նա. ըստ. զառընչութիւն հայրու_
թեան = զի բոլոր գոյութիւն առընչութեան ոչ այլ ինչ է, քան թէ
յօժարութիւն առ եզր իւր. սակս որոյ առ փոփոխումն եզրին
հետևի և սա փոփոխումն առընչութեան = բայց ոչ համանմանին նոյն

ւլէս. 'ի յառընչութիւն նմանութեան ։ զի մի սպիտակն՝ առաջ քան զլինել նման. և առաջ քան զդնիլն միւսոյ սպիտակին, ոչ է զերազանցական առընչութիւն առ միւս կարելի սպիտակն։ այլ յորժամ այս միւս սպիտակս դնի. և փոփոխի 'ի ներհայական. ոչ պատ է, զառաջին սպիտակն լինել ներքսապէս փոփոխակից. և լինել նման ըստ երական առընչութեան. այլ միայն ասի նման ըստ արտաքին նոյն յարաբանութեան ։

Երրորդ խնդիր.

Մի թէ ստորոգութենական առընչութիւն զանազանի ըստ էնթակայացեալ իրին 'ի հիմանէն իւրմէ ։

An Relatio Prædicamentalis diſtinguatur à fundamento?

Quæſtio Tertia.

Պատասխանեմք ընդ դէմ այլ ոմանց փիլիսոփայից. թէ զանազանի այսպիսի առընչութիւն 'ի հիմանէ իւրեանն եղանակական զանազանութեամբ ։ ցուցանի. զի կարող է լինել հիմն առանց առընչութեան այսորիկ. և ոչ կարէ լինել առընչութիւն առանց հիմանն իւրեան ։ այլ և որպէս զանազանին 'ի միմեանց ըստ էնթակայացեալ իրին եղանակական զանազանութեամբ ։ առաջարկութիւն ցուցանի. զի յորժամ դնի եզր. բղխի առընչութիւն 'ի հիմանէ. և յորժամ եզր բառնի, բառնի և ս 'ի հիմանէն առընչութիւն ։ զոր օրինակ. յորժամ դնի ծնեալն որ է եզր, բղխէ հայրութիւն 'ի ծնողական զօրութենէ. և յորժամ ծնեալն 'ի բաց բառնի, շարժ բառնի և հայրութիւն. առողջ մնալով ծնողական զօրութեան. այլ և որպէս հայրութիւն զանազանի ըստ իրի 'ի ծնողական զօրութենէ եղանակական զանազանութեամբ ։

ւղղափառեն ասեմք. Թէ հայրութիւն ոչ զանազանի ՚ի հիմա-
նէ. յ̅ւ. ՚ի ծննդական զօրութենէ. այլ միշտ նոյնացեալ է՛ ընդ-
նմին, և միշտ ներընկալեալ ՚ի նմանէ. բայց յայնժամ յարանո-
ւանէ զծնօղն՝ հայր. յորժամ դնի որդի, և ոչ առաջն. և Թէպէտ
առաջն գոյր ՚ի ծնօղն հայրութիւն ըստ իրի նոյնացեալ ընդ-
ծննդական զօրութեան. սակայն ոչ գոյր ըստ յարանունութեան.
զի ոչ ծնեալ էր որդի.

Իսկ՛ արդ՝ ոչ ասի այս իրաւաբար. մի՞ զի ոչ կարէ գոլ տէ-
սակ ինչ ՚ի յէնթակայի, եթէ ոչ յարանուանէ զէնթակայն այս-
պիսի կամ այնպիսի. զո՞ր նմանն. ոչ կարէ գոլ սպիտակութիւն ՚ի
յորմն. եթէ ոչ յարանուանէ զորմն՝ սպիտակ. և ոչ կարէ գոլ
քանականութիւն նոյնացեալ ընդ մարդոյ. եթէ ոչ յարանուա-
նէ զմարդն՝ քանական. և պատճառն է՛. զի տեսակական
գործն յարանունութէ ոչ զանազանի ՚ի տեսականին պատ-
ճառէ, յորմէ բղխէ. ապա ո՛չ կարէ գոլ ՚ի ծնօղն հայրութիւն
ըստ իրի. եթէ ոչ յարանուանէ զծնօղն՝ հայր.

Յասացելոցս՝ նախ հետևի. Թէ հիմն առընչութեան պարտ
է զանազանիլ ըստ էնթակայացեալ իրին ՚ի յեզրէ. զի ուրու-
րեք գոյ առընչութիւն, գոյ և հակադրութիւն. իսկ՛ ոչ կարէ
միիր գոլ ինքեան իւրեանն հակադրեալ. ապա ո՛չ կարէ առըն-
չանալ առ յինքն իւր. այլ առ զանազանեալն ՚ի յինքենէ.

Երկրորդ՝ հետևի. Թէ արարողական և նիւթական պատ-
ճառն առընչութէ է՛ հիմն յորմէ բղխէ առընչութիւն. իսկ
եզր՝ ոչ է՛ պատճառ նորին, և ոչ սկիզբն յորմէ. այլ սոսկ Թէու-
թի առանց որոյ ոչ բղխէր ՚ի հիմանէ առընչութի. որպէս պատ-
ճառ տեսութեան է՛ աչքն. իսկ լոյսն ոչ է՛ պատճառ նորին, այլ
սոսկ Թէութիւն. առանց որոյ ոչ արտադրեալ էր տեսութին
՚ի յաչաց.

Երրորդ հետևի. Թէ էութիւնն առընչութեան է՛ յարաբե-

ռել զհիմն առ յեզր ներգործութեամբ, ոչ զօրութեամբ ։ Եւ պատճառն է. զի առընչութիւն ոչ է իր, այլ եղանակ իրին ։ Իսկ՝ էութիւնն եղանակին կայանայ ՚ի ներգործութեամբ եղանակացուցանել զիրն որոյ է՝ եղանակ. ոչ զօրութեամբ միայն ։ Վասն որոյ ոչ կարէ եղանակն գոլ զատեալ ՚ի յիրէ զոր եղանակացուցանէ. ոչ բնականաբար և ոչ Աստուածային կարողութեամբ ։ զի էութենաբար ունի զներգործութեամբ կախիլն ՚ի յենթակայէ իւրեանն ։

Առարկեցես. թէ կարէ Աստուած բաժանել զպատահումն ՚ի յենթակայէ. որպէս ՚ի հաղորդութեան պահէ զքանակութիւն հացին առանց ենթակայի. ըստ. առանց գոյացութեան հացին ։ ապա ուրեմն կարէ և ս պահել զառընչութիւն բաժանեալ ՚ի հիմանէ ։ Իսկ՝ այդպիսի զատեալ առընչութիւն ոչ յարաբերէր ներգործութեամբ զհիմն առ յեզր, այլ զօրութեամբ միայն. ըստ. կարէր յարաբերել. թէպէտ ոչ յարաբերէր ։ ապա առընչութիւն ոչ ունի էութենաբար՝ զներգործութեամբ յարաբերելն. թէպէտ ունի զայս բնականաբար ։

Պատասխանեմք, մեկնելով զառաջարկութիւն. թէ կարէ Աստուած պահել առանց ենթակայի զիրական պատահումն. որգոն. զքանակութիւն. զպիտակութիւն. զջերմութիւն. և զայլն յայսպիսեացդ. ընդունիմ ։ զի դոքա են իրք, և ոչ կախին էութենաբար յենթակայիցն իւրեանց, այլ միայն բնականաբար ։ զի թէպէտ ոչ կարեն գոլ բնականաբար զատեալք ՚ի նոցանէ. սակայն կարեն գերբնաբար և սքանչելեօք ։ Վասն որոյ կարէ գոլ քանակութիւնն առանձին, և ոչ առնել զքանակ ։ կամ սպիտակութիւն, և ոչ առնել ներգործութեամբ սպիտակ ։ և այլ ։ Չկարէ Աստուած պահել առանց ենթակայի զեղանակական պատահումն. որպէս. զառընչութիւն. զշարժումն. զձևն. զտեսութիւն. զծանուցումն. և զայլն յայսպիսեացդ. ուրանամ ։ զի դոքա ոչ են իրք, այլ եղանակք իրաց. և էութեամբ կախին յենթա-

կայիցն

կայիցն խուբեանց։ սակս այսորիկ ոչ կարէ գոլ շարժումն, և ոչ առնել ներգործութի՛ զշարժեալ։ ոչ ձևն, եթէ ոչ առնէ զձևացեալ։ ոչ տեսութիւն, ոչ առնելով զտեսանօղ։ ոչ առինչ, եթէ ոչ ներգործութի՛ առնէ զառընչացեալ։ զոր նման. ոչ կարէ գոլ կենդանի բանական, որ է՛ էութիւն մարդոյ. և ոչ առնել զմարդն ։

Չորրորդ հետևի. Թէ ստորոգութենական առընչութի՛ն պահանջէ զեզր ներկայ և եդեալ արտաքոյ պատճառաց ներկայապէս: և ոչ կարէ առընչանալ առ յեզր կարելի միայն, կամ ապագայ ։ ցուցանի. զի յայնժամ հայրութիւնն բղխէ՛ ՚ի ծնօղն, և յարանուանէ զծնօղն՝ հայր. յորժամ լինի եզր. Ոի. որդի ։ և ոչ առաջն յորժամ կարելի է՛ որդի, կամ ապագայ ։ այսմ ուրեմն ստորոգութենական առընչութի՛ն պահանջէ զգոյութիւն եզրին. ոչ զկարելութիւն միայն, կամ զապագայութիւն ։

Առարկիցես. Թէ գերազանցական առընչութի՛ն կարէ առընչանալ առ կարելի եզր ։ ուրեմն այսմ կարէ և սոյնպէս առինչն ստորոգութենական ։ եզրակացութի՛ն՝ յայտ է՛ յապացուցի՛։ ցուցանի առաջարկութի՛ն. զի ա՛մ զօրութիւնն է՛ գերազանցական առընչութիւն առ կարելի ներգործութի՛ս իւր ։ որպէս միտքն՝ է՛ գերազանցական առընչութի՛ առ յիմացումն կարելի : և այսպէս զայլոց զօրութե՛ցն ։

Պատասխանեմք, ընդունելով զառաջարկութի՛ն. և ուրանալով զեզրակացութիւն ։ և պատճառ զանազանութե՛ն՝ է՛. զի՛ զի գերազանցական առինչն ոչ զանազանի ՚ի հիմանէ. այլ է՛ նոյն հիմն ըստ որում կարող է՛ գործել կամ կրել զինչ շուրջ զեզրա՛. և այսպէս նայի առ յեզրն կարելի անմաքրապէս, որպէս առ յարատադրելի ՚ի հիմանէ, կամ առ յարատադրօղն նորա ։ բայց ստորոգութենական առինչն զանազանի ՚ի հիմանէ.

և նոյն առ յեղը մաքրայլես, որպէս առ յարատադրեալն. և նդէ ալ արտաքոյ պատճառացն իւրեանն ։

Չորրորդ Խնդիր.

Մի թէ ըստ բազմութեան եզերաց՝ բազմանան առընչութիւնքն ՚ի վր հիմանն ։

An multiplicetur Relatio ad multiplicationem terminorum.

Quæſtio Quarta.

Նան՝ պատասխանեն ոմանք փիլիսոփայք. բազմանալ թուով զառընչութիւն առ թուական բազմութիւն եզերաց ։ Իբրու զաղափարաւ. յորժամ թուով բազմանան որդիքն, բազմանան և թուով հայրութիւնքն ՚ի վր նոյն ծնողին ։ զի առ առաջին հայրութիւն ծնօղն առընչանայ առ յառաջին որդի, և ոչ առ երկրորդն. զի երկրորդն ոչ տակաւին էր եղեալ ։ ապա ուրեմն առ նոր դրութիւն երկրորդ որդւոյն՝ եղև այլ նոր հայրութիւն ՚ի ծնօղն ։ և յորժամ երկու հայրութիւնքն յարաբերին առ յերկուս որդիս ։ և նոյնպէս ասեն առ դրութիւն երրորդ որդւոյն, և այլոցն ։

Բայց ըստ դէմ սորին է ։ քանզի եթէ առընչութիւնքն բազմանայցեն թուով ըստ թուական բազմութեան եզերացն. հետևէր թէ հիմն ունէր զանբաւ առողական զօրութիւն ։ Իսկ այս է յոյժ անտեղի. զի բաւական էնութիւն զբաւական զօրութիւն պարտ է ունել ։ ապա ուրեմն և այլ հաւաստեցուցանեմք զհետևութիւն մեծագունին. վր զի կարէ հիմն. որպէս. արեգական որ տարածել հետևաբար զբազում և զբազում կործս մինչ և յանհունս ։ արդ ուրեմն կարէր հիմն առնուլ ՚ի վր իւրեանն զբազում և զբազում առընչութիւն մինչ և յանհունս, որպէս առընչանայր

չանայր առ գործս այնոսիկ . զոր կարող էր ած ՚ի միասին պահել = Եւ Թէպէտ արտադրելիչ զօրուԹիւն հիմանն ո՛չ գոյր անբաւ . զի արտադրէր զայնպիսի գործս անբաւս հետեւաբար մի ըստ միոջէ = սակայն առողական զօրուԹիւն գոյր անբաւ . զի զբազմագոյն և զբազմագոյն առընչուԹիւս մինչ և յանբաւս միանգամայն առնոյր և պահէր ՚ի վր̅ իւրեանն = զոր օրինակ . Թէպէտ կարէ բաւական միտքն հոգւոյն կամ հրեշտակին արտադրել մինչ և յանհունս հետեւաբար և մի ըստ միոջէ զբազում խմացմունս . բայց սակայն ո՛չ կարէ զամենեսեանն միանգամայն առնուլ և պահել ՚ի վր̅ իւրեանն .

Պատասխանեն այլ ոմանք փիլիսոփայք . Թէ առընչուԹիւն ո՛չ բազմանայ Թո՛ւով , այլ նոյն անփոփոխ մնայ առ բազմուԹիւն Թո՛ւոց և նիւԹոց եղերաց = վս̅ որոյ ըստ կարծեացն դոցա՛ ծնօղն առաջին հայրուԹէն , որով առընչանայր առ յառաջին որդին , առընչանայ և ս առ յերկրորդն ; յերրորդն , և առ յայլսն =

Արդ՝ վս̅ մեկնուԹէ այդպիսի կարծեացդ . նախ գիտելի է՛ Թէ եզր կամ առարկեալն է՛ երկեակ = մինն առ նիւԹոց և իբր առ յոր . իսկ՝ միւսն՝ տեսակաց և իբր ըստ որում = առաջինն է՛ այն , առ յոր նայի և շարակարգի զօրուԹիւն ինչ = որ գոն . նիւԹոց առարկեալն տեսողական զօրուԹեն՝ է՛ սպիտակուԹիւն . սեւուԹիւն . և այլ = առ յորս շարակարգի այնպիսի զօրոԹիւն = երկրորդն է՛ այն , ըստ որում զօրուԹիւն շարակարգի առ յեզր նիւԹոց = որպէս . տեսակաց առարկեալն տեսողական զօրուԹեն՝ է՛ գոյն , ըստ որում այն զօրուԹիւն շարակարգի առ սպիտակուԹիւն, սեւուԹիւն, և այլ = զի աչքն տեսանէ զնիւԹոց առարկեալն իւր . այս̅ . զսպիտակն , ո՛չ ըստ որում է՛ սպիտակ . զի կարէ և ս տեսանել զսեւն որ ո՛չ է՛ սպիտակ . այլ ըստ որում է՛ գունաւոր = յաղագս որոյ գոյ_

նաւորն է՝ տեսակարար առարկելոյն տեսանելեացն. զի ՚ի նմա_ նէ տեսանելիքն առնուն զիւր տեսակն և նովին զանազանին տե_ սակաւ յայլոց զգայարանացն։ իսկ՝ սպիտակն, սեաւն, և այլքն՝ են նիւթաւոր առարկեալք. զի ըստ զանազանութե այդոցիկ՝ ոչ զանազանի զօրութիւն տեսակաւ.

Աստուստ հետևի. թէ յորժամ բազմանան նիւթաւոր առ_ արկեալքն. ոչ բազմանան զօրութիւնք։ իսկ՝ յորժամ բազմանան տեսակաւոր առարկեալքն, բազմանան և զօրութիւնքն։ որպէս. սեռական զօրութիւն՝ մի է. զի մի է՝ գունաւորն. թէպէտ գունաւորին տեսակք են բազումք. ոպ. սպիտակ, սեաւ, և այլ։ դարձեալ՝ լսողական զօրութիւն է՝ մի. զի մի է՝ նորին տեսա_ կաւոր առարկեալն. ոպ. հնչումնաւորն։ թէպէտ նիւթաւ_ որքն են բազումք. ոպ. հնչումն զանգակին. ձայն մարդոյ. թընդ_ մունքն գազանաց. և այլ։ դարձեալ՝ ճաշողական զօրութիւն է՝ մի. զի մի է՝ ճաշակելին. թէպէտ տեսակք սորին յոլովք. ոպ. դառն. քաղցր. և այլ։ նոյնպէս առնմ յաղագս այլոց զօրութեանցն։ և պատճառն է, զի զօրութիւնն առնու զիւր տեսակն, և զիւր զանազանութիւն ՚ի տեսակաւոր առարկելոյն իւրեանց, այլ ոչ ՚ի նիւթաւորէն։

Ըստ նմին գաղափարի տրամաբանեն նոքա ՚ի վ̄ր առընչու_ թեան։ և ասեն, թէ առընչն ունի ևս զերդ տեսակաւոր, և զնիւթաւոր։ հն բար. տեսակաւոր եզր հայրութեն՝ է՝ ծնեալ գոյացութիւն. ոպ. որդի։ իսկ՝ նիւթաւորքն՝ են պետրոս որդի, պօղոս որդի, և այլ։ որոյ սակս առ բազմութիւն նիւթաւոր եզերաց, ոչ բազմանան ՚ի ծնօղն հայրութիւնք. այլ առաջին հայրութիւն, որ նախ յարաբերէր զծնօղն առ պետրոս առաջին որդի, նոյն իսկ անփոփոխ մնալով՝ յարաբերէ զնոյն ծնօղն առ պօղոս երկրորդ որդի, և առ յայլսն. զի թէպէտ բազմանան նիւթաւոր եզերքն. ոչ բազմանայ բանն ծնելոյն, որ է եզր

տեսակաւոր ։ զո՛ր նման . յորժամ բազմանայ նիւթաւոր առարկեալն սպիտակին , սեւին , և այլ . ո՛չ բազմանայ տեսողական զօրութիւն . զի ո՛չ բազմանայ բանն գոյնաւորին , որ է տեսակաւոր առարկեալն տեսանելեացն ։

Իսկ արդ՝ դոյա՛ կարծիքն պակասի արդեօք ըստ բազմաց ։ նախ՝ զի թէպէտ այնպիսի տրամաբանութիւն ճշմարտապէս լինի ՚ի վերայ զօրութեանց , որք են պերազանցական առընչութիւնք առ յառարկեալ եղեալս իւրեանց . վասն որոյ կարեն անփոփոխք տարածիլ առ ՚ի նոյնիլ և ս զկարելի եղեալս, առ յորս անմիջապէս յարաբերին, որպէս կարողութիւնք . ո՛չ որպէս ներգործական մասունք առընչութիւնք ։ բայց սակայն ո՛չ ճշմարտի ՚ի վերայ ներգործութեանց . և մանաւանդ ՚ի վերայ ստորոգութենական մասանց առընչութեանց զի այսք ոմնք են եղանակք իրաց, և ո՛չ իրք որպէս են զօրութիւնքն ։ և էութիւն կախին ՚ի յեզրէ որ ներկայ և եղեալ յարտաքոյ պատճառաց . ո՛չ ՚ի յեզրէ որ կարելի միայն ։ ուստի՝ որք միանգամ են նիւթաւոր եղերք զօրութեան , և ո՛չ սեռակացուցանեն ըզզանազան զօրութիւնս . լինին տեսակարար եղերք ներգործութեանց . և տարբերացուցանեն զներգործութիւնս տեսակաւ . զի զօրութիւնն ըստ հանրականագոյն իմն է՛, քան զներգործութիւն ։ զո՛ր օրինակ . սպիտակն և սեւն , որք են նիւթաւոր եղերք տեսողական զօրութեան , և ո՛չ տարբերացուցանեն ըզզանազան տեսակաւ զօրութիւնս . լինին տեսակաւոր եղերք տեսութեանց , և տարբերացուցանեն ըզզանազան տեսակաւ տեսութիւնս . զի տեսութիւնն սպիտակին՝ տարբերի տեսակաւ ՚ի տեսութենէ սեւին ։ նա՛ և տեսութիւնն միոյ սպիտակին՝ անփոփոխ մնալով ո՛չ կարէ գոլ տեսութիւն երկուց սպիտակաց . զի այս՝ կատարելագոյն է՛, քան զայն . թէպէտ եւ կոչին ընդ նոյն տեսակաւ . և տարբերին միայն թուով ։ ըստ սմին օրինակի , բազում հայրութիւնք թուով տարբերին ՚ի մի-

մեաց

մեայ, և կարէն ստացանիլ առ մի Թուով ծնողական զօրութիւն, որ անփոփոխ մնալով՝ յարաբերի գերազանցապէս առ բազում արտադրելի որդիս։ բայց ոչ կարէ հայրութիւնն միոյ որդւոյ, անփոփոխ մնալով՝ գոլ հայրութիւն երկուց որդւոց. զի այս՝ կատարելագոյն, քան զայն. թէպէտ երկոքինն ընդ նոյն տեսակաւ. և տարբերք միայն Թուով։

Եւ դարձեալ՝ ոչ կարէ նոյն իր՝ անփոփոխ մնալով անցանել ՚ի միոյ հակասականէն առ միւսն. որգոն. ոչ կարէ նոյնն ոչ սպիտակ, անփոփոխ մնալով՝ լինել սպիտակ։ ուրեմն այսմ հայր պետրոսի առաջին որդւոյն, որ այժմ է՝ ոչ հայր պօղոսի. զի այս մինչ տակաւին ոչ ծնաւ. ոչ կարէ յետոյ լինել հայր նորին ՚ի ձեռն առաջին անփոփոխ հայրութեան։ զի նոյնն նոյն մնալով, միշտ զնոյն առնէ, և ոչ երբէք զանազան։ այսպէս առաջին հայրութիւն, որ առաջին առնէր զծնօղն՝ հայր միոյ որդւոյ, և ոչ երկուց. յետոյ անփոփոխ մնալովն՝ ոչ կարէ հայրացուցանել զնոյն ծնօղն զերկուց որդեաց։

Չորրդ. աստէնիւն՝ եղիցի մեր առաջին եզրակացութիւն. նէրում հաստատեմք. թէ առ բազմութիւն Թուաւոր և նիւթաւոր եղերայն՝ ոչ բազմանան Թուով առընչութիւնք ՚ի մի հիմանն. այլ միայն Թուով փոփոխին։ Օր. առաջին հայրութիւն որ առընչացուցանէր զծնօղն առ յառաջին որդի. ՚ի ծնելն երկրորդին ապականի, և ՚ի տեղի նորին բղխէ միւսն կատարելագոյն, որ առընչացուցանէ զծնօղն համանգամայն առ յերկոսին որդիսն։ և ՚ի ծնելն երրորդ որդւոյն՝ ապականի և միւս հայրութիւն այս. և բղխէ երրորդն կատարելագոյն, որով առընչանայ ծնօղն համանգամայն առ յերեքեանս։ և նոյնպէս հետևաբար յաղագս այլոցն։ նա և հակադարձաբար, յորժամ յերից որդեաց՝ մինն մեռանի. ապականի կատարելագոյն հայրութիւն առ նոսա. և բղխէ միւսն անկատարագոյն, որ առ

յերկուս մնացեալսն։ ցուցանի. քանզի՛ ի դնելն երկրորդ սպիտակին առաջին ասացն, ապականի տեսութիւնն առաջնոյն. և դնի նոր կատարելագոյն տեսութիւն որով այլքն տեսանեն համանգամայն զերկոսեն սպիտակն։ և հակադարձաբար, յոր ժամ յերկուց սպիտակացն՝ մինն բառնի, և միւսն մնայ․ ապականի տեսութիւն երկոցունցն. և դնի նոր տեսութիւն անկատարագոյն, որ առ միւսն մնացեալ։ այսմ սոյնպէս ասելի է՝ յաղագս առընչութեացն։

Երկրորդ եզրակացութիւն։ առ բազմութիւն տեսակաց որ եզերացն՝ բազմանան տեսակաւ առընչութիւնքն։ ցուցանի. զի իւրաքանչիւր յարաբերութիւն առնու զտեսակն իւր ՚ի տեսակաց որ եզրէ։ այսմ ուրեմն ՚ի բազմանալն տեսակաց որ եզրի, բազմանայ և տեսակաց առընչութիւն։ առաջարկութեան հաստատի լինել մակածութեամբ. քանզի հայրութիւն. որդիութիւն. նմանութիւն. հաւասարութիւն. և այլքն յայդպիսեացդ՝ են առընչութիւնք տեսակաւ զանազանեալք. զի եզերք նոցին տեսակաւ զանազանին։ վասն զի հայրութիւնն է՝ առ ծնեալն. որդիութիւն՝ առ ծնօղն. նմանութիւն՝ առ յորակութիւն. հաւասարութիւն՝ առ քանակութեան. նոյնութիւն՝ առ գոյացութեան. և այլ։ Եւ դարձեալ ցուցանի յարացուցիւ. զի տեսութիւն սպիտակին, և տեսութեան սևին. իմացումն գոյացութեան, և իմացումն պատահման՝ զանազանին և բազմանան տեսակաւ. զի եզերք նոցին տեսակաւ զանազանին և բազմանան։ Նմանապէս ասելի է՝ ուրեմն յաղագս առընչութեացն։ և պատճառն է. զի առ ինչն՝ որ ինչ է՝ իւրն. առ յեզր է՝։

Հինգերորդ խնդիր.

Ամ՛ թէ առընչութիւն եզերանայ առ բացարձակ եզր. կամ թէ առ յառընչակցութիւն։

Vtrum Relatio terminetur ad Correlationem : an verò ad rationem absolutam termini.

Quæstio Quinta.

Գիտելի է. զի եզրն առընչութեան զերկուս նշանակէ. մի. զառընչակցութիւն. և զհիմն առընչակցեալ, որոյ վերայ է նոր առընչակցութիւն։ որպէս՝ որդի, որ է եզր հայրութեան, զեր կուս նշանակէ. զծնեալ գոյացութիւն. և զորդիութիւն, որ է առընչակցութիւն հայրութեան, և որով ծնեալ գոյացութիւն յարանուանի որդի։ Արդ՝ խնդրի. թէ յերկուցս այսոցիկ՝ առ յո՞րն եզերանայ հայրութիւն. մի թէ առ ծնեալ գոյացութիւն, որ է եզր բացարձակ. կամ թէ առ յորդիութիւն. որ է առընչակցութիւն։

Պատասխանեմք. եթէ առընչութիւն եզերանայ առ յեզր բացարձակն. ընդ դէմ ոմանց փիլիսոփայից, որք ասեն, եզերանալ առ յառընչակցութիւնն։ Նախ ցուցանի. քանզի ՚ի յանհակադարձ առընչականսն՝ առընչութիւն եզերանայ առ բացարձակն։ այսպէս և նոյնպէս լինի ՚ի հակադարձ առընչականսն։ եզերակցութիւն՝ յայտ է յարացուցիւ։ և ևս հաստատի առաւել. զի եթէ մտ. այլականէր ՚ի ծնեալ գոյացութեան զորդիութիւնն. գոյր տակաւին ծնօղն՝ հայր նորին. և ծնողին հայրութիւն եզերանայր առ բացարձակն, ոչ առ յառընչակիցն։ այսպէս և այլ ցուցանի առաւելութիւն. զի մակացութիւն առընչանայ առ մակացելի, որ է բացարձակեալ ՚ի յառընչակցութենէ առ մակացութիւն։ և տեսողութիւն առընչանայ առ տեսողօղն մտ., որ է բացարձակեալ ՚ի յառընչակցութենէ առ տեսողութիւնս։

Դար

Դարձեալ հաւանեցուցանի պատասխանին․ քանզի եզր առընչութե՟՝ է առաջագոյն բնութ՟, քան զառընչութ՟ին․ զի այս կախի ՚ի նմանէ․ և ո՛չ ՚ի սմանէ այն։ Թէպէտ ո՛չ է՛ առաջագոյն՝ ժամանակաւ․ զի յայնժամ բղխէ առընչութիւնն ՚ի վ՟ր հիման․ յորժամ դնի եզր։ Իսկ առընչակցութիւնն, որ ՚ի վ՟ր եզրին, ո՛չ է՛ առաջագոյն բնութ՟, քան զմիւսն առընչութ՟ի․ զի ըստ Արիստոտէլի՝ առընչակցութ՟իք գոն համանգամայն բնութ՟․ զի մինն ո՛չ կախի ՚ի միւսոյն որպէս ՚ի յեզրէ։ Ապա՛ ուրեմն առընչակցութ՟ին ո՛չ է՛ իսկ՝ եզր առընչութե՟․ զի եզրն է՛ բնութ՟ նախկնագոյն քան զառընչութիւնն։

Եւ Դարձեալ ցուցանի․ վ՟ զի ծնօղն ո՛չ է՛ հայր որդիութեն, այլ ծնեալ գոյացութեն․ զի ծնեալն բղխէ ՚ի հօրէ, և ո՛չ որդիութիւնն, որ բղխէ ՚ի հիմանէ իւրեանն․ ըս՟․ ՚ի ծնելոյն։ Ուրեմն ապա՛ հայրութ՟ին ո՛չ նայի ստորոգ․ առ յորդիութիւն, այլ առ ծնեալ գոյացութիւն։ Եւ մի մարդ ո՛չ է՛ նոյն ընդ նոյնութեն որ ՚ի վ՟ր միւսոյն․ զի մարդն է՛ գոյացութիւն․ և առընչակցութ՟ին նոյնութե՟՝ է՛ պատահումն։ այլ է՛ նոյն ընդ միւս մարդոյ որ է՛ բաղադրեալ հիմն նոյնակցութեն այնորիկ։ Ապա՛ ուրեմն առընչութ՟ի նոյնութեն նայի առ բաղադրեալ եզր․ ոչ առ յառընչակցութիւն։

Եւ զնոյն ասեմ յաղագս նմանութե՟, հաւասարութե՟, և այլոց առընչութեցն։

* *

*

ՉՈՐՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Յաղագս Ունակութեանց.

Առաջին խնդիր.

Թէ զինչ է Ունակութիւն. Եւ որն է ենթակայ նորին.

De Habitibus.

DISPVTATIO QVARTA.

Quid ſit Habitus: Et quodnam illius ſubiectum? Quæſtio Prima.

Նախ գիտելի է. զի Ունակութիւն է մի տեսակ Որակութեան. և տարբերի ՚ի Տրամադրութենէ, որ է որակութիւն միւս տեսակին. զի ունակութիւն ըստ Արիստոտէլի է որակութիւն դժուարաշարժ. այս̄. դժուարապէս կորուսանելի և քակելի. որպէս. սովորութիւն, զոր շահէ մարդն առ ՚ի գործել զբարի. կամ զչարն. իսկ տրամադրութիւն է դիւրաշարժ. զի քակի դիւրապէս. որպէս. տրտմութիւն. առողջութիւն. ուրախութիւն նոյն մարդոյ. և կամ ջերմութիւն ՚ի մէջ փայտի.

Երկրորդ գիտելի է. եթէ ունակութիւն է երկեակ. հեղականն, և ուսումնականն. Հեղական ունակութիւն է զոր ած հեղու ՚ի մէջ մարդոյ, կամ հրեշտակին. հն քար. ածային շնորհք. լոյս փառաց. հաւատ. յոյս. սէր. և այլ. և յաղագս դորա ճառեն Աստուածաբանքն. և կամ մակացութիւնք, զորս եհեղ ած ՚ի մէջ մտացն Ադամայ, և Սողոմոնի. իսկ Ուսումնականն է, որ շահի բազմապատիկ ներգործութեամբք. և յաղագս սորա պատմեսցուք ՚ի ներկայիս.

Երրորդ գիտելի է'. թէ ունակութիւն սահմանի այսպէս։ Ունակութիւն է՝ որակութիւն ինչ դժուարաշարժ, որ տայ զդիւրութիւն, ոչ զկարողութիւն գործելոյ։ Ասի՝ դժուարաշարժ. զի ոչ արագական դիւրաւ այլ բազմապատիկ ներհական ներգործութեամբք։ Ասի՝ որ տայ զդիւրութիւն և այլ. զի ունակութիւնք միայն դիւրացուցանեն ըզզօրութիւն առ՚ի գործել։ և ոչ տան զկարանալն պարզապէս այլ զկարանալն դիւրապէս։ Եւ պատճառն է'. զի ունակութիւն արտադրի՚ի ներգործութեանց զօրութեան։ Սակս այսորիկ ոչ տան. այլ գտանեն ըզզօրութիւն կարօղ գործել։ Առ՚ի տարբերութիւն գերբնական ունակութեանցն լուսոյն փառաց, հաւատոյ, և այլ. որք տան զկարանալն պարզապէս. զի ոչ կարէ մարդ ճանաչել զԱ̅ծ հայեցողական ճանաչմամբ. և ոչ հաւատալ ամ̅սուրբ Երրորդութեան՝ առանց գերբնական հեղեալ ունակութեանցն լուսոյն փառաց. և հաւատոյ։

Առաջին եզրակացութիւն։ Գոն՚ի միտս, և՚ի կամս ունակութիւնք։ Ցուցանի քանզի այսպիսի զօրութիւնք յետ բազմապատիկ արտադրութեան ներգործութեանց իւրեանց՝ ստանան զդիւրութիւն՚ի ներգործել։ Այսպէս ուրեմն զունակութիւն. զի ունակութիւն ոչ այլ ինչ է'. եթէ ոչ դիւրութիւն զոր ստանայ զօրութիւն առ՚ի գործելոյ։ Առաջարկութիւն ցուցանի. զի միտքն յետ բազմապատիկ իմացմանց ստանայ զունակական մակացութիւն, որպէս, զարհեստս, զփիլիսոփայութիւն, զԱ̅ծաբանութիւն. և այլ. որովք դիւրապէս տրամաբանէ շուրջ զմակացելեօքն. շուրջ զարհեստաւորօք. շուրջ զբնական իրօք. շուրջ զաստուածով. և այլ։ Նոյն և կամքն բազում անգամ կրէ զդժուարութիւն՚ի ներգործել.՚ի կամել.՚ի յողորմել.՚ի սիրել.՚ի յատել՝ զէնթակայս ոմանս։ Եւ այսպէս յետ բազմապատիկ ներգործութեանց կամեցողութէ, ողորմութէ, ատելութէ, և այլ.

ստանէ

շահէ դիւրութիւն ողորմելոյ, առելոյ, սիրելոյ զնոյն ենթա_կայսն = արդ ուրեմն շահէ զունակութիս ողորմութե. սիրո_ղութե. առելութե. և այլ =

Երրորդ եզրակացութիւն = գոն եւս ունակութիք ՚ի ներքին ոմանս զգայական զօրութիս մարդոյ և անասնոյ. ըն. ՚ի յիշո_ղութիւն. ՚ի յերևակայութիւն. և ՚ի զգայական ցանկութիւն = ցուցանի. զի ըստ Արիստոտէլի ՚ի կիրքն յիշողութե՝ մարդ որ բազում անգամ սովոր է՛ յիշել. շահէ զունակութիւն դիւրա_պէս յիշելոյ = Եւ մարմնաւոր ցանկութիւնն մարդոյ՝ բազում անգամ հնազանդելով բանական կամաւորութեն. շահէ զու_նակութիւն դիւրապէս հնազանդելոյ = և նոյնպէս լինի ՚ի յեր ևակայութեն = Եւ պատճառն է՛. զի այսպիսի զօրութիք կրեն բազում անգամ զդժուարութիւն ՚ի ներգործել = որոյ աղագաւ կարեն բազմապատիկ ներգործութեք շահել զունակական դիւրութիւնն = Եւ զնոյն ասեմ յաղագս անասնոցն. զի և անա_սունքն հանապազորդ սովորութե բազմապատիկ ներգործու_թեց դիւրանան ՚ի յիշել. ՚ի յերևակայել. ՚ի ցանկանալ = այլ և ՚ի յայսպիսի ներքին զօրութիս իւրեանց շահին ունա_կութիքն =

Երրորդ եզրակացութիւն. ո՛չ գոն ունակութիք ՚ի յարտաքին զգայութիւնս. և ո՛չ ՚ի ներքին զօրութիս ոմանս. ըն. ՚ի զօրութիս աճողական, սննդական, շարժողական, և այլ = ցուցանի. քանզի այսպիսի զօրութիք են հաստատեալք ՚ի գործս իւրեանց. և միշտ գործեն նոյն կերպիւ = զի աչքն բազմապատիկ տե_սութե ո՛չ դիւրանան առ ՚ի տեսանել = և զնոյն ասեմ յաղագս այլոցն =

Առարկեսցես. թէ արհեստաւորքն յետ փորձողական սովո_րութե շահեն զդիւրութիւն շարժելոյ զձեռս, զոտս, և այլ_նս և ճանապարհորդքն սովորութե դիւրապէս երթան և առ_

մնոյ վարատանի. այլ ուրեմն և շարժողական զօրութիւնն շահէ զունակութիւն շարժութե =

Պատասխանեմք. թէ արդ հեստաւոր որքն շահեն զունակութիւն ոչ ՚ի շարժողական զօրութեն, այլ ՚ի միտս, որ ուղղաւորէ կշռեա կամ զտաս ՚ի շարժմանն: և ձեռքն կամ ոտքն դիւրաւս շարժին յեւս սովորութեն՝ ոչ վն ունակութեցն. այլ վն բազմապատիկ ներգործութեքն թուլանան ջիլքն հուրեանց. վն որոյ առաւել յարմարին առ շարժումն = և ՚ի ճանապարհորդս՝ վն սովորութեն երթալոյ, հաստատագոյն լինին մասունք մարմնոյ և ջիլքն հուրեանց. ուստի և ՚ի յերթալն՝ զօրաւորագոյն լինին =

Երկրորդ խնդիր.

Թէ զիարդ. և յորմէ պատճառէ արտադրին Ունակութիւնք =

Quomodò , & à qua causa Habitus producantur ?

Quæstio Secunda.

Առաջին եզրակացութիւն = Ունակութիւնք արտադրին ՚ի ներգործութեանց, որպէս ՚ի յարարողական պատճառէ: հաւանեցուցանի. քանզի յորժամ մի իր որպէս հետևի առ միւսն, որում ոչ ներհակական արտադրիչ զօրութիւն. որպէս զի ոչ գտնի միւն, եթէ ոչ եղեալ է միւսն. յայնժամ ասելի է՛ թէ այս միւսն է՛ պատճառ արտադրիչ նորա = արդ՝ առ ներգործութիւնս հետևի ունակութիւն. և ոչ ներհակական ներգործութեցն զօրութիւն արտադրիչ ունակութե = ապա ուրեմն ասելի է՛. թէ ունակութիւնք արտադրին ՚ի ներգործութեցն որպէս ՚ի յարարողական պատճառէ = փոքրագոյնն ցուցանի. զի ներգործութիւն կենդանւոյ, որպէս կենդանական ինչ է՛ պատճառականագոյն քան զունակութիւն, որ է՛ անկենդանա:

սակայն ո՛չ ներհակականական զօրութիւն արտադրիչ սորին. նա
և եթէ ո՛չ ընդին բազմապատիկ ներգործութիւնք. ո՛չ բառնի՛ ի
զօրութենէ դժուարութիւն գործելոյ. և ո՛չ ներածի դիւրու-
թիւն, և ունակութիւն. այլ ունակութիւն հետևի առ ներ-
գործութիւնս. մեծագոյնն՝ յայտ է. վա՛ զի այնպիսի տրամաբա-
նութիւն՝ հաստատի լինել, զոլ զերկրորդ արտադրիչ պատճառս
իւրոց. և ո՛չ միայն զառաջինն որ է՛ ած. զո՛ր օրինակ. հաստա-
տեցուցանեմք, զհուրն զոլ պատճառ հրոյ. զի մի հուր հետևի
առ միւսն, մինչ զի ո՛չ գնի մինն, եթէ ո՛չ նդեալ է՛ միւսն. և
միում հրոյ ո՛չ ներհակականական զօրութիւն արտադրիչ միւսոյն.
յորմէ ցուցանի. զմի հուր զոլ արտադրիչ պատճառ միւսոյն.
եւ եթէ այս տրամաբանութիւն՝ սուտ լինէր. ո՛չ կարէաք առ
դեօք այլ պատճառաւ հաստատեցուցանել զլինելութիւն
երկրորդ ստեղծեալ պատճառաց. այլ անելի էր ուրեմն. թէ
միայն առաջին պատճառն ած թարց լծորդութեէն երկրորդ
պատճառացն զամ գործս առանձնաբար արտադրէր. և
թէ երկրորդ պատճառքն ո՛չ լինէին ճշմարտապէս պատճառք,
այլ միայն թէութիւք առանց որոյ ո՛չ լինէր գործ յառաջին
պատճառէ. որ ամ յանդիմանայ միախորհուրդ վարդապե-
տութեէն փիլիսոփայից, և ածաբանաց.

Առարկեսցեն. թէ տեսութիւն աչաց՝ հետևի առ լոյսն. զի
եթէ ո՛չ գնի լոյսն, ո՛չ կարէ աչք տեսանել և սակայն ո՛չ հաս-
տատեցուցանի. թէ լոյսն է՛ արարողական պատճառ տեսութեէն.
այլ է՛ միայն թէութիւն առանց որոյ ո՛չ արտադրիւր տեսու-
թիւն 'ի յաչացն որպէս 'ի պատճառէ. արդ ուրեմն թէպէտ ու-
նակութիւն հետևի առ ներգործութիւնս. սակայն ո՛չ ցուցա-
նի բաւականաբար. թէ է՛ գործ արտադրեալ 'ի նոցանէ. որ
պէս 'ի պատճառէ.

Պատասխանեմք, ընդունելով զառաջարկութ̃ին. և ուրա-
նալով զեզրակացութ̃ին ։ և պատճառ զանազանութ̃են է ։ զի առաջին լուսոյն ներհակականի զօրութ̃ի արտադրիչ տեսութ̃են. որպէսզի յայտ է ։ բայց ներգործութ̃եցն ոչ ներհակականի զօրութեան արտադրիչ ունակութ̃է. որպէս 'ի վերոյ ցուցաք ։

Դարձեալ առարկիցես. թէ զօրութ̃ին է՛ և ս պատճառ ունակութ̃եցն ։ այսպէս ուրեմն ոչ միայն ներգործութ̃իցն ։ առաջարկութ̃ին ցուցանի. զի եթէ ոչ դնի զօրութ̃ին. ոչ դնին ունակութ̃իք ։

Պատասխանեմք, մեկնելով զառաջարկութիւնն. թէ զօրութ̃ին է՛ միջնորդական պատճառ ունակութ̃եցն. ընդունիմ ։ է՛ պատճառ անմիջական. ուրանամ ։ զի ունակութիւնն արտադրին անմիջապէս միայն 'ի ներգործութ̃եցն. իսկ միջնորդաբար 'ի զօրութենէ, որ է՛ պատճառ ներգործութ̃եցն ։

Դարձեալ առարկիցես ։ թէ ունակութ̃ին միաւորեալ ընդ զօրութ̃են արտադրեն դիւրապէս զներգործութիւնս ։ այսպէս ուրեմն ոչ կարէ ներգործութ̃ին արտադրել զունակութիւնն ։ ցուցանի եզրակացութ̃իս. զի ոչ կարեն երկուք գոլ առ միմեանս արարողական պատճառք. և պատճառել զմիմեանս ըստ նոյն սեռի արարողական պատճառի ։ թէպէտ կարեն պատճառել զմիմեանս ըստ զանազան սեռի պատճառին ։ որպէս. աչքն է՛ արարողական պատճառ տեսութ̃ե. և տեսութ̃ին է՛ վախճանական պատճառ աչացն. զի աչքն եղև, և լինի վա տեսութ̃ե, որ է՛ վերջնորդին ։

Պատասխանեմք, ուրանալով զառաջարկութ̃ին. զի ունակութիւնն ոչ արտադրէ զներգործութիւնս. այլ միայն դիւրացուցանէ զզօրութ̃ին առ 'ի գործել զայն, զոր ինքեամբ առանձնաբար կարող էր գործել թէպէտ դժուարութ̃է ։ ուստի ու-

նակութենէն գտանէ զզօրութիւն կարող . և ո՛չ տամ նմա՛ զկարողութիւն . այլ միայն է՛ թէութիւն առանց որոյ ո՛չ դիւրացեալս զօրութիւն ներգործէր ։

Դարձեալ առարկեցես . զի եթէ ներգործութիւն արտադրէր զունակութիւն ։ ապա՛ մինն առաջագոյն ներգործութիւն արտադրէր զունակութիւն ինչ ։ կամ ո՛չ ոք ներգործութիւն պատճառէր զնա՛ ։ զի մի ներգործութիւն հետևի առ միւսն . և յորժամ գոյ հետևօղն , ո՛չ գոյ նախընթացն , այլ ապականեցաւ ։ իսկ հետևութիւն է՛ սուտ . զի ունակութիւն ո՛չ լինի 'ի միոջէ ներգործութենէ . այլ լինի յետ բազմապատիկ սովորութեն ներգործութեց ։ ապա ուրեմն և այլ ։

Պատասխանեմք . եթէ ունակութիւն՝ թէ հոգևոր, որ յենու 'ի վր̄ հոգևոր զօրութեցն մտաց և կամաց · թէ մարմնաւոր , որ 'ի վր̄ մարմնաւոր զօրութեցն երևակայութե , ցանկութե , և մարմնաւոր յիշողութեն անասնոյ . ո՛չ է՛ պարզ ինչ և անբաժանելի ըստ սաստկութե . այլ է՛ որակութիւն բաղադրեալ 'ի բազում աստիճանաց սաստկութե ։ սակս այսորիկ առաջագոյն ներգործութիւն ո՛չ արտադրէ զունակութիւն կատարեալ և սաստկացեալ . այլ միայն սկզբնաւորէ զնա՛ ըստ առաջագոյն աստիճանի սաստկութեն այնորիկ զոր հետևաբար շահելոցն է՛ 'ի յայլ հետևօղ ներգործութեցն ։

Երկրորդ եզրակացութիւն ։ ներգործութիւն , որ վերաբերի առ նոր տեսակաւոր առարկեալն. սկզբնաւորէ զնոր ունակութիւն ։ բայց ներգործութիւն , որ վերաբերի առ նոր նիւթաւոր և թուաւոր առարկեալն . ո՛չ սկզբնաւորէ զնոր ունակութիւն. այլ սաստկացուցանէ զառաջինն ։ Այս եզրակացութիւն ունի զերկու մասն ; և վս̄ մեկնութե , գիտելի է՛ . զի ներգործութիւնքն զօրութե ուրուք՝ կամ վերաբերին առ բազում տեսակաւոր առարկեալս . դ̄. տեսակաւ զանազանեալս.

կամ

կամ առ բազում առարկեալս նիւթաւորս . իբր . թուով միայն զանազանեալս . զոր օրինակ . կարէ կամքն արտադրել զերկու կամեցողութիւնս վերաբերութեամբ առ յերկու առարկեալս տարբերս տեսակաւ . նի բար . առ խոնարհութիւն և ողջախոհութիւն ։ կամ վերաբերութեամբ առ յերկու առարկեալս տարբերս թուով միայն . որպէս . պատշաճաւորս առ նոյն խոնարհութիւն ։ Առըդ. սակս . թէ յորժամ բազմանան ներգործութիւնք առ բազում առարկեալս տարբերս տեսակաւ . բազմանան և ունակութիւնք ։ իսկ յորժամ բազում ներգործութիւնք վերաբերին առ բազում առարկեալս տարբերս թուով և նիւթաւորապէս միայն . ոչ բազմացուցանեն զունակութիւնս . այլ սաստկացուցանեն զառաջագոյնն սկզբնաւորեալ ։

Առըդ. ցուցանի առաջին մասն եզրակացութեան . զի ունակութիւնն ունի զինքն 'ի կողմանէ զօրութեան և մարէ ըստ նմանութեան նորին ։ իսկ զօրութիւնն առնու զիւր միութիւն 'ի տեսակաւոր առարկեալ էնթակայէն . որպէս 'ի վերոյ ասացաք ։ ապա ուրեմն և նոյնպէս ունակութիւն առնու զմիութիւն իւր ։ ապա՛ ներգործութիւն վերաբերեալ առ նոր տեսակաւոր առարկեալն , արտադրէ զնոր ունակութիւն ։

Երկրորդ մասն ցուցանի. զի ունակութիւնն ոչ առնու զիւր միութիւն 'ի նիւթաւոր առարկելոյն . այլ միայն 'ի տեսակաւորէն . որպէս տեսողական զօրութիւն ոչ առնու զիւր միութիւն 'ի սպիտակէ , կամ 'ի սևէ . այլ 'ի գունաւորէ , որ է նորին տեսակաւոր առարկեալն ։ ապա՛ ուրեմն նոր ներգործութիւնն վերաբերեալ առ նոր նիւթաւոր առարկեալն՝ ոչ արտադրէ զնոր ունակութիւն . այլ զնոյնն առաջագոյն սաստկացուցանէ .

Երրորդ Խնդիրք.

Թէ զիա՞րդ սաստկանան, և թուլանան Ունակութիւնք:

Quomodo intendantur, & corrumpantur Habitus.

Quæstio Tertia.

Առաջին եզրակացութիւն: ներգործութիւն թուլագոյն քան զունակութիւն. կամ որ է՛ այնչափ սաստիկ, որ չափ սաստիկ է՛ ունակութիւն. ո՛չ սաստկացուցանէ զնոյն ունակութիւն: ցուցանի. զի ո՛չ կարէ նմանն, կամ թուլագոյնն գործել՝ի միւս՝ նմանն, կամ՝ի սաստկագոյնն: որպէս. ջերմութիւն ըստ՝ երկու աստիճանին ո՛չ կարէ սաստկացուցանել զայլ ջերմութիւն հաւասար սաստկութեան, կամ զսաստկագոյնն: այսպէս ուրեմն ներգործութիւն որ ունի զերկու աստիճան սաստկութեան, ո՛չ կարէ սաստկացուցանել զունակութիւն հաւասար սաստկութեան, կամ զսաստկագոյնն: այլ պիտոյ է. զի ներգործութիւն՝ սաստկագոյն իցէ, քան զունակութիւն. զի կարասցէ զնոյն ունակութիւն սաստկացուցանել:

Առարկեսցես. թէ զօրութիւն ունակացեալ՝ արտադրէ զսաստկագոյն ներգործութիւն: այսպէս ո՛չ կարէ սաստկագոյն ներգործութիւն պատճառել զսաստկագոյն ունակութիւն: եզրակացութիւնս ցուցանի. զի շրջումն՝ ըստ փիլիսոփայից է՛ յոյժ անտեղի. բայց ասելն, թէ ներգործութիւնն սաստկանայ պատճառաւ ունակութեան. և թէ ունակութիւնն սաստկանայ պատճառաւ ներգործութեան է՛ շինել զշրջումն ընդդէմ ամ̄ փիլիսոփայից: ապա ուրեմն և այլ:

Պատասխանեմք, ուրանալով զառաջարկութիւն. զի ունակութիւն ո՛չ տայ զսաստկութիւն ներգործութեանց. այլ միայն տայ զօրութեան դիւրութիւն առ՝ի սաստկապէս ներգործել: վ̄ն որոյ սաստկութիւն ներգործութեան ո՛չ նշանէ՝ի յունակութենէ.

թեան. այլ 'ի կարողութեանն զօրութեանն, որ սաստկապէս և քաջութեամբ ներգործէ, թէպէտ դիւրապէս ունելով զունակութիւն. և դժուարապէս ոչ ունելով զնա:

Երկրորդ եզրակացութիւն: Ունակութիւնն թուլանայ և սաստկանայ ըստ ինքեան 'ի հակադրեալ ներգործութեանց. իսկ թուլանայ և սաստկանայ ըստ պատահման 'ի տարազոյգ ներգործութեանց: այս եզրակացութիւն ունի երկու մասն: Եւ վ̄ն մինութեն նախ գիտելի է. զի ունակութեանց՝ ոմանք են հակադրեալք. և ոմանք՝ տարազոյգք: որգոն. 'ի կամս ունակութիւնք սիրոյ և ատելութեան՝ են հակադրեալք. իսկ ունակութիւնք սիրոյ և յուսոյ՝ տարազոյգք: Եւ 'ի միտս ունակութիւնք գիտութեան և մոլորութեան՝ են հակադրեալք. իսկ ունակութիւնք երկրաչափութեան և աստեղաբաշխութեան տարազոյգք: և զնոյն ասեմ յաղագս ներգործութեանց, յորոց՝ ոմանք են հակադրեալք, և ոմանք՝ տարազոյգք:

Դարձեալ գիտելի է. զի որպէս 'ի նոյն ենթակայի կարեն գոլ միանգամայն երկու հակադրեալ որակութիւնք 'ի թոյլ, և ո՛չ 'ի սաստիկ. որգոն. 'ի նոյն մարմնի ջերմութիւն և ցրտութիւն 'ի թոյլ, և ոչ 'ի սաստիկ: այսպէս կարեն գոլ 'ի վ̄ն նոյն զօրութեան երկու հակադրեալ ունակութիւնք 'ի թոյլ, բայց ո՛չ 'ի սաստիկ: Եւ որպէս 'ի նոյն ենթակայի որչափ սաստկանայ ջերմութիւն. այնչափ թուլանայ և պակասի ցրտութիւն. զի սաստկութիւն միոյ՝ անմիաբանալի է ընդ սաստկութեանն միւսոյ հակադրեալ որակութեան, վ̄ն որոյ և արտաքսէ զնա 'ի նոյն ենթակայէ. նմանապէս և որչափ սաստկանայ 'ի վ̄ն նոյն զօրութեանն մի հակադրեալ ունակութիւն. նի բար. ատելութեանն. այնչափ թուլանայ և պակասի միւսն. որգոն. սիրոյ: զի վ̄ն հակադրութեանն սաստկութիւն միոյն՝ անմիաբանալի է ընդ սաստկութեանն միւսոյն:

Եւ

Եւ դարձեալ գիտելի է. զի թէպէտ կարեն գոլ համանգամայն 'ի վ՟ նոյն զօրութեան բազում տարազոյգ ունակութիւնք 'ի սաստիկ. որպէս. 'ի վ՟ նոյն մտաց բազում սաստիկ ունակութիւնք՝ քերականութեան. ճարտասանութեան. լօճիգային. բնաբանութեան. համաբնաբանութեան. աշխարհագրութեան. երկրաչափութեան. աստեղաբաշխութեան. ածաբանութեան. և այլ մակացութեանց, կամ արհեստից: սակայն ոչ կարեն բազմագոյն, և բազմադոյն. զի զօրութիւն՝ չափաւոր է. այլ և թերևս տկար. և ոչ կարէ պահել միանգամայն զայն չափ ունակութիւնս. վ՟ որոյ 'ի շահիլն նոր ունակութեան. թուլանայ և ապականի հինն:

Երկրորդ՝ ցուցանի առաջին մասն 'ի վերոյ եդեալ եզրակացութեան: քանզի նա ըստ ինքեան թուլացուցանէ և ապականէ զտեսակ ինչ 'ի վ՟ ենթակայի. որ արտադրէ 'ի վ՟ նորին զհակադրեալ տեսակն: հիկէն. հուրն որ արտադրէ 'ի փայտի զջերմութիւնն ըստ ինքեան ապականէ զնորին ցրտութիւն: նաև հակադրեալ ներգործութիւնք արտադրեն 'ի վ՟ զօրութեանն զնոր ունակութիւն հակադրեալ՝ հնոյն: ապա ուրեմն հակադրեալ ներգործութիւնք թուլացուցանեն և ապականեն ըստ ինքեանց զհին ունակութիւն: հւ զան. ներգործութիւնք ատելութեան ապականեն ըստ ինքեանց զունակութիւնս սիրոյ:

Երրորդ մասն ցուցանի. զի բազում տարազոյգ տեսակք՝ արտաքսեն զմիմեանս 'ի նոյն ենթակայէ ոչ ըստ ինքեանց, զի ոչ են հակադրեալք. այլ ըստ պատահման. զի ենթակայն իբր չափաւոր ինչ՝ ոչ է ներընդունակ զբազմապատիկ տեսակսն: ապա ուրեմն մի ունակութիւն թէպէտ ոչ հակադրի միւսում. սակայն ըստ պատահման թուլացուցանէ և քակէ զմիւսն. զի զօրութիւնն որպէս չափաւոր, անընդունակ է այսքան ունակութեանց: ապա տարազոյգ ներգործութիւնք՝ ներած ելով 'ի

զօրութիւն զնոր տարազոյգ ունակութիւն . թուլացուցանեն և քակեն ըստ պատահման զհինս տարազոյգ ունակութիւս . զի այսօրինակ ասէ փիլիսոփայն . թէ զգայութիւն որ ջանայ առ բազում . է՛ թոյլ առ յիւրաքանչիւրս ։

Չորրորդ Խնդիրք .

Յաղագս գիտնական ունակութեան և ներգործութեան ։ Մի՞ թէ գոյ գիտութիւն . և զինչ իցէ ։

De Habitu, & actu scientifico. Vbi, an detur Scientia; & quid sit?

Quæstio Quarta.

Պարտ է՛ նախ գիտել . թէ գիտութիւն անձառի 'ի յունակական . և 'ի ներգործականն ։ Ունակական գիտութիւն, որ ընտանեբար ասի մակացութիւն, է՛ ունակութիւն ինչ որ դիւրացուցանէ զզօրութիւն մտաց առ 'ի յարտադրել զգիտական ներգործութիւն իւր ։ Եւ արդ մակացութիւն որ գիտական ունակութիւն՝ տարբերի 'ի յարհեստէ . զի մակացութիւնն է՛ այն, որ 'ի ձեռն պատճառաց ապացուցանէ զընդհանուր սկզբունս իւր ։ այսպիսի է՛ լօճիգայ . բնաբանութիւն . համաբնաբանութիւն . բժշկութիւն . երկրաչափութիւն . և այլքն որք վարեն ապացուցական տրամաբանութեամբ ։ ո՛րգոն . լօճիգայ՝ ապացուցանէ պատճառօք . թէ սահմանն բաղկանայ 'ի սեռէ և տարբերութենէ . և զայլ ինչ սոյնպիսի ։ բնաբանութիւնն ապացուցանէ պատճառօք , թէ ապականելի մարմինն միացեալ 'ի նիւթոյ և տեսակէ ։ և նմանապէս զայլոց գիտական մակացութեանցն ։ Իսկ՛ արհեստ՝ է՛ ունակութիւն մտաց վերաբերեալ առ յարտաքին գործողութիւն . և ո՛չ ապացու-

ցանէ պատճառօք զեզրակացութիւն իւր: այսպիսի է պատկերահանութիւն. հիւսնութիւն. և այլ:

Եւ դարձեալ՝ դիտական մակացութիւն բաժանի 'ի տեսական, և գործնական: տեսական մակացութիւն է, որ հետացուցանէ զմիտս առ 'ի խորհիլ միայն շուրջ զառարկեալ ենթակայիւ իւրով: որպիսի է բնաբանութիւն. համաբնաբանութիւն. աստեղաբաշխութիւն. և այլ: Իսկ գործնականն է, որ պատճառօք խորհի զառարկեալ ենթակայն իւր վերաբերութբ առ 'ի գործ ինչ լինել: այսպիսի է լօճիգայ. բժշկութիւն. և այլ: զի լօճիգայ խորհի զառարկեալն իւր վերաբերութբ առ 'ի լինել զհաւաքաբանութիւն, որով միտքն ուղղաւորի առ 'ի տրամաբանել, և շահել զայլ մակացութիւնս: Նա՛ և արհեստ բաժանի 'ի յազատական, և ծառայական: ազատականն է երաժշտականութիւն. պատկերահանութիւն. քերականութիւն. դրչութեան արհեստ. և այլ: Իսկ՝ ծառայականն է. հիւսնութիւն. ոսկերչութիւն. դարբնութիւն. և այլ:

Առողջներգործական գիտութիւն, որ է՝ մասցներգործութիւն, սահմանի այսպէս. Թէ գիտութիւն է՝ ճանաչութիւն իրին ճշմարիտ, յայտնի, և անյերկբայ՝ 'ի ձեռն պատճառացն նորա: Առնի ճանաչութիւն՝ փոխանակ սեռի. և այսու հաւասարի գիտութիւն ընդ այլ ճանաչմունս, որք ո՛չ ասին իսկապէս գիտութիւնք: որպիսի է մոլորութիւն. կարծիք. հաւատ. և այլ:

Առնին այլքն 'ի բառից՝ փոխանակ տարբերութեան: քանզի ասի ճշմարիտ՝ առ 'ի տարբերութիւն մոլորական ճանաչմանն, որ ո՛չ է՝ գիտութիւն, այլ մոլորութիւն: ասի յայտնի՝ առ 'ի տարբերութիւն հաւատոյ, որ ո՛չ է՝ գիտութիւն, այլ անյայտ ճանաչութիւն. զի հաւատալն՝ է՝ ճանաչել զիրս ո՛չ 'ի ներքուստ, այլ յարտաքուստ. ՊՐ. զի ա՛ծ զնա՛ մեզ ծանուցանէ: Առնի անյերկբայ՝ առ 'ի տարբերութիւն կարծեաց, որ ո՛չ է՝ տիրապէս գի-

տութիւն , այլ յերկբայական ճանաչումն . զի յորժամ յերկբայանամք , նկատելով ոչ գիտեմք ։ Եւ աստ , 'ի ձեռն պատճառացն նորա՝ տու 'ի տարբերութիւն ճանաչմանն առաջին սկզբանց , և պատճառացն . որք ոչ կարեն ճանաչիլ 'ի ձեռն այլ պատճառաց ։ զոր օրինակ . ճանաչումն որով նմանամք , Թէ մարդ է՝ զարմանաւոր վն զի է՝ բանական . սա գիտութիւն . զի ճանաչեմք զարմանաւորութիւն 'ի ձեռն պատճառին իւրեանն . այ . բանականութեան ։ Իսկ ճանաչումն որով գիտեմք Թէ մարդ է՝ բանական , վասն զի է՝ զարմանաւոր . ոչ սոսկ տոյ և ընտանեբար գիտութիւն . զի բանականութիւն որ է՝ առաջին սկզբն բաղկացուցիչ մարդոյ , ոչ ճանաչի 'ի ձեռն այլ սկզբան . այլ 'ի ձեռն գործոյ իւրեանն , որ է՝ զարմանաւորութիւն ։

Ուստի նախ հետևի . ԵԹէ գիտութիւն է՝ գործ ապացուցութեան վն որ . ոչ ապացուցութեան վն զի . զի ապացուցութիւն վն որոյն եզրակացուցանէ զճանաչումն իւրն 'ի ձեռն պատճառացն նորա ։ Եւ ապացուցութիւն վն զի՝ 'ի ձեռն գործոյ ։ Երկրորդ՝ հետևի . ԵԹէ կարծիքն տարբերի 'ի հաւատոյ . զի զորինչ կարծեմք գիտեմք . յերկբայութեամբ և երկիւղիւ գիտեմք ։ Բայց զորինչ գիտեմք հաւատով . աներկբայութեամբ և հաստատութեամբ գիտեմք ։ վն որոյ հաւատն է՝ ճշմարիտ , Թէպէտ և անյայտ ։

Գ-րդ գիտութեան սահմանն ցուցանի . զի գիտութիւն պարտ է՝ տարբերիլ 'ի մոլորութենէ . ապա ուրեմն պարտ է՝ գոլ ճշմարիտ ։ Եւ տարբերիլ 'ի կարծեաց . ապա աներկբայ ։ Եւ տարբերիլ 'ի հաւատոյ . ապա յայտնի ։ Եւ տարբերիլ 'ի ճանաչմանէ առաջին սկզբանցն . ապա ուրեմն պիտոյ է՝ գոլ ճանաչումն իւր 'ի ձեռն պատճառացն նորա ։

Եւ դարձեալ պատասխանի առ խնդիրսն . Թէ գոյ գիտութիւն ըստ ենԹակայացեալ իւրի ։ ցուցանի . զի ամ մարդ ջնա-

իմանաբար ցանկանայ գիտել ։ այլ ուրեմն գոյ գիտութիւն ։ քանզի բնական ցանկութիւն ոչ կարէ գոլ ընդ վայր, իսկ եթէ այսպիսի ցանկութիւն ոչ երբէք հասանէր առ ՚ի ներգործութիւն, գոյր արդեօք ընդ վայր. այլ հասանի երբեմն առ ցանկացեալ գիտութիւն ։ Դարձեալ ցուցանի ընդ դէմ Հակառակին. վասն զի դու հակառակդ, որ գիտես թէ ոչ գոյ գիտութիւն. կամ գիտես զայդ յերկբայաբար և ոչ յայտնապէս ՚ի ձեռն պատճառացն նորա ։ և այդպիսի յերկբայական կարծիքդ ոչ է հաստատ ճանաչումն ճշմարտութեան ։ կամ գիտես զայդ ճշմարտապէս, յայտնապէս, անյերկբայաբար, և պատճառաւն իւրով ։ այլ դու իսկդ ունիս զգիտութիւն, զոր ուրանաս ։

Առարկիցես. թէ գիտութիւնն սկսի ՚ի զգայութենէն ։ զի ոչինչ գոյ ՚ի միտս, եթէ նախ ոչ եղև ՚ի զգայութիւն ։ իսկ զգայութիւնքն կարեն խաբել. զի բազում անգամ աչացն երևի փայտ ՚ի մէջ ջրոյ որպէս կորեալ, թէպէտ ոչ է այսպէս ։ այլ ուրեմն և միտքն խաբի ։

Պատասխանի. զի թէպէտ զգայութիւնն խաբի երբեմն, բայց ոչ միշտ ։ և յորժամ մոլորի մի զգայութիւն, որպէս, աչքն ։ կարէ ուղղել և ստուգել ՚ի միւսոյ, հի բար, ՚ի շօշափելեացն ։

Հինգերորդ Խնդիր.

Մի թէ կարեն գոլ միանգամայն ՚ի միտս ներգործութիւնքն գիտութեան և կարծեաց ։ կամ գիտութեան և հաւատոյ վերաբերութեան առ նոյն առարկեալ ենթակայն ։

An possit stare simul in intellectu scientia cũ opinione, aut cũ fide.

Quæstio Quinta.

Նախ գիտելի է. եթէ ըստ ոմանց փիլիսոփայիցն կարեն գոլ համանգամայն ՚ի միտս ունակութիւն գիտութեան և

ունակ

ունակութիւն կարծեաց առնոյն առարկեալ ենթակայն. կամ թէ ունակութիւնքն գիտութեան և մոլորութեան. կամ թէ ունակութիւնքն գիտութեան և հաւատոյ։ և պատճառն է․ զի թէպէտ այսպիսի ունակութիւնքն են հակադրեալք. բայց սակայն գոն դրական ինչ. և ոչ ունին զհակասութիւն։ ապա ուրեմն կարեն գոլ երկոքինն միանգամայն 'ի միում, թէպէտ բնականաբար 'ի թոյլ. իսկ գերբնաբար երկոքեանն 'ի սաստիկ։ զո̃րնման. ջերմութիւն և ցրտութիւն թէպէտ են որակութիւնք 'ի միմեանց հակադրեալք. սակայն կարեն գոլ համանգամայն բնականաբար երկոքեանն 'ի թոյլ 'ի նոյն ենթակայի. և կարեն գոլ ևս 'ի սաստիկ ըստ ա̃ծային կարողութեան. զի ոչ ունին զհակասութիւն.

Երկրորդ գիտելի է. զի և առանց տարակուսութեան կարեն գոլ միանգամայն 'ի միում ունակութիւն գիտութե̃ և ներգործութի̃ կարծեաց. կամ ունակութի̃ մոլորութե̃ և ներգործութիւն գիտութե̃։ վ̃ս զի եթէ կարեն գոլ միանգամայն երկու հակադրեալ ունակութիւնք. ապա ևս առաւել մի ունակութի̃ ընդ հակադրեալ ներգործութեան։ զի սոքա զնուազագոյն հակադրութիւն ունին. քան թէ նոքա։ Առդ՝ բոլոր վիճաբանութի̃ որ 'ի մէջ փիլիսոփայիցն կայանայ 'ի ներգործութի̃ս. մի թէ երկու հակադրեալ ներգործութիւնքն կարեն գոլ 'ի միում համանգամայն։

Առաջին եզրակացութի̃։ ոչ կարեն գոլ միանգամայն 'ի միում ներգործութիւն գիտութե̃, և ներգործութի̃ կարծեաց վերաբերութե̃ առ նոյն առարկեալ ենթակայն. ոչ բնականաբար. և ոչ գերբնաբար։ ցուցանի. զի կարծիքն է այն որով միտքն ճանաչէ զիրն յերկբայաբար և տարակուսութե̃. որգոն. ճանաչէ թէ այն մարդն թերևս է պետրոս, մինչ զի կարող իցէ ոչ գոլ պետրոս։ և գիտութիւն է այն որով միտքն ճանաչէ հաս-

 տատա-

տատանալէս և անյերկբայաբար, թէ մարդն այն է՛ պետրոս ամենևին, մինչ զի ո՛չ կարէ ո՛չ գոլ պետրոս։ բայց ո՛չ կարէ միտքն ծանաչել միանգամայն թէ նոյն մարդն կարէ ո՛չ գոլ պետրոս, և ո՛չ կարէ ո՛չ գոլ պետրոս։ այլ ուրեմն ո՛չ կարէ ծանաչել զնոյն իրն միանգամայն կարծեօք և գիտութեամբ։ հետևութիւն՝ յայտ է։ փոքրագոյնն ցուցանի. քանզի ո՛չ կարէ միտքն համաձայնիլ միանգամայն երկուց հակասականաց, ո՛չ և՝ աստուածային ամենակարողութեամբ։ իսկ կարանալ ո՛չ գոլ պետրոս. և ո՛չ կարանալ ո՛չ գոլ պետրոս՝ են երկու հակասականք։ ուրեմն այլ ո՛չ կարէ միտքն համաձայնիլ նոցա համանգամայն։ սակս այսորիկ ո՛չ կարեն գոլ միանգամայն ՚ի միտս կարծիք և գիտութիւն առ նոյն առարկեալ ենթակայն. զի բերեն ընդ ինքեանս զհակասութիւն։

Առարկիցես. թէ հակասականքն են նոքա, յորոց մինն ստորասէ զոր ինչ բացասէ միւսն. վասն որոյ մինն է՛ ստորասական, և միւսն՝ բացասական: հն բար. գիտութիւն, և ո՛չ գիտութիւն. կարծիք, և ո՛չ կարծիք։ իսկ գիտութիւն և կարծիք՝ են երկոքեանն դրական ինչ. և ներհականք. ո՛չ հակասականք: այլ ուրեմն կարեն գոլ միանգամայն ՚ի միտս աստուածային կարողութեամբ։ զի աստուած կարէ գործել առ յարտաքս զամենայն ինչ որ ո՛չ ներընդունի զհակասութիւն։

Պատասխանեմք, մեկնելով զփոքրագոյնն. թէ գիտութիւն և կարծիք՝ ո՛չ են հակասականք ըստ ինքեանցն իւրեանց, և ներքսալես.ընդունիմ, վասն պատճառացն զորս առբերէ ձեռնարկութիւն։ ո՛չ են հակասականք ըստ եզրակացութեան, և արտաքսապես ուրանամ։ զի եզրակացուցանեն զերկուս հակասականս. և նոքօք միտքն համաձայնէր երկուց հակասականաց. որպէս ցուցաք ՚ի վերոյ. որ է՛ ամենևին անկարելի։

Երկրորդ եզրակացութիւն։ ներգործութիւն գիտութեան, և ներգործութիւն հաւատոյ կարեն գոլ միանգամայն գերբնաբար

՚ի նոյն

՚ի նոյն միտս առ նոյն առարկեալ ենթակային. ցուցանի. զինէր գործութիւն հաւատոյ զո՛չ ինչ ճանաչէ ՚ի վե՛ր իրքն որ հակառա_ կան իցէ առարկելոյն գիտութեան. այլ ուրեմն գիտութիւն և հաւատ՝ կարեն գոլ միանգամայն առ նոյն առարկեալ ենթակա_ յն. Առաջարկութիւն ցուցանի. զի հաւատն ճանաչէ զիւրն հաս տատապէս և անյերկբայաբար. որպէս և ճանաչէ գիտութիւն. զո՛ր օրինակ. կարէ փոխանակ ճանաչել զայ̃ գոյութիւն գիտու_ թեամբ ՚ի ներքուստ և արտաքնութեամբ. այ̃. ՚ի ստեղծուածոցն. զի որ է պատճառ ամ̃ ստեղծեալ պատճառացն. այն է ած̃. և կարէ ևս համանգամայն ճանաչել զնոյն ած̃ հաւատով ՚ի յար տաքուստ. այ̃. հաւատալով սբ̃ գրոցն. նորում ինքն ած̃ զինքն մեզ ծանուցանէ.

Առարկիցես. Թէ ոչ կարէ միտքն ճանաչել միանգամայն զնոյն իրն յայտնապէս և անյայտաբար. ուրեմն այլ ոչ կա_ րէ ճանաչել զնոյն իրն համանգամայն գիտութեամբ և հաւատով. զի գիտութիւն է՛ յայտնի ճանաչումն. և հաւատն է՛ ճանաչումն անյայտ.

Պատասխանեմ. մեկնելով զառաջարկութիւն. Թէ ոչ կա_ րէ միտքն ճանաչել զնոյն իրն համանգամայն յայտնապէս և անյայտաբար՝ ՚ի ձեռն միոյ միջնորդին, և բնականաբար. ըն_ դունիմ. ոչ կարէ ՚ի ձեռն երկուց միջնորդաց, և գերբնաբար. ուրանամ. այ̃. կարէ միտքն ՚ի ձեռն յայտնի արարածութեան ճանաչել գիտութեամբ և յայտնապէս զգոյն այ̃. և միանգամայն ՚ի ձեռն ասացելոյն ՚ի սբ̃ գիրսն ճանաչել զգոյն այ̃ անյայտա_ բար, և հաւատով. միանգամայն ասեմ՝ ոչ բնականաբար. զի յորժամ միտքն յայտնապէս բնականաբար զայն ճանաչէ. անդրադարձուցանէ զինքն առ այն յայտ ճանաչումն. վն̃ որոյ ոչ կարէ այդպէս անդրադարձեալ ճանաչել զնոյնն անյայտա_ բար. բայց միանգամայն կարէ զայդ գերբնաբար և ըստ ած̃այ

ին կարողութեն . զի կարէ մտ՟ արգելուլ զայնպիսի անդրադար-
ձութս մտաց 'ի վր՟ յայսմանի ծանուցմանն իւրեան = և յայնժամ
համանգամայն ծանուցէր զնոյն իրն յայտնապէս գիտութեն . և
անյայտաբար հաստատէր = զի յայտնապէս և անյայտաբար
ունին զենքեանս 'ի կողմանէ երկուց ծանուցմանցն, ոչ 'ի կողմանէ
ծանուցեցեալ իրին . սակս այսորիկ ոչ հակառակէր միմեանց երկուց
հակասականաց =

Յաւսացելոցս հետևի . եթէ ոչ կարէին գոլ համանգամայն 'ի
միասին ներգործութիւնք գիտութեան և մոլորութեան առ նոյն .
առարկեալ ենթակայն = և ոչ ներգործութիւնք մոլորութեան
և հաստատոյ = և ոչ ևս հաստատոյ և կարծեաց = զի միմեանց գի-
տութեն կամ հաստատոյ ծանուցէ զիրն գոլ այնպիսի ճշմարտա-
պէս և անյերկբայաբար . իսկ մոլորութեն ծանուցէ զնոյն իրն
ոչ գոլ այնպիսի . և կարծեացն ծանուցէ թէ կարէ ոչ գոլ այն-
պիսի = ապա հակառակէր երկուց հակասականացն . որ անհնա-
րին է մտ՟ իրօք =

Վեցերորդ Խնդիր .

Թէ յումմէ ենթակայէ ունակացութիւն . այս . ունակական գիտութիւն առնու զմիութիւն իւր =

A quonam habitualis scientia sumat, suam unitatem, et distinctionem?

Quæstio Sexta.

Վասն պատասխանատրութեան . նախ գիտելի է . զի ենթա-
կայ է եռակի = առաջինն ասի ենթակայ յենողութեան .
և է այն , որոյ վր՟ տեսակ ինչ յենու = որպէս . փայտ է ենթա-
կայ ջերմութեան . որպէս՝ սպիտակութեան . բնութին՝ յատկու-
թէց իւրեանն . և այլ = Երկրորդն ասի ենթակայ ստորոգու-

թեան. և է՛ այն զորմէ ստորոգեցեալն ստորոգի։ որզան՝ ի նախադասութենս՝ մարդ է՛ կենդանի. մարդ է՛ ենթակայ, զորմէ ստորոգի կենդանին։ Երրորդն՝ ասի ենթակայ մակացութեան, որ և տիրաբար կոչի առարկեալ. և է՛ այն, զորմէ ընձեռէ և ծառէ մակացութիւն. կամ այն, առ յոր եզրանայ ներգործութիւն մակացութեան ուրուք։ և յաղագս սորին է՛ բանս առաջիկայս։

Երկրորդ գիտելի է՛, եթէ առարկեալ ենթակայդ մակացութեան է՛ երկակի. մինն նիւթաւոր. և միւսն տեսակաւոր։ նիւթաւորն է՛ այն, առ յոր է՛ մակացութիւն։ հի բար. նիւթաւոր ենթակայ բժշկութեան է՛ մարմին, առ յոր նայի բժշկութիւն։ Իսկ՝ տեսակաւորն է՛ այն, ըստ որում մակացութիւն նայի առ նիւթաւորն։ հի զան. տեսակաւոր ենթակայ բժշկութեան է՛ առողջանալին, ըստ որում բժշկութիւն նայի առ մարմինն։ քանզի բժշկութիւն ո՛չ խորհի զմարմինն որպէս զի արդ և եղէ. այլ միայն ըստ որում առողջանալի է՛։

Երրորդ՝ պատասխանի առ խնդիրսն. թէ մակացութիւն առնու զմիութիւն ՚ի տեսակաւոր ենթակայէ. ո՛չ ՚ի նիւթաւորէն։ ցուցանի. զի մակացութիւնքն առնուն զմիութիւն իւրեանցն ՚ի նմանէ յորմէ և առնուն ըզզանազանութիւն։ Իսկ՝ առնուն զանազանութիւն իւր ՚ի տեսակաւոր ենթակայէ, և ո՛չ ՚ի նիւթաւորէն։ այսպէս ուրեմն և այլ։ փոքրագոյնն ցուցանի. քանզի մարմինն է՛ նիւթաւոր ենթակայ բժշկութեան, երկրաչափութեան, և բնաբանութեան։ զի ամ մակացութիւնքս այսոքիկ խորհին զմարմին։ և թէպէտ մարմինն է՛ մի նիւթաւոր ենթակայ սոցա. ո՛չ սակայն են սոքա մի մակացութի. այլ երեք զանազան։ ուրեմն այսպէս մակացութիւնն ո՛չ առնու զիւր միութի և զանազանութի ՚ի նիւթաւոր ենթակայէն։

Բայց երեքկին մակացութիւնքս զանազանին ՚ի միմեանցն. զի բժշկութիւն խորհի զմարմինն ըստ որում առողջանալի. երկրա_

մա չափու_

չափութիւն խորհի զմարմինն ըստ որում տարածանելի. և բնաբանութիւն խորհի զնոյն մարմինն ըստ որում բնական բաղադրեալ. ապա առնուն զխոր զանազանութիւն և զտեսականական միութիւն ի տեսակաւոր առարկեալ ենթակայէ, ըստ որում նային առ նոյնանունութեաւոր ենթակայն.

Հարցումն. միթէ ունակութիւն գիտութեան. այսինքն մակացութիւն է մի պարզ ունակութիւն. կամ թէ բաղադրեալ ի բազում մասնաւոր ունակութեանց.

Պատասխանի. թէ ոչ է մի պարզ ունակութիւն. այլ մի ըստ հաւաքմանն. այսինքն. մի բոլոր ունակութիւն, բաղադրեալ ի բազմաց մասնաւորաց. ցուցանի. զանզի բոլոր տեսակաւոր առարկեալ ենթակայ մակացութեան՝ ոչ է մի պարզ. այլ մի բաղադրեալ ի բազմաց մասնաւոր ենթակայից, տեսակաւ տարբերելոց. որպէս ի յառարկեալ ենթակայ բժշկութեան՝ որ է հիւանդութիւն գլխոյ. և որ հիւանդութիւն սրտի. ապա ի բոլորական ունակութեան բժշկութեան՝ որ է մասնաւոր ունակութիւն որ դիւրացուցանէ զմիտս առ ի գիտել զբժշկութիւն գլխոյ. և որ է մասնաւոր ունակութիւն որ դիւրացուցանէ առ ի գիտել զբժշկութիւն սրտի. և զնոյն ասեմ յաղագս այլ մակացութեանց. ապա ուրեմն բոլոր ունակութիւն միոյ մակացութեան՝ ոչ է մի պարզ. այլ մի հաւաքեալ ի բազմաց մասնաւորաց.

Ուստի հետևի. թէ տեսակաւոր առարկեալ ենթակայն բոլոր մակացութեան՝ ոչ է մի տեսակաւ. այլ մի սեռիւ, որ բաժանի ի բազում տեսակս. առ յորս վերաբերին բազում մասնաւոր ունակութիւնքն նոյն մակացութեան. Երկրորդ հետևի. թէ առարկեալ ենթակայն մտացն է ընդհանրականագոյն, քան զառարկեալն միոյ մակացութեան. զի միտն զբազում մակացութիւնս կարէ ունել. և առարկեալ ենթակայն մակացութեան՝ է ընդհանրականագոյն, քան զառարկեալն միոյ մասնաւոր ու-

նակու-

նակութեան . զի մակացութիւն 'ի բաղմաց մասանց որ ունա-
կութեանց բաղկանայ . և առարկեալ ենթակայն մասանց որ
ունակութեան է՛ ընդհանրականագոյն , քան զառարկեալն միոյ
ներգործութեան մտաց. զի մի պարզ ունակութիւն կարէ դիւ-
րացուցանել զմիտս առ բազում իմացմունս տեսականս տար
բերեցելոց ։ զոր օրինակ. առարկեալ ենթակայն մտացն է՛ էակ
թէ հոգևոր թէ մարմնաւոր. ըստ որում ճշմարիտ և իմանալի ։
բժշկութեան՝ է՛ մարմինն ըստ որում առողջանալի ։ միոյ մաս
նաւոր ունակութեան բժշկութեան՝ է՛ որգոն սիրտ առողջանալի ։
և միոյ ներգործութեան այդպիսի ունակութեան՝ է՛ որգոն գէ-
տել թէ զուրն վարդին առողջացուցանէ զսիրտն ։

Հարց՝ գիտասցիր . եթէ առարկեալ ենթակայն Լոգիկայինն
է՛ ներգործութիւն մտաց ըստ որում ուղղելի առ 'ի տրամաբա-
նութիւն . որպէս յայտ եղև 'ի վերոյ. յորժամ յաղագս տրամա-
բանութեան ընձեռեցաք ։ և առարկեալ ենթակայն համաբնա-
բանութեան՝ է՛ էակ ըստ որում վերացեալ 'ի զգալի նիւթոյ ։
վասն որոյ անցեալ չորք վիճաբանութիւնս այսոքիկ՝ առ մակացու-
թիւնս համաբնաբանութեան պատկանին . զորոյ կատարումն
շարադրեսցուք 'ի միւս գիրքն յորում և յաղագս բովանդակ բնաբա-
նութեան ընձեռեսցուք ։ և յետ այսորիկ հետևի երրորդ գիրքն
յաղագս աստուածաբանութեան ։ զորս յուսամ 'ի տէր յէսուս գծագրել հայ-
ոցդ. սիրելի իմ եղբարցդ. առաջնորդութեամբ սբ. աստուածածնին մա-
րիամայ . և օգնութեամբ ամենասուրբ երրորդութեան հօր, որդւոյ,
և հոգւոյն սրբոյ . որում փառք , իշխանութիւն , և պատիւ ,
այժմ և միշտ , և յաւիտեանս յաւիտենից . Ամէն .

ԲԱՌԳԻՐՔ

Ա̅Մ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ԲԱՌԻՑ

Հայոց եւ Լատինացւոց·

DICTIONARIVM

ARMENO-LATINVM

Omnium Scholaſticarum Dictionum.

Ա

Ագահութի̅, թէ̅; Auaritia.
Ազատական արհեստ, liberalis ars.
ազգաբանութի̅, genealogia.
ազգական անուն, nomen patrium.
ազգակից, կցի; cognatus.
ազգակցութի̅, cognatio.
ազգապղծութի̅, inceſtus.
ածական, նի, նաց; adiectiuus.
ածանցական, deriuatiuus.
ակամայ, inuitus.
ակամաւ̂, inuitè.
աղեղնաւոր, րի, րաց; Sagittarius, ſign. cæl.
աղօտ, vel սուղ փաղառու-թի̅; ſyllaba breuis.
աղօտանալ, սղանալ, ամփոփիլ: breuem fieri, ſeu corripi.
աղտեղի, pollutus.
աղտեղութի̅, pollutio.
աղտեղանալ, pollui.

աղտեղղուցանել , polluere .

աճելութիւն ; աճումն , աճման = augmentatio , ſeu incrementum .

աճեցուցանել , augmentare .

աճել , creſcere .

աճողական զօրութիւն ; potentia augmentatiua .

ամ , ամի , ամաց . տարի , րւոջ ; annus .

ամանակ , կի , կաց ; vel ժամանակ = tempus .

ամառն , ռան ; æſtas .

ամառնային , նոյ ; æſtiuus .

ամբողջ , առողջ ; integer , ſeu ſanus .

ամբողջական , integralis .

ամենակալ , լի ; omnia continens ; proprium Dei .

ամենակարօղ , րողի , ղաց = omnipotens .

ամենակարողութիւն , omnipotentia .

ամենեւին , ամ իրօք = omnino .

ամիս , մսոյ : menſis .

այծեղջեւր , երոյ = Capricornus , ſign.cœl.

այլազգաբար , զանազանապէս = diuerſimodè .

այլակերպանալ , transformari .

այլակերպացուցանել = tranſformare .

այլակերպ , transformatus .

այլակերպութիւն , transfiguratio .

այլայլել , alterare .

այլայլելի , alterabilis .

այլայլութիւն , alteratio .

այլասեռ , եւ համասեռ ; hæterogeneus , & homogeneus .

այնքան , այնչափ : tantum , ſcilicet vt illud .

այսքան , այսչափ = tantum , ſcilicet vt hoc .

այսքանք , որքանք ; tot, quot .

այսքանիցս , որքանիցս ; toties , quoties .

այսութիւն , hæcceitas .

այրած գօտի , zona torrida .

անանջատելի , լոյ ; անբաժանելի ; indiuiſibilis .

անանջատաբար , անբաժանելապէս ; indiuiſibiliter .

անապական , incorruptibilis .

անասելի , ineffabilis .

անճառելի , inenarrabilis .

անարգել, reprobare.

անարգեալ, reprobatus.

անարգութիւն, reprobatio.

անարտադրելի, improducibilis.

անաւարտելի, interminabilis.

անբան, irrationalis.

անբանութիւն, irrationalitas.

անբաւ, illimitatus.

անբաւութիւն, illimitatio.

անբաւն բազմութեան, և մեծութեան; infinitum multitudinis,& magnitudinis.

անբաւն միագումար, և հետևական; infinitum cathegorematicum, & ſyncathegorematicum.

անբոյս, non vegetatiuus.

անգայտ, pyrrichius, pes carm.

անգայտհամբոյր, ionicus à minore, pes carm.

անգերազանց, non tranſcendentalis.

անգիր թընդմունք, voces illiteratæ.

անդադար, inquietus.

անդադարապէս, inquietè.

անդէպ; անտեղի. abſurdũ.

անդրադարձ, և ուղիղ; reflexus, & directus.

անդրադարձապէս, conuertibiliter, ſeu è conuerſo.

անդրադարձիլ, dici ad conuertentiam, ſeu conuerti ad inuicem.

անդրադարձումն, conuerſio ad inuicem.

անդրադարձումն ըստ հակադրութեան, conuerſio per contrapoſitionem.

անդրաշրջիլ, reflecti.

անդրաշրջումն, reflexio, ſiue intellectus, ſiue ſolis.

անեղ; անարար: non factus.

աներևոյթ, inuiſibilis.

անզանազան, indifferens.

անզանազանապէս, indifferenter.

անզանազանութիւն, indifferentia.

անզղջ. impoenitens.

անըզգայ, inſenſitiuus.

անըմբռնելի; անհասանելի; incompræhenſibilis.

անըմբռնելութիւն; անհասանելութիւն. incōprehenſibilitas.

անըսկիզբն , և անվախճան ։ carens principio, & carens fine.
անթիւ ; անհամար ։ innumerabilis.
անթողլի , irremiſſibilis.
անժամանակ , non temporalis.
ժամանակ, կի, կաց ։ tempus.
ժամանակաւոր, temporalis.
անծնեալ, ingenitus.
անծնանելի , innaſcibilis.
անխառն , immixtus.
անկանիլ ընդ զգայութե, cadere ſub ſenſu.
անկատար ; թերի ։ imperfectus.
անկարելի , impoſſibilis.
անկարելութի , impoſſibilitas.
անկարօտ , non indigens, ſeu non exigens.
անկեալ, և նորոգեալ բնութի ։ natura lapſa & reparata.
անկումն , և նորոգումն ։ lapſus , & reparatio.
անհաղորդելի , incommunicabilis.

անհաս , impertingibilis.
անհատ , տի , տից ։ indiuiduum.
անհատական , indiuidualis.
անհատանալ, indiuiduari.
անհատութի, indiuiduatio.
անհատաբար, indiuidualiter.
անհաւատ , infidelis.
անհաւատութի , infidelitas.
անհոլով , indeclinabilis.
անհուն ; անհունական ։ infinitus.
անհունութի , infinitas.
անձայն , և կիսաձայն գիր ։ muta & ſemiuocalis litera.
անձնատուութի , և հրաժարութի ։ commiſſio , & omiſſio.
անձնատուական, և հրաժարական մեղք ։ peccatum cōmiſſionis, & omiſſionis.
անձն , ձին ։ perſona.
անձնաւորութի , perſonalitas.
անձնաւորական; անձնական ։ perſonalis.
անձնաւորական միացումն , Vnio hypoſtatica.

անձնաւորապէս, perſonaliter.

անձնիշխանութիւն, liberum arbitrium, ſeu libertas voluntatis.

անձնիշխանութիւն տեսակաւորութե, և գործողութե։ libertas ſpecificationis, & exercitij.

անձնիշխան, liber, in ſenſu prædicto.

անձնիշխանապէս, liberè, in eodem ſenſu.

անճաշակ, ieiunus.

անմահ, immortalis.

անմահութիւն, immortalitas.

անմարմին, incorporeus.

անմեղ, innocens.

անմեղադրելի, inculpabilis.

անմիջապէս, և միջնորդաբար։ immediatè, & mediatè.

անյայտ, և շփոթեալ ճանաչումն։ obſcura, & confuſa cognitio.

անյայտապէս, և շփոթապէս։ obſcurè, & confusè.

անյատուկ, improprius.

անյատկապէս, impropriè.

անյերկբայ, յի, յից։ certus, non dubius.

անյերկբայաբար, certè, abſque dubio.

աննիւթ, immaterialis.

աննշան, non ſignificatiuus.

անշարժ, և անշարժելի։ immotus, & immobilis.

անշիջանելի, inextinguibilis.

անշունչ, non habens halitum.

անշփոթ, inconfuſus.

անշփոթապէս, inconfuſè.

անողջախոհութիւն, intemperantia.

անողջախոհ, intemperatus.

անորոշ, indefinitus, ſeu indeterminatus.

անորոշական եղանակ, infinitiuus modus.

անորոշապէս, indeterminatè, indefinitè.

անորոշութիւն, indeterminatio.

անուանական հոլով, nominatiuus caſus.

անուղղական, և ուղղական։ indirectus, & directus.

անուղղապէս, և ուղղապէս . indirectè, & directè .
անուն, nomen .
անուանական, nominalis .
անչափ, immenſus .
անչափութիւն, immenſitas .
անպակաս ; աննուազ = indeficiens .
անպարագրելի, incircumſcriptibilis .
անպարագրութիւն, incircumſcriptio .
անպատմելի, inenarrabilis.
անպատշաճ ; անպատեհական = inconueniens, ſeu indecens .
անսղալ, expers erroris .
անստեղծ, increatus .
անցեալ կատարեալ և անկատար = prӕteritum perfectum & imperfectum .
անցեալ գերակատար, præteritum pluſquam perfectum .
անցողական, tranſitiuus .
անփոփոխ ; անփոփոխելի = immutabilis .
անփոփոխապէս, immutabiliter .

աշխարհ, հի, հաց = mundus ; item regio .
աշխարհական, ſæcularis, laicus .
աշխարհագրութիւն, coſmographia .
աշխարհացոյց, ցուցի ; coſmographiæ tabula, ſiue liber .
աշուն, շան ; autumnus .
աշնանային, autumnalis .
ապագայ, այի = ապառնի, նւոյ = futurum .
ապականելի ; ապականացու, ցուի : corruptibilis .
ապականիլ, corrumpi .
ապականութիւն, corruptio .
ապականել, corrumpere .
ապականիչ, corruptiuus .
ապաշխարութիւն, pœnitentia, ſacram :
ապաշնորհ ; անշնորհ = priuatus gratia .
ապա ուրեմն, արդ ուրեմն, ապա = ergo, igitur .
ապացուցանել, demõſtrare .
ապացուցական, demonſtratiuus .
ապացուցութիւն վասն զի, և

ցն̄ որ ։ demonstratio quia, & propter quid.

առադրել, apponere.

առանձնական, specialis, singularis.

առանձնապէս առեալ, solitariè sumptus.

առաջաբան, thema.

առաջաբանութիւն, prooemium.

առաջաբերել, proferre.

առաջադրութիւն այ, propositum Dei.

առաջագոյն, և վերջագոյն, vel յետագոյն ։ prior, & posterior.

առաջագոյնութիւն յորմէ, և բնութե̄; prioritas à quo, & naturæ.

յետագոյնութիւն ներքում, և ժամանակի ։ posterioritas in quo, & temporis.

առաջարկել, præmittere.

առաջարկութիւն, antecedēs. item præmissa.

առաջիկայ, և հետակայ ։ præsens, & subsequens.

առասական, appellatiuus.

առասութիւն, appellatio.

առասիլ, կոչիլ, անուանիլ ։ appellari, vocari, nominari.

առարկել, obijcere.

առարկութիւն, obiectio.

առարկեալ, seu ենթակայ ։ obiectum.

առաւել; առաւելաբար ։ magis.

առաւելանալ, superexcedere.

առաւելութիւն, excessus.

առաքինութիւն, և յոռութիւն: virtus, idest perfectio; & vitium.

առաքինի, և յոռի ։ perfectus, & vitiosus.

առաքել, mittere, legare.

առաքումն, բխումն ։ missio, in diuinis.

առբայ; մակբայ ։ aduerbiū.

առբայական, aduerbialis.

առբայապէս, aduerbialiter.

առընթերգոլ; յարագոլ. adesse.

առընչական; յարաբերական ։ relatiuus.

առընչութիւն; առինչ : relatio.

առընչանալ ; յարաբերիլ . referri ad aliud.

առընչակից , կցի , կցաց . correlatiuus.

առընչակցութիւն, correlatio.

առընչապէս, relatiuè.

առընչունակ, habens ordinem ad aliud.

առընչունակութիւն, ordinis habitudo ad aliud.

առ իրարս, առ միմեանս ; և 'ի միմեանց . ad inuicem, & ab inuicem.

առիւծ, ծու . Leo, sig. cœl.

առհասարակ, in communi.

առմատ, տոյ . radix.

առմատական սկիզբն, radicale principium.

առնել, և կրել . agere, & pati.

առնող, և կրող . agens, & patiens.

առնուլ զաւելն, և զնուազ . recipere magis & minus.

առոգանութիւն, prosodia.

առողական, ablatiuus, casus: item receptiuus.

առողական զօրութիւն, potentia receptiua.

առնուլ, recipere.

առումն, receptio.

աստեղաբանութիւն, astrologia.

աստեղաբան, նի, նից . astrologus.

աստեղաբաշխ, խի, խաց . astronomus.

աստեղաբաշխութիւն, astronomia.

աստեղային երկին, cœlum sydereum.

աստեղացոյց, astrolabium.

աստիճան, նի, նաց . gradus :

աստղ, տեղ . sydus.

աստուած, ուծոյ . Deus.

աստուածութիւն, Deitas.

ա̃ծաբան, Theologus.

ա̃ծաբանութիւն, Theologia.

աստուածային ստորոգելիք, diuina attributa.

արական սեռ, masculinum genus.

արամազդ, Iuppiter.

արարիչ, րչի, չաց : factor.

արարչական, factiuus.

արարողութիւն, և կրողութիւն . actio, & passio.

արդար, րոյ . iustus.

արդարութիւն, iustitia.
արդարանալ, iustificari.
արդարացուցանել, iustificare.
արդիւն, դեան = meritum.
արդիւնաւոր, որի, րաց = meritorius.
արդիւն համարժանաւոր = meritum de condigno.
արդիւն պատշաճաւոր = meritum de congruo.
արդիւնաւորապէս, meritoriè.
արեգական, կան = *arabicè*, շամս = Sol.
արեգականային, այնոյ = solaris.
արեգականակացութիւն, solstitiũ.
արենակից, consanguineus.
արենակցութիւն, consanguinitas.
արեւելք, լից = oriens.
արեւելեան, orientalis.
արեւմուտ, մտի ; occidens.
արեւմտեան, occidentalis.
արժանի, dignus.
արժանաւորել, dignari.
արժանի էլ, mereri.
արժանացուցանել = dignificare.

արժանաւոր, եւ անարժան. dignus, & indignus.
արժանաւորութիւն, dignitas, seu valor.
արուագէտ, sodomita.
արուագիտութիւն. sodomia:
արտաբերել, proferre, pronunciare.
արտաբերութիւն, prolatio, pronunciatio.
արտադրել, producere.
արտադրութիւն, productio.
արտադրելի, արտադրողական, productiuus.
արտադրել յոչընչէ, produci ex nihilo.
արտադրել յառաջեղեալ ենթակայէ produci ex preexistente subiecto.
արտակացութիւն, ecstasis.
արտահանել ի կարողութենէ նիւթոյ, educere de potentia materiæ.
արտահանութիւն, արտահանումն = eductio.
արտամղիչ զօրութիւն, potentia expulsiua.
արտաքին, եւ ներքին = extrinsecus, & intrinsecus.

արտաքսապէս, և ներքսապէս։ extrinsecè, & intrinsecè.
արտաքուստ, և ներքուստ։ ab extrinseco, & ab intrinseco.
արտաքսել, excludere.
արտաքսութիւն, exclusio.
աւարտել, finire, complere.
աւարտ, finis, complementum.
աւարտեղ. baccus, pes carm.
աւելորդ, superfluus.
աւելորդաբար, superfluè.
աւերել սկզբունս, destruere principia.
աւերումն, destructio.

Բ

Բազմանալ թուով, և տեսակաւ։ multiplicari numero, & specie.
բազմապատիկ, multiplex.
բազմապատկապէս, multipliciter.
բազմացուցանել, multiplicare.
բազում ուրեք, multis in locis.

բաժանել, diuidere.
բաժանելութիւն, diuisibilitas.
բաժանելի, diuisibilis.
բաժանելաբար, diuisibiliter.
բաժանումն բոլորին 'ի մասունս։ diuisio totius in partes.
բաժանիչ, diuisiuus, seu diuisor.
բաղադրել, componere.
բաղադրելի, componibilis.
բաղադրութիւն, compositio.
բաղադրեալ, compositum.
բաղազանութիւն, connexio.
բաղաձայն ; նի, նից ; և ձայնաւոր, րի, րաց։ consonans, & vocalis.
բաղարջ, և խմորեալ։ azimus, & fermentatus.
բաղդատական, comparatiuus.
բաղդատել, comparare.
բաղդատութիւն, comparatio.
բաղդատող, և արտադատող աչաց։ congregatiuum, & disgregatiuum visus.
բաղկանալ, constitui; item componi.

բաղկացուցանել, constituere; item componere.

բաղկացումն. բաղկացութիւն։ constitutio: item compositio.

բաղկացուցիչ, և տարբերիչ։ constitutiuus, & distinctiuus.

բաղկացական, seu բաղկացուցիչ տարբերութիւն։ differentia constitutiua.

բաղձաձական։ հաւաքական։ collectiuus.

բայ, յի, յից։ verbum.

բայական, verbalis.

բան, նի, նից։ oratio: item verbum, & ratio.

բան աստուածային, verbum diuinum.

բանական. բանաւոր։ rationalis.

բանականութիւն, rationalitas.

բանաւորութիւն, vsus rationis.

բանաստեղծ, ծի, ծից։ poeta.

բանաստեղծութիւն։ ars poetica.

բանիւ վարել, vti ratione.

բառ, ռի, ռից։ ասութիւն։ dictio.

բարակ, և հաստ։ tenuis, & crassus.

բարդ, և յարաբարդ։ compositus, & recompositus.

բարեպէս. բարւոք։ benè.

բարկութիւն. և ցանկութիւն։ passio irascibilis, & concupiscibilis.

բարութիւն, և չարութիւն։ bonitas, & prauitas.

բարի, և չար։ bonus, & prauus.

բացադրապէս, և ներբաղդաբար։ explicitè, & implicitè.

բացադրել, բացայայտել։ explicare.

բացադրութիւն, explicatio.

բացալինել, և առընթերլինել։ abesse, & adesse.

բացաձայնել, discordare, dissonare.

բացաձայնութի, discordantia; item æquiuocatio.

բացաձայն, dissonus; item æquiuocus.

բացասել, և ստորոգանել։ negare, & affirmare.

բացասական, և ստորոգական։ negatiuus, & affirmatiuus.

բացասաբար, և ստորոգաբար։ negatiuè, & affirmatiuè.

բացասութիւն, և ստորոգութիւն։ negatio, & affirmatio.

բացարձակ. ընդարձակ։ absolutus.

բացարձակապէս, absolutè.

բացերևեցել, enunciare.

բացերևութիւն, enunciatio.

բացերևական, enũciatiuus.

բացորոշել, determinare.

բացորոշութիւն, determinatio.

բացորոշութիւն առնուլ։ determinationem sumere, specificari.

բացորոշեալ, determinatus.

բացորոշապէս, determinatè.

բաւական; չափաւոր։ limitatus.

բաւականութիւն, և անբաւականութիւն։ limitatio, & illimitatio.

բևեռք, ռաց։ poli cælorum.

բղխել, procedere; item emanare.

բղխումն. բղխելութիւն։ processio, in diuinis; item emanatio.

բղջախոհ, luxuriosus.

բղջախոհութիւն, luxuria.

բնաբանութիւն, Physica.

բնաբան, Physicus.

բնական, naturalis.

բնականութիւն, naturalitas.

բնականաբար, naturaliter; physicè.

բնաւորել, esse aptè natum ad aliquid.

բնաւորութիւն գոլոյ ՚ի բազումս։ aptitudo essendi in multis.

բնութիւն։ natura.

բնութենակիցք։ quæ eãdem habent naturam.

բոլոր, ոյ, ոյց։ totus; item rotundus.

բոլորապէս, և անբոլորապէս։ adæquatè, & inadæquatè.

բոլոր 'ի բոլորին, և բոլոր 'ի յիւրաքանչիւր մասն բոլորին։ totus in toto, & totus in qualibet parte totius.
բոլորակ։ circulus, ſeu ſphęra.
բոլորական։ ſphæricus.
բոլորովին, ամենևին։ omninò, penitus.
բութ։ accentus grauis.
բռնադատել։ violentare.
բռնաւոր։ violentus.
բռնութեամբ. ուժով։ violenter.
բռնադատի առ 'ի հաւանութիւն։ conſtringitur ad aſſenſum.

Գ

Գաղափար. օրինակ։ exemplum.
գարուն, ver.
գարնանային, vernus.
գեղեցկայարմար շարադրութիւն, elegans compoſitio.
գերադրական, ſuperlatiuus.
գերազանցել, tranſcendere.
գերազանցութիւն ունել, excedere.
գերազանցապէս, eminenter: item tranſcendentaliter.
գերազանցական, և ստորոգութենական։ tranſcendentalis, & prædicamentalis.
գերազանցօղ, և անգերազանցող։ tranſcendens, & non traſcendens.
գերբնական, ſupernaturalis.
գերբնաբար, ſupernaturaliter.
գէթ, ſaltem.
գէճ, humidus.
գէճացուցանել, humectare.
գէճանալ, humectari.
գէճութիւն, humiditas.
գլխագիր, litera maiuſcula.
գրակազմութիւն, literarum formatio.
գրչութեան արհեստ։ ars ſcriptoria.
գիծ, գծի, ծայց։ linea.
գծագրել, delineare.
գիր, գրոյ։ տառ, ռի։ litera.
գիրք նախկնեաց և վերջնոց, liber priorum, & poſteriorum.

գիտնական, vel գիտատարար, ſcientificus.

գիտնական, և կարծիքական ներգործութիւն = actus ſciẽtificus, & opinatiuus.

գիտութիւն, ſcientia.

գիտել, ſcire.

գլխաւոր, principalis.

գլուխ, գլխոյ = caput.

գոլ, կամ լինել = exiſtere; item eſſe.

գոլ ՚ի տեղւոջ պարագրութեամբ, և սահմանադրութեամբ = eſſe in loco circumſcriptiuè, & definitiuè.

գոլ ՚ի վերագոյն աստիճանի = eſſe in ordine ſuperiori.

գոյանալ, fieri exiſtentem; item conſtare ex aliquo.

գոյական, և ածական = ſubſtantiuus, & adiectiuus.

գոյացական, ſubſtantialis.

գոյացապէս, ſubſtantialiter.

գոյացուցանել, facere rẽ exiſtentem; item cõſtituere.

գոյացութիւն, և պատահումն = ſubſtantia, & accidens.

գոյափոխումն, tranſubſtantiatio.

գոյն, գունոյ = color.

գոյնաւոր, coloratus.

գոյութիւն, կամ լինելութիւն = exiſtentia rei.

գոյք, յից. և անգոյք. res exiſtentes, & non exiſtentes.

գործ, ծոյ = effectus; item opus.

գործակալ = gerundium.

գործակից լինել, cooperari.

գործիական հոլով, inſtrumentalis caſus.

գործիք, ծեաց = inſtrumentum.

գործիապէս, inſtrumentaliter.

գործիական պատճառ, inſtrumentalis cauſa.

գործնական, և տեսական, practicus, & ſpeculatiuus.

գուշակ, vates.

գուշակութիւն, vaticinium.

գուշակել, vaticinari.

Դ

Դադարել, և շարժել = quieſcere, & moueri.

Դադարումն, vel դադարութիւն. եւ շարժումն, vel շարժութիւն = quies, & motus.

դասիւ, եւ բնութեամբ նախկին = ordine & natura prior.

դասաւորութիւն. շարակարգութիւն · ordinata collocatio, seu dispositio.

դասական, ordinalis.

դատապարտել, damnare.

դատապարտեալ, damnatus.

դատաստանի օր : dies iudicij.

դատաւոր, iudex.

դատել = iudicare.

դատումն = iudicium.

դատողական զօրութիւն, potentia iudicatiua.

դաւանել, profiteri.

դաւանութիւն հաւատոյ = professio fidei.

դերանուն = փոխանուն = pronomen.

դեւ. դիւի, ւաց = dæmon.

դիւահար, dæmoniacus.

դէմ, դիմի. եւ թիւ, թուոյ = persona, & numerus.

դէմանդիման, è regione.

դնել. դրել = ponere.

դնող, եւ ձեռնարկող = defendens, & argumentator.

դրական, positiuus.

դրութիւն, positio.

դրապէս, եւ բացասապէս: positiuè, & negatiuè.

դժուար, vel դժուարին. եւ դիւր, vel դիւրին = difficilis, & facilis.

դժուարապէս, եւ դիւրապէս = difficilè, & facilè.

դժուարալոյծ, եւ դիւրալոյծ = difficilis & facilis ad soluendum.

դժուարաշարժ, եւ դիւրաշարժ = difficilis, & facilis motu.

դժուարութիւն, եւ դիւրութիւն = difficultas, & facilitas.

դիմաշրջականցութիւն, antiperistasis.

դիմանալ = durare.

դիմացողութիւն = duratio.

դիպել, հանդիպել = contingere; item obuiam fieri.

դիպուած, res casu contingens.

դիտաւորութիւն . անձնիշխա_
լութիւն։ intentio, propo·
situm.

դիտել, obseruare, animaduertere.

դրոշմ, chrisma, sacram.

Ե

Եզական, և յոգնական։ singularis,& pluralis.

Եզակի, և յոգնակի։ singulariter, & pluraliter.

Եզավանգ, երկավանգ, եռա_
վանգ։ dictio monosyllaba, dissyllaba, trisyllaba, &c.

Եզր. րի, զերաց։ terminus.

Եզրել, terminari.

Եզրակի. եզրապէս։ terminatiuè.

Եզրակացութիւն, consequẽtia; item conclusio.

Եզրակացուցանել, cõsequentiam deducere,

Եզրակացուցեալ, consequẽs.

Ել, և էջ։ ascẽsus,& descẽsus.

Ելումն, և մուտ։ exitus. & introitus.

Ելուզանել, elicere.

Ելուզիչ, elicitiuus.

Ելուզապէս, elicitiuè.

Երկաւոր, gemini, sign.cœl.

Եղանակ, կի, կաց։ modus; item anni tempestas.

Եղանակաւ ինքնամբ գոլոյ, և առ այլ յենլոյ։ admodum per se stantis, & adiacentis.

Եղանակաւ իմն, իմնապէս։ aliquo modo.

Եղանակաւոր։ modalis.

Եղանելի, և անեղանելի։ factibilis, & non factibilis.

Եղանիլ, և դառնալ։ fieri, & euadere.

Եղեալ, և անեղ։ factus, & non factus.

Եղջերուաքաղ, Hyrcoceruus.

Ենթադրել, ստորադրել։ subscribere.

Ենթագոյանալ, ենթակայա_
նալ։ subsistere.

Ինքնամբ ենթագոյացեալ, per se subsistens.

Ենթադրել, supponere.

Ենթադրեալ, suppositum, hypostasis.

ենթադրութիւն, ſuppoſitio.

ենթալուսնի, նոյ = ſublunaris.

ենթակայ, կայի, եց = ſubiectum; item obiectum.

ենթակայիլ, ſubijci.

ենթակայութիւն, ſubſiſtentia.

ենթակացուցանել, ſubſtentare; item facere ſubſiſtentem.

ենթակացուցումն, ſubſtentatio.

ենթակացուցիչ, ſubſtentatiuus.

ենթակացուցելի, ſubſtentabilis.

ենթամնայ, apoſtrophus inferior.

ենթաներհական; ſubcontrarius.

ենթաներհակապէս, ſubcontrariè.

ենթարկել, ſubiectari.

ենթարկական, և առարկական = ſubiectiuus, & obiectiuus.

ենթարկապէս, և առարկապէս = ſubiectiuè, & obiectiuè.

եռանկիւնի, և քառանկիւնի = triangularis, & quadrangularis.

եռեակ և մի ա͞ծ = Trinus & vnus Deus.

երաժշտական, muſicus.

երաժշտականութիւն, ars muſica.

երախտամոռած = ingratus, qui beneficium obliuiſcitur.

երախտամոռածութիւն, ingratitudo.

երանելի, beatus.

երանելութիւն, beatitudo.

երանելի տեսութիւն, viſio beata.

երեսփոխան ք͞ի, և աթոռակալ ս͞է պետրոսի = vicarius Chriſti, & ſucceſſor diui Petri.

երևակ, կի, *arabicè* զօհալ = Saturnus, plan.

երևակայութիւն, phantaſia, potentia.

երևակայական, phantaſticus.

երևակայումն, phantaſma, actus phantaſiæ.

երկայնամտել, longanimem esse.
երկայնամիտ, longanimis.
երկայնամտութիւն, longanimitas.
երկանդոյա, proceleusmaticus, pes carm.
երկակի, եռակի, քառակի. dupliciter, tripliciter, quadrupliciter.
երկար երկայն. longus.
երկարութիւն. երկայնութիւն. longitudo.
երկաքանչիւր, որ. vterque.
երկեակ, եռեակ, քառեակ. duplex, triplex, quadruplex.
երկհամբոյր, dispondæus, pes carm.
երկձայն. երկբարբառ. diphtongus.
երկմեծ-տատր, dicoræus, pes carm.
երկմեծ-ամբեր, dijambus, pes carm.
երկոտանի, եռոտանի, քառոտանի. bipes, tripes, quadrupes.
երկոքեան. երկոքին. ambo.
Ժ

երկրաչափ, geomerra.
երկրաչափութիւն, geometria.
երկրաչափական, geometricus.
երկրաչափապէս, և թուականապէս. geometricè, & arithmeticè.
երկրաչափել, geometrico munere fungi.
երրորդութիւն: Trinitas, in diuin.

Զ

Զանազան, diuersus. Զանազանեալ, distinctus.
զանազանել, diuersificari, item distingui.
զանազանապէս. diuersimodè.
զանազանութիւն իրական, և եղանականական. distinctio realis, & modalis.
զանազանութիւն 'ի կողմանէ իրին, և 'ի կողմանէ մտաց. distinctio à parte rei, & per intellectum.
զանազանութիւն ըստ հիմն
եալ

եալ մտակամտածութէ. distinctio per intellectũ cum fundamento.

զանց առնել. անցանել = præterire; transire.

զատական, բաժանական = disiunctiuus, diuisiuus.

զատաբար, և 'ի միասին իմացեալք = seorsim, & simul concepta.

զգայական, sensitiuus.

զգայուն, այնոյ = animal sensitiuum.

զգայարան, sensorium.

զգալ, sentire.

զգայութիւն, sensus.

զգայումն, sensatio.

զգալի, և անզգալի: sensibilis, & insensibilis.

զգուշանալ, aduertere.

զի արդ և իցէ, quomodocunque sit.

զինչ և իցէ = quicquid sit.

զհետ երթալ. հետևել = subsequi; item imitari.

զմտաւ ածել, mente recolere.

զոր օրինակ. իբրու զաղափարաւ = exempli gratia.

զուգական անկողին, coniugalis lectus.

զուգել, coniungere pares.

զրուցատրութիւն, sermocinatio.

զօրութիւն, virtus: item potentia.

զօրութիւն մտաց, և կամաց: potentia intellectiua, & volitiua.

զօրութիւն ըմբռնողական, դատողական, տրամաբանական = potentia apprehensiua, iudicatiua, discursiua.

զօրութենաբար, virtualiter.

զօրութենական, virtualis.

զօրութբ, և ներգործութբ = in potentia, & in actu.

Է

Էակ, կի, կայց = ens.

Էակութիւն, entitas.

էակ իրական, և մտածական = ens reale, & fictum.

էակ մտածութեան, ens rationis.

էակապէս, և բաղանչանաբար=

բար։ entitatiuè, & connotatiuè.

էանալ, fieri ens, seu acquirere esse.

էացուցանել, dare esse alicui.

էն, quod est, proprium Dei.

էնք, quæ sunt.

էութիւն, essentia.

էութենական, essentialis.

էութենաբար, essentialiter.

Երէցագոյն, և կրսերագոյն։ maior, & minor natu.

Ը

Ըղձական եղանակ, optatiuus modus.

Ըմբռնել, comprehendere; item apprehendere.

ըմբռնելի, լոյ։ comprehensibilis.

ըմբռնողական ճանաչումն, cognitio comprehensiua.

ըմբռնողական զօրութիւն, potentia apprehensiua.

ըմբռնումն մտաց, apprehensio intellectus.

ընդ դէմ ասել, ընդդիմաբանել։ contradicere.

Յա

ընդդիմաբաժանել. համասահմանել։ cōtradistingui.

ընդդիմանալ, aduersari.

ընդդիմակայել, instare.

ընդդիմայարակայել, reinstare.

ընդհանուր, նրի, րից։ ընդհանրական։ vniuersalis.

ընդհանրապէս, vniuersaliter.

ընդհանրութիւն, vniuersalitas.

ընդմիմեամբ, subalternus.

ընդունակ, կի, կաց։ capax.

ընդունակութիւն, capacitas.

ընդունելութիւն, participium.

ընդունիլ, excipere, seu admittere.

ընդունիմ. ուրանամ. մեկնեմ։ cōcedo, nego, distinguo.

ընդունիլ զներհակսն, recipere contraria.

ընթացք աստեղաց, cursus stellarum;

ընձեռել. վարդապետութիւն առնել։ tractare de aliqua re.

ընտրեալք, և անարգեալք. electi, & reprobati.

ընտրել

ընտրել, և անարգել։ eligere, & reprobare.

ընտրողութիւն, և անարգողութիւն։ electio, & reprobatio.

ըստ ենթակայացեալ իրի, և ըստ մակամտածութե։ à parte rei, & per intellectum.

ըստ ինքեան, և ըստ պատահման։ per ſe, & per accidens,

ըստ իրաց ինչ, և պարզաբար։ ſecundum quid, & ſimpliciter.

ըստ նմանութե, ſimilitudinariè.

ըստ նոյն օրինակի. ըստ այսմ գաղափարի։ ſic à pari.

ըստ որում, ſecundum quod, quatenus, prout.

ըստ համարժանի, de condigno.

ըստ պատշաճաւորի, de congruo.

Թ-

Թանձրանալ, condenſari.

Թանձրացուցանել, condenſare.

Թանձրացեալ, և վերացեալ։ concretus, & abſtractus.

Թանձրացումն, condenſatio.

Թանձր, և նօսր։ denſus, & rarus.

Թանձրութիւն, և նօսրութիւն։ denſitas, & raritas.

Թաւ՛, և սուղ՛։ ſpiritus aſper, & lenis.

Թերի, imperfectus.

Թերութիւն, imperfectio, ſeu defectus.

Թերևս, forſitan.

Թէական, conditionalis.

Թէութիւն։ conditio.

Թէական, և բացարձակ ապագայք։ futura conditionata, & abſoluta.

Թէութիւն առանց որոյ ոչ։ conditio ſine qua non.

Թիւր, և ուղիղ։ obliquus, & rectus.

Թիւրութիւն, և ուղղութիւն։ obliquitas, & rectitudo.

Թողուլ, remittere, ſeu relaxare.

Թողու-

Թողութիւն մեղաց: remiſſio peccatorum.

Թուականութի՟, Թուական արհեստ: Arithmetica ars.

Ի

Ի բաց, procul.

՚Ի բաց բառնալ. շա-րաբարձնալ: auferre, remouere.

Իգական սեռ, fœmininum genus.

՚Ի գործոյ գործելոյ, ex opere operato.

՚Ի գործոյ գործողին, ex opere operantis.

՚Ի կիր արկանել. ՚ի գործ ածել: reducere in opus.

Իղձ. ըղձութի՟: animi cupiditas.

Իմանալ, intelligere.

Իմանալի, intelligibilis.

Իմաստասէր, philoſophus.

Իմաստասիրութիւն, philoſophia.

Իմաստասիրական, philoſophicus.

Ւբ

Իմացական, իմացողական: intellectiuus.

Իմացողութիւնք, Intelligentiæ.

Իմացումն, intellectio.

Իմնապէս, partim; item aliquo modo.

՚Ի յայտ գալ, in lucem prodire.

՚Ի յա͞ծայինս, և ՚ի մարդկայինս: in diuinis, & in humanis.

՚Ի յեղանել, in fieri.

՚Ի յեղեալ լինել, in facto eſſe.

՚Ի ներքս, և առ յարտաքս: ad intra, & ad extra.

Ինքնակայ էակ, ens à ſe.

Ինքնահաճութի՟, complacentia de ſeipſo.

Ինքնասէր, ſui ipſius amator.

Ինքնասիրութի՟, amor proprius.

Ինքն իսկ, և նոյն իսկ: ipſemet, & idemmet.

Իշխանութիւն, և տէրութի՟. poteſtas ſeu principatus, & dominium.

Իշխել, և տիրել: principari, & dominari.

Իսկա

իսկական. յատկական = proprius.

իսկապէս. յատկապէս = propriè.

իրօք. իրապէս և մտօք. մտա-բար = realiter, & per intellectum.

իրական, և մտածական = realis, & fictus.

իւրաքանչիւր, որ = vnusquisque.

իւրաքանչիւրաբար, singillatim.

Լ

Լայն, երկայն, խորին = latus, longus, profundus.

Լայնութիւն, երկայնութիւն, խորութիւն = latitudo, longitudo, profunditas.

լայնանալ, dilatari.

լայնացուցանել, dilatare.

լաշի տեսակ = cadaueris forma.

լցուցանել, explere, complere; item supplere.

լցուցիչ. և կատարիչ = completiuus, & perfectiuus.

լի, plenus.

լիութիւն, plenitudo.

լիապէս. լրութեամբ; և անլիապէս. անլրաբար = complete; & incomplete.

լծորդութիւն, coniugatio.

լող, սոսկ, պարզ = purus, simplex.

լոյս փառաց, lumen gloriæ.

լուսնական, lunaris.

լուսաբեր, րբ = arabicè, զօհ-րան = Venus, plan.

լուսընթագ. քբ = arab. մուշ-թարի = Iuppiter, plan.

լուսին. սնի = arab. ղամար = Luna.

լսելիք, auditus, sensus.

լրումն. լրութիւն = complementum.

Խ

Խաբեական համաբանութիւն = sophisticus syllogismus.

Խառնել, miscere.

խառնեալ, mixtus.

խառնումն, mixtio.

խաւար. ըն. թայ = tenebræ.

խաւ

խաւարել, eclipſari.
խաւարումն, eclipſis.
խելամուտ, ingenio perſpicax.
խելամտութիւն: ingenij perſpicacia.
խեցգետին, անոյ: Cancer, ſign. cæl.
խիղճ մտաց, conſcientia.
խիստ, և կակուղ: durus, & mollis.
խնդիրք: quæſtio.
խոհեմ. խորագէտ: prudens.
խոհեմութիւն, խորագիտութիւն: prudentia.
խորագոյն. խորին: profundus; item difficilis.
խոյ, Aries, ſign. cæl.
խորագոյնաբար, profundè; item ſubtiliter.
խորհել, cogitare, meditari.
խորհուրդ, Sacramentum, myſterium, ſecretum.
խորհրդաւոր, ſacramentalis.

Ծ

Ծագել, oriri.
Ծագումն, ortus.

Ծգ

ծագումն, և մուտ: ել, և էջ արեգական: ortus, & occaſus Solis.
ծածուկ, occultus.
ծածկաբար, occultè.
ծայրագոյն, և անծայր: vltimatus, & inultimatus.
ծանօթագոյն, և անծանօթ: notior, & ignotus.
ծանօթութիւն, notio, in diuinis.
ծանօթական, notionalis.
ծիծաղական, riſibilis.
ծիծաղականութիւն, riſibilitas.
ծնանել, generare, vel generari.
ծնանելի, և ապականելի: generabilis, & corruptibilis.
ծնող, genitor.
ծնեալ, genitus.
ծնունդ, ծննդեան: natiuitas.
ծուլութիւն, accidia.

Կ

Կազմողութիւնք մարմնոյ, organa corporis.

Կյաղ

Կազմողական, organicus.
կախարդ, veneficus.
կախարդութիւն, veneficium,
կախիլ, dependere.
կախումն, dependentia.
կախեալ, և անկախ. dependens, & independens.
կախապէս, և անկախապէս. dependenter, & independenter.
կամաւոր. կամաւորական. voluntarius.
կամաւորապէս. կամաւորութբ. voluntariè.
կամեցողութիւն, volitio, actus voluntatis.
կամիլ, velle.
կամք, մաց. voluntas.
կայանալ, consistere.
կալ, stare.
կանխել, præuenire.
կանոն, նի. նաց. regula, seu canon.
կանոնական, canonicus.
կապումն նախադասութեան, copula propositionis.
կապակցութիւն, և շարակցութիւն. copulatio, & cõiunctio.
կառուցաւորիլ, construi.
կառուցաւորութիւն, constructio.
կատարել, perficere, cõplere.
կատարեալ, և անկատար. perfectus, & imperfectus.
կատարելապէս, և անկատարապէս. perfectè, & imperfectè.
կատարելութիւն, perfectio.
կատարիչ, perfectiuus.
կատարումն, actus perficiẽdi.
կարգ. դասութիւն. ordo.
կարգ քահանայութեան. ordo Sacerdotij, sacram.
կարգաւոր, regularis.
կարգաւորապէս, regulariter.
կարենալ, posse.
կարողութիւն, potentia.
կարելի, և անկարելի. possibilis, & impossibilis.
կարողութիւն բացարձակ. և սովորական. potentia absoluta, & ordinaria.
կարիճ, Scorpius, sign. cœl.
կարծել, opinari.
կարծիք, opinio.
կարծիքական. կարծողական. opinatiuus.
կարծիքապէս, opinatiuè.

կարօտել . կարօտանալ ։ appetere; item indigere.

կարօտութիւն, indigentia; item appetitus.

կացութիւն, status.

կեանք, կենաց. կենդանութիւն ։ vita.

կենալ. կեալ ։ viuere.

կենաւորոյս . տընկական ։ vegetatiuus.

կենդանական ներգործութիւն, actus vitalis.

կենդանականութիւն, vitalitas; item animalitas.

կենդանանալ, viuescere.

կենդանակերպք, signa zodiaci.

կենդանակերպից գօտի, zodiacus.

կենդանացուցանել, animare; viuificare.

կենդանի, viuus; item animal.

կէտ, տի ։ punctum.

կէտ ժամանակի, instans temporis.

կերպանալ, formari.

կերպացումն, formatio.

Կր

կերպ, պի, պից . տեսակ ։ forma.

կերպացուցանել, formare; item informare.

կերպացուցիչ, informatiuus.

կերպացուցումն, informatio.

կէս, dimidium.

կէսօրական, meridianus.

կրկին . դարձեալ ։ iterum, item.

կրկնապատիկ, տկի . երկնապատիկ ։ duplum.

կրկնապատկել, reduplicare.

կրկնապատկաբար, և տեսակաւորապէս ։ reduplicatiuè, & specificatiuè.

կրկնատեղանալ, replicari localiter.

կրկնատեղութիւն, replicatio localis.

կիսաբոլոր, րի ։ semicirculus.

կիսաձայն, նի ։ semiuocalis.

կիրք, apostrophus.

կիրք անձին, passiones animi.

կնիք, character.

կնքել, obsignare, seu characterem imprimere.

կոյս, կուսի ։ Virgo, sig. cœl.

կոչա

կոչական հոլով, vocatiuus caſus.
կուսական ամբողջութի՛ւն, virginalis integritas.
կուսապղծութիւն, ſtuprum.
կշիռ, Libra, ſig. cœl.
կրաւորական, և ներգործական· paſſiuus, & actiuus.
կրել, pati.
կրելի. կրական· paſſibilis.
կրողութիւն, paſſio.
կրումն, actus patiendi.
կրողական հոլով, accuſatiuus caſus.

Հ

Հ ագագ, թաւ, և սուղ· ſpiritus, aſper, & lenis.
Հայնէրգութիւն, rapſodia.
Հազարապատիկ, millecuplum.
Հարիւրապատիկ, centuplum.
Հալողական զօրութիւն; potentia diſtributiua.
Հակադարձ, reciprocus.
Հակադարձութիւն, reciprocatio.
Հակադարձաբար, reciprocè, ſeu è conuerſo.
Հակադարձիլ, reciprocari.
Հակադրիլ. Հակակայիլ: opponi.
Հակադրեալ, oppoſitus.
Հակադրութիւն, oppoſitio.
Հակաճառել. վիճաբանել· diſceptare, diſputare.
Հակաճառութիւն. վիճաբանութիւն· diſceptatio, diſputatio.
Հակառակ. Հակառակորդ· aduerſarius.
Հակասաբար, contradictoriè.
Հակասական, contradictorius.
Հակասութիւն, contradictio.
Հակոտնեայք, նեկց: antipodes.
Հաղորդիլ, communicari; item participare.
Հաղորդելի, communicabilis.
Հաղորդութիւն, cõmunicatio; item Euchariſtia, Sacram.
Համաբնաբանութիւն, Metaphyſica.

համագոյակից, consubstantialis.
համաձայն, consonus; item vniuocus.
համաձայնել, concordare.
համաձայնութիւն, concordantia; item vniuocatio.
համանգամայն. միանգամայն: simul, eodem tempore.
համախոհ. միախորհուրդ: vnanimis, vnius consilij.
համառօտ. կարճառօտ: breuis, compendiosus.
համառօտապէս. չափաւորապէս: breuiter.
համարժանաւոր արդիւն, meritum de condigno.
համարել, imputari. item existimari.
համարողութիւն, imputatio.
համարողական արհեստ, abacus.
համբոյր, spōdæus, pes carm.
համբոյրանդայոյտ, ionicus à maiore, pes carm.
համեմատ, analogus; item proportionalis.
համեմատաբար, analogicè; item proportionaliter.

համեմատել, proportionem habere.
համեմատութիւն; analogia: proportio.
հայեցողական, և արտաքրատական ճանաչումն: intuitiua, & abstractiua cognitio.
հայր, pater.
հայրութիւն, paternitas.
հայրանուանական, patronymicus.
հանդէտ, æquipollens, æquiualens.
հանդէտաբար, æquiualēter.
հանգիտանալ, æquiualere.
հանգիտացուցանել, facere rem æquipollentem.
հանգիտութիւն, æquipollētia.
հանճարութիւն, studiosa inuentio.
հանճարեղ, studiosus inuentor.
հաչողական կենդանի, animal latrabile.
հասանել, peruenire.
հասուցանել, perducere.
հասարակ. հասարակական: communis.

հասարակութիւն, communitas.

հասարակաբար, communiter.

հասարակ զգայութիւն, sensus communis.

հասարակաւոր. հաւասարադիշեր, æquator: æquinoctialis.

հաստատ, և շրջական: stabilis, & volubilis.

հաստատել, confirmare.

հաստատումն, confirmatio.

հաստատութիւն, firmamentum, octaua sphæra.

հարաւ, և հիւսիս: auster, & septentrio.

հարաւային, և հիւսիսային: australis, & septentrionalis.

հարթութիւն ձայնի, depressio vocis.

հարկաւոր, necessarius.

հարկաւորութիւն, necessitas.

հարկաւորապէս. ՚ի հարկէ: necessariò.

հարցանել, և պատասխանել: interrogare, & respondere.

հարցումն, և պատասխանի: interrogatio, & responsio.

հարցական, և հատուցական: interrogatiuus, & redditiuus.

հաւանեցուցանել, suadere.

հաւանել, assentiri.

հաւանումն, consensus.

հաւասար, և անհաւասար: æqualis, & inæqualis.

հաւասարել, conuenire cum aliqua re, idest æqualem esse.

հաւասարութիւն, æqualitas, conuenientia.

հաւասարութիւն իրին առ իմացումն, conformitas rei cum intellectu.

հաւատ, տոյ. յոյս, յուսոյ. սէր, սիրոյ: fides, spes, charitas.

հաւատալ, credere.

հաւատացեալ, fidelis, veram fidem profitens.

հաւատարիմ, fidus.

հաւատարմութիւն, fidelitas.

հաւաքաբանութիւն. syllogismus.

հաւաքական, collectiuus.

հաւա

Հաւաքումն, collectio.

Հաւաքապէս, և զատաբար. collectiuè, & distributiuè.

Հաւեղ, antibacchius, pes carm.

Հաւիլ. սկսիլ. incipere.

Հեշտասիրութիւն, amor sensualis.

Հեռաւոր. հեռի. և մօտաւոր. հուպ. remotus, & proximus.

Հեռաւորապէս, և մօտաւորապէս. remotè, & proximè.

Հեղական, և ուսումնական մակացութիւն. infusa, & acquisita scientia.

Հեղուլ, infundere.

Հեղուլիլ, infundi.

Հեղումն, infusio.

Հետեւիլ, subsequi.

Հետեւեալ, consequens.

Հետեւողական. հոսական. successiuus.

Հետեւապէս. հոսաբար. successiuè.

Հետեւութիւն, sequela:

Հետեւումն բարոյն, և փախուստ չարին, prosequutio boni, & fuga mali.

Հիբար, Հինէն, Հիզան, Հիպէս. vt, verbi gratia.

Հիմն, fundamentum.

Հիմնապէս, fundamentaliter.

Հիմնական, fundamentalis.

Հիմնել, fundare.

Հիմնիլ, fundari.

Հմուտ, և անհմուտ, peritus, & imperitus.

Հմտութիւն, և անհմտութիւն, peritia, & imperitia.

Հմտաբար, և անհմտաբար, peritè, & imperitè.

Հնազանդական կարողութիւն, potentia obedientialis.

Հնազանդիլ, obedire.

Հնար. enthymema, species argumentationis:

Հնգաչափ տաղ. pentametrum carmen.

Հնչումն, sonus.

Հոգեւոր, Հոգեկան, Հոգեղէն. spiritualis.

Հոգի. anima.

Հոգի սուրբ. Spiritus sanctus.

հոլով անուան ։ casus nominis.

հոլովական ։ declinabilis, item obliquus.

հոլովիլ ։ declinari.

հոլովումն ։ declinatio.

համանուն, և փաղանուն, æquiuocus, & vniuocus.

համանունաբար. և փաղանունապէս, æquiuocè, & vniuocè.

համանունութիւն. և փաղանունութիւն ։ æquiuocatio, & vniuocatio.

համասեռ. համասեռ ։ homogeneus.

հոսելի. հոսական ։ fluxibilis.

հոսիլ, influere; item fluere.

հոսումն ։ influxus; item fluxus.

հպարտ ։ superbus.

հպարտութիւն ։ superbia.

հրաժարական ճանաչումն ։ præcisiua cognitio.

հրաժարէ միտք ։ præscindit intellectus.

հրաժարապէս ։ præcisiuè.

հրատ, *arabicè* մարեխ ։ Mars, plan.

հրեշտակ ։ angelus.

հրեշտակական ։ angelicus.

Ձ

Ձայն, նի, նից ։ vox.

Ձայնաւոր ։ vocalis.

ձայնակրական բայ ։ verbum deponens.

ձեռնարկել ։ argumentari, arguere.

ձեռնարկութիւն ։ argumentum.

ձև, ձևոյ ։ figura.

ձևանալ ։ figurari.

ձևացուցանել ։ figurare.

ձկտեցուցանել, զարթուցանել զզօրութիւն, eleuare, seu promouere potentiam ad aliquid.

ձկտիլ. երկարանալ ։ produci, seu longum fieri.

ձմեռ, ռան ։ hyems.

ձմեռնային, ային ։ hyemalis.

ձուկ, ձկան ։ Pisces, sign. cœl.

ձրի ։ gratis.

Ճանաչել. cognoscere.
Ճանաչումն։ cognitio.
Ճանաչողական զօրութիւն։ potentia cognoscitiua.
Ճաշակելիք, gustus, sensus.
Ճառագայթ, և շառաւիղ արեգական. splendor, & radius Solis.
Ճառք, ստորագրութիւն, և սահման, narratio, descriptio, & definitio.
Ճարտասան, նի, Rhetor.
Ճարտասանութիւն։ Rhetorica, ars.
Ճեմականք։ Peripathetici.
Ճշմարիտ, և սուտ: verus, & falsus.
Ճշմարտել, և ստել։ verum, & falsum dicere.
Ճշմարտութիւն, և ստութիւն։ veritas, & falsitas.
Ճշմարտապէս, և ստապէս: verè, & falsè.
Ճոխաբան։ facundus, disertus.
Ճոխութիւն բանից, Ճախաբանութիւն։ amplificatio, exaggeratio.

Ճէ

Ճոխաբանել, Ճոխացուցանել զբան։ amplificare sermonem, exaggerare.

Մ

Մակաբերել։ inferre, deducere.
Մակաբերութիւն։ illatio.
Մակաբերիչ։ illatiuus.
Մակագրել։ inscribere.
Մակագրութիւն։ inscriptio.
Մակածութիւն։ inductio, species argumentationis.
Մակածական։ inductiuus.
Մակակէտ։ apostrophus superior.
Մակարդակ, և բոլոր։ planus, & rotundus.
Մակացութիւն: scientia habitualis, facultas:
Մակացական։ scientificus.
Մակացելի։ scibilis.
Մակերևութիւն։ superficies.
Մակերևական։ superficialis.
Մակերևաբար։ superficialiter.
Մահ, հու։ mors.
Մահապարտ։ reus mortis.

Մահ

մահկանացու, եւ անմահ ։ mortalis, & immortalis.

մահու չափ, եւ ներելի մեղք ։ mortale, & veniale peccatum.

մանաւանդ, præcipuè, maximè.

մասն, սին ։ pars.

մասնիկ, նկան ։ particula.

մասնական, մասնաւոր ։ particularis.

մարգարէ, propheta.

մարգարէութիւն, prophetia.

մարգարէանալ, prophetare.

մարդ, դոյ ։ homo.

մարդանալ, humanari.

մարդեղութիւն բանին ։ humanatio Verbi.

մարդկային, humanus.

մարդկութիւն, humanitas.

մարդկօրէն, humano modo.

մարմին, մնոյ ։ corpus.

մարմնանալ, incarnari.

մարմնացումն. մարմնաւորութիւն ։ Incarnatio.

մարմնաւոր. մարմնական. մարմնեղէն ։ corporalis.

մաքուր ներգործութիւն, actus purus.

մաքրապէս նայիլ, եւ անմաքրապէս ։ purè respicere, & non purè.

մեծագոյն, եւ փոքրագոյն նախադասութիւն ։ maior, & minor propositio.

մեծատար, choreus, pes carm.

մեծատարամբերք, choriambus, pes carm.

մեծամբերք, iābus, pes carm.

մեծամբերքատար, antipastus, pes carm.

մեծ, եւ փոքր ծայր ։ maior, & minor extremitas.

մեկնել. պարզաբանել ։ explanare, explicare.

մեկնութիւն. պարզաբանութիւն ։ explicatio, explanatio.

մեկնիչ, explanator.

մեղանչել, peccare.

մեղաց աղտոտութիւն, peccati macula.

մեղաւոր, րի, րաց ։ peccator.

մեղք, ղաց. սկզբնական, ներգործական, ունականական ։ peccatum, originale, actuale, habituale.

մեռելութիւն ախտից, mortificatio passionum.

մեռուցանել, mortificare.
մեռանիլ, mori.
մի, vnus.
միութիւն, vnitas.
միութիւն թուական. տեսակական. սեռական. vnitas numerica, formalis seu specifica, generica.
միանալ. միաւորիլ. vniri.
միացուցանել. միաւորել. vnire.
միացումն, vnio.
միաւորութիւն, vnitio.
մի ըստ միոջէ. իւրաքանչիւրաբար. sigillatim.
միթէ, vtrum? an?
միթզաչափ, երկութզաչափ, &c. palmaris, bipalmaris, &c.
միջակ. միջին. medius.
միջակէտ, punctum medium: item centrum.
միջանալ, mediare.
միջարկութիւն, interiectio, pars orationis.
միջավար, mediocris.
միջավարութիւն, mediocritas.
միջնորդ, mediator.

Մի

միջնորդ եզր, medius terminus.
միջնորդաբար, և անմիջապէս, mediatè, & immediatè.
միջնորդութիւն, և անմիջութիւն, mediatio, & immediatio.
մինչև ՚ի սպառ. մինչև ՚ի վերջն. vsque in finem.
միտք. ուշ. intellectus, mens.
մտաւորական, mentalis.
մկրտել, baptizare.
մկրտութիւն, baptismus, Sacram.
մնալ, manere, permanere.
մնացական, և հոսական. permanens, & fluxibilis, seu successiuus.
մնացապէս, և հոսաբար, vel հետևաբար, permanenter, & successiuè.
մշտընջենաւոր, sempiternus.
մշտընջենաւորապէս, sempiternè.
մոլորական, erroneus.
մոլորութիւն, error.
մոլորիլ, errare;

մոլոր

մոլորեցուցանել, in errorem inducere.

մոլորեցուցիչ, seductor.

մոլորական աստեղք, stellæ errantes, Planetæ.

մոլութիւն չար ախտութիւն, praua passio animi.

մոգ, Magus.

մոգութիւն, Magia.

մռնչական կենդանի, animal rugibile.

մտադրութիւն, mentis attentio; item propositum.

մտածօրէն, mentaliter, per intellectum.

մտայածին, ծնի. opus intellectus, figmentum.

մտաւորութիւն, actus mentis.

մտաւորական պատկեր, species intentionalis.

մօտաբար, և հեռապէս. proximè, & remotè.

մօտագոյն, և հեռագոյն. propior, & remotior.

մօտաւոր, և հեռաւոր. proximus, & remotus.

Յ

Յաղթել, vincere, superare.

Յաղթութիւն, victoria.

յամենայն ուրեք, vbique.

յայտնապէս, և անյայտաբար. clarè, distinctè, & non clarè.

յայտնել, manifestare.

յայտնիլ. manifestum fieri, patere.

յայտնի, և անյայտ. manifestus, & non manifestus.

յայտնիչ, manifestatiuus.

յայտնութիւն, manifestatio.

յանբաւս, vel յանհունս առ տարբերիլ, procedere in infinitum.

յանբաւս, vel յանհունս առ տարբերութիւն, processus in infinitum.

յանդիմանել, aduersari; item resistere.

յանդիմանութիւն, resistentia.

յատկական յատուկ proprius.

յատկապէս, և անյատկապէս. propriè, & impropriè.

յատկագոյն, magis proprius.
յատկութիւն, proprietas.
յատուկ, Proprium, vnum ex prædicabilibus.
յարաբերական. առընչական։ relatiuus.
յարաբերիլ. վերաբերիլ. առընչանալ։ referri, relationem habere.
յարաբերութիւն. առընչութիւն։ relatio.
յարաբերութիւն յանհնարինն։ reductio ad impossibile.
յարանուանիլ, denominari.
յարանուանեալ, denominatus.
յարանունաբար, denominatiuè.
յարանունութիւն ներքին, և արտաքին, denominatio intrinseca, & extrinseca.
յարացոյց, Exemplum, species argumenti.
յարացուցիւ, paritate, à pari.
յարմար, aptus, proportionatus.
յարմարութիւն, aptatio.
յարմարել, aptare.

յարմարիլ, aptari.
յարմարագրութիւն, Lexigraphia.
յարտաքուստ, և ՚ի ներքուստ։ ab extrinseco, & ab intrinseco.
յաւիտեան. յաւիտենականութիւն։ æternitas.
յաւիտենական, æternus.
՚ի յաւիտենից, ab æterno.
յենուլ, inhærere.
յենողութիւն, inhæsio.
յետին. վերջին։ և առաջին։ vltimus, & primus.
յղանալ, concipere.
յղացումն. յղացութիւն։ conceptio; item conceptus.
յինքն քարշել, trahere ad se.
յիշել, recordari.
յիշումն, recordatio:
յիշելիք, կամ. յիշողութիւն։ memoria, potentia.
յիշողական զօրութիւն, memoratiua potentia.
յիրաւի ուրեմն, iure ergo.
յիրաւունք բնութեան, debitum vel exigentia naturæ.

յոլովք, վէց. յոքունք. բազումք: plures, multi.

յոքնակի . բազմաւորակի : pluraliter.

յուսահատութիւն, desperatio.

յօդ, articulus, pars orationis; item aer.

յօդաւոր ձայն, vox articulata.

յօդային, aereus.

յօժարութիւն, inclinatio, propensio.

յօժարիլ, inclinari.

Ն

Նախ, primò.

Նախադահութիւն, prima sedes.

Նախագաղափար, և ածանցական : primitiuus, & deriuatiuus.

Նախագիտել, præscire.

Նախագիտեալ, præscitus.

Նախագիտութիւն ապագայից, præscientia futurorum.

Նախադասել, և ստորադասել: præponi, & postponi.

Նախադասութիւն, propositio, pars syllogismi.

Նախադրութիւն . նախդիր : præpositio, pars orationis.

Նախախնամել, prouidere; item protegere.

Նախախնամութիւն, prouidentia; item protectio.

Նախահայեաց եզր, և երկրորդահայեաց: terminus primæ intentionis, & secundæ intentionis.

Նախանձ, inuidia; item zelus.

Նախապատրաստիլ, disponi, præparari.

Նախապատրաստել, disponere, præparare.

Նախապատրաստութիւն, dispositio, præparatio.

Նախապետաբար . գլխովին : principaliter.

Նախկինաբար, primariò.

Նախասահմանել, prædestinare.

Նախասահմանեալ, prædestinatus.

նախատեսութիւն անարժանութեանց, præuisio demeritorum.

նախագիծ. նախագաղափար։ idæa.

նախընթաց. առաջարկութեան։ antecedens enthymematis.

նայ գիր, և կակղանալ։ liquida litera, & liquescere.

ներադրաբար, և բացադրաբար։ implicitè, & explicitè.

ներադրական, և բացադրական։ implicitus, & explicitus.

ներադրելի, և աններադրելի։ penetrabilis, & impenetrabilis.

ներադրելութիւն, և աններադրելութիւն։ penetrabilitas, & impenetrabilitas.

ներադրել, penetrari.

ներադրութիւն, penetratio,

ներածել, introducere.

ներածիլ, introduci.

ներածեալ պատկեր, species impressa.

ներածութիւն, introductio.

ներ բոլորակին ներգործութեան իւրոյ. intra sphæram suæ actiuitatis.

ներգև, trochæus, pes carm.

ներգոյ ումեմն, inesse alicui.

ներգործել, և արտագործել։ operari ad intra, & operari ad extra.

ներգործական, և կրաւորական, actiuus, & passiuus.

ներգործապէս. արարողապէս։ efficienter.

ներգործութիւն, actus; item operatio.

ներգործութիւնք մտաց, operationes intellectus.

ներընդունական, և անյերկբայական։ contingens, & infallibilis.

ներընդունակաբար, և անյերկբայաբար։ contingenter, & infallibiliter.

ներընդունակութիւն, և անյերկբայութիւն ապագայից։ contingentia, & infallibilitas futurorum.

ներընդունել, intra se continere.

ներկայ, կայի։ præsens.

ներկայապէս, præsentialiter.

ներկայութիւն, և ապառնայութիւն իրի = præsentia, & futuritio rei.

ներկայական, և անցողական = immanens, & transiens.

ներհակակայիլ, implicare, seu inuoluere implicantiam.

ներհական, contrarius.

ներհակութիւն, cotrarietas.

ներտրամաբանեալ բան, և արտաքերեալ = verbum intrinsecè conceptum; idest verbum mentis; & ad extra prolatum.

ներքսակայ. ներքին = և արտաքսակայ. արտաքին = intrinsecus, & extrinsecus.

ներքսապէս, և արտաքսապէս = intrinsecè, & extrinsecè.

նրբաձայն, quod tenuem exprimit vocem.

նիւթ, թոյ: materia.

նիւթաւորապէս, materialiter.

նիւթաւոր. նիւթական = և աննիւթ = materialis, & immaterialis.

նիւթ է՛ սոսկ ինչ զօրութիւն ներընդունողունիչն տեսակաց = materia est pura quædam potentia receptiua formarum.

նկատել. հայիլ. respicere.

նկատումն, respectus.

նման, և աննման = similis, & dissimilis.

նմանիլ, assimilari.

նմանեցուցանել, assimilare.

նմանապէս, նմանօրէն = similiter.

նմանութիւն, similitudo.

նշան, նի. և աննշան: signum; & non significatiuus.

նշանական ըստ կամաց, significatiuus ad placitum.

նշանակել, significare.

նոյն, idem.

նոյնական, identicus.

նոյնականապէս, identicè.

նոյնանալ, և միանալ: identificari, & vnum fieri.

նոյնացունել, identificare.

նոյնարարօղ յոքնուց, identificans plura.

նոյն

նոյն բանն է, eadem est ratio.
նոյնութիւն, identitas.
նոյնպէս, և այլպէս · eodem modo, & diuerso modo.
նոյնչափ, totidem.
նուազ. պակաս = deficiens; item minus.
նուազ, և առողջ = deficiens, & integer.
նուազութիւն. պակասութիւն; imperfectio, defectus.
նուազութիւն, և առաւելութիւն = defectus, & excessus.
նուազական, diminutiuus.
նօտրգիր, litera currens.

Շ

Շաղկապ, մասն = Coniunctio, pars orationis.
Շաղկապել, coniungere.
շաղկապական, coniunctiuus.
շաղկապեալ. յարակցեալ. կապակցեալ = coniunctus.
շառաւիղ, radius.
շարաբառնալ. բառնալ. ի բաց բառնալ = auferre, de medio tollere.

Շա

շարաբերձելոց նուազութեանց, demptis imperfectionibus.
շարադրութիւն, tractatus.
շարադասութիւն, syntaxis, orationis constructio.
շարադրել բան, orationem componere.
շարակարգել, ordinare, disponere.
շարամանել, ordine componere.
շարամանութիւն, ordinata compositio.
շարամանիլ, continuari cum aliquo.
շարամանեալ, continuatus.
շարունեալ, simul acceptus.
շարժել, mouere.
շարժիլ, moueri.
շարժելի, mobilis.
շարժելութիւն, mobilitas.
շարժողական, motiuus.
շարժումն, շարժութիւն; motus.
շարժումն յետևական, և համանգամայն = motus successiuus, & instantaneus.

շարու-

շարունակ, և տարորոշ քանա_ կութիւն: quantitas continua, & discreta.

շարունակապէս, և տարորո_ շաբար: continuè, & discretè.

շարունակութիւն, և տարորո_ շութիւն: continuitas, & discretio.

շեշտ, accentus acutus.

շիջիլ. շիջանիլ. extingui.

շնորհաւոր, և անշնորհ: gratus, & ingratus.

շնորհ արդարացուցիչ, և սր բարարիչ. gratia iustificans, & sanctificans.

շնորհ, հի, հաց. բաւական, և գործադրիչ: gratia, sufficiens, & efficax.

շնորհ ձկտեցուցիչ, և օգնիչ: gratia excitans, & adiuuans.

շնութիւն, adulterium.

շնալ, adulterare.

շնացող, adulter.

շնչաւոր. շնչական: quod habet halitum.

շնչութիւն. շունչ: halitus.

շոգիլ, vapor.

շրջիլ, reuolui.

շրջումն, reuolutio.

շրջական, volubilis.

շրջումն խեցգետնոյ, tropicus Cancri:

շրջումն այծեղջերոյ, tropicus Capricorni.

շփոթել, confundere.

շփոթիլ, confundi.

շփոթեալ, confusus.

շփոթապէս, confusè.

շփոթութիւն. շփոթումն. խառնակումն: confusio.

շօշափել, tangere.

շօշափութիւն, actus tangendi.

շօշափելիք, tactus, sensus.

Ո

Ոլորակ, կի: accentus. Ողջախոհութիւն, temperantia.

ոչնչանալ, annihilari.

ոչնչացուցանել, annihilare.

ոչնչութիւն, annihilatio.

ոչինչ, ոչնչի: nihilum, seu nihil.

ոչ միայնաբար, այլ բազմա_ բար: non vno modo,

ſed multipliciter.
ոչոք, nemo, nullus.
ոտանաւոր տող, verſus pedibus conſtans.
ոտաշարութիւն, pedum compoſitio.
որակ, որպիսին։ qualis.
որակութիւն, որպիսութիւն։ qualiras.
որակացուցանել, qualificare, qualitate afficere.
որդի, դուստր։ filius.
որդիութիւն, filiario.
որպան, որգոն, որկէն, ոմպակ։ vt, ſicut.
որկրամոլ, guloſus.
որկրամոլութիւն, gula, pecc. mort.
որպէս, և այնպէս։ ſicut, & ita.
որպէս ուրեմն և իցէ, quomodocunque ſit.
որոշաբար, և անորոշաբար։ diſtinctè, & confusè.
որոշելի, և անորոշելի եզր։ finitus, & infinitus terminus.
որքանապատիկ, quoruplicitur.
որք

որքան, որչափ. և այնքան, այնչափ։ quantum, & tantum.
որքանք, քանիք։ և այնքանք, այնքանիք։ quot, & tot.
որքան է յինքն կողմանէ, quantum eſt in ſe.
ուղիղ, և անդրադարձ։ directus, & reflexus.
ուղղագրութիւն, Orthographia.
ուղղական, և հոլովական հոլով։ rectus, & obliquus caſus.
ուղղապէս, և անուղղապէս։ directè, & indirectè.
ուղղաւորիչ, րչի։ directiuus.
ուղղափառ, և չարափառ։ orthodoxus, & hæreticus.
ուղղաւորել, dirigere.
ուղղելի, լոյ։ dirigibilis.
ունականական, habitualis.
ունակութիւն, habitus.
ունայն, նի։ vacuum.
ունայնութիւն, vacuitas, vanitas.
ունել գնելըդ, և զառ գոլ։ habere eſſe in, & eſſe ad.
ուսանել, diſcere.
ուսում

ուսուցանել, docere.
ուսումնական, և հեղական մակացութիւն = acquisita, & infusa scientia.
ուր կրկնատեղի, vbi replicatum.
ուր հետևական, և մնացական = vbi successiuum, & permanens.
ուր սահմանական, և պարագրական = vbi definitiuum, & circumscriptiuum.
ուրեմն, ապա ուրեմն, արդ ուրեմն = igitur, ergo.

Չ

Չարաժողով, և ժողով, վոյ = conciliabulum, & concilium.
Չափ, վոյ. չափութիւն = mensura.
չափաբերական բան, metrica oratio.
Ինքնաչափ, և այլաչափ = quod est sui ipsius mensura; & alterius.
չափաստապէս, չափաւորապէս. mediocriter; item breuiter.
չափակցել. առ չափել = commensurari.
չափակցութիւն, commensuratio.
չափել, ստորաչափել = mensurari, scandi.
չէզոքական սեռ, neutrum genus.
չէզոքապէս, neutraliter.
չոր, siccus.
չորանալ, siccesco.
չորացուցանել, siccare.
չորութիւն, siccitas.

Պ

Պակասաբար, priuatiuè.
Պակասական, priuatiuus.
պակասել. զրկել = priuari.
պակասութիւն, priuatio.
պահանջել, exigere, seu petere.
պահանջումն բնութեան, exigentia naturæ.
պահել, conseruare.
պահողական արարողութիւն,

actio conſeruatiua .

պահումն է՛ հանապազորդ արտադրութիւն , conſeruatio eſt continuata productio :

պատահաբար , և էութենաբար . accidentaliter , & eſſentialiter .

ըստ պատահմանն , և ըստ ինքեան . per accidens , & per ſe .

պատահական , և էութենական . accidentalis , & eſſentialis .

պատահել , accidere .

պատահումն , հմանն . accidens .

պատիժ , տժոյ . pœna .

պատժել , punire .

պատիւ , տուոյ . compendium , linea dictionibus abbreuiatis ſuperpoſita : item honor .

պատկանաւոր , և անպատկան . pertinens , & impertinens .

պատկանաբար , և անպատկանաբար . pertinenter , & impertinenter .

պատկանիլ , pertinere .

պատկեր , րի , րաց . և նմանութիւն . effigies , & ſimilitudo .

պատճառ , ռի , ռաց . cauſa .

պատճառ արարողական , տեսակական , նիւթական , վախճանական . cauſa efficiens , formalis , materialis , finalis .

պատճառել , cauſare .

պատճառելութիւն , cauſalitas .

պատմաբանութիւն , narratio , pars orationis .

պատշաճաւոր , և անպատշաճ , conueniens , & inconueniens .

ըստ պատշաճաւորի , և ըստ համարժանաւորի . de cōgruo , & de condigno .

պատշաճիլ . conuenire . congruere .

պատշաճաւորութիւն , conuenientia , decentia .

պատուականագոյն , և կատարելագոյն . nobilior , & perfectior .

պատրաստիլ , præparari .

պատրաստութիւն , prẹparatio .

պատրա

պարագայք, յից . circumstantiæ.
պարագրել, circumscribere.
պարագրելի, circumscriptibilis.
պարագրութիւն, circumscriptio.
պարարտութիւն, և ամլութիւն բնութե. fœcunditas, & sterilitas naturę.
պարարտ, և ամուլ. fœcundus, & sterilis.
պարբերութիւն ձայնի, circumflexio vocis.
պարզ. սոսկ: simplex.
պարզապէս, և ըստ իրաց ինչ: simpliciter, & secundum quid.
պարզ մտառութիւն. պարզ ըմբռնումն մտաց: simplex appræhensio intellectus.
պարզութիւն արտաքսիչ բաղադրութե. simplicitas excludens compositionē.
պարոյկ, accentus circumflexus.
պարուկանալ, circumflecti.
պարունակել, complecti, includere,
պարունակող, continens, includens.
պարունակեալ, contentum, inclusum.
պարտաւորութիւն պատժոյ, և մեղադրութեան. debitum pœnæ, & culpæ.
պէտ ունել, opus habere,
պինդ, և կակուղ. durus, & mollis.
պիտոյանալ. պիտոյ էլ. opus esse.
պիւթագոր, Pithagora.
պիւթագորական, Pithagoricus.
պղատոն, Plato.
պղատոնական, Platonicus.
պսակ, կի, կաց. matrimonium, sacr. item corona.
պրակ, articulus alicuius tractatus; item collectio.

Ջերմարարութիւն, և ցրտարարութիւն. calefactio, & frigefactio.
ջերմ, և ցուրտ, calidus, & frigidus:

ջեր

ջերմութիւն, և ցրտութիւն = calor, & frigus.
ջեռնուլ, և ցրտանալ = calefieri, & frigefieri.
ջեռուցանել և ցրտացուցանել = calefacere, & frigefacere.
ջուր, ջրոյ = aqua.
ջրային, յնոյ = aquatilis.
ջրհոս, Aquarius, sig. cœl.
ջրհեղեղ, diluuium.

Ս

Սակաւ ինչ առաջագոյն, paulò ante.
Սակաւ ինչ մի, parum quid.
սահման, նի, նաց = definitio.
սահմանել, definire.
սահման բացատրել, definitionem explicare.
սահմանական, definitiuus.
սաստիկ, և թոյլ = intensus, & remissus.
սաստկանալ, և թուլանալ; intendi, & remitti.
սաստկացուցանել, և թուլացուցանել: intendere, & remittere.
իր
սաստկացուցանել մերձաւորութբ աստիճանի առ աստիճան = intendere per additionem gradus ad gradum.
սաստկապէս, և տարածապէս = intensiuè, & extensiuè.
սաստկութիւն, և թուլութիւն. intensio, & remissio.
սեպհական. յատկական. իւրական = proprius.
սեռ, ռի = genus.
սեռական, genericus.
սեռական հոլով, genitiuus casus.
սեռականագոյն սեռ, genus generalissimum.
սեռակիցք, կցաց = quæ sunt in eodem genere.
սխալ, mendum.
սխալել, menda committere.
սննդական, vel սննդնուցիչ զօրութիւն = nutritiua potentia.
սննդնիլ, nutriri.
սննդնուցանել, nutrire.
սննդնութիւն, nutritio.
սրտա

սըտաբար, և ճշմարտապէս ․ falsè, & verè.

ստութիւն, և ճշմարտութիւն ․ falsitas, & veritas.

սրբագրել, menda corrigere.

սրբագրութիւն, correctio.

սրբապիղծ, պղծի, ծայ ․ sacrilegus.

սրբապղծութիւն, sacrilegium.

սրտագէտ, տի ․ qui scit secreta cordium.

սկսանել, սկսել, սկիզբն առնել: incipere.

սկզբնական մեղք, ղաց ․ originale peccatum.

սկզբնական, vel նախապէս պատճառ ․ causa principalis.

սկզբնաւորել, dare alicui rei principium.

սկզբնաւորիլ, sumere principium.

սկզբնաւորութիւն, principiatio, origo.

սկիզբն, սկզբան: principium.

սոյնպիսի, huiusmodi.

սոյնպէս, similiter.

սոսկ ոչինչ, purum nihil.

սոսկ մտածութիւն, purum figmentum.

սովորական, vsualis:

սովորապէս, և անսովորապէս ․ iuxta vsum; & inusitatè.

սովորական, և անսովոր կարողութիւն ․ potentia ordinaria, & extraordinaria.

սովորութիւն, vsus.

սուղ, և երկար ․ breuis, & longus.

սղանալ, և երկարանալ ․ breuem, & longum fieri.

սունք, molossus, pes carm.

սուտ, և ճշմարիտ ․ falsus, & verus.

սպասաւոր, րի, րաց ․ minister.

սպասաւորել, ministrare.

սպասաւորութիւն, ministerium.

ստացական, possessiuus.

ստեղ, dactylus, pes carm.

ստեղծել, creare.

ստեղծեալ, և անստեղծ ․ creatus, & increatus.

ստեղծիչ, ստեղծող ․ creator.

ստեղծուած, ծոյ ․ creatura.

ստեղծումն, ծման: creatio.

ստոու

ստուեր, րի, րաց · vmbrà, figura.
ստորաբաժանիլ, subdiuidi.
ստորինագոյն, և վերինագոյն հրեշտակք · inferiores, & superiores angeli.
ստորագրել. ենթագրել · subscribere.
ստորագրութիւն, descriptio.
ստորագրական, descriptiuus.
ստորադասիլ, subordinari; item postponi.
ստորադասեալ, subordinatus; item postpositus.
ստորադասութիւն, subordinatio.
ստորադաս, և նախադաս · postpositiuus, & præpositiuus.
ստորադրել, և առաջադրել · postponi, & præponi.
ստորակէտ. ստորատ · punctum caudatum.
ստորանկիլ. ենթանկանիլ · cadere sub.
ստորանկիլ ընդ զգայութե · cadere sub sensu.
ստորաչափիլ, mensurari.
ստորասել, և բացասել · affirmare, & negare.

իե

ստորասական, և բացասական · affirmatiuus, & negatiuus.
ստորասաբար, և բացասաբար · affirmatiuè, & negatiuè.
ստորասութիւն, և բացասութիւն · affirmatio, & negatio.
ստորև, ՚ի ներքոյ, ընդ · sub.
ստորոգական, և ստորադրական · cathegoricus, & hypotheticus.
ստորոգական, և բաղաստորոգական; cathegorematicus, et syncathegorematicus.
ստորոգիլ և ենթակայիլ · prędicari, et subijci.
ստորոգեցեալ, և ենթակայ: prædicatum, et subiectũ:
ստորոգելի, prædicabile: item attributum.
ստորոգութիւն, prędicamentum.
ստորոգութենական, prædicamentalis.
ստուգաբանել, rectè, et emen-

emendatè loqui.

ստուգաբանութիւն, ուղղախօսութիւն : recta loquutio.

Վ

Վախճան, նի. վերջին, նոյ : finis.

Վախճանական պատճառ : causa finalis.

վայրապար, ընդ վայր : frustra.

վայրագոյն, և վերագոյն : inferior, & superior.

վանկ, գի, կց. փաղառնութիւն : syllaba.

վանկաքանակութիւն, syllabarum quantitas.

վաւաշոտ տռփումն, vel բաղձանք : impudicus affectus.

վատաձայն գիր, litera prauam habens vocem.

վատթարանալ prauum fieri.

վարդապետ, տի, տաց : magister; item Doctor.

վարդապետութիւն, magisterium; item doctrina.

վարձ, ձոյ : merces, præmiũ.

վարձատրել, præmiari.

վարք, րուց : բարք, րուց : mos, ris.

վարքական . բարոյական : moralis.

վարքապէս . բարոյապէս : moraliter.

վերաբերիլ, superaddi; item referri.

վերաբերութիւն, additio; item relatio.

վերաբերութեամբ առ այլ, per ordinem ad aliud.

վերակալ, alicui muneri præesse.

վերակացու, ուի : qui alicui muneri præest.

վերաձգիլ հնազանդական զօրութեամբ, eleuari per potentiam obedientialem.

վերացեալ, և թանձրացեալ : abstractus, & concretus.

վերլուծական, resolutorius.

վերլուծութիւն, resolutio.

վերծանութիւն, և վարժութիւն : theorica, & praxis.

վերջակէտ, տի, տից, punctum finale.

վերջատանջ, anapæstus, pes (carm.

վերջին օծումն, extrema vnctio, Sacram.

վերջնաւորիչ բոլորակ, orizontalis circulus, orizon.

վերբաստանել զձայն, extollere vocem.

վերբաստութիւն ձայնին, eleuatio vocis.

վեցաչափ տաղ, exametrum carmen.

վիճաբանել. հակաճառել. disputare, disceptare.

վիճաբանութիւն. հակաճառութիւն. disceptatio, disputatio.

վճարել, satisfacere prô debito.

վճարութիւն. վճարք: satisfatio.

վճիռ հատանել, litem definire.

Տ

Տաղ, ղի, ից: carmen.

Տաղաչափութիւն, versimetria.

տառ, ռի, ից: գիր, գիրք: litera.

տարազոյգ, ուգի, ից: disparatus.

տարածիլ, և սաստկանալ: extendi, & intendi.

տարածաբար, և սաստկապէս: extensiuè, & intensiuè.

տարածութիւն, և սաստկութիւն: extensio, & intensio.

տարածութիւն մասանց առ յիրեարս, կամ առ տեղի: extensio partium in ordine ad se, vel ad locum.

տարածեալ, և սաստկացեալ: extensus, & intensus.

տարահեռացեալ, distans.

տարահեռացութիւն, distantia.

տարակուսիլ, dubitari.

տարակուսութիւն, dubitatio.

տարակոյս, ուսի, ից: dubium.

տարակուսական, dubius.

տարբեր, differens.

տարբերիլ, differre.

տարբերութիւն, differentia, vnum ex prædicabilibus.

տարորոշ, և շարունակ: discretus, & continuus.

տարր, տարեր: elementum.

Ջուր, հուր, յօդ, հող = aqua, ignis, aër, terra.

տարրեղէն, elementaris.

տգէտ. անիմաստ = ignorans, indoctus.

գիտուն. իմաստուն = doctus, ſapiens.

տգիտանալ, և գիտել : ignorare, & ſcire.

տգիտութիւն, և գիտութի = inſcitia, & ſcientia.

տեղականաց գիրք, topicorum liber.

տեղական առաջիկայութիւն = localis præſentia.

տեղանալ, locari, conſtitui in loco.

տեղացեալ, locatus, in loco poſitus.

տեղեակ. հմուտ = peritus, doctus.

տեղի, դուռն = locus.

տեղի տալ, occaſionem præbere.

տեսակ, կի, կաց = ſpecies, vnum ex prædicabilibus; item forma.

տեսականական պատճառ, cauſa formalis.

տեսականագոյն տեսակ, և վերջին = ſpecies ſpecialiſſima, & athoma.

տեսական, և գործնական = ſpeculatiuus, & practicus.

տեսակարար, ſpecificus.

տեսակարարութիւն, ſpecificatio.

տեսականոր բան, ratio formalis.

տեսականորապէս, formaliter; item ſpecificè.

տեսականորել. տեսակացուցանել = ſpecificare.

տեսականորիչ. տեսակացուցիչ = ſpecificatiuus.

տեսականորութիւն, formalitas.

տեսանել, videre.

տեսանելիք, լեաց = viſus, ſenſus.

տեսութիւն, viſio, actus videndi.

տնօրէնութիւն մարդեղութե, diſpenſatio Incarnationis.

տնօրինաբար, per diſpenſationem.

տրական հոլով, datiuus caſus.

տիրաբար խոկացեալս, յատկա_
պէս = propriè.

տկար . անզօր : debilis, imbecillis.

տկարութիւն . անզօրութիւն fragilitas, imbecillitas.

տնկական . բուսական . կե_
նաբոյս = vegetatiuus.

տող, դի, իջ = versus, sus.

տուտ վիշապի = *arabicè* զա_
նապ = cauda Draconis, sign. cœl.

տրամաբանել, ratiocinari.

տրամաբանական, dialecticus, discursiuus.

տրամաբանութիւն, Dialectica, seu discursus.

տրամաբանօրէն, և ա̅ծա_
բանօրէն = philosophicè, & theologicè.

տրամադրել, disponi.

տրամադրութիւն, dispositio.

տրամախոհութիւն, mens; item mentis operatio.

տրամակայել, affici.

տրամակայութիւն, affectio.

տրամաչափ; diameter.

տրամաչափական գիծ, linea diametralis.

տրոհել . բաժանել . անջա_
տել = diuidere.

տրոհութիւն, բաժանումն, անջատումն = diuisio.

տրտնջական կիրք, stimulatiua, seu scrupulosa passio.

Ց

Ցանկանալ. concupiscere, appetere.

Ցանկութիւն, concupiscentia, appetitus.

ցրտանալ, frigefieri.

ցրտացուցանել, frigefacere.

ցրտութիւն, ջերմութիւն, գէճութիւն, չորութիւն = frigiditas, caliditas, humiditas, siccitas.

ցուլ, Taurus, sign. cœl.

ցուրտ, ջերմ, գէճ, չոր = frigidus, calidus, humidus, siccus.

ցուցանել, ostendere.

Փ

Փաղանշանել, connotare.
փաղանշանաւոր, connotatiuus.
փաղանուն, համանուն, համեմատ. vniuocus, æquiuocus, analogus.
փաղանունաբար, համանունաբար, համեմատաբար. vniuocè, æquiuocè, analogè.
փաղանունութիւն, համանունութիւն, համեմատութիւն. vniuocatio, æquiuocatio, analogia.
փաղառութիւն. վանկ. syllaba.
փայլածու, *arab.* ոտարիտ. Mercurius, plan.
փոխադրիլ, transponi.
փոխադրութիւն, transpositio.
փոխանակ, vicè, prò.
փոխարինական, և բաշխողական արդարութիւն. iustitia commutatiua, seu perfecta; & largitiua, seu imperfecta.
փոխարկիլ, substitui vice alterius.
փոռընկանալ, fornicari.
փոռընկութիւն, fornicatio.
փոռնիկ, fornicator.
փոփոխիլ, mutari.
փոփոխելի, և անփոփոխելի. mutabilis, & immutabilis.
փոփոխելութիւն, mutabilitas.
փոփոխումն, mutatio.
փոփոխակից լինել, mutari ad mutationem alterius.
փոքրագոյն, և մեծագոյն. maior, & minor, præmissæ syllogismi.
փչել, spirare.
փչողական զօրութիւն, virtus spiratiua.
փչօղ, spirator.
փչումն, vel փչելութիւն ներգործական, և կրաւորական. spiratio actiua, & passiua.
փրկել, redimere.
փրկիչ, redemptor.
փրկութիւն, redemptio.

Քաղա

Ք

Քաղաքական, և քաղաքավար = ciuilis, & politicus.

քաղաքավարութիւն, ars politica.

քանակութիւն, quantitas.

քանիք, այսքանիք = quot, tot.

քանիցս անգամ, այսքանիցս = quoties, toties.

քառակաբար, քառակի = quadrupliciter.

քառանկիւն, quadrangulus.

քառանկիւնի, quadrangularis.

քառոտանի, quadrupes.

քարշել, trahere.

քարշողական զօրութիւն, attractiua potentia.

քարուն, գարուն = ver, ris.

քառնանային, vernus.

քաւարան, նի = purgatorium.

քաւել զմեղս, expiare peccata.

քաւ լիցի, absit.

քերականութիւն, grammatica.

քերական ; քերթող, grammaticus.

քողաբոյր, amphimacer, pes carm.

քողազօտ, amphibrachius ; pes carm.

Օ

Օժար, propensus.

Օժարել, inclinari, esse propensum.

օժարութիւն, inclinatio, propensio.

օտար, extraneus.

օտարաբար, extraneè.

օտարանալ, alienari.

օր, աւուր = և ժամ ; մու. dies, & hora.

օրագրոյց, Diarium.

F I N I S.